

УВОД КЪМ ПРОИЗВЕДЕНИЕТО НА К. МАРКС „ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА ВЪВ ФРАНЦИЯ“¹⁸⁹

Предложението да преиздам възванието на Генералния съвет на Интернационала „Гражданската война във Франция“ и да го придружа с увод дойде за мене неочаквано. Затова тук мога само да засегна накратко най-съществените точки.

Преди горния по-дълъг труд помествам двете по-кратки възвания на Генералния съвет за Френско-пруската война. Първо — защото в „Гражданската война“ има позовавания на второто възвание, което само по себе си, без първото, не е навсякъде разбираемо. А още и защото тези две написани също от Маркс възвания са не по-малко от „Гражданската война“ превъзходни образци на удивителния дар на автора, проявен най-напред в „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“¹⁹⁰, дахваща ясно характера, значението и неизбежните последици на велики исторически събития по времето, когато тези събития още се разиграват пред нашите очи или току-що са станали. И най-после, защото ние в Германия и днес още страдаме от предсказанията от Маркс последици от онези събития.

Не се ли сбъдна предсказанието в първото възвание, че ако отбранителната война на Германия срещу Луи Бонапарт се изроди в завоевателна война срещу френския народ, всички нещастия, които сполетяха Германия след така наречената освободителна война¹⁹¹, отново ще се струпат върху нея с още по-голяма сила? Нямахме ли още цели двадесет години Бисмарково господство и вместо преследвания на демагозите¹⁹² — изключителен закон и хайка срещу социалистите, със същия полицейски произвол, с буквално същото чудовищно тълкуване на закона?

И не се ли оправда буквално предсказанието, че анексията на Елзас—Лотарингия „ще тласне Франция в обятията на Русия“ и че след тази анексия Германия ще трябва или открито да стане лакей на Русия, или след кратък отдых да се готви за нова война, и то „за расова война срещу обединените славянска и романска раси“¹⁹³? Нима анексията на френските провинции не тласна Франция в прегръдките на Русия? Нима Бисмарк не се домогва безуспешно цели двадесет години до благоволенieto на царя, и то с още по-долни услуги от ония, които малката Прусия бе свикнала да оказва раболепно на „светая Рус“, преди да стане „първата велика европейска държава“? И нима над главите ни не виси всеки ден дамоклевият меч на една война, в първия ден на която ще се разбият на пух и прах всички скрепени с документ съюзи на владетелите — война, за която не се знае нищо освен абсолютната неизвестност за нейния изход, расова война, която ще подхвърли цяла Европа на опустошение от страна на петнадесет или двадесет милиона въоръжени хора и която не се е развихрила още само защото пълната невъзможност да се предвиди крайният резултат вдъхва страх дори и на най-силната от големите военни държави?

Това толкова повече ни задължава стново да направим достойние на немските работници тези полузабравени документи, които блестящо свидетелствуват за далновидността на интернационалната работническа политика от 1870 г.

Това, което важи за тези две възвания, важи и за „Гражданската война във Франция“. На 28 май по склоновете на Белвил паднаха последните борци на Комуната, сразени от превъзхождащите ги неприятелски сили, а два дни по-късно, на 30 май, Маркс вече четеше пред Генералния съвет своето произведение, в което историческото значение на Парижката комуна е изложено в кратки, силни, но така точни и — най-важното — така верни черти, каквито никога не е достигала цялата обширна литература по този въпрос.

В резултат на икономическото и политическото развитие на Франция след 1789 г. от петдесет години насам в Париж се създаде такова положение, че всяка революция, която избухваше там, не можеше да не вземе пролетарски характер, така че пролетериятът, който плащаше победата с кръвта си, излизаше след победата със собствени искания. Тези искания бяха повече или по-малко неясни и дори объркани в зависимост от степента на развитие на парижките работници в дадения момент; но в края на краищата всички те се свеждаха до премахването на класовата противоположност между капиталисти и работници. Как трябваше да стане това, на тях, разбира се, не бе известно. Но самото искане, колкото и неопределено да беше то, съдържаше опасност за съществуващия

обществен строй; работниците, които го поставяха, бяха още въоръжени; затова обезоръжаването на работниците беше първата повеля за буржоата, които се намираха на държавното кормило. Затова след всяка извоювана от работниците революция следваше нова борба, завършваща с поражението на работниците.

Това се случи за пръв път през 1848 г. Либералните буржоа от парламентарната опозиция устройваха банкети за прокарване на изборната реформа, която трябваше да осигури господството на тяхната партия. Борбата с правителството все повече и повече ги принуждаваше да апелират към народа и те трябваше постепенно да дадат преднина на радикалните и републиканските слоеве на буржоазията и дребната буржоазия. Но зад тези слоеве стояха революционните работници, които след 1830 г. бяха станали далеч по-самостоятелни в политическо отношение, отколкото предполагаша буржоата и дори самите републиканци. В момента, когато настъпи кризата между правителство и опозиция, работниците започнаха улична борба; Луи-Филип изчезна, а с него изчезна и изборната реформа; на нейно място възникна републиката, и то такава република, която самите победили работници нарекоха „социална република.“ Но какво трябваше да се разбира под тази социална република — по това никой не беше наясно, дори самите работници. Но сега те имаха оръжие и бяха сила в държавата. Затова щом намиращите се на кормилото на управлението буржоазни републиканци почувстваха що-годе твърда почва под краката си, първата им работа беше да обезоръжат работниците. Те постигнаха това, като гласнаха работниците към въстанието от юни 1848 г., чрез престъпване на дадената дума, чрез открита гавра и чрез опита безработните да бъдат интернирани в някоя отдалечена провинция. Правителството си беше осигурило преобладаващо надмощие. След петдневна героична борба работниците бяха победени. И сега за беззащитните пленници последва кървава баня, невиджана от дните на гражданските войни, които доведоха до падането на Римската република. За пръв път буржоазията показа до каква безумна жестокост достига нейното отмъщение, когато пролетариатът се осмели да се изправи срещу нея като отделна класа със собствени интереси и искания. И все пак 1848 година беше детска игра в сравнение с яростта на буржоазията в 1871 г.

Наказанието последва веднага. Ако пролетариатът все още не можеше, то буржоазията вече не можеше да управлява Франция. Не можеше поне тогава, когато в мнозинството си беше още монархически настроена и беше разцепена на три династически партии и една четвърта — републиканска. Нейните вътрешни раздори позволиха на авантюриста Луи Бонапарт да завземе всички командни

позиции — армия, полиция, административен апарат — и на 2 декември 1851 г. да разбие Националното събрание — последната крепост на буржоазията. Започна Втората империя — експлоатирането на Франция от една шайка политически и финансови авантюристи, но същевременно и едно индустриално развитие, което беше свършено невъзможно при тесногърдата и боязлива система на Луи-Филип, при изключителното господство само на малка част от едрата буржоазия. Луи Бонапарт отне политическата власт на капиталистите под предлог да закриля буржоазията от работниците, а; от друга страна, работниците от буржоазията; но затова пък неговото господство благоприятствуваше спекулата и индустриалната дейност, накъсо — подема и забогатяването на целокупната буржоазия в нечуван дотогава мащаб. Но в още по-голям мащаб се развиваха корупцията и масовите кражби, чийто център стана императорския двор, който получаваше високи проценти от това забогатяване.

Но Втората империя беше призив към френския шовинизъм; тя бе искане за връщането на загубените през 1814 г. граници на първата империя, поне на границите на първата република. Една френска империя в границите на старата монархия, дори в още по-окастриени граници от 1815 г., по никой начин не можеше да бъде дълготрайна. Оттук необходимостта от време на време да се водят войни и да се разширяват границите. Но никакво разширяване на границите не заслепяваше фантазията на френските шовинисти така, както разширението за сметка на немския ляв бряг на Рейн. Една квадратна миля край Рейн бе за тях по-ценна от десет в Алпите или някъде другаде. Съществуваше ли Втората империя, искането за връщане на левия бряг на Рейн наведнъж или на части беше само въпрос на време. Това време настъпи с Австро-пруската война от 1866 г.; измамен от Бисмарк и от собствената си прехитра колеблива политика в очакването си за „териториална компенсация“, сега за Бонапарт нямаше друг изход освен войната, която избухна в 1870 г. и го докара до Седан, а оттам във Вилхелмсьохе.¹⁹⁴

Неизбежната последица беше парижката революция от 4 септември 1870 г. Империята рухна като картонена къща; републиката бе отново провъзгласена. Но неприятелят стоеше пред вратите; армиите на империята бяха или безнадеждно обкръжени в Мец, или се намираха в плен в Германия. В това критично положение народът позволи на парижките депутати от бившия Законодателен корпус да образуват „правителство на националната отбрана“. На това народът се съгласи толкова по-скоро, защото сега вече с оглед на отбраната всички парижани, годни да носят оръжие, постъпиха в националната гвардия и бяха въоръжени, така че работниците образуваха сега в нея значително мнозинство. Но скоро се прояви анта-

гонизъм между съставеното почти само от буржоа правителство и въоръжения пролетариат. На 31 октомври работнически батальони превзеха с шум кметството и арестуваха част от членовете на правителството; измяна, пряко престъпване на дадената дума от правителството и намесата на няколко батальона от дребни буржоа доведоха до освобождаването на арестуваните; а за да не се разпалва гражданската война във вътрешността на обсадения от вражеска военна сила град, дотогавашното правителство бе оставено на власт.

Най-после, на 28 януари 1871 г. измъченият от глад Париж капитулира, но с нечувана досега във военната история чест. Фортите бяха предадени, от околоръстния вал бяха вдигнати оръдията, оръжието на бойните полкове и на мобилната гвардия беше предадено, а те самите бяха третирани като военнопленници. Но националната гвардия запази оръжието и топовете си и сключи само примирие с победителите. А те самите не посмяха да влязат триумфално в Париж. Осмелиха се да заемат само едно малко кътче от Париж, което при това се състоеше отчасти от обществени паркове — и то само за няколко дни! И през това време победителите, които 131 дни бяха държали Париж в обсада, бяха сами обкръжени от въоръжените парижки работници, които грижливо бдяха нито един „прусак“ да не прекрачи тесните граници на предоставеното на чуждия завоевател кътче. Такъв респект вдъхваха парижките работници на войската, пред която бяха сложили оръжие всички армии на империята; а пруските юнкери, които бяха дошли тук, за да отмъстят на огнището на революцията, трябваше почтително да се спрат тъкмо пред тази въоръжена революция и да ѝ отдадат чест!

През време на войната парижките работници се бяха ограничили с искането за енергично продължаване на борбата. Но сега, когато след капитулацията на Париж бе постигнат мирът¹⁹⁶ — Тьер, новият шеф на правителството, трябваше да се убеди, че господството на имотните класи — едри земевладелци и капиталисти — се намира в постоянна опасност, докато парижките работници държат оръжието в ръцете си. Първата му работа беше опитът за тяхното обезоръжаване. На 18 март той изпрати линейни войски със заповед да заграбят артилерията, която принадлежеше на националната гвардия и беше създадена през време на обсадата на Париж с обществени средства. Този опит пропадна; като един човек Париж грабна оръжието за отбрана и войната между Париж и намиращото се във Версай френско правителство беше обявена. На 26 март беше избрана, а на 28 — провъзгласена Парижката комуна. Централният комитет на националната гвардия, който бе управлявал досега, пре-

даде властта в нейни ръце, след като още преди това беше постановил премахването на скандалната парижка „полиция за морала“. На 30 март Комуната отмени събирането на новобранци и редовната войска и обяви за единствена въоръжена сила националната гвардия, в която трябваше да влизат всички граждани, способни да носят оръжие; Комуната опрости всички наеми, дължими от октомври 1870 г. до април 1871 г., като нареди изплатените вече наеми да бъдат прихванати срещу дължим за бъдещо време наем, и спря всички продажби на заложените вещи в градската заложна къща. Същия ден бяха утвърдени на постове и избраните в Комуната чужденци, тъй като „знамето на Комуната е знаме на световната република“¹⁹⁶. — На 1 април беше решено най-високата заплата на служител на Комуната, значи и на самите ѝ членове, да не надминава 6 000 франка (4 800 марки). На другия ден беше издаден декрет за отделяне на църквата от държавата и за отменяване на всички държавни разходи за религиозни цели, както и за национализиране на всички църковни имоти; съобразно с това на 8 април беше издадена и постепенно проведена заповед за отстраняване от училищата на всички религиозни символи, икони, догми, молитви, накъсо — „на всичко, което се отнася до съвестта на всеки отделен човек“¹⁹⁷. — Предвид на всекидневните разстрели на пленени борци на Комуната от страна на версайските войски на 5 април беше издаден декрет за задържане на заложници, но той никога не беше изпълнен. — На 6 април 137-ят батальон на националната гвардия изкара гилотината на площада и публично я изгори сред шумното ликуване на народа. — На 12-и Комуната реши да събори като символ на шовинизма и на враждата между народите победната колона на Вандомския площад, излята от Наполеон след войната в 1809 г. от завзети от неприятеля оръдия. Това беше изпълнено на 16 май. — На 16 април Комуната нареди да се направи статистически опис на спрените от фабрикантите фабрики и да се изработят планове за възобновяване работата на тези фабрики от заетите досега в тях работници, които трябваше да бъдат обединени в кооперативни сдружения, както и за организиране на тези сдружения в голям съюз. — На 20 април тя отмени нощния труд на хлебопекарите и бюрата за намиране на работа, в които от създаването на Втората империя монополно се разпоглежда назначавани от полицията субекти — първостепенни експлоататори на работниците; тези бюра бяха предадени на кметствата на 20-те парижки района. — На 30 април тя заповяда да се премахнат заложните къщи, които бяха средство за частна експлоатация на работниците и се намираха в противоречие с правото на работниците на техните оръдия на труда и на кредит. — На 5 май

Комуната реши събарянето на параклиса, издигнат като изкупление за екзекуцията на Людовик XVI.

По такъв начин след 18 март рязко и ясно изпъкна класовият характер на парижкото движение, изтласкан дотогава на заден план от борбата срещу вражеското нашествие. Тъй като в Комуната заседаваха почти само работници или признати работнически представители, нейните решения имаха решително пролетарски характер. Те или декретираха реформи, от които републиканската буржоазия се беше отказала само от малодушие и които бяха необходима основа за свободната дейност на работническата класа като прокарването на принципа, че *по отношение на държавата* религията е чисто частна работа, или пък Комуната издаваше постановления направо в интереса на работническата класа, които отчасти дълбоко подкопаваха стария обществен ред. Но в един обсаден град можеше в най-добрия случай да бъдат направени само първите стъпки към осъществяване на всичко това. От началото на май борбата срещу все по-многобройните войскови маси на версайското правителство заангажира всички сили на Комуната.

На 7 април версайците завзеха моста на Сена при Ньойи, на западния парижки фронт; но на 11, при една атака на южния фронт, те бяха отблъснати от генерал Йод с окървавени глави. Париж беше непрекъснато бомбардиран, и то от същите хора, които бяха заклеили като светотатство бомбардирането на същия град от прусците. Сега същите тези хора молеха пруското правителство да им върне незабавно пленените при Седан и Мец френски войници, които трябваше да им превземат обратно Париж. Постепенното пристигане на тези войски даде на версайците от началото на май решително надмощие. Това пролича още когато на 23 април Тиер прекъсна преговорите относно предложената от Комуната размяна на парижкия архиепископ* и цяла редица други попове, задържани в Париж като заложници, само срещу Бланки, който беше два пъти избран в Комуната, но бе затворен в Клерво. Това пролича още повече в променения език на Тиер; дотогава сдържан и двусмислен, сега той изведнъж стана нахален, заплашващ, брутален. На южния фронт версайците завзеха на 3 май редута Мулен-Саке, на 9-и — напълно разрушения от обстрелването форт Иси, на 14-и — форта Ванв. На западния фронт те напреднаха постепенно, завземайки многобройните, простиращи се до околоръстната градска стена села и сгради, до главния крепостен вал; на 21-и те успяха чрез предателство и вследствие на нехайството на намиращата се тук национална гвардия да проникнат в града. Прусаците, които държаха северните и източните фортове, позво-

* — Дарбоа. Ред.

лиха на версайците да проникнат в северната част на града през забранен от примирието район и по този начин, като атакуват, да напреднат по дълъг фронт, който парижаните слабо охраняваха, защото мислеха, че е гарантиран срещу нападение от примирието. В резултат на това съпротивата в западната половина на Париж, в най-богатите квартали на града, беше слаба; тя ставаше все по-ожесточена и по-упорита, колкото повече навлизащите войски се приближаваха към източната част на Париж, към истинския работнически район на града. Едва след осемдневна борба паднаха и последните защитници на Комуната по височините на Белвил и Менилмонтан и тогава избиването на беззащитни мъже, жени и деца, вършено с все по-голяма свирепост цяла седмица наред, достигна връхната си точка. Пълнещата се отзад пушка вече не убиваше достатъчно бързо и победените биваха разстрелвани по стотици наведнъж с митральози. „Стената на комунарите“ в гробището Пер Лашез, където беше извършено последното масово избиване, стои и днес като безмълвно красноречив свидетел за яростта, на която е способна господстващата класа, когато пролетариатът се осмели да защитава своите права. След това — когато избиването на всички се оказва невъзможно — започнаха масовите арести, разстрелването на произволно избрани жертви из редовете на пленниците и откарването на останалите в големи лагери, където те очакваха да бъдат изправени пред военни съдилища. Пруските войски, които обграждаха североизточната част на Париж, имаха заповед да не пускат никакви бегълци, но офицерите често гледаха през пръсти, когато войниците се подчиняваха повече на повелята на човечността, отколкото на заповедта на върховното командване; особено се прослави саксонският армейски корпус, който постъпи много хуманно и пропусна мнозина, чиято принадлежност към борците на Комуната беше очевидна.

Ако днес, след двадесет години, погледнем назад към дейността и историческото значение на Парижката комуна от 1871 г., ще видим, че към изложеното в „Гражданската война във Франция“ трябва да се направят още някои допълнения.

Членовете на Комуната се разделяха на мнозинство — бланкистите, които преобладаваха и в Централния комитет на националната гвардия, и малцинство — членовете на Международната работническа асоциация, предимно привърженици на социалистическата школа на Прудон. Тогава бланкистите бяха в голямата си маса социалисти само по революционен, пролетарски инстинкт; само

малцина бяха стигнали до по-ясно разбиране на принципните положения благодарение на Вайан, който познаваше немския научен социализъм. Така че ясно е защо в икономическо отношение Комуната пропусна доста неща, които по нашите днешни разбирания тя трябваше да извърши. Разбира се, най-непонятно е благоговението, с което Комуната почитателно се спря пред вратите на Френската банка. Това също беше тежка политическа грешка. Банката в ръцете на Комуната — това щеше да струва повече от десет хиляди заложници. Това щеше да накара цялата френска буржоазия да упражни натиск върху версайското правителство да склучи мир с Комуната. Но много по-удивително е, че Комуната извърши много правилни неща, въпреки че се състоеше от бланкисти и прудонисти. Разбира се, за икономическите декрети на Комуната, за техните достойнства и недостатъци са отговорни преди всичко прудонистите, а за нейните политически дела и опущения — бланкистите. Както става обикновено, когато властта попадне в ръцете на доктринери, и едните, и другите, по ирония на историята, правеха противоположното на онова, което предписваше доктрината на тяхната школа.

Прудон, този социалист на дребните селяни и на занаятчишките майстори, изпитваше истинска омраза към асоциацията. Той казваше, че в нея имало повече лошо, отколкото добро, че тя била по природа безплодна, дори вредна, защото била окови за свободата на работника; че тя била чиста догма, безполезна и тягостна, противоречаша не само на свободата на работника, но и на икономията на труд, и че нейните недостатъци растели по-бързо от предимствата ѝ; че в противовес на нея конкуренцията, разделението на труда, частната собственост били икономически сили. Асоциацията на работниците била уместна само в изключителни случаи, за каквито Прудон смята едрата индустрия и големите предприятия, напр. железниците (виж „Обща идея на революцията“, трета студия¹⁹⁹).

Но в 1871 г. едрата индустрия вече до такава степен беше пре-станала да бъде изключение дори в Париж — центъра на художествените занаяти, че най-важният декрет на Комуната постановяваше една организация на едрата индустрия и дори на манифактурата, която трябваше не само да се основава върху асоциацията на работниците във всяка фабрика, но и да обединява всички тези сдружения в голям съюз, накъсо — организация, която, както Маркс съвсем правилно отбелязва в „Гражданската война“, в края на краищата трябваше да доведе до комунизма, т. е. до пряката противоположност на Прудоновото учение. Ето защо Комуната беше гробът на Прудоновата социалистическа школа. Тази школа днес е изчезнала от френските работнически среди; в тях сега напълно господства Марксовата теория, и то сред „посибилите“ не по-

малко, отколкото сред „марксистите“. Само сред „радикалната“ буржоазия има още прудонисти.

Не по-добра участ постигна и бланкистите. Възпитани в школата на съзаклятничеството, сплотени чрез присъщата на тази школа строга дисциплина, те изхождаха от възгледа, че сравнително малък брой решителни, добре организирани хора са в състояние в благоприятен момент не само да завземат властта, но и действувайки с огромна, стремителна енергия, да я задържат в свои ръце, докато успеят да въвлекат масата на народа в революцията и да я групират около малкото ръководно ядро. За това беше необходима преди всичко най-строга, диктаторска централизация на цялата власт в ръцете на новото революционно правителство. А какво направи Комуната, която в своето мнозинство се състоеше тъкмо от тези бланкисти? Във всички свои прокламации към населението на френската провинция тя го призоваваше към една свободна федерация на всички френски комуни с Париж, към една национална организация, която за пръв път трябваше да бъде създадена действително от самата нация. Тъкмо потисническата власт на предишното централизирано правителство, армията, политическата полиция, бюрокрацията, които Наполеон беше създал през 1798 г. и които след това всяко ново правителство бе поемало като желателно оръдие и бе използвало срещу своите противници — тъкмо тази власт трябваше да падне навсякъде във Франция, както бе паднала вече в Париж.

Комуната трябваше още от самото начало да признае, че работническата класа, дошла веднъж на власт, не може да си служи по-нататък със старата държавна машина; че тази работническа класа, за да не загуби отново своето току-що извоювано господство, трябва, от една страна, да премахне цялата стара, използвана досега срещу нея самата машина за потискане, а от друга страна — да се осигури срещу собствените си депутати и чиновници, като обяви всички без изключение за сменяеми по всяко време. В какво се състоеше характерната особеност на досегашната държава? Обществото бе създало — първоначално чрез просто разделение на труда — специални органи за защита на своите общи интереси. Но с течение на времето тези органи и главният от тях — държавната власт, служейки на своите собствени интереси, се бяха превърнали от слуги на обществото в негови господари. Това може да се види например не само в наследствената монархия, но и в демократичната република. Никъде „политиците“ не образуват такава обособена и могъща част от нацията, както именно в Северна Америка. Там всяка от двете големи партии, които се редуват на власт, на свой ред се управлява от хора, които превръщат политиката в бизнес, спекулират с депутатските места в законодателните събрания както на съюза,

така и на отделните щати, или живеят от агитация за своята партия и биват възнаграждавани със служби след нейната победа. Известно е как се опитват американците от 30 години насам да отхвърлят това вече непоносимо иго и как въпреки всичко те все по-дълбоко затъват в това бласто на корупцията. Тъкмо в Америка можем най-добре да проследим процеса на това сбособяване на държавната власт от обществото, за прѳсто орѳдие — на което тя е била първоначално предназначена. Там не съществува нито династия, нито аристокрация, нито редовна войска — освен неколцината войници за упражняване надзор над индианците, — няма бюрокрация с постоянна служба или с право на пенсия. И все пак там има две големи банди от политически спекуланти, които последователно заемат държавната власт и я експлоатират с най-корумпирани средства и за най-корумпирани цели, а нацията е безсилна срещу тези два големи картела от политици, които привидно ѳ служат, а в действителност господствуват над нея и я ограбват.

Срещу това неизбежно във всички досегашни държави превръщане на държавата и на държавните органи от слуги на обществото в негови господари Комуната употреби две безпогрешни средства. Първо, тя постави на всички длъжности — административни, съдебни, просветни — лица, избирани с общо избирателно право, които при това могат да бъдат отзовавани от същите избиратели по всяко време. И, второ, за всички служби, висши и низши, тя плащаше такава заплата, каквато получаваха другите работници. Най-високата заплата, която изобщо плащаше Комуната, беше 6000 франка. С това беше създадена сигурна бариера за службогонството и карьеризма, независимо от императивните мандати на делегатите в представителните учреждения, които бяха въведени сврѳх всичко.

Това разбиване на досегашната държавна власт и заместването ѳ с нова, наистина демократична, е подробно описано в третата част на „Гражданската война“. Но тук беше необходимо да се спрем още веднѳж накратко на някои нейни черти, защото тъкмо в Германия суевърната вяра в държавата се е прехвърлила от философията в съзнанието на цялата буржоазия и дори на много работници. Според представата на философите държавата е „осъществяване на идеята“ или преведено на философски език, царството божие на земята; тя е областта, в която се осъществява или трябва да се осъществи вечната истина и справедливост. А оттук пѳк произтича суевърното почитание на държавата и на всичко, свързано с държавата, което се вкоренява толкова по-лесно, защото човек от детинство е свикнал да си мисли, че общите за цялото общество дела и интереси не могат да бъдат изпълнявани и охранявани другояче, освен както досега, а именно чрез държавата и нейните добре

платени чиновници. И някои си мислят, че са направили необикновено смела крачка напред, като са се освободили от вярата в наследствената монархия и са станали поддръжници на демократичната република. В действителност обаче държавата не е нищо друго освен машина за потискане на една класа от друга, и в демократичната република не по-малко, отколкото в монархията; в най-добрия случай тя е едно зло, което победоносният в борбата за класово господство пролетариат получава по наследство и най-лошите страни на което той, както и Комуната, ще бъде принуден незабавно да премахне, докато едно израсло при новите, свободни обществени условия поколение бъде в състояние да се отърси от цялата вехтория на държавността.

Социалдемократическият филистер напоследък пак изпада в сипителен страх при думите: диктатура на пролетариата. Е добре, господа, искате ли да знаете как изглежда тази диктатура? Погледнете Парижката комуна. Това беше диктатура на пролетариата.

Лондон, в леия на двадесетгодишнината на Парижката комуна,
18 март 1891 г.

Ф. Енгелс

Напечатано в списание „Die Neue Zeit“
Вд. 2 кн. 28, 1890—1891 г. и в книгата: Marx
„Der Bürgerkrieg in Frankreich“, Berlin, 1891

Печалю се по текста на книгата
Превод от немски

¹⁸⁹ Настоящият увод бил написан от Енгелс за третото юбилейно немско издание на произведението на Маркс „Гражданската война във Франция“ (виж настоящото издание, т. 17, стр. 315—369), издадено през 1891 г. по случай двадесетгодишнината на Парижката комуна от издателството на вестник „Vorwärts“ в Берлин. Като отбелязва историческото значение на опита на Парижката комуна и на неговото теоретическо обобщение от Маркс в „Гражданската война във Франция“, Енгелс прави в своя увод и редица допълнения, отнасящи се до историята на Парижката комуна, по-специално до дейността на влизашите в Комуната бланкисти и прудонисти. В юбилейното издание Енгелс включил и написаните от Маркс първо и второ възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Френско-пруската война (виж настоящото издание, т. 17, стр. 3—8 и 273—281). Следващите отделни издания на „Гражданската война във Франция“ на различни езици се публикували обикновено заедно с увода на Енгелс.

Първоначално уводът на Енгелс бил публикуван с негово съгласие в списание „Neue Zeit“, Bd. 2, кв. 28 от 1890—1891 г. под заглавие „За гражданската война във Франция“. При публикуването редакцията се намесила в текста: в последния абзац изразът „социалдемократическият филистер“, употребен в ръкописа, бил заместен с думите: „германският филистер“. Както се вижда от писмото на Фишер до Енгелс от 17 март 1891 г., Енгелс изразил не одобрението си във връзка с това произволно заместване, но, изглежда, не желаел да допусне текстувални различия в едновременните публикации на своето произведение, запазил заменените думи и в отделното издание. В настоящото издание е възстановен първоначалният текст.

На руски език уводът на Енгелс заедно с „Гражданската война във Франция“ на Маркс бил публикуван за пръв път в Женева през 1893 г. През 1905 г. издателство „Буревестник“ (Одеса) издало „Гражданската война във Франция“ с увода на Енгелс в превод от третото френско издание от 1891 г. под редакцията на В. И. Ленин. При редактирането на превода Ленин отстранил множество изопачения и неточности на предишното издание от 1905 г., издадено от същото издателство, а така също възстановил ония места от текста на „Гражданската война във Франция“ и от увода, които по-рано били зачеркнати от царската цензура. По-късно В. И. Ленин направил нови преводи на редица места от увода, които се цитират в произведението му „Държавата и революцията“ и в други негови произведения. Редакцираните и направени от Ленин преводи са взети под внимание при подготовката на настоящото издание. — 183.

¹⁸⁰ Виж настоящото издание, т. 8, стр. 113—212. — 183.

¹⁸¹ Става дума за националноосвободителната война на германския народ против Наполеоновото господство през 1813—1814 г. — 183.

- ¹⁹² Реакционните кръгове в Германия наричали *демагози* участниците в опозиционното движение, които през периода след войните с Наполеонова Франция се обявявали против реакционния строй в германските държави и организирали политически манифестации с искания за обединението на Германия. Движението се разпространило сред интелигенцията и студентите, особено в студентските гимнастически дружества. Реакционните власти преследвали „демагозите“. — 183.
- ¹⁹³ К. Маркс. „Второ възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Френско-пруската война“ (виж настоящото издание, т. 17, стр. 278). — 184.
- ¹⁹⁴ На 1 и 2 септември 1870 г. при Седан станало едно от решителните сражения на Френско-пруската война, което завършило с разгрома на френските войски. Съгласно акта за капитулация, подписан от френското командване на 2 септември 1870 г., в плен се предало над 80 хиляди войници, офицери и генерали начело с Наполеон III, който от 5 септември 1870 до 19 март 1871 г. бил държан във Вилхелмсхое (близо до Касел) — замък на пруските крале. Седанската катастрофа ускорила краха на Втората империя и довела до провъзгласяването на република във Франция на 4 септември 1870 г. — 186.
- ¹⁹⁵ Става дума за прелиминарния мирен договор между Франция и Германия, подписан от Тьер и Ж. Фавър, от една страна, и Бисмарк — от друга, във Версай на 26 февруари 1871 г. Съгласно условията на този договор Франция отстъпвала на Германия Елзас и Източна Лотарингия и плащала контрибуция в размер на 5 милиарда франка; до изплащането на контрибуцията част от френската територия оставала окупирана от германските войски. Окончателният мирен договор бил подписан във Франкфурт на Майн на 10 май 1871 г. — 187.
- ¹⁹⁶ Цитира се отчетът на комисията по изборите за Комуната, публикуван в органа на комуната „Journal Officiel de la République Française“ („Официален вестник на френската република“), бр. 90 от 31 март 1871 г. — 188.
- ¹⁹⁷ Както изглежда, Енгелс излага съдържанието на заповедта на делегата по просветата при Парижката комуна Е. Вайан от 11 май 1871 г., публикувана в „Journal Officiel de la République Française“, бр. 132 от 12 май 1871 г. — 188.
- ¹⁹⁸ Става дума за книгата на Прудон „Idée générale de la Révolution au XIX siècle“, Paris, 1851 („Общата идея на революцията през XIX век“, Париж, 1851). Критика на изложението в това произведение възгледите на Прудон се съдържа в писмото на Маркс до Енгелс от 8 август 1851 г. и в произведението на Енгелс „Критически разбор на книгата на Прудон „Общата идея на революцията през XIX век““ („Архив Маркса и Енгелса“, т. 10, стр. 13—17). — 191.

К. МАРКС

ПЪРВО ВЪЗВАНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ
НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ
ЗА ФРЕНСКО-ПРУСКАТА ВОЙНА¹

ДО ЧЛЕНОВЕТЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА
АСОЦИАЦИЯ В ЕВРОПА И СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ

В „Учредителен манифест на Международната работническа асоциация“ от ноември 1864 г. ние казахме: „Ако освобождението на работническата класа изисква братско обединение и сътрудничество на работниците, как могат те да изпълнят тази велика задача при една външна политика, която има престъпни цели, спекулира с националните предразсъдъци и в грабителски войни пролива кръвта и прахосва богатството на народа?“ И ние характеризирахме външната политика, която преследва Интернационалът, със следите думи: „Простите закони на нравствеността и справедливостта, които трябва да регулират отношенията между частните лица, да станат висши закони и в отношенията между народите“.²

Не е чудно, че Луи Бонапарт, който заграби властта, като използва класовата борба във Франция, и продължи това свое господство чрез редица външни войни, от самото начало гледаше на Интернационала като на опасен враг. В навечерието на плебисцита той предприема поход срещу членовете на ръководните комитети на Международното работническо дружество в Париж, Лион, Руан, Марсилия, Брест — с една дума, в цяла Франция — под предлог, че Интернационалът бил тайно общество и кроял заговор за неговото убийство; абсурдността на тази измислица беше скоро разкрита от собствените му съдии.³ В какво се състоеше действителното престъпление на френските секции на Интернационала? В това, че те високо заявиха на френския народ: да участва в плебисцита — би значило да гласува за деспотизма вътре в страната и за външна война. И наистина тяхно дело бе-

ше, че във всички големи градове, във всички индустриални центрове на Франция работническата класа се вдигна като един човек, за да отхвърли плебисцита. За нещастие нейните гласове бяха надделени от дълбокото невежество на селските окръзи. Борсите, правителствата, господстващите класи и печатът на почти цяла Европа приветствуваха плебисцита като блестяща победа на френския император над френската работническа класа; в действителност това беше сигнал за убийството не на една отделна личност, а на цели народи.

Военият заговор от юли 1870 г. е само подобро издание на държавния преврат от декември 1851 г.⁴ На пръв поглед работата изглеждаше толкова безсмислена, че Франция не искаше да повярва в сериозността на слухове за война. Тя по-скоро вярваше на депутата*, който виждаше във войнствените речи на министрите проста борсова маневра. Когато на 15 юли на Законодателния корпус беше най-последно официално съобщено за войната, цялата опозиция отказа да гласува предварителните кредити; дори Тиер заклейми войната като „отвратителна“; всички независими парижки вестници я осъдиха, а провинциалният печат, за учудване, се съгласи с тях почти без възражение.

През това време парижките членове на Интернационала отново се заловиха за работа. В „Réveil“⁵ от 12 юли те публикуваха своя манифест „До работниците от всички нации“, в който се казва:

„Политическото честолюбие отново заплашва световния мир под предлог за европейско равновесие и за защита на националната чест. Френски, германски и испански работници! Да съединим нашите гласове в един общ вик на възмущение от войната!... Война заради един въпрос за надмощие или заради една династия не може да бъде в очите на работниците нищо друго освен престъпно безумие. Ние, които искаме мир, работа и свобода, високо протестираме срещу войнствените призиви на онези, които се откупват от „кървавия данък“ и виждат в общественото нещастие само източник на нови спекулации!... Братя в Германия! Нашето разединение би имало за последствие само пълното възтържествуване на деспотизма от двете страни на Рейн... Работници от всички страни! Каквото и да бъде в момента резултатът от нашите общи усилия, ние, членовете на Международната работническа асоциация, за които не съществуват държавни граници, ви изпращаме като залог на неразривна солидарност добрите пожелания и поздравите на френските работници.“

Този манифест на нашите парижки секции беше последван от многобройни френски възвания, от които тук можем да цитираме само едно: декларацията на секцията в Ньои-сюр-Сен, публикувана в „Marseillaise“⁶ от 22 юли:

* Жюл Фавър. *Ред.*

„Справедлива ли е тази война? Не! Национална ли е тази война? Не! Тя е изключително династическа. В името на справедливостта, демокрацията и истинските интереси на Франция ние напълно и енергично се присъединяваме към протестите на Интернационала против войната.“

Тези протести изразяваха истинските чувства на френските работници, както едно характерно събитие наскоро ясно доказа това. Когато *бандата от 10 декември* — организирана първоначално през време на президентството на Луи Бонапарт — беше пусната из улиците, преоблечена в работнически дрехи, за да разпалва с индианските войнствени танци военната треска⁷ — тогава истинските работници от предградията отговориха с такива внушителни демонстрации за мир, че полицейският префект Пиетри счете за разумно да сложи веднага край на всякакви по-нататъшни улични демонстрации под предлог, че преданите парижани достатъчно проявили своя дълго съдържан патриотизъм и преливащ военен ентузиазъм.

Както и да протече войната на Луи Бонапарт с Прусия, в Париж вече удари погребалната камбана на Втората империя. Тя ще свърши така, както започна: с пародия. Но да не забравяме, че именно правителствата и господстващите класи на Европа дадоха възможност на Луи Бонапарт в продължение на осемнадесет години да играе жестокия фарс на *рестаурация на империята*.

За Германия тази война е отбранителна. Но кой изправи Германия пред необходимостта да се отбранява? Кой даде възможност на Луи Бонапарт да води войната срещу Германия? *Прусия!* Не друг, а Бисмарк конспирираше със същия този Луи Бонапарт, за да смаже демократичната опозиция в страната и да присъедини Германия към династията на Хохенцолерните. Ако битката при Садова⁸ беше изгубена, а не спечелена — френски батальони щяха да наводнят Германия като съюзници на Прусия. Помисли ли Прусия след победата поне за миг да противопостави на поробена Франция една свободна Германия? Тъкмо обратното! Тя ревниво поддържаше вродените прелести на своята стара система и отгоре на това прибави към тях всички трикове на Втората империя — нейния действителен деспотизъм и привидна демокрация, нейните политически фокуси и финансови мошеничества, нейните високопарни фрази и дълнопробно измамничество. Бонапартистският режим, който до този момент беше процъфтял само от едната страна на Рейн, намери по този начин свое копие от другата му страна. А при такова положение на нещата какво друго можеше да последва от това, ако не *война?*

Ако германската работническа класа допусне сегашната война да загуби своя строго отбранителен характер и да се изроди

във война срещу френския народ, тогава и победата, и поражението ще бъдат еднакво гибелни. Всички нещастия, които сполетяха Германия след така наречените освободителни войни, отново ще се струпат върху нея с още по-голяма ожесточеност.

Но принципите на Интернационала са много широко разпространени и са пунали много здрави корени сред германската работническа класа, за да трябва да се опасяваме от толкова печален изход. Гласът на френските работници намери отзвук в Германия. На 16 юли едно масово работническо събрание в Брауншвайг се обяви за напълно солидарно с парижкия манифест, отхвърли всяка мисъл за национална вражда към Франция и прие резолюция, в която се казва:

„Ние сме противници на всякакви войни, но преди всичко на династичните войни... С дълбока мъка и болка се виждаме въввлечени в една отбранителна война като в неизбежно зло; но същевременно ние призоваваме цялата мислеща работническа класа в Германия да направи невъзможно повтарянето на такава чудовишно социално нещастие, като настоя самите народи да имат властта да решават въпроса за войната и мира и ги направи по такъв начин господари на собствената им съдба.“

В Кемниц едно събрание на делегати, представляващи 50 000 саксонски работници, прие единодушно следната резолюция:

„От името на германската демокрация и по-специално от името на работниците от Социалдемократическата партия ние обявяваме сегашната война за изключително династична... Ние с радост поемаме братската ръка, която ни връща френските работници... Помнейки лозунга на Международната работническа асоциация: *„Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“*, ние нито няма да забравим, че работниците от всички страни са наши приятели, а деспотите от всички страни — наши врагове.“⁹

Берлинската секция на Интернационала също отговори на парижкия манифест:

„От все сърце се присъединяваме към вашия протест... Ние тържествено обявяваме, че нито звукът на тръбите, нито грохотът на оръдията, нито победата, нито поражението ще ни отвърнат от общото ни дело на обединените на работниците от всички страни.“

Така да бъде!

На фона на тази самоубийствена борба дебне зловещата фигура на Русия. Лошо предзнаменование е, че сигналът за сегашната война беше даден тъкмо в момента, когато руското правителство бе завършило строежа на важните си в стратегическо отношение железопътни линии и вече концентрираше войски по посока на Прут. На каквито и симпатни да могат с право да разчитат германците в една отбранителна война срещу бонапар-

тистко нападение, те веднага биха ги изгубили, ако позволят на пруското правителство да призове или само да приеме помощта на казаците. Нека те си спомнят, че след своята освободителна война срещу Наполеон I Германия десетилетия наред безпомощно лежеше в краката на царя.

Английската работническа класа протяга братска ръка на френските и германските работници. Тя е дълбоко убедена, че както и да завърши предстоящата отвратителна война, съюзът на работниците от всички страни в края на краищата ще изкорени всякакви войни. Докато официална Франция и официална Германия се хвърлят в братоубийствена борба, работниците от двете страни си разменят послания на мир и дружба. Само този велик факт, нямащ равен на себе си в историята, открива изгледи за по-светло бъдеще. Той доказва, че в противоположност на старото общество с неговата икономическа мизерия и политическо безумие възниква ново общество, чийто интернационален принцип ще бъде *мирът*, защото у всеки народ ще господствува един и същ принцип — *трудът!*

Пионерът на това ново общество е Международната работническа асоциация.

* * *

Генерален съвет:

*Роберт Апългарт
Мартин Дж. Бун
Фредерик Брандник
Кауел Степни
Джон Хейлз
Уилям Хейлз
Джордж Харис
Фридрих Леснер
Легрьолие
У. Лингтерн
Морис Зевин*

*Джордж Милнър
Томас Мътърсхед
Чарлз Мъри
Джордж Оджер
Джеймс Парнел
Пфендер
Рюк
Джозеф Шепърд
Стол
Шмуц
У. Таундсенд*

Секретар-кореспонденти:

*Ежен Дюпон
Карл Маркс
О. Серайе

Херман Юнг*

*за Франция
за Германия
за Белгия, Холандия
и Испания
за Швейцария*

Джовани Бора	за Италия
Антони Жабицки	за Полша
Джеймс Кон	за Дания
И. Г. Екариус	за Съединените щати

Бенджамин Люкрафт, председател
Джон Уестън, каснер
Йохан Георг Екариус, генерален секретар

256, Хай Холборн,
Лондон, Уестърн Сентръл,
23 юли 1870 г.

Написано от К. Маркс между 19 и 23 юли
1870 г.

Напечатано в отделен отпечатък на ан-
глийски език през юли 1870 г., както и
в отделни отпечатъци и в периодичния
печат на немски, френски и руски език
през август—септември 1870 г.

Печата се по текста на 1-то английско
издание, сверен с текста на 2-то англий-
ско издание от 1870 г. и с текста на авто-
ризирания немски превод от 1870 г.

Оригиналът на английски

БЕЛЕЖКИ

¹ «Първото възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Френско-пруската война» («The General Council of the International Working-Men's Association on the War») е написано от К. Маркс между 19 и 23 юли 1870 г. На 19 юли 1870 г. — деня, в който започва Френско-пруската война — Генералният съвет възлага на Маркс да напише възвание за тази война; възването било прието от Постоянния комитет на Генералния съвет на 23 юли и след това одобрено единодушно на заседанието на съвета от 26 юли 1870 г. За пръв път било напечатано на английски език в лондонския «The Pall Mall Gazette», бр. 1702 от 28 юли 1870 г. и след няколко дни излязло в отделен отпечатък в 1 000 екземпляра. Възването било напълно или частично препечатано и от редица провинциални английски вестници. Вестник «The Times», до редакцията на който възването било изпратено, отказал да го помести.

Тъй като първото издание на възването се изчерпало бързо и издаденият тираж далеч не задоволил търсенето, на 2 август 1870 г. Генералният съвет взел решение да се издадат допълнително 1000 екземпляра от възването. През септември 1870 г. първото възвание отново било преиздадено на английски език заедно с второто възвание на Генералния съвет за Френско-пруската война; в това издание в текста на първото възвание Маркс поправил печатните грешки, допуснати в първото издание.

На 9 август Генералният съвет назначил комисия за превеждане първото възвание на немски и френски език и за неговото разпространяване. В комисията влезли: Маркс, Юнг, Серайе и Екарнус. На немски език възването било отпечатано за пръв път в Лайпциг във вестник «Der Volksstaat», бр. 63 от 7 август 1870 г. Преводът бил направен от В. Либкнехт. След като получил този немски текст на възването, Маркс основно преработил превода и превел отново около половината от целия текст. В този нов превод на немски език възването било публикувано в Женева в списание «Der Vorbote», кн. 8 от август 1870 г., а и издадено и в отделен отпечатък. В 1891 г., по случай двадесетгодишнината на Парижката комуна, Ф. Енгелс поместил първото и второто възвание на Генералния съвет в немското издание «Гражданската война във Франция», издадено в Берлин от издателството на вестник «Vorwärts». Преводът на първото и второто възвание за това издание е направен от Луиза Кауцка под контрола на Енгелс.²

На френски език възванието било публикувано през август 1870 г. във вестник «L'Egalité» и във вестниците «L'Internationale», бр. 82 от 7 август 1870 г., и «Le Mirabeau», бр. 55 от 7 август 1870 г. Възванието било издадено и в отделен отпечатък на френски език в превод, извършен от комисията на Генералния съвет.

На руски език първото възвание било публикувано за пръв път през август — септември 1870 г. във вестник «Народное дело», бр. 6—7 от август — септември 1870 г. в Женева; в 1905 г. първото и второто възвание били включени в книгата «Гражданската война във Франция», издадена под редакцията на В. И. Ленин, превод от немското издание от 1871 г. (вж бележка 191). По-късно първото и второто възвание за Френско-пруската война се издават многократно на руски език заедно с основния текст на «Гражданската война във Франция».

«Der Volksstaat» («Народна държава») — централен орган на немската Социалдемократическа работническа партия (айзенахци), излизал в Лайпциг от 2 октомври 1869 г. до 29 септември 1876 г. (два пъти седмично), от юли 1873 г. — три пъти. Вестникът изразявал възгледите на революционното течение в работническото движение в Германия. За смелия си революционен тон вестникът бил постоянно преследван от правителството и полицията. Съставът на редакцията му постоянно семенял поради арестуването на отделни редактори, но общото ръководство на вестника си оставало в ръцете на В. Либкнехт. Значителна роля във вестника изиграл А. Бебел, който ръководел издателството «Volksstaat». Маркс и Енгелс сътрудничели на вестника от основаването му, постоянно оказвали помощ на редакцията му и системно поправяли линията на вестника. Въпреки отделни пропуски и грешки «Volksstaat» бил един от най-добрите работнически вестници от 70-те години на XIX в.

«Der Vorbote» («Предвестник») — месечно списание, официален орган на немските секции на Интернационала в Швейцария; излизал на немски език в Женева от 1866 до 1871 г.; отговорен редактор бил И. Ф. Бекер. Общо взето списанието провеждало линията на Маркс и на Генералния съвет, като публикувало редовно документите на Интернационала и дало информация за дейността на секциите на Асоциацията в различните страни.

«L'Egalité» («Равенство») — швейцарски седмичник, орган на Романската федерация на Интернационала; излизал в Женева на френски език от декември 1868 до декември 1872 г. През ноември 1869 — януари 1870 г. промъкналите се в редакцията на вестника бакунинсти Перон, Робен и др. се опитали да го използват за нападки срещу Генералния съвет на Интернационала. Но през януари 1870 г. Романският федерален съвет успял да измени състава на редакцията и да отстрани от нея бакунинстите, след което вестникът започнал да поддържа линията на Генералния съвет.

«L'Internationale» («Интернационал») — белгийски седмичник, орган на белгийските секции на Интернационала; излизал в Брюксел с най-близкото участие на Дьо Пап от 1869 до 1873 г. Във вестника се публикували документи на Интернационала.

«Le Mirabeau» («Мирабо») — белгийски седмичник, излизал във Вервие от 1868 до 1874 г.; орган на белгийските секции на Интернационала.

«Народное дело» — вестник (до април 1870 г. — списание), издаван през 1868—1870 г. в Женева от група руски революционери емигранти; първият брой бил подготвен от Бакунин, след това, от октомври 1868 г., редакцията, в която влизали Н. Утин и др., скъсала с Бакунин и се обявила против неговите възгледи; от април 1870 г. — орган на Руската секция на Международната работническа асоциация, която провеждала линията на Маркс и на Генералния съвет; публикувал документи на Интернационала. — 3.

- ² Виж настоящото издание, т. 16, стр. 13. — 3.
- ³ През май 1870 г. правителството на Наполеон III провело плебисцит, с който се опитвало да закрепил разклатения режим на Втората империя, предизвикал недоволството на широките слоеве от населението. Въпросите, поставени на гласуване, били така формулирани, че не можело да се изразят необичайни на политиката на Втората империя, без гласувалният да се изкаже против всякакви демократически реформи. Въпреки тази демагогска маневра плебисцитът показал нарастването на опозиционно настроените към правителството сили: 1,5 милиона гласове били подадени против правителството, 1,9 милиона души се въздържали да гласуват. При подготовката на плебисцита правителството организирило широка кампания от репресии против работническото движение, служило си в голям мащаб с клевети срещу работническите организации, като изопачавало техните цели и сплашвало средните слоеве с «червената опасност».
- Парижката федерация на Интернационала и Федералната камара на професионалните работнически дружества в Париж издали на 24 април 1870 г. манифест, в който разобличавали бонапартистката маневра с плебисцита и призовавали работниците да се въздържат от гласуване. В навечерието на плебисцита членовете на Парижката федерация били арестувани въз основа на изфабрикуваното от полицията обвинение в заговор за убийство на Наполеон III; правителството използвало обвинението, за да организира широка кампания от преследвания и клевети срещу членовете на Интернационала в различните градове на Франция. На съдебния процес срещу членовете на Парижката федерация, който се гледал от 22 юни до 5 юли 1870 г., била разкрита напълно фалшивостта на обвинението в заговора; обаче бонапартистският съд осъдил на тъмничен затвор редица членове на Интернационала във Франция само заради членуването им в Международната работническа асоциация.
- Преследването на Интернационала във Франция предизвикало масовите протести на работническата класа. — 3.
- ⁴ Става дума за държавния преврат, извършен от Луи Бонапарт на 2 декември 1851 г. и сложил началото на бонапартисткия режим на Втората империя. — 4.
- ⁵ «*Le Réveil*» («Пробуждане») — френски седмичник, а от май 1869 г. всекидневник, орган на левите републиканци, излизал под редакцията на Ш. Делеклюз в Париж от юли 1868 до януари 1871 г. От октомври 1870 г. пишел против правителството на националната отбрана. — 4.
- ⁶ «*La Marseillaise*» («Марсилеза») — френски всекидневник, орган на левите републиканци, излизал в Париж от декември 1869 до септември 1870 г. Вестникът помествал материали за дейността на Интернационала и за работническото движение. — 4.
- ⁷ Има се предвид *Дружеството на 10 декември* (наречено така в чест на избирането на покровителя на дружеството Луи Бонапарт за президент на Френската република от 10 декември 1848 г.) — тайна бонапартистка организация, създадена в 1849 г. и състояща се главно от декласирани елементи, политически авантюристи, представители на военните и пр. Макар че формално дружеството било разтурено през ноември 1850 г., в действителност елементите, които влизали в него, продължавали да водят бонапартистка пропаганда и били активни участници в държавния преврат от 2 декември 1851 г. Подробна характеристика на Дружеството на 10 декември е напра-

вена от Маркс в произведенното му «Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт» (виж настоящото издание, т. 8, стр. 167—170).

Шовнистическата манифестация в подкрепа на завоевателните планове на Луи Наполеон била организирана от бонапартистите на 15 юли 1870 г. със съдействието на полицията. — 5.

⁸ *Битката при Садова* се водила на 3 юли 1866 г. в Чехия между австрийските и саксонските, от една страна, и пруските войски — от друга, и била решаващото сражение в Австро-пруската война от 1866 г., която завършила с победата на Прусия над Австрия. В историята това сражение е известно и като сражението при Кьониггрец (сега Градец—Кралов). — 5.

⁹ Работническите събрания в Брауншвайг на 16 юли и в Хемниц на 17 юли 1870 г. били свикани от ръководството на немската Социалдемократическа работническа партия (айзенахци), за да се протестира срещу завоевателната политика на управляващите класи.

Резолюцията на събранието в Брауншвайг от 16 юли 1870 г. Маркс цитира по вестник «Volksstaat», бр. 58 от 20 юли 1870 г. — 6.

К. МАРКС

ВТОРО ВЪЗВАНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ
НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ
ЗА ФРЕНСКО-ПРУСКАТА ВОЙНА¹⁴⁵

ДО ЧЛЕНОВЕТЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ
В ЕВРОПА И СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ

В нашето първо възвание от 23 юли ние казахме:

„В Париж вече удари погребалната камбана на Втората империя. Тя ще свърши така, както започна: с пародия. Но да не забравяме, че именно правителствата и господстващите класи на Европа дадоха възможност на Луи Бонапарт в продължение на осемнадесет години да играе жестокия фарс на *реставрация на империята*“.*

Така че още преди да бяха започнали военните действия, ние гледахме на бонапартисткия сапунен мехур като на принадлежност към миналото.

Ние не сме се лъгали относно жизнеспособността на Втората империя. Ние излязохме прави и в нашето опасение, че за Германия „войната ще изгуби своя строго отбранителен характер и ще се изроди във война срещу френския народ“***. Отбранителната война завърши фактически с предаването на Луи Бонапарт, с капитулацията при Седан и с провъзгласяването на републиката в Париж. Но още дълго преди тези събития, още в същия момент, когато пролича цялата гнилост на бонапартисткото оръжие, пруската военна камарила реши да превърне войната в завоевателна. Наистина *собствената декларация на крал Вилхелм в началото на войната* стоеше като неприятна пречка на нейния път. В своето тронно слово пред Северногерманския райхстаг той тържествено беше заявил, че води война само сре-

* Виж настоящия том, стр. 5. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 6. *Ред.*

шу френския император, а не срещу френския народ. На 11 август той беше издал манифест до френската нация, в който казваше*:

„Император Наполеон нападна по суша и по море германската нация, която е желала и все още желае да живее в мир с френския народ; *за да отблъсне това нападение*, аз поех командването на германската армия и *ходът на военните събития* ме принуди *да прекрача границите на Франция.*“

Тъй като му беше недостатъчно да потвърди „чисто отбраителния характер“ на войната с изявлението, че е поел главното командване на германската армия само „за да отблъсне *нападението*“, Вилхелм прибавяше, че само „ходът на военните събития“ го принудил да прекрачи границите на Франция. Естествено, една отбраителна война не изключва *нападателни операции*, продиктувани от „хода на военните събития“.

И тъй, този благочестив крал беше поел пред Франция и пред света задължението да води строго отбраителна война. Как да бъде освободен от това тържествено обещание? Режисьорите на тази комедия трябваше да представят работата така, сякаш той против волята си отстъпил пред непреодолимата повеля на германския народ. Те веднага дадоха сигнал на германската либерална буржоазия с нейните професори, капиталисти, градски съветници и журналисти. Тази буржоазия, която в своите борби за гражданска свобода от 1846 до 1870 г. беше проявила небивала нерешителност, неспособност и страхливост, беше, естествено, крайно възхитена, че може да излезе на европейската сцена като ревящ лъв на германския патриотизъм. Тя си сложи маската на гражданска независимост, за да даде вид, че налага на пруското правителство — какво? — тайните планове на същото това правителство. Тя се разкая за своята дългогодишна и почти религиозна вяра в непогрешимостта на Луи Бонапарт, като гръмко поиска разпокъсването на Френската република. Нека чуем за миг благовидните доводи на тези големи патриоти.

Те не смеят да твърдят, че населението на Елзас и Лотарингия копнее за германска прегръдка. Тъкмо обратното. За да бъде наказан патриотизмът му към Франция, Страсбург — град, над който господства самостоятелна цитадела — в продължение на 6 дни беше безцелно и варварски бомбардиран с „германски“ експлозивни снаряди; той беше подпален и голям брой

* В немския превод, направен от К. Маркс и отпечатан в отделно издание през 1870 г., тази фраза и следващият цитат от Манифеста са изпуснати, а следващият текст до думите „Те веднага дадоха сигнал...“ е даден съкратено. *Ред.*

беззащитни жители бяха убити. Да, разбира се — нали територията на тези провинции преди много време е принадлежала на отдавна починалата Германска империя! Затова изглежда, че тази територия и хората, които я населяват, трябва да бъдат конфискувани като негубеща давност германска собственост. Ако един ден старата карта на Европа трябва да бъде преработена според историческото право — в никой случай не бива да забравяме, че Бранденбургският курфюрст заради своите пруски владения на времето си е бил васал на Полската република.¹⁴⁶

Но хитрите патриоти искат Елзас и немска Лотарингия като „материална гаранция“ срещу френски нападения. Тъй като този гнусен предлог е обърнал много безкритични хора, ние се чувствуваме задължени да се спрем на него по-подробно.

Няма съмнение, че общата конфигурация на Елзас и на отсрещния рейнски бряг, както и наличността на една голяма крепост като Страсбург, приблизително на половината път между Базел и Гермерхсхайм, твърде много благоприятствува за едно френско нахлуване в Южна Германия, а в същото време създава особени затруднения за едно нахлуване от Южна Германия във Франция. Няма съмнение по-нататък, че анексирането на Елзас и немска Лотарингия би дало на Южна Германия далеч по-сигурна граница; тогава тя би овладяла Вогезите по цялото им протежение и крепостите, които прикриват техните северни проходи. Ако бъде анексиран и Мец, Франция сега положително ще бъде лишена от две главни операционни бази срещу Германия, но това не би ѝ попречило да създаде нова при Нанси или Вердюн. Германия притежава Кобленц, Майнц, Гермерхсхайм, Ращат и Улм — все операционни бази срещу Франция — и тя много добре се възползва от тях в тази война; с какво, макар и привидно, основание тя би могла да завижда на французите за Мец и Страсбург, двете единствени значителни крепости, които те притежават в онази област? При това Страсбург застрашава Южна Германия само докато тя е отделена от Северна Германия. От 1792 до 1795 г. Южна Германия никога не е била нападана от тази страна, защото Прусия взе участие във войната срещу френската революция; но щом Прусия сключи в 1795 г. сепаративен мир¹⁴⁷ и предостави Юга сам на себе си, започнаха нападенията срещу Южна Германия, за база на които служеше Страсбург, и продължиха до 1809 г. Всъщност една *обединена* Германия може винаги да обезвреди Страсбург и всяка френска армия в Елзас, ако концентрира всичките си войски между Саарлуи и Ландау, както стана в тази война, и ги насочи напред или преме едно сражение по пътя от Майнц за Мец. Докато глав-

ната маса на германските войски стои там, всяка френска армия, напредваща от Страсбург към Южна Германия, ще бъде обходена и нейните комуникации — застрашени. Ако сегашната военна кампания показва нещо, то е колко лесно Франция може да бъде нападната от Германия.

Но честно казано, не е ли изобщо глупост и анахронизъм военни съображения да се издигат в принцип, според който да се определят националните граници? Ако трябва да следваме това правило, Австрия все още би имала право да претендира за Венеция и за линията на Минчо, а Франция — за линията на Рейн за защита на Париж, който сигурно е повече изложен на нападение от североизток, отколкото Берлин от югозапад. Ако границите трябва да се определят от военни интереси, претенциите няма да имат край, защото всяка военна линия по необходимост има недостатъци и може да бъде подобрена с анексиране на нова област; и освен това те никога не могат да бъдат окончателно и справедливо определени, защото винаги се налагат на победения от победителя и следователно вече крият в себе си зародиша на нова война.

Това е поуката от цялата история. С нациите е, както с отделните хора. За да им се отнеме възможността за нападение, те трябва да бъдат лишени от всички средства за отбрана. Те трябва не само да бъдат хванати за гърлото, но и удушени. Ако някога завоевател е вземал „материални гаранции“, за да сломи силите на една нация — това беше Наполеон I с неговия Тилзитски договор и с начина, по който той го приложи спрямо Прусия и останалата Германия. И въпреки това няколко години по-късно неговата гигантска мощ се пречупи като гнила тръсника пред германския народ. Какво са „материалните гаранции“, които Прусия в своите най-необуздани мечти може или смее да наложи на Франция, в сравнение с гаранциите, които Наполеон I изтръгна от самата нея? Този път изходът няма да бъде по-малко гибелен. Историята ще отмери своето възмездие не по откъснатите от Франция квадратни мили територия, а по величината на престъплението, което се състои в това, че през втората половина на XIX в. отново е извикана на живот *политиката на завоевания*.

Защитниците на тевтонския патриотизъм казват: Но вне не трябва да смесвате германците с французите. *Ние* искаме не слава, а сигурност. Германците са по същество миролюбив народ. Под тяхната разумна закрила дори завоеванието се превръща от причина за бъдеща война в залог за вечен мир. Естествено, не Германия нахлу през 1792 г. във Франция с възвишената

цел да смаже с щикове революцията в XVIII век! Не беше ли Германия, която опетни ръцете си с поробването на Италия, с потъпкването на Унгария и с разпокъсването на Полша? Сегашната ѝ военна система, която разделя цялото здраво мъжко население на две части — постоянна армия на служба и друга постоянна армия в запас — и двете еднакво задължени безпрекословно да се подчиняват на управляващите по божия милост, — такава военна система е, естествено, „материална гаранция“ за световния мир и освен това върховната цел на цивилизацията! В Германия, както и навсякъде, лакеите на съществуващата власт тровят общественото мнение с тамян и с лъжливо самохвалство.

Тези германски патриотни изглеждат възмутени при вида на френските укрепления Мец и Страсбург — но не виждат нищо нередно в огромната система руски укрепления при Варшава, Модлин и Ивангород. Докато изтръпват пред ужасите на бонапартистките нападения, те затварят очи пред позора на царската опека.

Както през 1865 г. Луи Бонапарт и Бисмарк размениха обещания, така през 1870 г. същото сториха Горчаков и Бисмарк.¹⁶³ Както Луи Наполеон си въобразяваше, че войната от 1866 г. ще го направи върховен арбитър на Германия чрез взаимното изтощаване на Австрия и Прусия — така Александър си въобразяваше, че войната от 1870 г. ще го направи върховен арбитър на Западна Европа чрез взаимното изтощаване на Германия и Франция. Както Втората империя смяташе Северногерманския съюз за несъвместим с нейното съществуване — така самодържавна Русия трябва да се смята застрашена от една германска империя под водачеството на Прусия. Такъв е законът на старата политическа система. В нейните рамки печалбата на единия е загуба за другия. Преобладаващото влияние на царя върху Европа се корени в неговото традиционно върховенство над Германия. В момента, когато вулканични социални сили заплашват да разтърсят самите основи на самодържавието в самата Русия — може ли царят да допусне какъвто отслабване на своя престиж във от страната? Московските вестници заговориха вече със същия език, който бонапартистките вестници държаха след войната от 1866 г. Нима тевтонските патриоти наистина смятат, че ако тласнат Франция в обятията на Русия, ще осигурят свобода и мир* за Германия? Ако военното щастие, опияненето от

* В немското издание от 1870 г. преди думите „свобода и мир“ е добавена думата „независимост“. *Ред.*

успеха и династични интриги увлекат Германия в заграбване на френски области — за нея остават открити само два пътя. Тя или ще трябва да стане *явно* оръдие на руската завоевателна политика*, каквото и да последва от това, или след кратка почивка ще трябва да се подготви за нова „отбранителна“ война, но не за някаква от онези новонизобретени „локализиранни“ войни; а за *расова война* срещу обединените славянска и романска раси**.

Германската работническа класа, която не беше в състояние да осуети войната, енергично я подкрепи като война за независимостта на Германия и за освобождението на Франция и Европа от гнетящия кошмар на Втората империя. Германските индустриални работници заедно със земеделските работници образуваша ядрото на героичните войски, а при това бяха оставили в къщи своите полугладни семейства. Оредели от сраженията на чужда земя, те ще оредят още веднъж от мизерията в родината***. Сега и те от своя страна искат „гаранции“ — гаранции, че техните грамадни жертви не са били дадени напразно, че те са извоювали свободата, че победите, които те спечелиха над армията на Бонапарт, няма да бъдат превърнати в поражение за германския народ както през 1815 г.¹⁴⁹ И като първа от тези гаранции те искат „почетен мир за Франция“ и „признаването на Френската република“.

Централният комитет на германската Социалдемократическа работническа партия публикува на 5 септември манифест, в който енергично настояваше за тези гаранции.

„Ние протестираме срещу анексията на Елзас и Лотарингия. И ние съзнаваме, че говорим от името на германската работническа класа. В общ интерес на Франция и Германия, в интерес на мира и свободата, в интерес на западната цивилизация, срещу ориенталската варварщина германските работници няма да понесат спокойно анексията на Елзас и Лотарингия... Редом с нашите другари, работниците от всички страни, ние вярно ще отстояваме общото интернационално дело на пролетариата!“¹⁵⁰

* В немското издание от 1870 г. тук са добавени думите: „което отговаря на традициите на Хохенцолерните“. *Ред.*

** В немското издание от 1870 г. тук е добавена фразата: „Такава е мирната перспектива, която „гарантират“ на Германия безмозъчните буржоазни патриоти“. *Ред.*

*** В немското издание от 1870 г. е добавено: „А патриотичните кресльовци ще им казват за утешение, че капиталът няма отечество и че работната заплата се регулира от антипатриотичния интернационален закон за търсенето и предлагането. Не е ли поради това крайно време германската работническа класа да си каже думата и да не позволява повече на буржоазията да говори от нейно име“. *Ред.*

За нещастие не можем да разчитаме на техния непосредствен успех. Ако френските работници не можаха да спрат агресора в мирно време, повече шансове ли имат германските работници да задържат победителя сред звъна на оръжията? Манифестът на германските работници иска Луи Бонапарт да бъде предаден на Френската република като обикновен престъпник. Техните власти полагат всички усилия да го настанят отново в Тюйлери като най-подходящия човек за разоряването на Франция. Както и да е, историята ще покаже, че германските работници не са направени от такъв мек материал, както германската буржоазия. Те ще изпълнят своя дълг.

Заедно с тях ние поздравяваме установяването на републиката във Франция, но същевременно ни тревожат известни опасения, които — нека се надяваме — ще се окажат неоснователни. Тази република не събори трона, а само зае опразненото от него* място. Тя бе провъзгласена не като социално завоевание, а като национална отбранителна мярка. Тя е в ръцете на временно правителство, съставено отчасти от общоизвестни орлеанисти, отчасти от буржоазни републиканци, а между последните има някои, на които юнското въстание от 1848 г.¹⁵¹ е оставило незаличимо клеймо. Разделението на труда между членовете на това правителство не обещава нищо добро. Орлеанистите завладяха най-силните позиции — армията и полицията, — докато за мнимите републиканци са отредени дърдорковските постове. Някои от първите стъпки на това правителство твърде ясно показват, че то е наследило от империята не само куп развалини, но и нейния страх от работническата класа. Ако сега от името на републиката то без мярка обещава невъзможни неща — не се ли върши това, за да се вдигне шум в полза на „възможно“ правителство? Дали буржоата, които с удоволствие биха станали гробкопачи на републиката, не виждат в нея само преход към реставрация на орлеанистите?

По такъв начин френската работническа класа се намира в крайно тежко положение. Всеки опит да бъде свалено новото правителство, когато неприятелят вече почти хлопа на вратите на Париж, би бил отчаяно безумие. Френските работници трябва да изпълнят своя граждански дълг**, но не трябва да се оставят да бъдат овладени от националните традиции на 1792 г., както френските селяни се оставиха да бъдат измамени от националните традиции на първата империя. Те не трябва да повта-

* В немското издание от 1870 г. е добавено: „от германските шикове“. *Ред.*

** В немското издание от 1870 г. след думата „дълг“ са добавени думите: „и те го изпълняват“. *Ред.*

рят миналото, а да изградят бъдещето. Нека те спокойно и решително използват средствата, които им дава републиканската свобода, за да организират здраво собствената си класа. Това ще им даде нови, херкулесовски сили за възраждането на Франция и за нашата обща задача — освобождаването на пролетариата. От тяхната сила и мъдрост зависи съдбата на републиката.

Английските работници направиха вече стъпки чрез здрав натиск отвън да сломят нежеланието на своето правителство да признае Френската република¹⁵². Със сегашното си колебание английското правителство навярно иска да заглади антиякобинската война от 1792 г., както и непристойната прибързаност, с която то призна на времето държавния преврат.¹⁵³ Освен това английските работници искат от своето правителство да се противопостави с всички сили на разпокъсването на Франция, за което безсрамно крещи част от английския печат*. Това е същият онзи печат, който цели двадесет години боготвореше Луи Бонапарт като провидението на Европа и който френетично аплодираше бунта на американските робовладелци. Днес, както и тогава, той ратува в интерес на поробителите.

Нека секциите на *Международната работническа асоциация* във всички страни призоват работническата класа към действие. Ако работниците забравят своя дълг, ако те останат пасивни — сегашната страхотна война ще стане предвестник на още по-страхотни международни войни и във всяка страна ще доведе до нови поражения на работниците от рицарите на меча, на земе-владението и капитала.

Vive la Republique!**.

Генерален съвет:

Роберт Апългарт, Мартин Дж. Бун, Фредерик Брандник, Кейхил, Джон Хейлз, Уилям Хейлз. Джордж Харис, Фридрих Леснер, Лопатин, Б. Люкрафт, Джордж Милнър, Томас Мътърсхед, Чарлз Мъри, Джордж Оджер, Джеймс Парнел, Пфендер, Рюл, Джозеф Шепърд, Кауел Степни, Стол, Шмуц.

* В немското издание от 1870 г. краят на тази фраза е даден в следния вид: „За което една част от английския печат настоява с не по-малък шум от германските патриоти“. *Ред.*

** — Да живее републиката! *Ред.*

Секретар-кореспонденти:

<i>Ежен Дюпон</i>	за Франция
<i>Карл Маркс</i>	за Германия и Русия
<i>О. Серайе</i>	за Белгия, Холандия и Испания
<i>Херман Юнг</i>	за Швейцария
<i>Джовани Бора</i>	за Италия
<i>Зеви Морис</i>	за Унгария
<i>Антони Жабицки</i>	за Полша
<i>Джеймс Кон</i>	за Дания
<i>И. Г. Екариус</i>	за Съединените американски щати

Уилям Таунсенд, председателстваващ

Джон Уестън, касиер

Йохан Георг Екариус, генерален секретар

256, Хай Холборн,
Лондон, Уестърн Сентръл,
9 септември 1870 г.

Написано от К. Маркс между 6 и 9
септември 1870 г.

Напечатано в отделен отпечатък
на английски език на 11—13 септември
1870 г., както и в отделен отпечатък на
немски език и в периодичния печат на
немски и френски езици през септември—
декември 1870 г.

Печата се по текста на 2-то английско
издание от 1870 г., сверено с текста на
немското издание от 1870 г.

Превод от английски

¹⁴⁵ «Второ възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Френско-пруската война» (Second Address of the General Council of the International Working — Men's Association on the War) Маркс написал между 6 и 9 септември 1870 г.

На 6 септември 1870 г. Генералният съвет на Интернационала, след като разгледал новото положение, създадо се във връзка с падането на Втората империя и започването на нов етап на войната, решил да издаде второ възвание за Френско-пруската война и за тази цел избрал комисия в състав Маркс, Юнг, Милдър и Серайе.

При работата си над възването Маркс използвал изпратените му от Енгелс материали, в които се разобличавали опитите да се оправдае с военно-стратегически съображения стремежът на пруските военни, юнкерите и буржоазията да бъдат анексирани френски територии. Написаното от Маркс възвание било прието единодушно на специално свиканото заседание на Генералния съвет на 9 септември 1870 г. и разпратено до всички лондонски буржоазни вестници, които го отминали с мълчание, с изключение на «Pall Mall Gazette», поместил на 16 септември 1870 г. извадка от него. На 11—13 септември възването излязло в отделен отпечатък на английски език в 1 000 екземпляра; в края на септември излязло ново издание, в което първото и второто възвание били отпечатани заедно. В това издание са поправени

грешките, допуснати в първото издание, и са направени някои редакционни поправки.

Преводът на второто възвание на немски език бил направен от Маркс, който при превеждането на текста го допълнил с няколко фрази, предназначени за немските работници, и изпуснал отделни пасажи. В този превод второто възвание било публикувано във вестник «*Volksstaat*», бр. 76 от 21 септември 1870 г. и в списание «*Vorbote*», кн. 10—11, октомври—ноември 1870 г., а също било издадено в Женева в отделен отпечатък. В 1891 г. Енгелс публикувал второто възвание в немското издание на «*Гражданската война във Франция*»; за това издание преводът на възванието бил направен от Луиза Кауцка под контрола на Енгелс.

На френски език второто възвание било отпечатано във вестник «*Internationale*» (брой 93 от 23 октомври 1870 г.) и непълно (публикацията не била завършена) в «*Egalité*» (бр. 35, от 4 октомври 1870 г.).

На руски език второто възвание излиза за пръв път през 1905 г. в изданието на «*Гражданската война във Франция*», превод от немското издание от 1891 г. под редакцията на В. И. Ленин. — 273.

¹⁴⁶ В 1618 г. Бранденбургското курфюрство се обединило с Пруското херцогство Източна Прусия), образувано в началото на XVII в. от владенията на Тевтонския орден и намиращо се в ленна зависимост от Реч Посполита. Бранденбургският курфюрст като пруски херцог останал васал на Полша до 1657 г., като се възползувал от затрудненията на последната във войната с Швеция, успял да получи признание на суверенните си права върху пруските владения. — 275.

¹⁴⁷ Има се предвид *Базелският мирен договор*, който Прусия сключила сепаративно с Френската република на 5 април 1795 г. и който сложил начало на разпадането на първата антифренска коалиция на европейските държави. — 275.

¹⁴⁸ През октомври 1865 г. при срещата им в Биарици Бисмарк получил от Наполеон III фактическото съгласие на Франция за съюз на Прусия с Италия и за война на Прусия против Австрия; давайки това съгласие, Наполеон III очаквал да извлече полза чрез намесата си в конфликта в случай на поражение на Прусия.

В началото на Френско-пруската война от 1870—1871 г. министърът на външните работи на царското правителство Горчаков в преговорите, които водел с Бисмарк в Берлин, заявил, че Русия ще поддържа благосклонен неутралитет във войната и ще упражни дипломатически натиск върху Австрия; пруското правителство от своя страна се задължавало да не пречи на царска Русия в политиката и по източния въпрос. — 277.

¹⁴⁹ Маркс има предвид тържествуването на феодалната реакция в Германия след падането на Наполеоновото господство.

От резултатите на освободителната война против господството на Наполеон I, в която заедно с народите на редица европейски страни взели участие и широки слоеве от немския народ, се възползвали владетелите на европейските феодално-абсолютични държави, опиращи се на реакционното дворянство. Разпоредител със съдбините на европейските държави станало контра-революционното обединение на монарсите — Свещеният съюз, ядро на който били Австрия, Прусия и царска Русия. Със създаването на Германския съюз (виж за него бележка 29) в Германия се запазила феодалната разпокъсаност, в германските държави се укрепил феодално-абсолютичният строй,

- запазали се всички привилегии на дворянството, засилила се полукрепостническата експлоатация на селяните. — 278.
- ¹⁶⁰ «Manifest des Ausschusses der social-demokratischen Arbeiterpartei. An alle deutschen Arbeiter!» («Манифест на Комитета на Социалдемократическата работническа партия. Към всички немски работници!»). Манифестът излязъл като отделен отпечатък на 5 септември 1870 г. и бил поместен във вестник «Volksstaat», бр. 73 от 11 септември 1870 г. (За манифеста виж още бележка 142). — 278.
- ¹⁶¹ Става дума за героичното въстание на парижките работници на 23—26 юни 1848 г. — 279.
- ¹⁶² Маркс има предвид движението на английските работници под лозунга за борба за признаване на Френската република, установена на 4 септември 1870 г., и за оказване дипломатическа подкрепа на същата. От 5 септември нататък в Лондон, Бирмингам, Нюкасъл и други големи градове стават митинги и демонстрации, в които трудещите се вземат масово участие; в тях активна роля играли трейдюнионите. Участниците в митингите и демонстрациите изразили симпатиите си към френския народ и в резолюции и петиции си искали от английското правителство да признае незабавно Френската република.
- Непосредствено участие в организирането на движението за признаване на републиката във Франция вземал Генералният съвет на Интернационала. — 280.
- ¹⁶³ Маркс наемква за активното участие на буржоазно-аристократическа Англия в създаването на коалицията на феодално-абсолютичните държави, които в 1792 г. започнали война против революционна Франция (самата Англия се намесила в тази война в 1793 г.), както и за това, че английската властваща олигархия първа в Европа признала бонапартисткия режим във Франция, установен в резултат на *coup d'état* (държавния преврат) на Луи Бонапарт на 2 декември 1851 г. — 280.

К. МАРКС

ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА ВЪВ ФРАНЦИЯ

ВЪЗВАНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ
НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ¹⁹¹

*Написано от К. Маркс през април—май
1871 г.*

*Напечатано в отделно издание в Лондон
в средата на юни 1871 г., а през 1871—
1872 г. публикувано в различни евро-
пейски страни и в САЩ.*

*Печата се по текста на 3-то английско
издание от 1871 г., сверено с текста на
немските издания от 1871 и 1891 г.*

Превод от английски

THE
CIVIL WAR IN FRANCE.

ADDRESS
OF
THE GENERAL COUNCIL
OF THE
INTERNATIONAL WORKING-MEN'S
ASSOCIATION.

THIRD EDITION, REVISED.

Printed and Published for the Council by
EDWARD TRUELOVE, 256, HIGH HOLBORN.
1871.

Price Twopence.

*Заглавната страница на третото английско издание
на „Гражданската война във Франция“*

ДО ВСИЧКИ ЧЛЕНОВЕ НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА В ЕВРОПА И СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ

I

На 4 септември 1870 г., когато парижките работници провъзгласиха републиката, която цяла Франция почти незабавно единодушно посрещна с възторг, една шайка от адвокати службогонци — с Тьер като държавник и Трошю като генерал — завзе кметството. Тези хора бяха изпълнени тогава с такава фанатична вяра в призиванието на Париж да представлява Франция във всички епохи на исторически кризи, че за да оправдаят своите узурпирани титли на управници на Франция, сметнаха за достатъчно да покажат изтеклите си вече мандати на парижки депутати. В нашето второ възвание за последната война, пет дни след издигането на тези хора, ние ви казахме кои бяха те.* Но нападнат ненадейно, когато истинските водачи на работниците бяха още в затворите на Бонапарт, а прусаците вече бързо маршируваха към него, Париж допусна тия хора да заграбят държавната власт, но само при изричното условие, че те ще използват тази държавна власт само и единствено за целите на националната отбрана. Но Париж не можеше да бъде защищаван, без да бъде въоръжена неговата работническа класа, без да бъде тя превърната в истинска военна сила и без нейните редици да бъдат обучени в самата война. Но да се въоръжи Париж значеше да се въоръжи революцията. Една победа на Париж над пруския агресор би била победа на френския работник над френския капиталист и неговите държавни паразити. Принудено да избира

* Виж настоящия том, стр. 278. *Ред.*

между национален дълг и класови интереси, правителството на националната отбрана не се поколеба нито за миг — то се превърна в правителство на национална измяна.

Първото, което то направи, беше да изпрати Тиер на обиколка из всички европейски дворове, за да изпроси тяхното посредничество, като предложи да замени републиката с крал. Четири месеца след започването на обсадата, когато изглеждаше, че е дошъл моментът да се заговори за капитулация, Трошю, в присъствие на Жул Фавър и други членове на правителството, се обърна към събраните мерове (районни кметове) на Париж със следните думи:

„Първият въпрос, който ми бе поставен от моите колеги още вечерта на 4 септември, беше: може ли Париж с някакви изгледи за успех да издържи една обсада от страна на пруската армия? Не се поколебах да отговоря отрицателно. Някои от тук присъстващите мои колеги ще потвърдят, че казвам самата истина и че съм бил постоянно на това мнение. Аз им казах същото, което казвам и сега: че при сегашното положение на нещата опитът да се удържи Париж срещу една пруска обсада би бил безумие. Без съмнение — добавих аз — героично безумие; но все пак безумие и нищо повече... Събитията“ (които той сам направляваше) „потвърдиха моето предсказание.“

Тази мила кратичка реч на Трошю по-късно беше публикувана от един от присъстващите мерове, г. Корбон.

И тъй, същата вечер, когато беше провъзгласена републиката, на колегите на Трошю беше известно, че неговият „план“ се състои в капитулацията на Париж. Ако националната отбрана не беше само предлог за личното господство на Тиер, Фавър и компания, парвенютата от 4 септември щяха още на 5 да подадат оставка, да посветят парижкото население в „плана“ на Трошю и да го поканят или незабавно да капитулира, или да вземе своята съдба в собствените си ръце. Но вместо това безчестните измамници решиха да лекуват Париж от „героичното му безумие“ с глад и кръв, а през това време да го водят за нос със самохвални манифести, като например: „Трошю, губернаторът на Париж, никога няма да капитулира!“, или Жул Фавър, министърът на външните работи, „няма да отстъпи нито педя от нашата земя и нито камък от нашите крепости“. В едно писмо до Гамбета същият Жул Фавър признава, че те се „отбраняват“ не от пруските войници, а от парижките работници. През цялата обсада бонапартистките главорези, на които Трошю умно беше поверил командването на парижката армия, в своята поверителна кореспонденция нагло се подиграваха с тази привидна отбрана, чийто смисъл те добре разбираха (виж например публикуваната от комуната в „Journal Officiel“ кореспонденция на Алфонс Симон Гюйо,

главнокомандуващ артилерията на парижката армия, кавалер на големия кръст на Почетния легион, до Сюзан¹⁹², дивизионен генерал от артилерията). Най-последно, на 28 януари 1871 г.¹⁹³, те сваляха измамната маска. По въпроса за капитулацията на Париж правителството на националната отбрана с цялото геройство на най-дълбоко самоунижение се яви като правителство на Франция, съставено от пленници на Бисмарк — толкова подла роля, че от нея се отвърна дори Луи Наполеон в Седан. След 18 март, в своето паническо бягство към Версай, capitularde¹⁹⁴ оставиха в Париж документално доказателство за своето предателство. За да го унищожат, казва Комуна в един от своите манифести до провинциите,

„тези хора не биха се спрели пред превръщането на Париж в куп развалини, потопени в море от кръв“¹⁹⁵.

Но мнозина от влиятелните членове на правителството на националната отбрана имаха и съвсем особени лични основания да тласкат нещата към такава развръзка.

Наскоро след сключването на примирението Милиер, парижки депутат от Националното събрание — сега разстрелян по специална заповед на Жул Фавър, публикува редица автентични съдебни документи, които доказваха, че Жул Фавър, живеещ в незаконен брак с жената на един пияница, намиращ се в Алжир, успял с най-нагли фалшификаци, извършвани в продължение на редица години, да заграби от името на незаконородените си деца голямо наследство и по такъв начин да стане богат човек и че в процеса, заведен от законните наследници, той не бил уличен във фалшификация само благодарение на особеното покровителство на бонапартистките съдилища. Тъй като против тези сухи съдебни документи беше безцелно всяко красноречие, Жул Фавър за пръв път в живота си запази мълчание и най-смирено зачака избухването на гражданската война, за да оклевети яростно жителите на Париж като банда от избягали каторжници, дръзко разбунтувани против семейството, религията, реда и собствеността. И същият този фалшификатор, едва дошъл на власт, веднага след 4 септември, съчувствайки им, пусна на свобода Пик и Тайефер, които дори при империята бяха съдени за фалшификация във връзка със скандалната история с вестник „L'Etendard“.¹⁹⁶ Един от тези благородници, Тайефер, има нахалството да влезе в Париж през време на Комуна, но веднага бе отново пратен в затвора; и след всичко това Жул Фавър се провикна от трибуната на Националното събрание, че парижаните освободили всички каторжници!

Ернест Пикар — този Джо Милър* на правителството на националната отбрана, който сам се назначи за министър на финансите на републиката, след като напразно се бе опитал да стане министър на вътрешните работи на Империята, е брат на някой си Артур Пикар, изгонен от парижката борса като мошеник (доклад на парижката полицейска префектура от 31 юли 1867 г.) и въз основа на собственото му признание осъден за кражба на 300 000 франка, която той извършил като директор на един клон на Société Générale¹⁹⁷ на ул. Палестро № 5 (доклад на полицейската префектура от 11 декември 1868 г.). Та този Артур Пикар бе назначен от Ернест Пикар за редактор на неговия вестник „Electeur libre“¹⁹⁸. Докато обикновеният сорт борсови спекуланти бяха заблуждавани от официалните лъжи на този министерски вестник, Артур Пикар сновеше между министерството и борсата и превръщаше пораженията на френските армии в чиста печалба. Цялата делова кореспонденция на тези две почтени братлета подпадна в ръцете на Комуната.

Жул Фери — преди 4 септември адвокат, който не изкарваше и за хляб — успя като кмет на Париж през време на обсадата измамнически да натрупа състояние от глада на столицата. Денят, в който той ще трябва да отговаря за своето злополучно управление, ще бъде и ден на неговото осъждане.

Тези хора можеха да получат отпускини билети [tickets-of-leave**] само върху развалините на Париж: тъкмо те бяха хората, от които се нуждаеше Бисмарк. Малко фокусничество — и Тиер, който до този момент тайно ръководеше правителството, застана сега начело на същото, а ticket-of-leave-men станаха неговии министри.

Тиер, това джудже-изрод, повече от половин век омайваше френската буржоазия, защото е най-съвършеният идеен израз на нейната собствена класова извратеност. Преди да стане държавник, той вече беше проявил своите таланти на лъжец в качеството си на историк. Хрониката на неговата обществена дейност е история на нещастията на Франция. Съюзен преди 1830 г. с републиканците, при Луи-Филип той се добра до министерски пост, като предаде своя покровител Лафит. Той се подмаза на краля

* В немските издания от 1871 и 1891 г. вместо „Джо Милър“ е напечатано „Карл Фогт“; във френското издание от 1871 г. — „Фалстав“. *Ред.*

** В Англия често дават на углавните престъпници, след като са излежали по-голямата част от наказанието си, отпускини билети, с които те биват освобождавани и поставяни под полицейски надзор. Тези документи се наричат tickets-of-leave, а притежателите им — ticket-of-leave-men. *(Бележка на Енгелс към немското издание от 1871 г.)*

с подстрекаване на тълпата към изстъпления срещу духовенството, през време на които бяха ограбени църквата Сен-Жермен Локсероа и архиепископският дворец, както и с поведението си към херцогиня дю Бери,¹⁹⁹ при която той играеше едновременно ролята на министър-шпионин и на тъмничар-акушер. *Негово* дело беше клането на републиканците на улица Транснонен и последвалите гнусни септемврийски закони срещу печата и правото на сдружаване²⁰⁰. През март 1840 г., когато отново изплува като министър-председател, той учуди Франция със своя план за укрепването на Париж.²⁰¹ На републиканците, които окачествиха този план като коварен заговор срещу свободата на Париж, той отговори в камарата на депутатите:

„Как? Вне си въобразявате, че укрепленията биха могли някога да застрашат свободата? Преди всичко вие клеветите всяко правителство, щом допускате, че то би могло някога да направи опит да се задържи на власт чрез бомбардиране на Париж... Такова правителство би станало след своята победа сто пъти по-невъзможно, отколкото преди нея.“

Наистина, никое правителство не би посмяло някога да бомбардира Париж от укрепленията — освен правителството, което предварително бе предало същите тези укрепления на прусаците.

Когато през януари 1848 г. кралят-бомба изпробва своите сили върху Палермо²⁰², Тиер, който тогава отдавна вече не беше министър, отново заяви в камарата на депутатите:

„Вие знаете, господа, какво става в Палермо. Вне всички тръпнете от ужас“ (в парламентарен смисъл), „като узнавате, че един голям град е бил бомбардиран 48 часа — от кого? От чужд неприятел, прилагащ военното право? Не, господа — от неговото собствено правителство. И защо? Защото този нещастен град поиска своите права. И защото поиска своите права, той претърпя четиридесет и осем часа бомбардировка... Позволете ми да апелирам към общественото мнение на Европа. Да се вдигнеш и да кажеш високо от може би най-високата трибуна на Европа няколко думи“ (разбира се, думи!) „на негодуване от такива деяния — значи да направиш услуга на човечеството. Когато регентът Еспартеро, който бе оказал услуги на страната си“ (коего Тиер никога не е вършил), „реши да бомбардира Барселона, за да потуши едно въстание, от всички краища на света се нададе общ вик на негодуване“.

Осемнадесет месеца по-късно Тиер се намираше сред най-яроостните защитници на бомбардирането на Рим от френската армия.²⁰³ Грешката на краля-бомба, изглежда, беше въсъщност единствено в това, че се ограничи само с четиридесет и осем часова бомбардировка.

Няколко дни преди февруарската революция Тиер, раздражен от това, че Гизо за дълго време го бе отстранил от власт и злоупотреби, и подушващ във въздуха приближаването на народ-

но възмущение, заяви на камарата на депутатите във фалшивия героичен стил, който му донесе прякора *Mirabeau-touche**:

„Аз принадлежа към партията на революцията не само във Франция, но и в цяла Европа. Желяз правителството на революцията да остане в ръцете на умерени хора... Но ако това правителство попадне в ръцете на буйни хора, дори в ръцете на радикалите, аз заради това няма да изоставя своето дело. Винаги ще принадлежа към партията на революцията.“

Избухна февруарската революция. Вместо да замени правителството на Гизо с правителство на Тьер, както бе мечтало това човече, революцията замени Луи Филип с републиката. В първия ден на победата той грижливо се криеше, като забравяше, че презрението на работниците го пазеше от тяхната омраза. Все пак със своя отдавна известен кураж той отбягваше обществената арена, докато юнските кланета²⁰⁴ я разчистиха за дейността на хора от неговия сорт. Тогава той стана идеен вожд на партията на реда²⁰⁵ и на нейната парламентарна република — онова анонимно междуцарствие, през което различните фракции на господстващата класа заговаряха помежду си за потискане на народа и интригуваха една против друга — всяка за възстановяването на собствената си монархия. Тогава, както и сега, Тьер обвиняваше републиканците, че са единствена пречка за заздравяването на републиката; тогава, както и сега, той говореше на републиката, както палачът на дон Карлос: „Ще те убия, но за собственото ти добро.“ Сега, както и тогава, той ще трябва да извика на другия ден след своята победа: *L'Empire est fait!* — С империята е свършено! Въпреки лицемерните си проповеди за „необходимости свободи“ и личната си неприязън към Луи Бонапарт, който го беше използвал и беше захвърлил парламентаризма — а вън от изкуствената атмосфера на парламентаризма това човече, и той добре го знае, се превръща в нищо, — въпреки всичко това Тьер имаше пръст във всички мерзости на Втората империя от завземането на Рим от френски войски до войната с Прусия, към която той подстрекаваше със своите ожесточени нападки срещу единството на Германия, в което виждаше не прикритие на пруския деспотизъм, а посегателство върху наследеното право на Франция да поддържа разединението на Германия. Това джудже обичаше да размахва пред лицето на цяла Европа мечата на Наполеон I, в историческите си съчинения само чистеше ботушите на Наполеон. Всъщност неговата външна политика винаги довеждаше Франция до крайно унижение — като се започне с Лондонската конвенция от 1840 г.²⁰⁶ и се стигне до

* „Мирабо-муха“. *Ред.*

парижката капитулация от 1871 г. и сегашната гражданска война, в която той с височайшото позволение на Бисмарк насъскваше пленниците от Седан и Мец срещу Париж²⁰⁷. Въпреки гъвкавостта на своя талант и променливостта на своите стремежи, този човек през целия си живот е бил най-закостенял рутинер. Ясно е, че по-дълбоките движения, които се извършват в съвременното общество, винаги са оставали неразгадаема тайна за него; дори и най-очевидните изменения на повърхността на обществото са били недолговими за неговия мозък, цялата жизнена сила на който е отишла в езика. Така например той неуморно разобличаваше като светотатство всяко отклонение от остарялата френска система на покровителствени мита. Като министър на Луи Филип той се надсмиваше над железниците като безумна химера; когато беше в опозиция при Луи Бонапарт, той заклеймяваше като кощунство всеки опит за реформиране на прогнилата френска военна система. През дългата си политическа кариера той не проведе нито една единствена практически полезна, макар и най-незначителна мярка. Тиер беше последователен само в своята алчност за богатство и в омразата си към хората, които създават това богатство. Той беше беден като Йов, когато влезе за пръв път в правителството при Луи Филип, а го напусна като милионер. Когато през време на последното възглавявано от него правителство при същия крал (от 1 март 1840 г.) беше публично обвинен в камарата в злоупотреби, той се задоволи да отговори със сълзи — отговор, с който той също тъй майсторски се измъкна, както Жул Фавър или който и да било друг крокодил. В Бордо* първата му мярка за спасението на Франция от настъпващия финансов крах беше да си осигури три милиона годишна заплата; това беше първата и последната дума на онази „пестелива република“, която той беше обещал на своите парижки избиратели през 1869 г. Един от неговите бивши колеги в камарата от 1830 г., самият капиталист — което не му попречи да бъде самоотвержен член на Парижката комуна, — г. Беле, се обърна неотдавна в една прокламация към Тиер с думите:

„Заробването на труда от капитала е било винаги крайгълният камък на Вашата политика и откакто републиката на труда се установи в парижкото кметство, Вие неуморно крещите на Франция: Ето престъпниците!“

Майстор на дребните държавни мошеничества, виртуоз в клетвопрестъпничеството и предателството, изпечен във всички долнопробни военни хитрости, коварни уловки и вулгарни из-

* В немското издание от 1891 г. след думата „Бордо“ е добавено: „през 1871 г.“. *Ред.*

мени на парламентарната борба между партиите; винаги готов, щом изхвърчи от своя пост, да разпали революция и да я удави в кръв, щом вземе властта в ръцете си; изпълнен с класови предразсъдъци вместо идеи; със суетност вместо сърце; така безчестен в частния си живот, както подъл в обществения си живот; дори сега, когато играе ролята на френски Сула, Тиер не може да се откаже от своята смешна грандомания, която прави делата му още по-гнусни.

Капитулацията на Париж, която предаде на прусаците не само Париж, но и цяла Франция, сложи край на продължителните предателски интриги с вѐрага, започнати от узурпаторите на 4 септември — както бе казал самият Трошю, — в деня, в който те взеха властта. От друга страна, тази капитулация сложи началото на гражданската война, която те сега вече трябваше да водят с пруска подкрепа срещу републиката и Париж. Примката беше поставена още в текста на самата капитулация. Тогава над една трета от страната беше в ръцете на неприятеля, столицата беше откъсната от провинциите, всички съобщителни средства бяха в безредие. При такива обстоятелства бе невъзможно да се изберат истински представители на Франция, без да се даде необходимото време за подготовка. *Тъкмо затова* текстът на капитулацията предписваше, че в срок от осем дни трябва да бъде избрано Национално събрание, така че в някои части на Франция известието за предстоящите избори бе получено едва един ден преди самите избори. По-нататък, съгласно един специален пункт на капитулацията Събранието трябваше да бъде избрано с единствената цел да реши въпроса за война или мир и в случай на нужда да сключи мирен договор. Народът не можеше да не почувствува, че условията на примирието правеха невъзможно продължаването на войната и че за сключването на наложения от Бисмарк мир най-подходящи се оказват именно най-лошите хора на Франция. Но недоволен от всички тези предохранителни мерки, Тиер — още преди да бе съобщена на парижаните тайната на примирието — предприе предизборна обиколка из цялата страна, за да съживи трупа на партията на легитимистите²⁰⁸, която сега заедно с орлеанистите трябваше да заеме мястото на бонапартистите, станали в момента невъзможни за страната. Той не се страхуваше от легитимистите. Те бяха немислими като правителство на съвременна Франция и затова не бяха опасни като съперници; цялата дейност на тази партия по собствените думи на Тиер (камара на депутатите, 5 януари 1833 г.)

„винаги се бе ограничавала върху три източника: нашествие отвън, гражданска война и анархия“.

Затова тази партия беше най-удобното оръдие на контрареволуцията. Но легитимистите наистина вярваха в идването на своето назадничащо хилядогодишно царство. И действително ботушът на чужд завоевател отново тъпчеше Франция; империята падна и Бонапарт бе пленен, а легитимистите отново възкръснаха. Колелото на историята очевидно се беше завъртяло назад чак до „chambre introuvable“* от 1816 г.²⁰⁹ В националните събрания на републиката от 1848—1851 г. легитимистите бяха представени от своите образовани и школувани в парламентарната борба водачи; но сега излязоха на преден план обикновените редници на партията — всички пурсоняковци на Франция.

Шом тази камара от провинциални юнкери²¹⁰ бе открита в Бордо, Тиер ѝ даде да разбере, че без да бъде удостоена с честа да води парламентарни дебати, тя трябва веднага да приеме предварителните условия за мир като единствено условие, при което Прусия ще позволи да бъде обявена война на Републиката и на нейната крепост — Париж. Наистина контрареволуцията нямаше време за губене. Втората империя беше удвоила държавните дългове, големите градове бяха обременени с тежки местни дългове. Войната страшно много беше увеличила задълженията на нацията и безогледно беше изчерпала нейните ресурси. А за да бъде разрухата пълна, се появи и пруският Шейлок със своята полица за издръжката на половин милион негови войници на френска земя, с искането за контрибуция от пет милиарда и 5% лихва за неплатените в срок вноски²¹¹. Кой трябваше да плаща сметката? Само с насилствено събаряне на републиката присвоителите на богатството можеха да се надяват да стоварят върху плещите на производителите на това богатство бремето на войната, която те сами бяха предизвикали. Така че тъкмо неизмеримото разорение на Франция подтикваше тези патриотични представители на поземлената собственост и капиталата да завършат пред очите и под върховното покровителство на чуждия завоевател външната война с гражданска война, с робовладетелски бунт.

По пътя на този заговор стоеше грамадно препятствие — Париж. Обезоръжаването на Париж беше първото условие за успех. Затова Тиер подкани Париж да сложи оръжие. След това започнаха провокациите спрямо Париж — бесните антиреспубликански демонстрации на камарата от провинциални юнкери и двусмислените изявления на самия Тиер за законното съществу-

* В немските издания от 1871 и 1891 г. следват думите: „(камара на ладдрати и юнкери)“. *Ред.*

ване на републиката; заплашването, че Париж ще бъде обезглавен и лишен от званieto столица; назначаването на орлеански посланици; законите на Дюфор за просрочените полици и наеми²¹², закони, които заплашваха да задушат търговията и индустрията на Париж; данъкът на Пуйе-Кертие от два сантима върху всеки екземпляр от всяко без изключение печатно произведение; смъртните присъди срещу Бланки и Флуранс; забраната на републиканските вестници; преместването на Националното събрание във Версай; възобновяването на обсадното положение, обявено от Паликао и отменено на 4 септември; назначаването на décembreiseur²¹³ Виноа за губернатор на Париж, на жандарма Валантен — за полицейски префект и на генерала-йезуит Орел дьо Паладин за главнокомандуващ националната гвардия в Париж.

А сега трябва да отправим един въпрос към г. Тиер и неговите прислужници — членовете на правителството на националната отбрана. Известно е, че чрез своя финансов министър Пуйе-Кертие Тиер беше внесъл предложение за заем от два милиарда, платими веднага. Вярно ли е или не:

1) че тази сделка беше сключена така, че няколкостотин милиона комисиона се озоваха в джобовете на Тиер, Жул Фавър, Ернест Пикар, Пуйе-Кертие и Жул Симон?

2) че не бива да се извършва никакво плащане преди „омнироторяването“ на Париж²¹⁴?

Във всеки случай работата трябва да е била съвсем неотложна, тъй като Тиер и Жул Фавър най-безсрамно молеха от името на събранието в Бордо за незабавното окупиране на Париж от пруски войски. Но това не влизаше в сметките на Бисмарк, както той след завръщането си в Германия подигравателно и съвсем открито разказваше на смаяните франкфуртски филистери.

II

Въоръженият Париж беше единственото сериозно препятствие по пътя на контрареволуционния заговор. Следователно Париж трябваше да бъде обезоръжен. Събранието в Бордо се изказа с пълна откровеност по този въпрос. Дори бесният вой на депутатите от „камарата от провинциални юнкери“ да не беше достатъчно ясен, предаването на Париж от Тиер в ръцете на триумвирата — *décembreur* Виноа, бонапартисткия жандарм Валантен и генерала-йезуит Орел дьо Паладин — би премахнало най-малкото съмнение. Но докато заговорниците нагло показваха истинската цел на обезоръжаването на Париж, те го подканваха да сложи оръжие под един предлог, който беше най-крещяща, най-безсрамна лъжа. Артилерията на парижката национална гвардия, казваше Тиер, е собственост на държавата и трябва да бъде върната на държавата. Всъщност работата беше такава: Париж беше на стража от деня на капитулацията, когато Бисмарковите пленници му предадоха Франция, като издействаха за себе си значителна лична охрана с явната цел да държат в подчинение Париж. Националната гвардия се реорганизира и повери своето върховно командване на Централен комитет, избран от цялата маса национални гвардейци с изключение на няколко стари бонапартистки поделения. В навечерието на влизането на прусците в Париж Централният комитет се погрижи за пренасянето в Монмартър, в Ла Вилет и Белвил на топовете и митралюзите, които *capitulards* предателски бяха оставили в онези квартали, които трябваше да бъдат заети от прусците, или в съседните на тях квартали. Тази артилерия беше

създадена със средства, събрани от самата национална гвардия. В текста на капитулацията от 28 януари тя беше официално призната за частна собственост на националната гвардия и като такава не беше включена в общата маса държавно оръжие, подлежащо на предаване в ръцете на победителя. И Тиер до такава степен нямаше дори най-малък повод да започне войната срещу Париж, че трябваше да прибегне до наглата лъжа, че артилерията на националната гвардия била държавна собственост!

Конфискуването на артилерията трябваше да послужи само като пролог към общото обезоръжаване на Париж, а с това — за обезоръжаването на революцията от 4 септември. Но тази революция беше станала законно състояние на Франция. Резултатът от нея — републиката — беше признат от победителя в текста на капитулацията. След капитулацията тя беше призната от всички чужди държави; от нейно име бе свикано Националното събрание. Парижката работническа революция от 4 септември беше единственото законно основание на Националното събрание в Бордо и на неговата изпълнителна власт. Ако не беше революцията от 4 септември, Националното събрание трябваше веднага да отстъпи своето място на Законодателния корпус, избран през 1869 г. под френско, а не под пруско господство чрез всеобщо избирателно право и насилствено разтурен от революцията. Тиер и неговата банда щяха да бъдат принудени да капитулират, за да се сдобият с подписани от Луи Бонапарт отпуски билети, с които да избягнат едно пътуване до Кайена.²¹⁵ Националното събрание с неговото пълномощие да сключи мир с Прусия беше само един от епизодите на оная революция, чието истинско въплъщение все още беше въоръженият Париж — същият Париж, който беше извършил тази революция, който беше издържал заради нея петмесечна обсада с всичките ужаси на глад и който със своята продължителна съпротива, въпреки плана на Трошу, беше създал базата за упоритата отбранителна война в провинциите. А сега Париж трябваше или да сложи оръжие по оскърбителната заповед на бунтовниците-робовладелци от Бордо и да признае, че революцията от 4 септември означаваше само просто прехвърляне на държавната власт от Луи Бонапарт в ръцете на другите претенденти за трона, или да се бори самоотвержено за делото на Франция, която можеше да бъде спасена от гибел и възродена за нов живот само чрез революционното разрушаване на политическите и социалните условия, които бяха породили Втората империя и под нейното покровителство бяха стигнали до пълно разложение.

Париж, измъчен от петмесечно гладуване, не се поколеба нито за миг. Той реши геройски да понесе всички опасности на борбата с френските заговорници, въпреки че пруските оръдия все още зееха срещу него от собствените му фортове. Но в своето отращение към гражданската война, в която Париж трябваше да бъде ввлечен, Централният комитет продължаваше да заема отбранителна позиция въпреки предизвикателствата на Националното събрание, посегателствата на изпълнителната власт и заплашителното съсредоточаване на войски в Париж и около него.

И така, Тиер започна гражданската война, като изпрати Виноа на нощен грабителски поход срещу Монмартър начело на един отряд от полицейски сержанти и на няколко линейни полка, за да завземе с изненада артилерията на националната гвардия. Известно е, че този опит не успя поради съпротивата на националната гвардия и побратимяването на войските с народа. Орел дьо Паладин предварително беше напечатал съобщение за победата, а Тиер беше пригответил обявленията, с които трябваше да оповести своите мерки за държавен преврат. Тези две съобщения трябваше сега да бъдат заменени с манифеста, в който Тиер оповестяваше великодушното си решение да остави на националната гвардия нейните оръжия; той изказваше увереността си, че тя ще ги използва в защита на правителството срещу бунтовниците. От всичко 300 000 национални гвардейци само 300 души се отзоваха на този призив на малкия Тиер — да се присъединят към него против самите себе си. Славната работническа революция от 18 март напълно завладя Париж. Централният комитет беше нейното временно правителство. Европа, изглежда, за миг се усъмни дали последните поразителни държавни и военни събития са действителност или съновидения от отдавна изчезнало минало.

От 18 март до нахлуването на версайските войски в Париж пролетарската революция остана толкова чиста от всякакви актове на насилие, с каквито изобилствуват революциите, а още повече контрареволуциите на „висшите класи“, че враговете не можаха да намерят никакъв друг претекст за своето възмущение освен екзекутирането на генералите Льоконт и Клеман Тома и сблъскването на Вандомския площад.

Генерал Льоконт, един от бонапартистките офицери, който игра известна роля в нощното нападение срещу Монмартър, четири пъти заповядал на 81-и линейен полк да стреля срещу една невъоръжена група на площад Пигал; когато войските отказали да изпълнят заповедта му, той яростно ги наругал. Вместо да убиват жени и деца, неговите войници застреляли самия него. Вкоре-

нените навици, придобити от войниците в школата на враговете на работниците, не могат, разбира се, да изчезнат в същия миг, когато тези войници преминават на страната на работниците. Същите войници разстреляха и Клеман Тома.

„Генерал“ Клеман Това, недоволен бивш вахмистър, беше завербуван през последните години от царуването на Луи Филип в редакцията на републиканския вестник „National“²¹⁶, където изпълняваше едновременно длъжността на подставен отговорен редактор (gérant responsable*) и на дуелист при този извънредно войнствен вестник. Когато след февруарската революция господата от „National“ дойдоха на власт, те превърнаха бившия вахмистър в генерал. Това стана в навечерието на юнското клане, в подготвянето на което той, както и Жул Фавър, беше взел участие и беше играл най-отвратителната роля на палач. След това той за дълго време изчезна заедно със своето генералство, за да се появи отново на 1 ноември 1870 г. Един ден преди това правителството на отбраната, заловено в кметството, бе дало тържествена дума на Бланки, Флуранс и други представители на работниците, че ще предаде узурпираната от него власт в ръцете на една свободно избрана Парижка комуна²¹⁷. Вместо да удържи думата си, правителството насъска срещу Париж бретонците на Трошю, които заместваха сега корсиканците на Бонапарт²¹⁸. Само генерал Тамизие отказа да опетни името си с такова вероломство и подаде оставката си като главнокомандуващ националната гвардия. На негово място сега Клеман Тома отново стана генерал. През цялото време на своето командване той водеше война не срещу прусаците, а срещу парижката национална гвардия. Той пречеше на нейното общо въоръжаване, насъскваше буржоазните батальони срещу работническите, отстраняваше враждебно настроените към „плана“ на Трошю офицери и разпускаше с позорното обвинение в страхливост същите пролетарски батальони, чието геройство удивлява сега най-ожесточените им врагове. Клеман Тома извънредно много се гордеше, че отново е успял да докаже своята лична омраза към парижкия пролетариат, която така ярко се беше проявила през юнското клане от 1848 г. Само няколко дни преди 18 март той представи на военния министър Льофло собствен план да „изтреби la fine fleur (цвета) на парижката sapaille**“. След поражението на Виноа той не можа да си откаже удоволствието да се появи на сцената като шпионин от любов към изкуството. Централният

* В немските издания от 1871 и 1891 г. следват думите: „оня, който взема излежаването на наказанията в затвора.“ *Ред.*

** — папльч. *Ред.*

комитет и парижките работници бяха точно толкова отговорни за смъртта на Клеман Тома и Льоконт, колкото уелската принцеса за гибелта на хората, премазани в тълпата при нейното влизане в Лондон.

Тъй нареченото клане на невъоръжени граждани на Вандомския площад е измислица, за която Тиер и провинциалните юнкери в Националното събрание не напразно упорито млчаха и чието разпространение те повериха изключително на ляките на европейския всекидневен печат. „Хората на реда“, парижките реакционери, изтръпнаха при новината за победата на 18 март. За тях това беше признак за настъпващото най-последно възмездие на народа. Призраците на жертвите, избити с техните ръце от юнските дни на 1848 до 22 януари 1871 г.,²¹⁹ се изправиха пред очите им. Единственото им наказание беше техният ужас. Дори полицейските сержанти, вместо да бъдат обезоръжени и затворени, както се полагаше, намериха широко отворени вратите на Париж, за да могат спокойно да се измъкнат към Версай. „Хората на реда“ не само не пострадаха никак, но дори им бе позволено отново да се съберат и заемат редица здрави позиции в самия център на Париж. Тази снизходителност на Централния комитет, това великодушие на въоръжените работници, в такъв странен контраст с навиците на партията на реда, бяха неправилно изтълкувани от тази партия като признак за осъзнато безсилие. Оттук и нейният плиткоумен план под маската на невъоръжена демонстрация още веднъж да се опита да постигне това, което Виноа не бе можал да постигне със своите топове и митральози. На 22 март от най-богатите квартали потегли едно шествие от „фини господа“, в което участваха всички *petits crevés** начело с добре известните храненици на империята като Хекерен, Коетлогон, Анри дьо Пен и т. н. Под страхливото прикритие на мирна демонстрация, но тайно въоръжена с оръжията на наемните убийци, тази банда маршируваше, обезоръжаваше и оскърбяваше постове и патрулите на националната гвардия, с които се сблъскаше шествието, и като нахлу от улица „Де ла Пе“ на Вандомския площад, викайки „Долу Централният комитет! Долу убийците! Да живее Националното събрание!“, тя се опита да си пробие път през поставените постове и така неочаквано да вземе намиращата се зад тях Главна квартира на националната гвардия. В отговор на техните револверни изстрели им бяха отправени обичайните *sommations* (френският еквивалент за английския акт за безредиците)²²⁰ и когато тези искания останаха без-

* — контета. *Ред.*

резултатни, генералът на националната гвардия* изкомандува да открият огън. Един залп обърна в диво бягство тези празноглави контета, които си въобразяваха, че самото появяване на тяхното „порядъчно общество“ ще подействува на парижката революция като тръбите на Исус Навин при Ерихонските стени. Те убиха двама от националната гвардия; девет други бяха тежко ранени (между тях един член на Централния комитет**); цялата арена на техния подвиг беше осеяна с револвери, ками и бастунишпаги — доказателство за „невъоръжения“ характер на тяхната „мирна“ демонстрация. Когато на 13 юни 1849 г. парижката национална гвардия направи една действително мирна демонстрация, за да протестира срещу разбойническото нападение на френските войски върху Рим — Шангарние, тогава генерал на партията на реда, беше провъзгласен от Националното събрание, и особено от Тиер, за спасител на обществото, защото беше хвърлил от всички страни своите войски срещу тези беззащитни хора, за да ги убиват, съсичат и тъпчат с копитата на конете си. Тогава Париж бе обявен в обсадно положение; Дюфор набързо прокара в Националното събрание нови репресивни закони; започнаха нови арести, нови заточения, нов терор. Но „низшите класи“ в такива случаи постъпват иначе. Централният комитет от 1871 г. просто не обърна внимание на героите на „мирната демонстрация“, така че след два дни те можаха да устроят вече *въоръжена* демонстрация под предводителството на адмирал Сесе, която завърши с прочутото паническо бягство във Версай. В своето упорито нежелание да продължи гражданската война, започната от Тиер с нощното нахлуване в Монмартър, Централният комитет направи този път съдбоносна грешка, че не настъпи веднага срещу Версай, който тогава нямаше никакви средства за отбрана, и не ликвидира веднъж завинаги заговора на Тиер и неговите провинциални юнкери. Вместо това на партията на реда бе дадена възможност да изпита още веднъж силите си в изборната урна. когато на 26 март бе избрана Комуната. Този ден в районните кметства „хората на реда“ си разменяха доброжелателни думи за помиряване със своите прекалено великодушни победители, давайки си същевременно тайно тържествени клетви, че кръвно ще си отмъстят, когато му дойде времето.

А сега да видим обратната страна на медала! Тиер предприе своя втори поход срещу Париж в началото на април. С първата колона от парижки пленници, която влезе във Версай, по-

* — Бержер. *Ред.*

** — Малжурнал. *Ред.*

стъпниха възмутително, докато Ернест Пикар, мушнал ръце в джобовете на панталоните, се шляеше между редиците им и се гавреше с тях, а жените на Тиер и Фавър, заобиколени от своите почетни (?) дами, ръкопляскаха от високия балкон на безчинствата на версайската папльч. Пленените войници от линейните полкове биваха просто разстрелвани; нашият храбър приятел генерал Дювал, железолеляк, беше разстрелян без всякакъв съд. Галифе, „алфонс“ на своята жена, толкова известна с безсрамното излагане на тялото си по оргиите на Втората империя — същият този Галифе се хвалеше в една прокламация, че е заповядал да убият няколко души от националната гвардия заедно с техния капитан и лейтенант, нападнати неочаквано и обезоръжени от неговите кавалеристи. Виноа, дезертърът от Париж, беше награден от Тиер с големия кръст на Почетния легион за неговата заповед, която предписваше да бъде разстрелван всеки войник от линейните войски, заловен между комунарите. Жан-дармът Демаре беше награден с орден, защото предателски, като касапин беше разсякъл на късове великодушния и доблестен Флуранс, същия, който на 31 октомври 1870 г. беше спасил главите на членовете на правителството на националната отбрана.²²¹ Тиер с явно удоволствие се раздрънка пред Националното събрание относно „ободрителните подробности“ на това убийство. С надутата суетност на парламентарен палечко, на когото са позовили да играе ролята на Тамерлан, той отказваше на разбунтувалите се срещу неговото величие на джудже всякакво право на културно водене на война и не искаше да спазва дори и неутралитет по отношение на техните превързочни пунктове. Няма нищо по-отвратително от тази маймуна, портрета на която беше нарисувал Волтер²²² (виж приложения, стр. 35*) и която за кратко време можа да даде простор на своите тигърски инстинкти.

След като Комуната (декрет от 7 април) беше постановила репресивни мерки и беше обявила за свой дълг „да брани Париж от канибалството на версайските бандити и да изисква око за око, зъб за зъб“²²³, Тиер въпреки това не престана да се отнася все тъй жестоко към пленниците; на всичко отгоре той ги и подиграваше в своите бюлетини: „Никога скръбният поглед на почтени хора не е виждал по-безчестни представители на една тъй безчестна демокрация“ — на честни хора като самия Тиер и неговата банда с отпускни билети. Въпреки това разстрелването на пленниците беше временно преустановено. Но щом Тиер и него-

* Виж настоящия том, стр. 366—369. *Ред.*

вите генерали на декемврийския преврат разбраха, че декретът на Комуната за репресивни мерки беше само празна заплаха и че беше пощаден животът дори на техните полицейски шпионизандарми, заловени в Париж, преоблечени като бойци от националната гвардия, и дори животът на полицейските сержанти, заловени със запалителни бомби, пак започна масовото разстрелване на пленниците и продължи до края. Къщи, в които се укриваха бойци от националната гвардия, биваха обкръжавани от жандарми, заливани с петрол (тук той беше употребен за пръв път) и подпалвани; полуизгорелите трупове бяха по-късно изнасяни с болничната кола на журналистите (в квартал Терн). Четирима бойци от националната гвардия, предали се на 25 април при Бел-Епин на няколко конни стрелци, бяха разстреляни един след друг от един ротмистър, достоен слуга на Галифе. Един от четиримата, Шефер, изоставен като мъртъв, пропъзлял до предните парижки постове и пред една комисия на Комуната дал свидетелски показания за този факт. Когато Толен отправи интерпелация към военния министър относно доклада на тази комисия, виковете на депутатите от камарата от провинциални юнкери заглушиха неговия глас и не дадоха на Льофло да отговори. Би било оскърбление за тяхната „прославена“ войска да се говори за подвизите ѝ. Пренебрежителният тон, с който бюлетините на Тиер съобщаваха за съничането на бойците от националната гвардия, изненадани в съня им при Мулен-Саке, и за масовите разстрели в Кламар, подеждва на нервите дори и на не особено чувствителния лондонски „Times“. Но би било смешно да изброяваме само началните безобразия на тези, които по-късно бомбардираха Париж, на подстрекателите към робовладелски бунт под покровителството на чуждия завоевател. Всред всички тези ужаси Тиер забравя своите хленчове в парламента за страшната отговорност, която тежала върху неговите плещи на джудже, хвали се, че l'Assemblée siège paisiblement (събранието заседава мирно) и със своите непрекъснати банкети — днес с генерали декемврийци, утре с немски принцове — доказва, че неговото хранилище ни най-малко не е нарушено дори и от призраците на Лъоконт и Клеман Тома.

III

На 18 март сутринта 1871 г. Париж бе събуден от гръмвания възглас: „Vive la Commune!“* Какво е Комуната, този сфинкс, който поставя на такова тежко изпитание буржоазния ум?

„Парижките пролетарии“ — пише Централният комитет в своя манифест от 18 март — „сред пораженията и предателството на господстващите класи разбраха, че за тях е ударил часът, когато трябва да спасят положението, като вземат ръководството на обществените работи в собствените си ръце... Те разбраха, че техен върховен дълг и тяхно абсолютно право е да станат господари на собствената си съдба и да вземат в свои ръце правителствената власт.“²²⁴

Но работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я пусне в движение за своите собствени цели.

Централизираната държавна власт с нейните вездесъщи органи — постоянна армия, полиция, бюрокрация, духовенство, съдийско съсловие, — органи, създадени според плана на едно системно и йерархично разделение на труда, води началото си от времето на абсолютната монархия, когато тя служеше на зараждащото се буржоазно общество като мощно оръжие в борбите му с феодализма. И все пак нейното развитие се спъваше от цял куп всевъзможна средновековна смет — земевладелски и аристократически изключителни права, местни привилегии, градски и цехови монополи и провинциални законоположения. Гигантската метла на френската революция от XVIII в. помете

* — „Да живее Комуната!“ *Ред.*

всички тези останки от отдавна минали времена и по този начин едновременно с това разчисти обществената почва от последните пречки за изграждане надстройката на сградата на съвременната държава. Тази съвременна държавна сграда бе издигната през време на първата империя, която пък от своя страна бе създадена от коалиционните войни на старата полуфеодална Европа срещу нова Франция. През следващите форми на режима правителството беше поставено под контрола на парламента, т. е. под прекия контрол на имотните класи. От една страна, то сега се превърна в разсадник на огромни държавни дългове и тежки данъци и поради непреодолимата притегателна сила на своята административна власт, на своите доходи и на раздаваните от него длъжности стана ябълка на раздора между конкуриращите се фракции и авантюристи от господстващите класи — а, от друга страна, неговият политически характер се променяше едновременно с икономическите промени в обществото. Колкото повече напредъкът на модерната индустрия развиваше, разширяваше и задълбочаваше класовата противоположност между капитала и труда, толкова повече държавната власт добиваше характер на национална власт на капитала над труда, характер на обществена сила, организирана за социално поробване, характер на машина за класово господство*. След всяка революция, която означава напредък на класовата борба, все по-открито и по-открито изпъква чисто потисническият характер на държавната власт. Революцията от 1830 г. предаде властта от ръцете на земевладелците в ръцете на капиталистите, т. е. от ръцете на подалечните врагове на работническата класа в ръцете на по-пъкните ѝ врагове. Буржоазните републиканци, които заграбиха кормилото на държавата в името на февруарската революция, използваша тази власт, за да докарат юнските кланета и с това да докажат на работническата класа, че „социалната“ република не е нищо друго освен социално потискане на работниците чрез републиката; а на монархически настроената маса на буржоата и земевладелците — че те спокойно могат да предоставят на буржоазните „републиканци“ грижите и паричните облаги от управлението. Но след този единствен техен юнски подвиг буржоазните републиканци трябваше да отстъпят от първото място и да преминат в последните редове на „партията на реда“ — една коалиция, образувана от всички враждуващи помежду си фракции и фракцийки на присвояващите класи, които сега вече бяха в

* В немското издание от 1871 г. край на тази фраза е малко изменен: „държавната власт все повече добиваше характер на обществена власт за потискане на труда, характер на машина за класово господство“. *Ред.*

явно открита противоположност с производителните класи. Подходящата форма за тяхното съвместно управление беше *парламентарната република* с Луи Бонапарт като президент; това беше режим на неприкрит класов терор и на умишлено оскърбяване на „долната гълпа“. Ако парламентарната република, както казваше Тиер, беше онази държавна форма, която „най-малко ги разединяваше“ (фракциите на господстващата класа), затова пък тя изкопа пропаст между тази класа и целия обществен организъм, съществуващ извън нея. Докато при предишните режими вътрешните раздори сред тази класа налагаха на държавната власт известни ограничения, сега поради обединението на тази класа тия ограничения отпаднаха. Предвид застрашителното надигане на пролетариата обединената имотна класа сега вече безогледно и нагло използваше държавната власт като национално военно оръдие на капитала срещу труда. Но нейният непрекъснат кръстоносен поход срещу производителните маси я принуди, от една страна, да дава на изпълнителната власт все по-големи права за смазване на съпротивата, а, от друга, постепенно да отнема на собствената си парламентарна крепост — Националното събрание — всичките му средства за защита срещу изпълнителната власт. Изпълнителната власт в лицето на Луи Бонапарт разгони представителите на имотната класа. Кръвната рожба на републиката на „партията на реда“ беше Втората империя.

Империята, на която държавният преврат служеше като свидетелство за раждане, общото избирателно право — като санкция, а сабията — като скипър, заявяваше, че се опира на селяните, на онази широка маса от производители, които не бяха непосредствено въввлечени в борбата между капитала и труда. Империята се представяше за спасителка на работническата класа на това основание, че е разрушила парламентаризма, а заедно с него и неприкритото подчинение на правителството пред имотните класи. Тя се представяше за спасителка на имотните класи, като поддържаше тяхното икономическо господство над работническата класа; и, най-после, тя претендираше, че е обединила всички класи, като отново съживяваше призрака на националната слава. А в действителност тя беше единствената напълно форма на управление по едно време, когато буржоазията беше вече изгубила способността да управлява нацията, а работническата класа още не беше придобила тази способност. Целият свят възторжено приветствуваше империята като спасителка на обществото. Буржоазното общество, освободено от всякакви политически грижи, достигна под нейното господство такова развитие, за каквото то

не можеше и да мечтае. Неговата индустрия, неговата търговия се разрастваха до неизмерими размери; борсовата спекулация празнуваше своите космополитични оргии; мизерията на масите рязко изпъкваше наред с безсрамния блясък на безпътния разкош, придобит с измама и престъпление. И все пак самата държавна власт, която привидно витаеше високо над обществото, беше всъщност най-ужасният скандал на това общество и същевременно разсадник на цялата негова гнилоост. Нейната собствена разкапаност и разкапаността на спасеното от нея общество беше изнесена на показ от щиковеите на Прусия, която сама гореше от желание да пренесе центъра на тежестта на този режим от Париж в Берлин. Режимът на империята е най-проституираната и същевременно най-последната форма на онази държавна власт, която беше създадена от зараждащото се буржоазно общество като средство за неговото собствено освобождаване от феодализма и която напълно развитото се буржоазно общество бе превърнало в средство за поробване на труда от капитала.

Пряката противоположност на Империята беше Комуната. Лозунгът „социална република“, с който парижкият пролетариат приветствува февруарската революция, изразяваше само неопределения стремеж към такава република, която да премахне не само монархическата форма на класовото господство, но и самото класово господство. Комуната беше именно определената форма на тази република.

Париж, центърът и резиденцията на старата правителствена власт и същевременно обществената опора на френската работническа класа, въстана с оръжие в ръка срещу опита на Тиер и на неговата камара от провинциални юнкери да възстановят и увековечат тази стара правителствена власт, която бяха наследили от Империята. Париж можа да окаже съпротива само защото вследствие на обсадата се беше освободил от армията и я бе заменил с националната гвардия, съставена главно от работници. Сега този факт трябваше да бъде превърнат в постоянна институция. Затова първият декрет на Комуната беше премахването на постоянната войска и заместването ѝ с въоръжения народ.

Комуната беше съставена от градски съветници, избрани от различните райони на Париж въз основа на общото избирателно право. Те бяха отговорни и можеха да бъдат отзовани през всяко време. Тяното мнозинство се състоеше, разбира се, от работници или от признати представители на работническата класа. Комуната трябваше да бъде не парламентарна, а работеща корпорация, едновременно изпълнителна и законодателна. Полицията,

дотогава оръдие на държавната власт, веднага беше лишена от всичките ѝ политически функции и превърната в отговорен орган на Комуната, сменяем по всяко време. Същото стана и с чиновниците на всички други клонове на управлението. Като се започне от членовете на Комуната от горе до долу, всяка обществена служба трябваше да бъде изпълнявана срещу *заплатата на работника*. Придобитите привилегии и предствителните пари на висшите държавни сановници изчезнаха заедно със самите тези сановници. Обществениите длъжности престанаха да бъдат частна собственост на протежетата на централното правителство. Не само градското управление, но и цялата инициатива, принадлежаща дотогава на държавата, премина в ръцете на Комуната.

Щом премахна постоянната армия и полицията, тези оръдия на материалната власт на старото правителство, Комуната веднага пристъпи към разрушаване на оръдието за духовно потисничество — „попската сила“, като отдели църквата от държавата и експроприира всички църкви, тъй като те бяха корпорации, притежаващи имущество. Поповете бяха възвърнати към скромния живот на частни лица, за да се препитават като своите предшественици, апостолите, от милостинята на вярващите. Всички учебни заведения станаха безплатни за народа и същевременно очистени от всяка намеса на държавата и църквата. С това не само училищното образование бе направено достъпно за всеки, но и самата наука бе освободена от оковите, поставени ѝ от класовите предразсъдъци и от правителствената власт.

Съдийските чиновници загубиха онази привидна независимост, която служеше само за прикриване на тяхното раболепие пред всички сменящи се едно след друго правителства, на всяко от които те подред даваха клетва за вярност и след това я нарушаваха. Както всички останали длъжностни лица, и те трябваше за напред да бъдат избрани открито, отговорни и сменяеми.

Парижката комуна трябваше, разбира се, да служи за пример на всички големи промишлени центрове на Франция. Щом комуналният строй бъдеше веднъж установен в Париж и във второстепенните центрове, старото централизирано управление трябваше да отстъпи мястото си на самоуправлението на производителите и в провинциите. В оная кратка схема на националната организация, която Комуната нямаше време да разработи по-нататък, изрично се казва, че Комуната трябва да бъде политическа форма дори и на най-малкото село и че постоянната армия трябва да бъде заменена и във всички селски окръзи с народна милиция с най-краткотраен срок на службата. Селските общини на всеки окръг трябва да управляват своите общи работи посредством съ-

бране от депутати, заседаващи в главния град на окръга, а тези окръжни събрания от своя страна трябва да изпращат депутати в Националното събрание в Париж; депутатите трябва да бъдат сменяеми по всяко време и да се придържат строго към *mandat impératif* (точните инструкции) на своите избиратели. Малкото, но важни функции, които все пак биха останали тогава да се изпълняват от централното правителство, не трябваше да бъдат премахнати — такова твърдение би било съзнателна фалшификация, — но да бъдат поверявани на комунални, т. е. на строго отговорни чиновници. Единството на нацията не трябва да бъде унищожено, а напротив — да бъде организирано чрез комуналното устройство; това единство трябва да стане действителност чрез унищожаването на онази държавна власт, която се представяше за възплъщение на това единство, но искаше да бъде независима от нацията и стояща над нея. Всъщност тази държавна власт беше само паразитен израстък върху тялото на нацията. Тъй като задачата беше да бъдат отсечени чисто потисническите органи на старата правителствена власт, онези нейни функции, които имаха право на съществуване, да бъдат изтръгнати от ръцете на една власт, която претендираше, че стои над обществото, и да бъдат върнати на отговорните служители на обществото. Вместо веднъж на три или шест години да се решава кой член на господстващата класа трябва да представлява и да потиска в парламента народа, общото изборително право трябва да служи на организирания в комуни народ да си намира работници, надзиратели и счетоводители, както индивидуалното изборително право служи на всеки работодател за същата цел. А доста добре е известно, че и предприятията, както отделните хора, умеят да намират подходящия за своята делова работа човек, а ако някога се излъжат, съумяват скоро да поправят грешката си. Но, от друга страна, Комуната по самата си същност беше безусловно враждебна на заменянето на общото изборително право с йерархическа инвеститура²²⁵.

Обикновена съдба на новите исторически творения е да бъдат погрешно смятани за подобие на по-стари и дори отживели форми на общественения живот, на които те донякъде приличат. Така и тази нова комуна, която събаря съвременната държавна власт, бѣ погрешно сметната за възраждане на средновековните комуни, които отначало са предшествували тази държавна власт, а после са образували основите ѝ. — Комуналното устройство беше погрешно схванато като опит да се замени единството на големите народи със съюз от малки държави, съюз, за който са мечтали Монтезкьо и жирондистите²²⁶; единството, което при големите на-

ции, макар и първоначално създадено насилствено, днес все пак е станало мощен фактор на общественото производство. — Антагонизмът между Комуната и държавната власт погрешно бе схванат като пресилена форма на старата борба срещу свръхцентрализацията. Класическото развитие на оная буржоазна форма на управление, която е съществувала във Франция, може да е било спъвано в други страни от особени исторически условия или пък тези условия може да са довели, както например в Англия — до допълването на главните централни държавни органи с корумпирани енорийски събрания (vestries), користололюбиви градски съветници и свирепи попечители на бедните в градовете и фактически наследствени мирови съдии в селата. Напротив, комуналното устройство би възвърнало на обществения организъм всички ония сили, които досега е поглъщал този паразитен израстък „държава“, който се храни за сметка на обществото и спъва неговото свободно движение. Само така би било сложено началото на възрождането на Франция. — Буржоазията на провинциалните градове виждаше в Комуната опит да се възстанови онова господство, което тя имаше върху селото при Луи-Филип и което при Луи Бонапарт бе изместено от мнимото господство на селото над градовете. Но в действителност комуналното устройство би поставило селските производители под духовното ръководство на главните градове на всяка област и там, в лицето на градските работници, би им осигурило естествените представители на техните интереси. — Вече самото съществуване на Комуната водеше до местното самоуправление като нещо, което се разбира от само себе си, но сега не вече като противовес на държавната власт, която сега става излишна. Само на един Бисмарк, който, когато не е зает със своите интриги за кръв и желязо, с удоволствие се връща към своя стар, тъй добре допадащ на неговите умствени способности занаят на сътрудник на „Kladderadatsch“ (в берлинския „Punch“)²²⁷ — само на такъв човек можеше да хрумне мисълта, че Парижката комуна се стремяла към пруското градско устройство — карикатура на старото френско градско устройство от 1791 г., което свежда градските управи само до второстепенни колела в пруския държавен полицейски механизъм.

Комуната превърна в истина лозунга на всички буржоазни революции — евтино управление, — като премахна двете най-големи разходни пера: постоянната* армия и чиновничеството. Самото ѝ съществуване беше отрицание на монархията, която поне

* В немските издания от 1871 и 1891 г. думата „постоянната“ е изпусната.
Ред.

в Европа е редовен баласт и неизбежна маска на класовото господство. Тя създаде на републиката основата за действително демократични учреждения. Но нейна крайна цел не беше нито „евтиното управление“, нито „истинската република“; и двете се появиха между другото и от само себе си.

Разнообразието в тълкованията, които предизвика Комуната, и разнообразието в интересите, които намираха в нея израз, доказват, че тя беше във висша степен гъвкава политическа форма, докато всички предишни форми на управление са били по същината си потиснически. Нейната същинска тайна беше следната: тя беше всъщност правителство на работническата класа*, резултат на борбата на производителната срещу присвояващата класа, тя беше най-последно откритата политическа форма, при която можеше да се осъществи икономическото освобождение на труда.

Без това последно условие комуналното устройство щеше да бъде невъзможност и измама. Политическото господство на производителите не може да съществува наред с увековечаването на тяхното социално робство. Затова Комуната трябваше да послужи като инструмент за събаряне на ония икономически основи, върху които почива съществуването на класите, а следователно и класовото господство. Щом бъде освободен трудът, всички ще станат работници и производителният труд ще престане да бъде принадлежност на определена класа.

Странно нещо: въпреки всички гръмки фрази и необхватната литература през последните шестдесет години по въпроса за освобождаването на труда, щом някъде работниците вземат това дело в собствените си ръце, веднага против тях се пуска в ход цялата апологетична фразеология на защитниците на съвременното общество с неговите два противоположни полюса: капитала и робството на наемния труд (земевладелците са сега вече само безгласни съдружници на капиталистите). Сякаш капиталистическото общество е все още девствено чисто и непорочно! Сякаш всички негови антагонизми още не са развити, всички негови самоизмами — не са разбулени, цялата негова проституирана действителност още не е разобличена! Комуната, се провикват те, иска да премахне собствеността, основата на цялата цивилизация! Да, уважаеми господа, Комуната искаше да премахне онази класова собственост, която превръща труда на миозинството в богатство на малцинството. Тя възнамеряваше да експроприира експроприаторите. Тя искаше да направи индивидуалната собственост реал-

* В немските издания от 1871 и 1891 г. думите „правителство на работническата класа“ са дадени курсив. *Ред.*

ност, като превърне средствата за производство, земята и капиталата, които сега са преди всичко средства за заробване и експлоатиране на труда, в оръдия на свободния асоцииран труд. — Но това е комунизъм, „невъзможният“ комунизъм! Обаче онези представители на господстващите класи — и то не малко, — които са достатъчно умни, за да разберат, че сегашната система не може дълго да съществува — станаха натрапчиви и кресливи апостоли на кооперативното производство. Но ако кооперативното производство не трябва да остане празна дума или измама, ако то трябва да измести капиталистическата система, ако обединените кооперативни сдружения организират националното производство по общ план и по този начин вземат ръководството му в ръцете си и сложат край на постоянната анархия и на периодично повтарящите се конвулсии, които са неизбежни при капиталистическото производство — какво друго би било това, уважаеми господа, ако не комунизъм, „възможният комунизъм“?

Работническата класа не чакаше от Комуната чудеса. Тя не мисли *par décret du peuple** да въвежда готови и завършени утопии. Тя знае, че за да извоюва своето освобождение, а заедно с него и онази висша форма, към която съвременното общество не удържимо се стреми поради собственото си икономическо развитие — тя ще трябва да води продължителна борба, да преживее редица исторически процеси, които съвсем ще преобразят и обстоятелствата, и хората. На работническата класа предстои не да съществува някакви идеали, а само да даде простор на елементите на новото общество, които вече са се развили в недра на старото, сгромолясващо се буржоазно общество. Напълно съзнавайки своята историческа мисия и изпълнена с героичната решителност да работи за тази мисия, работническата класа може да отговори с презрителна усмивка на вулгарните ругатни на вестникарските лакеи и на многоучените назидания на доброжелателни буржоа-доктринери, които проповядват своите невежествени пошлости и сектантски приумници с оракулски тон на научна непогрешимост.

Когато Парижката комуна взе в ръцете си ръководството на революцията; когато прости работници за пръв път се осмелиха да посегнат върху привилегиите на своето „естествено началство“**, върху привилегиите на управлението — и при нечувано тежки условия скромно, добросъвестно и успешно вършеха тази работа, като най-високият размер на тяхната заплата възлизаше

* — с декрет на народа. *Ред.*

** В немските издания от 1871 и 1891 г. следват думите: „на имотните класи“. *Ред.*

едва на една пета от заплатата, която според един голям авторитет в науката* е минимумът за секретар на лондонския училищен съвет, старият свят се гърчеше от ярост при вида на червеното знаме — символ на Републиката на Труда, развяващо се над кметството.

И все пак това беше първата революция, в която работническата класа бе открито призната за единствената класа, която е още способна за обществена инициатива; това признаха дори и широките слоеве на парижката средна класа — дребните търговци, занаятчиите, търговците, — всички, с изключение само на богатите капиталисти. Комуната ги опаси, като мъдро премахна постоянната причина за раздор в тази класа — въпроса за дължниците и кредиторите.²²⁸ Същата тази част от средната класа беше участвувала през 1848 г. в потушаването на юнското въстание на работниците; а веднага след това Учредителното събрание безцеремонно я принесе в жертва на нейните кредитори.²²⁹ Но това не беше единствената причина, поради която тя сега се присъедини към работниците. Тя чувствуваше, че вече трябва да избира между Комуната и империята, под каквото и име да се появи тя сега. Империята беше разорила икономически тази част от средната класа с разхищаването си на общественото богатство, с покровителствуването на големите борсови спекулации, с подпомагането на изкуствено ускоряваната централизация на капитала и с обусловеното от нея експроприране на опоменатата част от тази средна класа. Империята политически я потискаше, морално я възмушаваше със своите оргии, обиждаше нейното волтерянство, като поверяваше възпитанието на децата ѝ на frères ignorantins²³⁰; империята възмути нейното национално чувство на французи, като я тласна стремглаво в една война, която я възнагради за всички опустошения, които причини, само с едно — с унищожаването на самата империя. И действително, след бягството от Париж на *bohème*** висши бонапартистки сановници и капиталисти истинската партия на реда на средната класа се яви под името Републикански съюз²³¹, застана под знамето на Комуната и я защити от клеветите на Тиер. Дали признателността на тази широка маса от средната класа ще издържи сегашните тежки изпитания — ще покаже бъдещето.

Комуната имаше право да заяви на селяните: „Нашата победа е единствената ви надежда!“²³² Измежду всички лъжи, измислени във Версай и разтръбени след това от прославлените наем-

* В немските издания до-нататък следва: „(професор Хъксли)“. *Ред.*

** Бохемата, шайката. *Ред.*

ни писачи на европейския печат, една от най-чудовищните беше тази, че „камарата от провинциални юнкери“ била представител на френските селяни. Представете си само любовта на френските селяни към хората, на които те след 1815 г. трябваше да заплатят един милиард обезщетение!²³³ В очите на френския селянин дори самото съществуване на едрия земевладелец е вече посегателство върху неговите придобивки от 1789 г. През 1848 г. буржоата бяха обложили земята на селянина с допълнителен данък от 45 сантима на франк, но го бяха направили в името на революцията; сега те подпалиха гражданска война срещу революцията, за да стоварят върху плещите на селяните главната тежест на контрибуцията от пет милиарда, която се бяха задължили да платят на прусаците. Комуната, напротив, веднага заяви, в една от първите си прокламации, че истинските виновници за войната трябва да понесат и нейните разности. Комуната щеше да освободи селянина от кървавия данък, щеше да му даде евтино правителство и щеше да замени сегашните негови кръвопийци — иотариуса, адвоката, съдебния пристав и други съдебни вампири — с наемни комунални чиновници, избирани от самия него и отговорни пред него. Тя щеше да го избави от своеволиченето на селската полиция, на жандарма и на префекта; тя щеше да замени затъпяващия ума му поп с просвещаващия го учител. А френският селянин е преди всичко пресметлив човек. Той щеше да намери, че е напълно разумно заплатата на пола да не се взема от сумата, събирана от данъчния бирник, а да зависи само от доброволната проява на набожността на енориашите. Такива бяха големите непосредствени облаги, които господството на Комуната — и само на Комуната — обещавахе на френските селяни. Затова излишно е да се опираме тук по-подробно на тези сложни и действително жизнени въпроси, които единствено Комуната можеше и същевременно беше принудена да разреши в полза на селянина — ипотечния дълг, който като кошмар тегнеше върху парцела на селянина, за *prolétariat foncier*, който от ден на ден нарастваше, за експроприацията на самите селяни, която се извършваше все по-бързо поради развитието на модерното селско стопанство и конкуренцията на капиталистическото земеделие.

Френският селянин избра Луи Бонапарт за председател на републиката, но партията на реда създаде Втората империя. През 1849 и 1850 г. френският селянин започна да показва какво в действителност му е нужно, като противопоставяше навсякъде своя кмет на правителствения префект, своя учител — на правителствения поп и самия себе си — на правителствения жандарм. Всички закони, издадени от партията на реда през януари и февруари

1850 г.²³⁴, бяха насочени по собственото ѝ признание срещу селяните. Селянинът беше бонапартист, защото в неговите очи великата революция с всички нейни облаги за него се олицетворяваше в Наполеон. Тази самоизмама, която през време на Втората империя бързо се разсейваше, този предразсъдък на миналото (по самата си същност враждебен на „камарата от провинциални юнкери“) — как можеше да устои срещу апела на Комуната към жизнените интереси и насъщните нужди на селяните?

„Камарата от провинциални юнкери“ отлично разбираше, а от това всъщност тя най-вече се страхуваше — че след три месеца свободен контакт между комунарския Париж и провинциите ще избухне общо въстание на селяните. Затова те така страховито бързаха да обкръжат Париж с полицейска блокада, за да попречат на разпространението на заразата.

Така че, щом като Комуната беше истинската представителка на всички здрави елементи от френското общество, а следователно и истинско национално правителство — тя същевременно като работническо правителство, като смел поборник за освобождение на труда — беше интернационална в пълния смисъл на думата. Пред очите на пруската армия, която беше присъединила към Германия две френски провинции, Комуната присъедини към Франция работниците от целия свят.

Втората империя беше тържество на космополитическото шарлатанство; мощниците от всички страни се втурнаха на нейния призив, за да вземат участие в нейните оргии и в ограбването на френския народ. Дори и в момента влашкият нехранимайко Ганеску е дясната ръка на Тиер, а руският шпионин Марковски — неговата лява ръка. Комуната предостави на всички чужденци честта да умрат за едно безсмъртно дело. Буржоазията успя — в промеждутъка между външната война, изгубена поради нейното предателство, и гражданската война, разпалена от нейното съзаклятие с чуждия завоевател — да прояви своя патриотизъм, като организира полицейски гонения срещу германците във Франция. Комуната направи един германски работник* свой министър на труда. И Тиер, и буржоазията, и Втората империя непрестанно мамеха поляците с гръмки декларации за своето съчувствие, а в действителност ги предаваха на Русия и вършеха нейната мръсна работа. Комуната почете героичните синове на Полша**, като ги постави начело на защитниците на Париж. И за да изтъкне по-силно новата историческа ера, която тя съзнателно откриваше, Ко-

* Лео Франкел. *Ред.*

** Я. Домбровски и В. Врублевски. *Ред.*

муната пред очите както на победителите прусаци, така и на предвожданата от бонапартистки генерали бонапартистка армия събори колосалния символ на военната слава — Вандомската колона.²³⁵

Великото социално мероприятие на Комуната беше собственото ѝ съществуване, нейната работа. Отделни нейни мероприятия можеха само да набележат насоката, в която се развива управлението на народа чрез самия народ. Тук спадат: премахването на нощния труд на хлебарските работници; забраната под страх от наказание на обичайната за работодателите практика да намаляват работната заплата, като под най-различни предлози налагат на работниците парични глоби — практика, при която работодателят е едновременно законодател, съдия и изпълнител. а отгоре на това прибира и парите. Друго мероприятие от този род беше предаването в ръцете на работническите сдружения на всички затворени работилници и фабрики, при условие да се заплати обезщетение, независимо от това, дали въпросният капиталист е избягал или пък е предпочел да прекрати работата.

Финансовите мероприятия на Комуната, отличаващи се със своята пресметливост и умереност, можеха да бъдат само такива мерки, които бяха съвместими с положението на обсаден град. При покровителството на Осман* големите bankerски компании и строителите предприемачи толкова бяха окрали Париж, че Комуната имаше несравнено много по-голямо право да конфискува тяхното имущество, отколкото Луи Бонапарт — имуществото на Орлеаните. Хохенцолерните и английските олигархи, по-голямата част от богатствата на които се състои от заграбени църковни имущества, естествено, бяха крайно възмутени от Комуната, която получи само 8 000 франка от конфискуването на църковните имущества.

Версайското правителство, щом като доби малко кураж и сила, започна да прилага най-насилнически мерки срещу Комуната; то потискаше в цяла Франция свободното изказване на мнение и забрани дори събранията на делегати от големите градове; създаде шпионска мрежа във Версай и останала Франция, и то в много по-големи размери, отколкото при Втората империя; неговите жандарми-инквизитори изгаряха всички вестници, излизали в Париж, и отваряха всички писма от Париж и за Париж; и най-

* Барон Осман (Hausmann) при Втората империя бил префект на департамента Сена, т. е. на град Париж. Извършил редица работи по прокарването на нови улици и пр. с цел да се улесни борбата с работническите въстания. (Бележки към руското издание от 1905 г., излязло под редакцията на В. И. Ленин). *Ред.*

плахите опити да се каже в Националното събрание една дума в защита на Париж биваха заглушавани с яростен вой, нечуван дори и в „chambre introuvable“ от 1816 г. Версайците не само водеха отвън кръвожадна война срещу Париж, но и вътре в града се опитваха да действуват с подкупи и заговори. При такива условия можеше ли Комуната, без да измени позорно на своята мисия, да спазва както в най-мирни времена условните форми на либерализма? Ако по характера си правителството на Комуната беше такова, каквото беше правителството на г-н Тиер, нямаше да има основание да се забраняват вестниците на партията на реда в Париж и вестниците на Комуната — във Версай.

Естествено „камарата от провинциални юнкери“ беонееше, че тъкмо когато тя обяви възвръщането в лоното на църквата като единствено средство за спасението на Франция, безверната Комуна разкри своеобразните тайни на женския манастир Пикпюс и на църквата Сен-Лоран.²³⁶ Остра сатира срещу Тиер беше фактът, че докато той обсираваше с кръстове на Почетния легион бо-напартистките генерали за тяхното изкуство да губят сражения, да подписват капитулации и да свиват цигари във Вилхелмсхое²³⁷ — Комуната уволняваше и арестуваше своите генерали, щом бѣдеха заподозрени в небрежно изпълнение на службата си. Нима изхвърлянето и арестуването на едни от членовете* на Комуната, който се беше промъкнал в нея под фалшиво име след шестдневен арест в Лнон за обикновено банкрутство, не беше плесница за фалшификатора на документи Жул Фавър, който, тогава все още външен министър на Франция, я продаваше на Бисмарк и диктуваше заповеди до онова образцово белгийско правителство? Но Комуната не претендираше за непогрешимост, както правеха всички стари правителства без изключение. Тя публикуваше отчети за заседанията си, даваше гласност на всичките си действия, посещаваше публиката във всички свои несвършенства.

Във всяка революция наред с нейните истински представители се издигат и хора от друг сорт. Едни са оцелели участници в други революции, с които са се сраснали; те не разбират смисъла на сегашното движение, но още имат голямо влияние върху народа вследствие на своята общоизвестна честност и смелост или пък просто по традиция. Други са обикновени кресльовци, които години наред повтарят своите стереотипни декламации против съществуващото правителство и са си спечелили поради това репутацията на революционер от най-чиста проба. Такива хора се появяха и след 18 март и в някои случаи дори играха видна роля. Докол-

кото беше по силите им, те спъваха истинското движение на работническата класа, както преди хора от този сорт са спъвали пълното развитие на всички предишни революции. Те са неизбежно зло; след време от тях се отърват, но тъкмо това време Комуната нямаше.

Комуната наистина изумително преобрази Париж! Развратният Париж на Втората империя изчезна безследно! Столицата на Франция не беше вече оборище на британски лендлордове, на ирландски абсентеисти²³⁸, на бивши американски робовладелци и парвенюта, на бивши руски крепостници и влашки чокои. Вече нямаше никакви трупове в моргата, нямаше нощни грабежи и почти никакви кражби; за пръв път от февруарските дни през 1848 г. улиците на Париж станаха безопасни, и то без каквато и да е полиция.

„Ние“ — казваше един член на Комуната — „сега вече не чуваме нито за убийства, нито за кражби, нито за нападения върху отделни лица; сякаш полицията завлече със себе си във Версай всички свои консервативни приятели“.

Кокотките последваха своите покровители — побягналите стълпове на семейството, на религията и преди всичко на собствеността. Вместо тях на преден план отново излязоха истинските парижанки — героични, благородни и самоотвержени като жените от класическата древност. Работейки, мислейки, борейки се, проливайки кръвта си, но сияейки с вдъхновеното съзнание за своята историческа инициатива, Париж почти забравяше людоедите пред своите стени, отдал се с ентузиазъм на изпраждането на новото общество!

И лице срещу лице с този нов свят в Париж стоеше старият свят във Версай — това сборище на вампири от всички отживели времето си режими: легитимисти и орлеанисти, жадни да ръфат трупа на нацията, с опашка от допотопни републиканци, които с присъствието си в Националното събрание поддържаха бунта на робовладелците; те се надяваха, че ще опазят парламентарната република вследствие суетността на стария шут, който я възглавяваше; те пародираха 1789 г., като свикваха своите призрачни събрания в Жо-де-Пом*. Събранието, представител на всичко отживяло във Франция, продължаваше да живее призрачния си живот изключително с помощта на сабите на генералите на Луи Бонапарт. Париж — цял истина, Версай — цял лъжа, и глашатаят на тази лъжа беше Тиер.

* Зала за игра на топка, където през 1789 г. Националното събрание взе своето знаменито решение. (Бележка на Енгелс към немското издание от 1871 г.)

Тьер се обърнал към една депутация от кметовете на департамента Сена и Оаза с думите:

„Вие можете да разчитате на моята дума — аз никога не съм я нарушавал.“

На събранието той казваше, че то било „най-либералното и най-свободно избраното събрание, което Франция е имала някога“; на своето пъстро войнство той казваше, че било „чудото на света и най-добрата армия, която Франция някога е имала“; на провинциите — че бомбардирането на Париж по негова заповед било измислица:

„Ако имаше няколко оръдейни изстрела, те не бяха дадени от версайската армия, а от няколко въстаника, които искаха да покажат, че се сражават, макар че всъщност не смееха и носата си да покажат.“

По-късно той заявил на провинциите:

„Версайската артилерия не бомбардира Париж, тя само го обстрелва“.

На парижкия архиепископ казал, че приписваните на версайските войски разстрели и репресалии (!) били чиста лъжа. Той заявил на Париж, че възнамерявал само „да го освободи от отвратителните тирани, които го потискат“, и че Париж на Комуната бил всъщност „само шела престъпници“.

Тьеровият Париж не беше истинският Париж на „подлата сган“, а някакъв призрачен Париж, Париж на *francs-fileurs*²³⁹, Париж на постоянните булевардни посетители от двата пола, богатият, капиталистическият, позлатеният, лентяйстващият Париж; онзи Париж, който със своите лакеи и мошеници, със своята литературна бохема и със своите кокотки сега изпълваше Версай, Сен-Дени, Рюей и Сен-Жермен, за който гражданската война беше само приятно интермецо, който наблюдаваше борбата през далекоглед, броеше оръдейните изстрели и се кълнеше в своята собствена чест и в честта на своите проститутки, че пиесата била тук несравнено по-добре поставена, отколкото когато и да било по-рано в театъра на Порт-Сен-Мартен. Убитите бяха действително мъртви, виковете и ранените не бяха само привидни; и освен това разигравашата се пред тях драма беше световноисторическа драма.

Такъв е Париж на г-н Тьер, също както емиграцията в Кобленц беше Франция на г-н дьо Калон.²⁴⁰

IV

Първият опит на робовладелческия заговор да бъде покорен Париж, като бъде завзет от прусаците, се провали поради отказа на Бисмарк. Вторият опит, направен на 18 март, завърши с поражението на армията и с бяството на правителството във Версай, където го последва по негова заповед и целият административен апарат. Под прикритието на мирни преговори с Париж Тиер печелеше сега време, за да подготви войната срещу него. Но откъде можеше да вземе армия? Остатъците от линейните полкове бяха малобройни и ненадеждни. Настойчивите призови на Тиер към провинциите да се притекат на помощ на Версай с националната гвардия и с доброволци срещнаха отказ. Само Бретан изпрати шепа шуани²⁴¹, които се сражаваха под бялото знаме, всеки имаше на гърдите си ушито от бяло платно сърце на Исус, а бойният им възглас беше: „Vive le Roi!“ (Да живее кралят!) И така, Тиер можеше само набързо да събере една пъстра банда от матроси, войници от морската пехота, папски зуави, жандармите на Валантен, полиците и touchards* на Пиетри. Тази армия щеше да бъде смешно нищожна, ако не беше постепенният приток на военнопленници от бонапартовската армия, които Бисмарк пускаше в достатъчен брой, за да може, от една страна, да се води гражданската война, а, от друга, да се държи Версай в робска зависимост от Прусия. По време на тази война версайската полиция трябваше да надзирава версайската армия, а жандармите, излагайки се навсякъде първи на най-опасните места, трябваше да я увеличат със себе си.

* — шпионите. *Ред.*

Фортовете, които падаха, не бяха превземани, а купувани. Героизмът на комунарите убеди Тиер, че съпротивата на Париж не можеше да бъде сломена нито с неговите собствени стратегически способности, нито с щиковете, които имаше на свое разположение.

Същевременно отношенията му с провинциите ставаха все понатегнати. Във Версай не се получи нито един съчувствен адрес, който поне малко от малко да ободри Тиер и неговата „камара от провинциални юнкери“. Тъкмо обратното, от всички страни пристигаха делегации и писмени обръщения и искаха съсъвсем непочтителен тон помирение с Париж върху базата на недвусмисленото признаване на републиката, потвърждаването на комуналните свободи и разтурването на Националното събрание, чийто мандат беше вече изтекъл. Толкова много делегации и писмени обръщения пристигаха, че Дюфор, Тиеровият министър на правосъдието, с окръжно от 23 април заповяда на държавните прокурори да третират като престъпление „призивите за помирение“! Но виждайки безнадеждността на похода срещу Париж, Тиер реши да промени тактиката и насрочи за 30 април избори за общински съветници в цялата страна по новия закон, който той беше натрапил на Националното събрание. Действайки ту с интригите на своите префекти, ту със заплахите на своята полиция, той беше уверен, че изборите в провинциите ще дадат на Националното събрание онази морална сила, която то никога не бе имало, и че най-после той ще получи от самите провинции материалната сила, от която се нуждаеше, за да покори Париж.

Своята разбойническа война срещу Париж, прославяна в неговите собствени комюникета, и опитите на своите министри да установят в цяла Франция господството на терора Тиер още от самото начало се старееше да допълни с една малка комедия на помирение, която трябваше да служи за няколко цели: тя трябваше да заблуди провинцията, да привлече на негова страна парижката средна класа и, главно, да даде възможност на мнимите републиканци в Националното събрание да прикрият с доверието си към Тиер своята измяна спрямо Париж. На 21 март, когато Тиер още нямаше армия, той беше заявил на Националното събрание:

„Да става, каквото ще, няма да изпратя войска в Париж“.

На 27 март той отново съобщи:

„Аз встъпих в длъжност, когато републиката беше вече свършен факт, и твърдо съм решил да я запазя.“

В действителност в името на републиката той смаза революцията в Лион и Марсилия²⁴², докато неговата „камара от провин-

иални юнкери“ във Версай посрещаше с див вой самата дума „република“. След този подвиг той сведе „свършения факт“ до предполагаем факт. Орлеанските принцове, които от предпазливост беше отпратил от Бордо, сега вече получиха възможност да интригуват в Дрьо, явно нарушавайки закона. Условието, за които Тиер говореше на своите безконечни съвещания с делегатите от Париж и провинциите — колкото и противоречиви да бяха тези изявления по тон и по нюанс, менейки се в зависимост от времето и обстоятелствата, — винаги се свеждаха до това, че трябва да се отмъсти на

„тази шепа престъпници, които са виновни за убийствата на Клеман Тома и Лъоконт“.

Естествено при това от само себе си се разбираше, че Париж и Франция трябваше да признаят безрезервно самия г-н Тиер за най-добрата република, също както той през 1830 г. бе признал Луи-Филип за най-добрата република. Но дори и тези отстъпки той се старееше да постави под съмнение чрез официалните коментари на неговите министри в Националното събрание; но, като не се задоволи с това, той действуваше и чрез Дюфор, Дюфор, този стар адвокат-орлеанец, при обсадно положение винаги е играл ролята на върховен съдия както сега, в 1871 г., при Тиер, така и през 1839 г. при Луи-Филип, и през 1849 г. при президентството на Луи Бонапарт²⁴³. Когато не заемаше министерски пост, той се обогатяваше, като защитаваше парижките капиталисти, и същевременно трупаше политически капитал, като нападаше законите, които сам беше издал. Недоволен от бързото прокарване в Националното събрание на редица репресивни закони, които след падането на Париж трябваше да унищожат последните остатъци от републиканската свобода във Франция²⁴⁴ — той сякаш предварително определяше бъдещата участ на Париж, като съкрати²⁴⁵ процедурата на военните съдилища, която му се струваше твърде дълга, и прокара един новоизкалъпен драконовски закон за заточаване. Революцията от 1848 г., като отмени смъртното наказание за политическите престъпници, го беше заменила със заточение. Луи Бонапарт не пося, поне открито, да възстанови режима на гилотината. „Камарата от провинциални юнкери“, която още не беше достатъчно смела дори да загатне, че в нейните очи парижаните не са бунтовници, а убийци, трябваше да ограничи своето предварително решено отмъщение спрямо Париж с новия закон на Дюфор за заточение. При тези обстоятелства за Тиер щеше да бъде невъзможно да играе толкова дълго своята комедия на помирение, ако тя не бе предизвикала тъкмо онова, което той желаше — бясната ярост на „депутати-

те провинциални юнкери“, които поради своето тъпоумие не можеха да разбират нито неговата игра, нито необходимостта от неговото лицемерие, фалш и протакане.

Предвид на предстоящите на 30 април избори за общински съветници Тиер разигра на 27 една от своите сцени на помирение. Сред потока от сантиментални словонизлияния той се провикна от трибуната на Националното събрание:

„Има само един заговор срещу републиката — парижкия заговор, който ни принуждава да проливаме френска кръв. Но аз пак и пак повтарям: нека сложат своето нечестиво оръжие ония, които го вдигнаха, и ние, като спрем веднага меча на възмездието, ще сключим мирен договор, от който ще бъде изключена само шепата престъпници.“

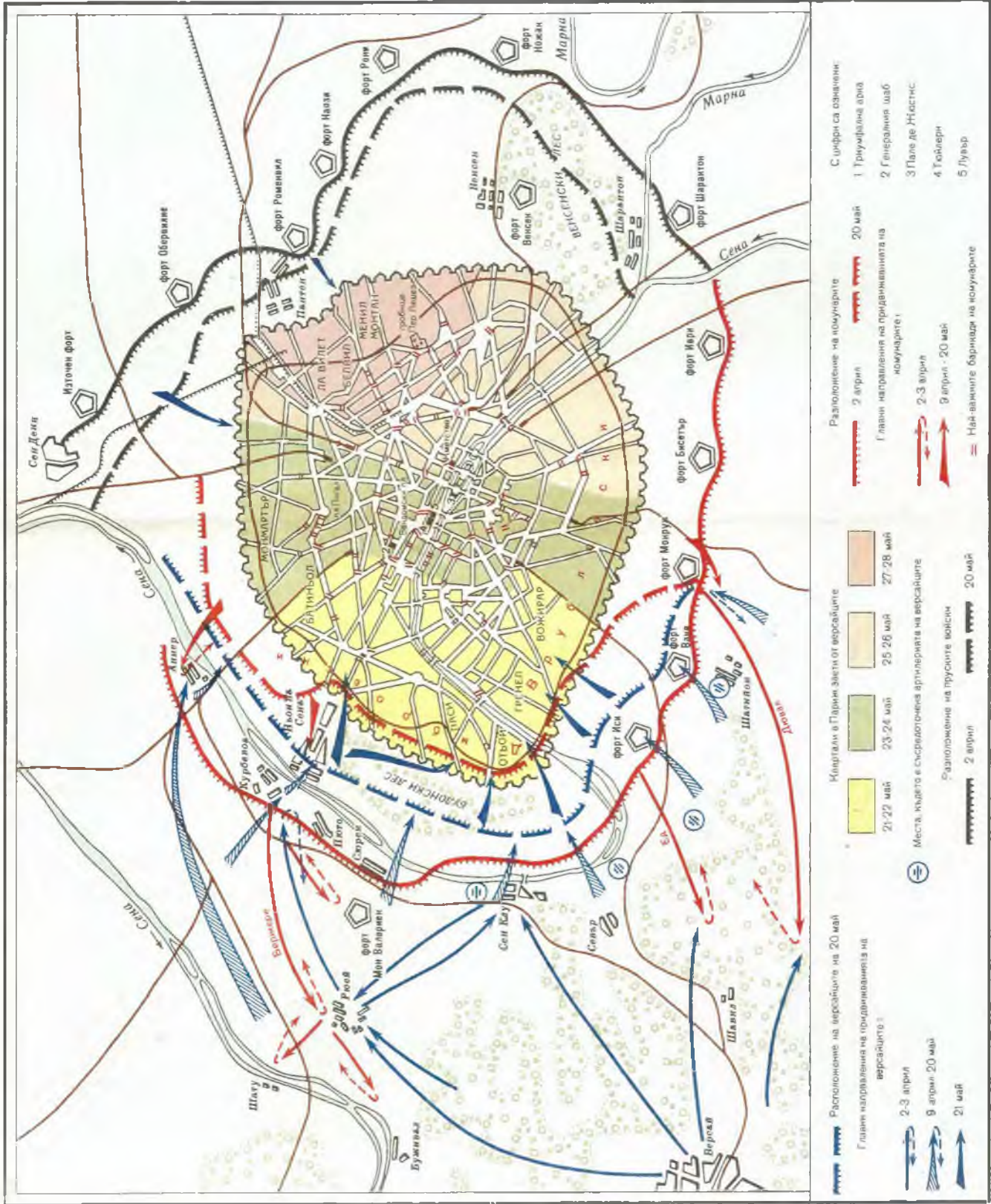
В отговор на яростните викове на „депутатите провинциални юнкери“, които прекъсваха речта му, той каза:

„Кажете ми, господа, най-настоятелно ви моля — нямам ли право? Нима вие наистина съжалявате, че можах да кажа истината — че престъпниците са само шепа хора? Не е ли щастие при цялата наша беда, че хората, които бяха способни да пролят кръвта на генералите Клеман Тома и Льококт, са само рядко изключение?“

Но Франция оставаше глуха за речите на Тиер, който се ласкаеше от надеждата, че ще плени всички с песента на парламентарна сирена. От 700 000-те общински съветници, избрани в 35 000-те останали още във Франция общини, обединените легитимисти, орлеанисти и бонапартисти не можах да прокарат дори и 8 000 свои привърженици. Допълнителните избори се оказаха още по-враждебни на правителството на Тиер. Националното събрание не само че не получи от провинциите толкова необходимата му материална сила, но дори изгуби и последното си право на морална сила — правото да се смята за изразител на общата воля на страната. И за да бъде пълно поражението, новоизбраните общински съветници от всички френски градове открито заплахваха узурпаторското събрание във Версай с контрасъбрание в Бордо.

С това за Бисмарк настъпи дългоочакваният момент за решителна намеса. С тои на повелител той заповяда на Тиер незабавно да изпрати във Франкфурт пълномощници за окончателно сключване на мир. Смирено и покорно изпълнявайки заповедта на своя господар и учител, Тиер побърза да изпрати във Франкфурт своя верен Жул Фавър, придружен от Пуйе-Кертне. Пуйе-Кертне — „виден“ собственик на памукопрераждателна фабрика от Руан, разпаден и дори сервилен привърженик на Втората империя, който не виждаше в нея никакви недостатъци освен търговския договор с Англия²⁴⁶,

ПАРИЖКАТА КОМУВА (16. III. - 28. V. 1871 г.)

увреждаш интересите му като фабрикант. Щом Тиер още в Бордо го назначи за финансов министър, той почна своите нападки срещу този „нещастен“ договор, загатваше, че той скоро ще бъде отменен, и дори имаше нахалството — макар и напразно (зашото беше правил сметката си без Бисмарк) — да се опита веднага пак да въведе старите покровителствени мита срещу Елзас, на което, според думите му, не пречели тогава никакви предишни международни договори. Този човек, за когото контрареволуцията беше средство да намали работната заплата в Руан, а отстъпването на френски провинции — средство да покачи цената на своите стоки във Франция, няма този човек не беше предопределен да бъде достоен помощник на Жул Фавър в неговото последно предателство, увенчаващо цялото му дело?

Когато тази мила двойка от пълномощници пристигна във Франкфурт, Бисмарк веднага грубо и властно ѝ изкомандува: „Или възстановяване на империята, или безпрекословно приемане на моите условия за мир!“ Тези условия предвиждаха съкращаване на сроковете за плащане на контрибуциите и продължаване на окупацията на парижките фортове от пруските войски, докато Бисмарк остане доволен от положението на нещата във Франция. Така Прусия бе призната за върховен арбитър във вътрешните работи на Франция! Срещу това той беше готов да освободи пленената бонапартистка армия за унищожаването на Париж и да ѝ окаже пряка помощ с войските на кайзер Вилхелм. Като залог, че честно ще удържи думата си, той отсрочи изплащането на първата вноска от контрибуциите до „умиротворяването“ на Париж. Разбира се, Тиер и неговите пълномощници жадно се нахвърлиха на такава примамка. На 10 май те подписаха договора и се погрижиха да бъде ратифициран от Националното събрание още на 18 май.

През периода от сключването на мира до завръщането на бонапартистките войски Тиер повече от всякога считаше за необходимо да продължава своята комедия за помирение, тъй като неговите републикански наемници крайно много се нуждаеха от някакъв предлог, за да могат да гледат през пръсти на подготовянето на парижката кървава баня. Още на 8 май той отговорн на една дошла за помириенето депутация от средната класа:

„Щом бунтовниците решат да капитулират, вратите на Париж ще бъдат отворени цяла седмица за всички освен за убийците на генералите Клеман Тома и Льоконт.“

Няколко дни по-късно, енергично заставен от „камарата от провинциални юнкери“ да даде обяснение за това обещание, той отказа, но направи следната многозначителна забележка:

„Казвам ви, че между вас има нетърпеливци, които извънредно много бързат. Те трябва да почакаат още една седмица; в края на седмицата вече няма да има никаква опасност и тогава задачата ще отговаря на тяхната смелост и на техните способности.“

Щом Мак-Махон беше в състояние да обещае, че скоро ще може да навлезе в Париж, Тиер заяви на Националното събрание, че

„ще влезе в Париж със *закона* в ръка и ще застави *мерзавците*, които бяха отнели живота на войници и разрушили обществени паметници, напълно да платят за своите престъпления“.

Когато настъпи решителният момент, той заяви на Националното събрание: „Ще бъда безпощаден“; на Париж — че присъдата му е вече произнесена, а на своите бонапартистки бандити — че правителството им разрешава да отмъщават на Париж, колкото им душа иска. Най-после, когато на 21 май предателството беше отворило на генерал Дуге вратите на Париж, Тиер разкри на 22 пред своята „камара от провинциални юнкери“ „целта“ на своята комедия за помирение, която те така упорито не искаха да разберат.

„Преди няколко дни ви казах, че се приближаваме към *нашата цел*; днес идвам да ви кажа, че *целта* е постигната. Редът, справедливостта и цивилизацията най-после победиха!“

Да, това беше победа. Цивилизацията и справедливостта на буржоазния строй изпъкват в своята истинска, зловеща светлина, когато робите на този строй въстават срещу своите господари. Тогава тази цивилизация и тази справедливост са с нищо неприкрито варварство и беззаконно отмъщение. Всяка нова криза в класовата борба между присвоителите и производителите на богатството все по-ярко изтъква този факт. Дори и зверствата на буржоата през юни 1848 г. бледнеят пред неописуемите гнусотии през 1871 г. Самоотверженият героизъм, с който парижани — мъже, жени и деца — продължават да се сражават осем дни след навлизането на версайците в града, отразява също тъй ярко величието на тяхното дело, както зверските безчинства на солдатщината отразяват вродения дух на онази цивилизация, чиито наемни защитници и отмъстителни са те. Нанстина славна цивилизация, чиято жизнена проблема е: как да се освободи от купищата трупове, повалени от нея, след като беше вече завършила борбата!

За да намерим нещо сходно на поведението на Тиер и неговите кръволоци, трябва да се върнем към времената на Сула и на двата римски триумвирата.²⁴⁷ Същото хладнокръвно масово клане; същото безразлично отношение на палачите към пол и възраст на

жертвите; същата система за изтезаване на пленници; същите гонения, но този път срещу цяла класа; същата дива хайка срещу скрили се водачи, за да не се спаси нито един от тях; същите доносничества срещу политически и лични врагове; същото безразличие при избиване на хора, невзели никакво участие в борбата. Разликата е само в това, че римляните са нямали митральози, за да убиват на цели групи изпадналите в немилюст, и че не са носели в „ръцете си закона“ и на устните си — възгласа „цивилизация“.

А след тези ужаси погледнете другата, още по-отвратителна страна на тази буржоазна цивилизация, описана от собствения ѝ печат!

„Възмутително е“ — пише парижкият кореспондент на едни лондонски консервативен вестник“ — „да гледаш кафенетата, препълнени с хора, които пият абсент, играят на билиард и Домино; да гледаш как кокошките нагло се шляят по булевардите, да слушаш как шумните гуляйджийски кръсци от *cabinets particuliers** на богатите локала нарушават нощната тишина — докато в далечината все още проехтяват отделни изстрели и изоставените на произвола ранени умират между паметниците на Пер Лашез, докато 6 000 изплашени бунтовници в предсмъртна, отчаяна борба се лутат из лабиринтите на катакомбите, а из улиците все още карат нещастници, за да бъдат избити на групи с митральози.“

Г-н Едуард Ерве пише в „*Journal de Paris*“²⁴⁸ — забранен от Комуната версайски вестник:

„Начинът, по който парижкото население (!) вчера изрази своята радост, беше наистина повече от лекомислен и ние се опасяваме, че след време ще стане още по-зле. Париж сега има празничен вид, който наистина не е уместен, и ако не пожелаем да бъдем наречени *Parisiens de la décadence***, трябва да прекратим това.“

И след това той цитира пасаж от Тацит:

„И ето че на заранта след онази ужасна борба и дори преди тя да беше още напълно завършена, Рим, подъл и развратен, започна отново да затъва в онова бласто на сладострастието, което разруши त्याлото и оскверни душата му — *alibi proelia et vulnera, alibi balneae poripaeque* (тук битки и рани, там бани и пирове)“²⁴⁹.

Господин Ерве забравя само, че онова „парижко население“, за което той говори, е само населението на Тиеровия Париж, Париж на *Trans-sileurs*, които на тъпци се завръщат от Версай, Сен-Дени, Рюей и Сен-Жермен; това е *действително* „Париж на упадъка“.

Тази престъпна цивилизация, основана върху поробването на груга, при всеки кървав триумф заглушава виковете на своите жертви — самоотвержени борци за новото, по-добро общество, с воя

* — сепаретата. *Ред.*

** — парижани на упадъка. *Ред.*

на преследването и на клеветата, който отеква в целия свят. Спокойният Париж на работниците, Париж на Комуната, се превръща изведнъж под ръцете на тези жадни кръволоци на „реда“ в някакъв ад. А какво говори на разсъдъка на буржоазията от всички страни това чудовищно превръщане? Само това, че Комуната била организирала заговор срещу цивилизацията! Парижният народ е въодушевление се жертвува за Комуната; в нито една от водените досега битки не са падали толкова убити. Какво показва това? Само това, че Комуната не била правителство на народа, а насилствено заграбване на властта от шепя престъпници! Парижките жени с радост жертвуват живота си както на барикадите, така и по площадите, където се извършват екзекуциите. Какво показва това? Само това, че злият дух на Комуната ги бил превърнал в мегери и хекати! Умереността на Комуната по време на нейното двумесечно пълно господство може да се сравни само с героичността на нейната защита. Какво показва това? Само това, че Комуната в продължение на два месеца под маската на умереност и хуманност грижливо прикривала кръвожадността на своите дяволски страсти, за да ги развихри в часа на предсмъртната си агония!

Работническият Париж в своята героична саможертва предаде на огъня и сгради, и паметници. Когато поробителите на пролетариата разкъсват неговото живо тяло, нека вече не се надяват, че те ще се завърнат триумфално в своите неповредени жилища. Версайското правителство крещи: „Палеж!“, и нашепва на всичките си слуги навсякъде, чак до най-отдалеченото село, следния лозунг: „Преследвайте навсякъде моите врагове като професионални подпалвачи.“ Буржоазията от цял свят се наслаждава на масовото клане на хора след битката, а се ужасява, когато „оскверняват“ нейните сгради.

Когато правителства дават на своите военни флоти официално разрешение „да убиват, да палят и разрушават“ — това разрешение за палежи ли е? Когато английските войски умишлено изгориха Капитола във Вашингтон и летния дворец на китайския император²⁵⁰ — палеж ли беше това? Когато прусаците не от военни съображения, а просто от злоба и жажда за мът заляха с газ и изгориха градове като Шатоден и безброй села — палеж ли беше това? Когато Тнер в продължение на шест седмици бомбардираше Париж, като уверяваше, че иска да запали само такнива къщи, в които нмало хора — палеж ли беше това? — На война огънят е също толкова законно оръжие, както и всяко друго. Сгради, заети от неприятеля, се бомбардират, за да бъдат подпалени. Ако защитниците трябва да ги изоставят, те сами ги подпалват, за да не могат нападателите да се укрепят в тях. Нензбежна съдба на

всички сгради, оказали се по време на сражението пред фронта на която и да било редовна армия в света, е да бъдат изгаряни. Но във войната на поробените срещу техните потисници, в тази единствена справедлива война в историята, такава постъпка се смята за абсолютно недопустима. Комуната използва огъня като отбранително средство в най-строгия смисъл на думата. Тя си послужи с него, за да прегради пътя на версайските войски към онези дълги, прави улици, които Осман специално бе приспособил за артилерийски огън; тя си послужи с него, за да прикрие отстъплението си, така както и версайците си служеха при настъплението си с гранати, които разрушиха не по-малко къщи, отколкото огънят на Комуната. И до днес още се спори кои сгради са били подпалени от отбраняващите се и кои от нападателите. Пък и отбраняващите се прибегнаха до огъня едва когато версайските войски вече бяха започнали масово да избиват пленниците. При това Комуната предварително беше заявила публично, че ако бъде доведена до крайност, тя ще се погребее под развалините на Париж и ще направи от Париж втора Москва; същото беше обещало по-рано и правителството на националната отбрана, но, разбира се, само за да прикрие своята измяна. Тъкмо за тази цел Трошю беше набавил необходимата газ. Комуната знаеше, че нейните противници никак не жалеха живота на парижаните, но държаха твърде много на своите собствени къщи в Париж. А Тиер от своя страна беше заявил, че ще отмъщава безпощадно. Когато, от една страна, неговата армия беше готова за бой, а, от друга, прусците заприщиха всички изходи — той се провикна: „Ще бъде безпощаден! Изкуплението ще бъде пълно, правосъдието — строго!“ Ако парижките работници постъпваха като вандала, това беше вандалщината на отчаяната отбрана, а не вандалщината на тържествувачи победители, каквато е била вандалщината, в която са се провинили християните, унищожили действително безценни паметници и изкуството на езическата древност; но дори и тази вандалщина е оправдана от историята като неизбежен и сравнително незначителен момент в титанската борба на новото, зараждащото се общество и старото, сгромолясащо се. Още по-малко това беше вандалщината на Осман, който унищожи историческия Париж, за да направи място на Париж на мошениците!

А екзекутирането от Комуната на шестдесет и четирмата заложници начело с парижкия архиепископ! През юни 1848 г. буржоазията и нейната армия отново въведоха отдавна изчезналия военен обичай да се разстрелват беззащитни пленници. Оттогава насам този зверски обичай беше повече или по-малко спазван при всяко потушаване на народно въстание в Европа и Индия, с което

бе доказано, че той е действителен „прогрес на цивилизацията“! От друга страна, прусаците отново съживиха във Франция обичая да се вземат заложници — съвсем невинни хора, които с живота си трябваше да отговарят за делата на други. Когато Тиер, както видяхме, още в началото на войната въведе човечния обичай да се разстрелват пленените комунари, на Комуната не оставаше нищо друго в защита, освен да прибегне към пруския обичай да се вземат заложници, за да спаси живота на тези пленници. Но продължавайки да разстрелват пленените комунари, версайците сами непрекъснато обричаха на смърт своите заложници. Как можеше още да се щади животът им след кървавата баня, с която преторианците²⁵¹ на Мак-Махон отпразнуваха влизането си в Париж? Трябваше ли и последната защита срещу безогледната свирепост на буржоазното правителство — вземането на заложници — да стане само за присмех? Истинският убиец на архиепископ Дарбоа е Тиер. Комуната няколко пъти предложи да бъдат разменени архиепископът и много други попове само с Бланки, когото Тиер здраво държеше в ръцете си. Последният упорито отказваше тази размяна. Той знаеше, че ако освободи Бланки, ще даде на Комуната глава, а архиепископът ще му бъде най-полезен, когато бъде труп. В случая Тиер подражаваше на Кавеняк. Какъв вик на възмущение нададоха през юни 1848 г. Кавеняк и неговите „хора на реда“, когато обвиняваха бунтовниците в убийството на архиепископ Афр! Всъщност те прекрасно знаеха, че архиепископът бе разстрелян от войниците на партията на реда. Г-н Жакме, главният викарий на архиепископа, веднага след престъплението му беше връчил своето показание за това.

Фактът, че партията на реда при всичките си кървави оргии разпространяваше толкова много клевети за своите жертви, доказва само, че съвременните буржоа се смятат за законни наследници на някогашните феодали, които са признавали за себе си правото да използват срещу плебея всякакво оръжие, докато каквото и да било оръжие в ръцете на плебея по начало се смятало за престъпление.

Заговорът на господстващата класа за смазване на революцията през гражданската война, водена под закрилата на чуждия завоевател, заговорът, който ние проследихме от 4 септември до минаването на Мак-Махоновите преторианци през вратите Сен-Клу — достигна връхната си точка в парижката кървава баня. Бисмарк със задоволство гледа развалините на Париж, в които може би вижда „първата стъпка“ към онова всеобщо разрушение на големите градове, за което мечтаеше още когато беше обикновен едър земевладелец — депутат в пруската *chambre*

introuvable от 1849 г.²⁵² Той самодоволно се любува на труповите на парижките пролетарии. За него това е не само изкореняване на революцията, но и унищожаване на Франция, която сега е действително обезглавена, и то от самото френско правителство. Повърхностен като всички преуспяващи държавници, той вижда само външната страна на това огромно историческо събитие. Нима е виждан досега в историята победител, който би се решил да увенчае победата си с ролята не само на жандарм, но и на наемен убиец в ръцете на победеното правителство? Между Прусия и Комуната нямаше война. Напротив, Комуната беше приела предварителните условия за мир и Прусия беше обявила неутралитет. Така че Прусия не беше воюваща страна. Тя действуваше следователно като подъл наемен убиец, защото не се излагаше на никаква опасност; като наемен убиец, защото предварително беше обусловила заплащането на нейните кървави 500 милиона с падането на Париж. И тъкмо в това се прояви истинският характер на тази война, която провидението беше отредило, за да накаже безбожната и безпътна Франция чрез ръката на набожната и морална Германия! И това нечувано нарушение на международното право дори и от гледището на юристите на стария свят, вместо да застави „цивилизованите“ европейски правителства да обявят въвн от закона престъпното пруско правителство, което беше обикновено оръдие на петербургския кабинет, им даде само повод да обсъдят въпроса, дали не трябва да бъдат предадени на версайския палач и малкото жертви, които бяха успели да се измъкнат през двойната верига от постове около Париж!

След най-ужасната война на новото време победилата и победената армии се съюзават, за да избиват заедно пролетариата. Това нечувано събитие не доказва, както мисли Бисмарк, че новото, пробиващо си път общество е претърпяло окончателно поражение, а, напротив, то доказва пълното разложение на старото буржоазно общество. Върховният героичен подем, на който все още беше способно старото общество, е националната война и тя сега се оказва чисто мошеничество от страна на правителството; единствената цел на това мошеничество е само да отсрочи класовата борба и когато класовата борба се разгори в гражданска война, мошеничеството ще се разбие на пух и прах. Класовото господство не може вече да се прикрива зад национална униформа; националните правителства са *единни* против пролетариата!

След Света троица през 1871 г. не може вече да има нито мир, нито примирие между френските работници и присвоителите на продуктите от техния труд. Желязната ръка на една наемна солдащина може за известно време да потисне и двете класи, но

тяхната борба отново неизбежно ще се разгори и ще се разгаря все по-силно и не може да има никакво съмнение кой ще бъде крайният победител: малцината ли присвоители или огромното мнозинство на трудещите се. Френските работници са само авангардът на целия съвременен пролетариат.

Европейските правителства демонстрираха пред Париж международния характер на класовото господство, а същевременно крещат до бога, че Международната работническа асоциация, т. е. международната организация на труда против световния заговор на капитала — била главната причина за всички тези бедствия. Тиер обвинява асоциацията, че била деспот на труда, а себе си представя за негов освободител. Пикар заповяда да се прекъснат всякакви връзки между френските членове на Интернационала и членовете му в чужбина; граф Жобер, старият, превърнал се в мумия съучастник на Тиер от 1835 г., заяви, че унищожаването на Интернационала е главна задача на всяко правителство на една цивилизована страна. „Камарата от провинциални юнкери“ надава вой срещу него, а целият европейски печат ѝ приглася в хор. Един почтен френски писател*, който няма нищо общо с нашата асоциация, се изказа така:

„Членовете на Централния комитет на Националната гвардия и по-голямата част от членовете на Комуната са най-дейните, най-благоразумните и най-енергичните глави на Международната работническа асоциация... Това са хора абсолютно честни, искрени, благоразумни, всеотдайни, чисти и фанатични в добрия смисъл на думата.“

Разбира се, пропниятят с полицейщина буржоазен разсъдък си представя Международната работническа асоциация като някакво тайно съзаклятическо общество, чието централно ръководство от време на време заповядва бунтове в различни страни. Но нашата асоциация в действителност е само международният съюз, който обединява най-напредничавите работници от различните страни на цивилизования свят. Където и при каквито и условия да се проявява класовата борба, каквито и форми да приема тя — навсякъде на първо място стоят, разбира се, членовете на нашата асоциация. Почвата, на която израства тази асоциация, е самото съвременно общество. Тази асоциация не може да бъде изкоренена, колкото и много кръв да се пролее. За да бъде изкоренена, правителствата би трябвало най-напред да изкоренят деспотическото господство на капитала над труда, т. е. да изкоренят основата на своето собствено паразитно съществуване.

* — изглежда Робинс. Ред.

Работническият Париж с неговата Комуна ще бъде вечно чествуван като славен предвестник на новото общество. Неговите мъченици навеки са влезли във великото сърце на работническата класа. Неговите палачи историята още сега е приковала на онзи позорен стълб, от който ще бъдат безсилни да ги освободят всичките молитви на техните попове.

Генерален съвет:

М. Дж. Бун, Ф. Брадник, Г. Х. Бътъри, Кей-хил, Делае, Уилям Хейлз, А. Ерман, Колб, Ф. Леснер, Лохнер, Дж. П. Мак-Донел, Джордж Милнър, Томас Мътърсхед, Ч. Милс, Чарлз Мъри, Пфендер, Роч, Роша, Рюл, Саулър, О. Серайе, Кауел Степни, Алф. Тейлър, Уилям Таунсенд

Секретари-кореспонденти:

Ежен Дюпон — за Франция; Карл Маркс — за Германия и Холандия; Ф. Енгелс — за Белгия и Испания; Херман Юнг — за Швейцария; П. Джовакини — за Италия; Зеви Морис — за Унгария; Антони Жабицки — за Полша; Джеймс Кон — за Данния; И. Г. Екариус — за Съединените щати.

Херман Юнг, председател

Джон Уестън, касиер

Джордж Харис, финансов секретар

Джон Хейлз, генерален секретар

256, Хай Холбърн, Лондон,
Уестърн Сентръл, 30 май 1871 г.

ПРИЛОЖЕНИЯ

I

„Колоната от арестанти се спря на авеню Урнх и се строи по четирима или петима в редица на тротоара с лице към улицата. Генерал маркиз дьо Галифе и неговият щаб слязоха от конете и направиха преглед на строя, като започнаха от лявото крило. Генералът вървеше бавно и оглеждайки редиците, се спираше ту тук, ту там, като докосваше някого по рамото или пък му кимваше да излезе напред от задните редици. Избраните по такъв начин, в повечето случаи без каквито и да било по-нататъшни разговори, отиваха до средата на улицата, където скоро образуваха малка отделна колона... Очевидно беше, че тук имаше достатъчно простор за грешки. Един офицер на кон обърна вниманието на генерала върху мъж и жена, че били виновни за някакво си особено престъпление. Жената, като изтича от редиците, падна на колени и с протегнати напред ръце енергично уверяваше, че е невинна. Генералът изчака малко и с напълно спокоен израз на лицето и безучастно каза: „Мадам, аз съм бил във всички театри в Париж, не си струва труда да играете комедии (се n'est pas la peine de jouer la comédie)“... В този ден съвсем не беше добре за оня, който беше забележимо по-висок, по-нечист, по-чист, по-възрастен или по-грозен от своите съседи. Особено ме поразил един мъж, който явно дължеше своето бързо освобождаване от тази грешна земя само на своя смачкан нос... След като по този начин бяха избрани над стотина души и за разстрелването им бе отделен един отряд, останалата колона отмина напред, като остави другите назад. Няколко минути след това зад нас започна стрелбата, която с малки прекъсвания продължи над четвърт час. Екзекутираха онези набързо осъдени нещастници.“ (Парижки кореспондент на „Daily News“ от 8 юни.)

Този Галифе, „сутеньор на своята жена, която беше прословута с безсрамното демонстриране на своето тяло по оргиите на Втората империя“, през време на войната беше известен под името на френския „прапорщик Пистол“.

„...Temps“ —ற்பазлив и съвсем несензационен вестник — описва една страховта история за недоубити хора, погребани живи. Голям брой от тях са били погребани на площада при Сен-Жак-ла-Бушри, някои — само леко

покрити с пръст. През деня уличният шум заглушавал всичко, но сред ношната тишина обитателите на околните къщи се събуждали от далечно стенание, а на сутринта виждали да се подава изпод земята по някой свят юмрук. Вследствие на това било заповядано да се изровят трупове... Ни най-малко не се съмнявам, че мнозина ранени са били заровени живи. За един случай мога да гарантирам. Когато Брюнел и неговата любима бяха застреляни на 24 май в двора на една къща на Вандомския площад, те лежаха там чак до 27 след обед. Когато най-после дойдоха да дигнат трупове, намериха жената още жива и я откараха в един превързочен пункт. Макар и улучена от четири куршума, тя сега е вън от опасност. (Парижки кореспондент на „Evening Standard“²⁵³ от 8 юни.)

II

Следното писмо бе публикувано в лондонския „Times“ от 13 юни²⁵⁴:

ДО РЕДАКТОРА НА „TIMES“

Уважаеми господине!

На 6 юни 1871 г. Жул Фавър разпрати циркуляр до всички европейски държави, в който ги призоваваше на борба с Международната работническа асоциация за нейното унищожение. За характеризиране на този документ са достатъчни само няколко бележки.

Още в увода на нашия устав се изтъква, че Интернационалът беше основан „на 28 септември 1864 г. на публично събрание в Сент-Мартинс-хол, Лонг-Ейкър в Лондон“²⁵⁵. По причини, най-добре известни на самия него, Жул Фавър променя датата на неговото възникване преди 1862 г.

За да разясни нашите принципи, той се залавя да цитира „неговия“ (на Интернационала) „позив от 25 март 1869 г.“. Но какво цитира той всъщност? — Позива на едно дружество, което съвсем не е Интернационалът. Към подобен род маневри той прибегна още като доста млад адвокат, при защитата на парижкия вестник „National“ срещу обвинението в клевета, възбудено против него от Кабе. Тогава той твърдеше, че чете цитати от брошурите на Кабе, а всъщност четеше прибавените от самия него изречения. Тази измама бе разкрита още на съдебното заседание и ако не беше снизходителността на Кабе, Жул Фавър щеше да бъде наказан с изключване от парижката адвокатска корпорация. От всички документи, които Жул Фавър цитира като документи на Интернационала, нито един не принадлежи на Интернационала. Така например той заявява:

„Алиансът се обявява за атеистичен, както заявява Генералният съвет, учреден в Лондон през юли 1869 г.“

Генералният съвет никога не е издавал такъв документ. Напротив, той публикува документ²⁵⁶, който обявяваше за недействителен същия този устав на Алианса — *L'Alliance de la Démocratie Socialiste** в Женева, — който Жул Фавър и цитира.

В целия този циркуляр, привидно насочен отчасти и против империята, Жул Фавър само повтаря ония полицейски измислици на бонапартистките прокурори, които бяха опровергани дори и пред съда на самата империя.

Известно е, че в своите две възвания (от юли и септември миналата година) за последната война** Генералният съвет на Интернационала разобличи завоевателните планове на Прусия спрямо Франция. По-късно г. Ретленжер, личен секретар на Жул Фавър, се обръщаше, разбира се, напразно към някои членове на Генералния съвет с молба съветът да се обяви демонстративно против Бисмарк, в подкрепа на правителството на националната отбрана; при това особено ги молиха да не споменават за републиката. Приготовления за демонстрация предвид очакваното пристигане на Жул Фавър в Лондон бяха направени — без съмнение с най-добри намерения, — но против желанието на Генералния съвет, който в своето възвание от 9 септември определено предупреждаваше парижките работници относно Жул Фавър и неговите колеги.

Какво би казал същият този Жул Фавър, ако Генералният съвет на Интернационала се обърне от своя страна с циркуляр за Жул Фавър към всички европейски правителства, предлагайки на тяхното специално внимание документите, публикувани в Париж от покойния г. Милиер?

Оставам, уважаеми господине, Ваш покорен слуга,

Джон Хейлз
секретар на Генералния съвет
на Международната работническа асоциация

256, Хай Холбърн, Лондон,
Уестърн Сентръл, 12 юни

В статията „Международната асоциация и нейните цели“ лондонският „Spectator“²⁵⁷ (от 24 юни) като благочестив доносчик

* — Алианса на социалистическата демокрация. *Ред.*

** — Виж настоящия том, стр. 3—8, 272—280. *Ред.*

цитира може би още по-авторитетно, отколкото бе направил това Жул Фавър, заедно с други също такива измишльотини споменатия документ на Алианса като произведение на Интернационала. Той го отпечата единадесет дни, след като горното опровержение бе публикувано в „Times“. Това не ни учудва. Още Фридрих Велики е казал, че от всички йезуити най-лоши са протестантските.

¹⁹¹ *«Гражданската война във Франция»* — едно от най-важните произведения на научния комунизъм, в което въз основа на опита на Парижката комуна са развити по-нататък основните положения на марксисткото учение за класовата борба, държавата, революцията и пролетарската диктатура. Написано като въззвание на Генералния съвет на Интернационала до всички негови членове в Европа и Съединените щати.

Още от първите дни след провъзгласяването на Парижката комуна Маркс грижливо събира и проучва всички сведения за нейната дейност: материали на френските, английските и немските вестници, информация от писма, получени от Париж, и т. н. На 18 април 1871 г. на заседанието на Генералния съвет Маркс предложил да се издаде въззвание до всички членове на Интернационала относно «общата тенденция на борбата» във Франция; подготовката на възванието Генералният съвет възложил на Маркс. Той започнал работа над възванието след 18 април и я продължил през целия май; написал първата и втората черновка на «Гражданската война във Франция», които са подготвителни варианти на това произведение (виж настоящия том, стр. 499—616 и бележка 375), след което Маркс пристъпил към написването на окончателния текст на възванието. На 30 май 1871 г., 2 дни след падането на последната барикада в Париж, Генералният съвет единодушно одобрил прочетенния от Маркс готов текст на «Гражданската война във Франция».

«Гражданската война във Франция» била публикувана за пръв път в Лондон около 13 юни 1871 г. на английски език като брошура от 35 страници в 1 000 екземпляра. Поради бързото изчерпване на първото издание скоро излиза второ английско издание в 2 000 екземпляра, което се разпространя-

вало на намалена цена сред работниците. В това издание Маркс поправил отделни грешки, допуснати в първото издание; попълнено било с втори документ «Приложения». В списъка на подписите на членовете на Генералния съвет, поставен под възврътането, са направени изменения: махнати са имената на трейдюнионистите Люкрафт и Оджер, които изразили несъгласие в буржоазния печат с възврътането и излезли от Генералния съвет, и били прибавени имената на новите членове на Генералния съвет. През август 1871 г. излязло трето английско издание на «Гражданската война», в което Маркс отстранил отделни неточности в предишните издания.

През 1871—1872 г. «Гражданската война във Франция» била преведена на френски, немски, руски, италиански, испански и холандски език и публикувана в периодичния печат и като отделни издания в различни страни на Европа и в САЩ.

Преводът на немски език е направен от Енгелс и отпечатан във вестник «Volkstaat» през юни—юли 1871 г. (броеве 52—61 от 28 юни, 1, 5, 8, 12, 16, 22, 26 и 29 юли) и непълно в списание «Vorboten», август—октомври 1871 г., а също така бил издаден в отделна брошура в Лайпциг. При превода Енгелс направил в текста няколко незначителни изменения. През 1876 г. във връзка с петгодишнината на Парижката комуна излязло ново немско издание на «Гражданската война», в текста на което били направени някои уточнения.

През 1891 г. при подготовката на юбилейното немско издание на «Гражданската война във Франция» във връзка с двадесетгодишнината на Парижката комуна Енгелс отново извършил редакция на текста на превода и написал към това издание увод, в който подчертал историческото значение на опита на Комуната и на неговото теоретическо обобщаване от Маркс в «Гражданската война във Франция», като направил същевременно и някои допълнения относно дейността на участвувалите в Комуната бланкисти и прудонисти. В това издание Енгелс включил написаните от Маркс първо и второ възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Френско-пруската война, които в по-късните отделни издания на различни езици обикновено също са били издавани заедно с «Гражданската война във Франция».

На френски език «Гражданската война във Франция» била отпечатана за пръв път във вестник «Internationale» в Брюксел през юли—септември 1871 г. През 1872 г. излязло отделно френско издание в Брюксел в превод, редактиран от Маркс, който направил многобройни изменения в изпратената му коректура, като превел отново много пасажи от текста.

През 1871 г. в Цюрих излязло първото издание на «Гражданската война във Франция» на руски език, станало основа на редицата по-нататъшни издания на обикновен печат и на хектограф. През 1905 г. «Гражданската война във Франция» излязла на руски език под редакцията на В. И. Ленин в превод от немското издание от 1891 г. (Издателство «Буревестник», Одеса). При редактирането на превода на «Гражданската война във Франция» Ленин внесъл в текста точна икономическа и политическа терминология, отстранил многобройните изпадения и неточности на по-раншното издание от 1905 г. и възстановил онези пасажи в текста, които в предишното издание били изхвърлени от царската цензура. Особено големи изменения направил Ленин при редактирането на превода на III глава на «Гражданската война във Франция». По-късно В. И. Ленин направил нов превод на руски език на много пасажи от «Гражданската война във Франция» (от немските издания от 1876 и 1891 г.), които се цитират в неговия труд «Държавата и революцията» и в редица други произведения. Ленинновата редакция на руския превод на «Гражданската война във Фран-

- ция» и неговите преводи на отделни пасажи от този Марков труд са взети под внимание при подготовката на настоящото издание. — 315.
- ¹⁹² Писмото на Адолф Симон Гю до Сюзан било отпечатано в «Journal Officiel» бр. 115 от 25 април 1871 г.
 «Journal Officiel» — съкратено име на вестник «Journal Officiel de la République Française» («Официален вестник на Френската република»), който излизал от 20 март до 24 май 1871 г. и бил официален орган на Парижката комуна; запазил названието си на официален вестник на правителството на Френската република, излизал в Париж от 5 септември 1870 г. (през време на Парижката комуна под същото име във Версай излизал вестник на правителството на Тьер). Броят от 30 март излязъл под названието «Journal Officiel de la Commune de Paris» («Официален вестник на Парижката комуна»). — 321.
- ¹⁹³ На 28 януари 1871 г. Бисмарк и представителят на правителството на националната отбрана Фавър подписали «Конвенцията за примирие и капитулация на Париж» (виж за нея бележка 130). — 321.
- ¹⁹⁴ *Capitulards* (капитуланти) — така били наричани презрително привържениците на капитулацията на Париж по време на обсадата от 1870—1871 г. По-нататък употребявано на френски за капитуланти изобщо. — 321.
- ¹⁹⁵ Манифестът бил отпечатан във вестник «Le Vengeur» («Отмъстител»), бр. 30 от 28 април 1871 г. — 321.
- ¹⁹⁶ «L'Etendard» («Знаме») — френски вестник с бонапартистка насока, излизал в Париж от 1866 до 1868 г. Бил спрял поради разкриването на мошеническите операции, които били източник за финансирането на вестника. — 321.
- ¹⁹⁷ Има се предвид *Société Générale du Crédit Mobilier* — голяма френска акционерна банка, основана през 1852 г. Главен източник на доходите на банката била спекулата с ценни книжа на учредените от нея акционерни дружества. *Crédit Mobilier* била тясно свързана с правителствените кръгове на Втората империя. През 1867 г. дружеството банкрутирало и през 1871 г. било ликвидирано. Същността на *Crédit Mobilier* Маркс разкрил в редица статии, поместени във вестник «New-York Daily Tribune» (виж настоящото издание, т. 12, стр. 21—37, 207—215, 296—299). — 322.
- ¹⁹⁸ «L'Electeur libre» («Свободен избирател») — седмичник (след започването на Френско-пруската война всекидневник), орган на десните републиканти, излизал в Париж от 1868 до 1871 г.; през 1870—1871 г. бил свързан с министерството на финансите на правителството на националната отбрана. — 322.
- ¹⁹⁹ Имат се предвид антилегитимистките и антиклерикални акции на 14 и 15 февруари 1831 г. в Париж, които получили отзвук в провинцията. В знак на протест срещу легитимистката демонстрация на панихидата за херцог Бернийски събралата се тълпа нападнала църквата Сен-Жермен-л'Осероа и двореца на архиепископа Келен, известен с легитимистките си симпатии. Орлеанисткото правителство, което искало да нанесе удар на враждебната му партия на легитимистите, не взело мерки да попречи на действията на тълпата; присъствувалят при нападението на църквата и на архиепископския дворец Тьер увещавал националните гвардейци да не пречат на действията на тълпата.

През 1832 г. по заповед на Тьер, по това време министър на вътрешните работи, била арестувана майката на легитимисткия претендент за френския престол граф Шамбор, херцогиня Берийска. По-късно била поставена под строг надзор и подложена на унизителен медицински преглед с цел да се даде публичност на нейния таен брак и да бъде политически компрометирана. — 323.

²⁶⁰ Маркс има предвид долната роля на Тьер (по това време министър на вътрешните работи) в разгромяването на ръководеното от тайното републиканско Дружество за правата на човека въстание на парижките работници и на присъединяните се към тях дребнобуржоазни слоеве против режима на Юлската монархия от 13—14 април 1834 г. Потушаването на това въстание било придружено от зверства на военните, които между другото избили обитателите на една къща на улица Трансонен. Тьер бил главният вдъхновител на жестоките репресии срещу демократите по време на въстанието и след неговото потушаване.

Септемвришки закони — реакционни закони, издадени от френското правителство през септември 1835 г. Законите ограничавали дейността на съдилищата със съдебни заседатели и въвеждали сурови мерки против печата. По отношение на печата се предвиждало увеличаване на паричните залози за периодичните издания, въвеждало се наказание затвор и големи парични глоби за публикации против собствеността и съществуващия държавен строй. — 323.

²⁰¹ През януари 1841 г. Тьер внесъл в камарата на депутатите проект за създаване около Париж на укрепления — крепостна стена и отделни фортове. В революционно-демократическите кръгове този проект бил възприет като подготвителна мярка за задушаване на народните движения, предложена под формата на засилване отбраната на Париж. Отбелязвало се, че именно с такава цел в проекта на Тьер се предвиждало построяването на особено силно укрепени и многобройни фортове близо до работническите квартали от източната и североизточната страна на Париж. — 323.

²⁰² През януари 1848 г. неаполитанските войски на Фердинанд II, който по-късно заради жестоката артилерийска бомбардировка на Месина през есента на същата година бил наречен краля-бомба, обстрелвали с артилерия Палермо, за да смажат народното въстание, което послужило като сигнал за буржоазната революция в италианските държави през 1848—1849 г. — 323.

²⁰³ През април 1849 г. френското буржоазно правителство в съюз с Австрия и Неапол организирано интервенция против Римската република, за да я унищожи и възстанови светската власт на папата. В резултат на въоръжената интервенция и на обсадата на Рим, който френските войски жестоко бомбардирани, Римската република въпреки героичната ѝ съпротива била победена и Рим бил окупиран от френските войски. — 323.

²⁰⁴ Маркс има предвид свирепото потушаване на въстанието на парижкия пролетариат от 23—26 юни 1848 г. от правителството на буржоазните републиканци. Потушаването на въстанието се придружавало от бесен терор на контрреволюционните сили и довело до укрепване позициите на консервативно-монархическите кръгове. — 324.

²⁰⁵ *Партия на реда* — създадена през 1848 г. партия на едрата консервативна буржоазия, която представлявала коалиция от двете монархически групировки във Франция: легитимистите (привърженици на династията на Бур-

- боните) и орлеанистите (привърженици на династията на Орлеаните); от 1849 г. до държавния преврат от 2 декември 1851 г. заемала ръководно положение в Законодателното събрание на Втората република. Провалянето на антинародната политика на партията на реда било използвано от кликата на Луи Бонапарт за установяване режима на Втората империя. — 324.
- ²⁰⁶ Виж бележка 102. — 324.
- ²⁰⁷ В желанието си да засили версайската армия, за да смаже революционния Париж, Тьер се обърнал към Бисмарк с молба да му разреши да увеличи контингента на войските, числеността на които според прелиминарния мирен договор, подписан на 26 февруари 1871 г., не можела да надминава 40 хиляди души. След като уверил Бисмарк, че войските ще бъдат използвани изключително за смазване на въстанието в Париж, правителството на Тьер, съгласно Руанската конвенция, сключена на 28 март 1871 г., получило разрешение да увеличи числеността на версайската армия на 80 хиляди, а малко по-късно — на 100 хиляди души. Съгласно тези споразумения немското командване бързо репатрирало френските военнопленници, главно от армиите, капитулирала в Седан и Мец. Версайското правителство прашало тези части в закрити лагери, където те били идеологически обработвани с цел да им се вдъхне омраза към Парижката комуна. — 325.
- ²⁰⁸ *Легитимисти* — партия на привържениците на свалената във Франция през 1792 г. династия на Бурбоите, която представлявала интересите на едрата земевладелска аристокрация и на висшето духовенство; като партия се оформила през 1830 г. след второто сваляне на тази династия. През време на Втората империя легитимистите, които нямали никаква поддръжка сред населението, се ограничавали с тактика на изчакване и с издаването на отделни критически памфлети и се активизирали едва през 1871 г., като се включили в общия поход на контрареволуционните сили против Парижката комуна. — 326.
- ²⁰⁹ «*Chambre introuvable*» («безподобната камара») — френската камара на депутатите през 1815—1816 година (първите години на режима на Реставрацията), която се състояла от крайни реакционери. — 327.
- ²¹⁰ У Маркс в оригинала «*assembly of ruraux*» («*rurals*») отговаря на френската дума «*les ruraux*») — «селяшко събрание», «камара от провинциални юнкери» — така било наречено презрително Националното събрание от 1871 г., което се състояло предимно от реакционери монархисти: провинциални земевладелци, чиновници, рентриери и търговци, избрани в селските изборни райони. От 630 депутати в събранието имало около 430 монархисти. — 327.
- ²¹¹ Става дума за искането на контрибуция, предявено от Бисмарк като едно от условията на прелиминарния мирен договор. Договорът бил подписан на 26 февруари 1871 г. във Версай от Тьер и Ж. Фавър, от една страна, и от Бисмарк и представители на южногерманските държави — от друга. Според този договор Франция отстъпвала на Германия Елзас и Източна Лотарингия и трябвало да плати контрибуция от 5 милиарда франка; до изплащането на контрибуцията оставала окупирана част от френската територия от немските войски. Окончателният мирен договор бил подписан във Франкфурт на 10 май 1871 г. (виж настоящия том, стр. 356—357). — 327.
- ²¹² На 10 март 1871 г. Националното събрание приело закон «За отсрочка на плащанията по парични дългове»: според този закон за плащанията по за-

- дълженията, направени от 13 август до 12 ноември 1870 г., се определят седеммесечен срок, смятан от деня на направянето им; за плащания по задължения, направени след 12 ноември, не се давала отсрочка. Така че законът фактически не давал отсрочка за по-голямата част от длъжниците, което нанесло тежък удар върху работниците и икономически слабите слоеве от населението и причинило банкрутирането на голям брой дребни индустриалци и търговци. — 328.
- ²¹³ *Décembriseur* — участник в бонапартисткия държавен преврат от 2 декември 1851 г. и привърженик на действия в духа на този преврат. Виноо участвувал пряко в държавния преврат, като задушил с помощта на войската опитите за вдигане на републиканско въстание в един от департаментите на Франция. — 328.
- ²¹⁴ Според съобщения на вестниците от вътрешния заем, който правителството на Тиер решило да пусне, самият Тиер и другите членове на неговото правителство трябвало да получат над 300 милиона франка под формата на «комисноно» възнаграждение. По-късно Тиер признал, че представителите на финансовите кръгове, с които се водели преговорите за заема, искали по-бързо смазване на революцията в Париж. На 20 юни 1871 г. след смазването на Парижката комуна от версайските войски Законът за заема бил приет. — 328.
- ²¹⁵ *Кайена* — град във Френска Гвиана (Южна Америка) — място, където били пращани на каторга и заточение политически затворници. — 330.
- ²¹⁶ «*Le National*» («Национален вестник») — френски всекидневен вестник, излизал в Париж от 1830 до 1851 г.; орган на умерените буржоазни републиканци. — 332.
- ²¹⁷ На 31 октомври 1870 г. след получаването на вестта за капитулирането на Мец, за поражението при Льо-Бурже и за започнатите от Тиер по поръчение на правителството на националната отбрана преговори с прусаците, парижките работници и революционната част от националната гвардия обявили въстание, завладели градското кметство и създали орган на революционната власт — Комитет за обществено спасение — начело с Бланки. Под натиска на работниците правителството на националната отбрана било принудено да обещае, че ще подаде оставка и ще насрочи за 1 ноември избори за Комуна. Но като се възползвало от недостатъчната организираност на революционните сили в Париж и от разногласията между ръководещите въстанието бланкисти и дребнобуржоазни демократи якобинци, правителството с помощта на останалите на негова страна батальони на националната гвардия не изпълнило обещанието си да подаде оставка, завладяло градското кметство и възстановило своята власт. — 332.
- ²¹⁸ «*Бретонци*» — бретонската мобилна гвардия, която Трошю използвал като жандармерийски войски за смазване на революционното движение в Париж. *Корсиканците* при Втората империя образували значителната част от жандармерийския корпус. — 332.
- ²¹⁹ На 22 януари 1871 г. по инициатива на бланкистите парижкият пролетариат и националната гвардия предприели революционна акция. Демонстрацията, участниците в която искали сваляне на правителството и създаване на Комуна, по заповед на правителството на националната отбрана били посрещнати със стрелба от бретонските мобили, които охранявали зданието на град-

- ското кметство. Правителството предприело арести на участниците в демонстрацията, издало заповед за затваряне на всички клубове в Париж, забранило публичните събрания и спряло редица вестници. След като потушило с терор революционното движение, правителството пристъпило към подготовка на капитулацията на Париж. — 333.
- ³²⁰ *Sommations* — (покана за разпръскване) — форма на предупреждение при разгонване на демонстрации, събрания, митинги и пр. от органите на властта. Според закона от 1831 г. поканата за разпръскване се отправяла трикратно при биене на барабани или сигнал на тръби, след което властта имала право да прибегне към сила.
- Актът за безредиците* (Riot act), влязъл в сила в Англия през 1715 г., забранявал всякакъв «размирни сборища» на повече от 12 души: в такива случаи представителите на властта били задължени да прочетат специално предупреждение и да прилагат сила, ако събралите се не се разотидат до един час. — 333.
- ³²¹ През време на събитията от 31 октомври (вж бележка 217), когато членовете на правителството на националната отбрана били задържани в кметството, Флоранс попречил на тяхното разстрелване, предлагано от едни от участниците във въстанието. — 335.
- ³²² Волтер. «Кандид», глава двадесет и втора. — 335.
- ³²³ Маркс цитира обръщението на Парижката комуна от 5 април 1871 г., отпечатано в «Journal Officiel», бр. 96 от 6 април.
- Споменаваният от Маркс декрет за заложниците, приет от Комуна на 5 април 1871 г., бил публикуван в «Journal Officiel» на 6 април (Маркс дава декрета по поместването му в английския печат). Според този декрет всички лица, обвинени, че са във връзка с Версай, ако се докаже тяхната вина, се обявявали за заложници. С тази мярка Парижката комуна се стремяла да попречи на разстрелването на комунари от версайците. — 335.
- ³²⁴ Маркс цитира «Journal Officiel de la République Française», бр. 80 от 21 март 1871 г. — 337.
- ³²⁵ *Ивеститура* — в средните векове акт на предаване на земя от сеньора на неговия васал или назначаване на духовно лице на длъжност. За системата на инвеститурата е характерна пълната зависимост на лицата, стоящи на по-ниско стъпало на йерархията, от по-вишестоящите светски и църковни феодали. — 342.
- ³²⁶ *Жирондисти* — през време на френската буржоазна революция от края на XVIII в. партия на едрата търговско-индустриална буржоазия и на появилата се през годините на революцията земевладелска буржоазия; получила името си от департамента Жиронда, представляван в Законодателното събрание и Конвента от много ръководители на тази партия. Жирондистите били против яacobинското правителство и поддържащите го революционни маси под флага на защита на правото на департаментите на автономия и федериране. — 342.
- ³²⁷ «*Kladderadatsch*» («Кладерадач») — илюстрирано сатирично седмично списание, издавано в Берлин от 1848 г.
- «*Punch*» — съкратено название на английското седмично хумористично списание с буржоазно-либерална насока «Punch, or the London Charivaria» («Пънч, или лондонско шаривари») излиза в Лондон от 1841 г. («Пънч» — герой на народната куклена комедия, получил различни имена в различни

- страи — в Русия «Петрушка», в Италия — «Пулчинела», в Турция — «Ка-рагьоз». «Шарниари» — масов цирков акробатичен номер. *Бълг. ред.*. — 343.
- ²²⁸ Има се предвид декретът на Парижката комуна от 16 април 1871 г. за разсрочване за три години плащанията по всички дългове и за отменяване на лихвите по тях. Декретът значително облекчавал финансовото положение на дребната буржоазия и бил неизгоден за едрите капиталисти, които били кредитори. — 346.
- ²²⁹ Маркс има предвид отхвърлянето от Учредителното събрание на 22 август 1848 г. на законопроекта за «приятелските споразумения» («concordats à l'amiable»), който предвиждал отсрочване на плащанията за дължници, доказали, че са фалирали вследствие на предизвикания от революцията застои в работите им. Вследствие на това значителна част от дребната буржоазия се разорила напълно и попаднала във властта на кредиторите измежду едрата буржоазия. — 346.
- ²³⁰ *Frères ignorants* («невежествуващи братя») — име на религиозен орден, основан в Реймс през 1680 г., членовете на който се задължавали да се посветят на обучаването на децата на бедните; в училищата на ордена учениците получавали главно религиозно възпитание и много малко знания в другите области. С употребата на този израз Маркс намеква за ниското равнище и клерикалния характер на началното образование в буржоазна Франция. — 346.
- ²³¹ *Републикански съюз на департаментите* — политическа организация, която се състояла от представители на дребнобуржоазните слоеве, родени в различни области на Франция и живеещи в Париж; застанала под знамето на Комуната, прикаивала към борба против версайското правителство и монархическото Национално събрание и към подкрепа на Парижката комуна във всички департаменти. — 346.
- ²³² Очевидно става дума за възванието на Парижката комуна «Към селските трудещи се» («Aux travailleurs des campagnes»), отпечатано през април — началото на май 1871 г. във вестниците на Комуната и излязло в отделен отпечатък. — 346.
- ²³³ Маркс има предвид прокарания от реакционното правителство на Карл X закон от 27 април 1825 г., според който на бившите емигранти трябвало да се плати обезщетение за конфискуването им по време на френската буржоазна революция ниемия. По-голямата част от това обезщетение, което възлязло на 1 милиард франка и се плащало във вид на трипроцентна държавна рента, отишла в ръцете на висшата придворна аристокрация, на едрите френски земевладелци. — 347.
- ²³⁴ Имат се предвид указът за разделяне на Франция на военни окръзи и даването най-широки пълномощия на командущите окръжните в техния район; даването право на президента на републиката да назначава и уволнява кметовете; законът за селските учители, който ги поставил под контрола на префектите; законът за народното образование, който засилвал влиянието на духовенството върху ръководенето на съгласването. Характеристика на тези закони е направена в произведението на К. Маркс «Класовата борба във Франция от 1848 до 1850 г.» (виж настоящото издание, т. 7, стр. 88—89). — 348.
- ²³⁵ *Вандомската колона* била издигната през 1806—1810 г. на Вандомския площад в Париж в чест на победите на Наполеонова Франция. На 16 май

- 1871 г. по решение на Парижката комуна Вандомската колона била съборена. — 349.
- ²⁹⁶ Във вестник «*Mot d'Ordre*» («Парола») от 5 май 1871 г. били публикувани факти, които свидетелствували за престъпленията, извършващи се в манастирите. В манастира Пикпюс в Сентантоанското предградие при обиски били открити случаи на многогодишно затваряне на монахини в килии, намерени били и уреди за инквизиции; в църквата «Свети Лаврентий» били открити тайни гробища, което доказвало, че са били извършени убийства. На тези факти била дадена гласност и в издадената от Комуната с цел за антирелигиозна пропаганда брошура «*Les Crimes des congrégations religieuses*» («Престъпленията на църковниците»). — 350.
- ²⁹⁷ *Вилхелмскоое* (близо до Касел) — замък на пруските крале, където от 5 септември 1870 г. до 19 март 1871 г. се намирал бившият император Наполеон III, пленен от прусците. — 350.
- ²⁹⁸ *Абсентеисти* (от думата «absent» — «отсъстващ») — едри земевладелци, които обикновено не живеели в своите имения; в дадения случай става дума за лендлордовете, които живеели в Англия от доходите от ирландските си имения, управлявани от поземлени агенти или давани под аренда на спекуланти посредници, които пък от своя страна ги давали при заробващи условия в субаренда на дребни арендатори. — 351.
- ²⁹⁹ *Francs-fileurs* (буквално «свободни бегълци») — иронично название, дадено на парижките буржоа, които избягали от града през време на неговата обсада. Ироничен характер придавало на това название фонетичната му близост с думата *francs-tigeurs* (свободни стрелци) — название на френските партизани, които участвували активно в боевете против прусците. — 352.
- ³⁴⁰ *Кобленц* — град в Германия, по време на френската буржоазна революция от края на XVIII в. център на дворянско-монархическата емиграция и на подготовката на интервенция против революционна Франция; в Кобленц се намирало поддържаното от феодално-абсолютистките държави емигрантско правителство начело с отявлени реакционер — бившия министър на Людовик XVI дьо Калон. — 352.
- ³⁴¹ «*Шуани*» — така по време на Парижката комуна комунарите наричали монархически настроения отряд на версайската армия, съставен от войници от Бретан, по аналогия с участниците в контрареволуционния бунт в Северо-западна Франция по време на френската буржоазна революция от края на XVIII в. — 353.
- ³⁴² Под влияние на пролетарската революция в Париж, която довела до създаването на Парижката комуна, в Лион, Марсилия и редица други градове на Франция избухнали революционни въстания на народните маси. В Лион на 22 март националните гвардейци и трудещите се от града завладели кметството. След пристигането на една делегация от Париж в Лион на 26 март била провъзгласена Комуна, обаче временната комисия, която била образувана, за да подготви изборите за Комуната, разполагала с малки военни сили и била слабо свързана с народните маси и националната гвардия, се отказала от своите пълномощия. Новото въстание на лионските трудещи се на 30 април било жестоко смазано от войската и полицията.
- В Марсилия въстаналото население на града завладело кметството и било арестувало префекта; в града била създадена департаментска комисия и били

- насрочени за 5 април избори за Ксмуна. Революционното въстание в Марсилия било задушено на 4 април от правителствените войски, които подложили града на артилерийски обстрел. — 353.
- ²⁴⁸ Става дума за дейността на Дисфор, насочена към укрепването на режима на Юлската монархия, през периода на въоръженото въстание на Дружеството на годишните времена през май 1839 г. и за ролята на Дюфор в борбата против опозиционната дребнобуржоазна партия на Планината по време на Втората република през юли 1849 г.
- Революционното въстание на тайното републиканско-социалистическо Дружество на годишните времена на 12 май 1839 г., възглавявано от Бланки и Барбес, не се опирало на масите и имало заговорнически характер; въстанието било смазано от правителствените войски и националната гвардия. За борба с революционната опасност било създадено ново правителство, в което влязъл Дисфор.
- През юни 1849 г. в съставката на нарастваща политическа криза, предизвикана от опозиционните акции на партията на Планината против президента на републиката Луи Бонапарт (виж Бележка 140), Дисфор, който станал министър на вътрешните работи, силно инициирал за прокарването на редица репресивни закони против революционната част на националната гвардия, демократите и социалистите. — 355.
- ²⁴⁴ Имат се предвид приетият от Националното събрание закон «За преследването за престъпления на печата», който отново въвеждал в сила положенията на предишните реакционни закони за печата (1819 и 1849 г.) и предвиждал строги наказания, включително и спиране на печатни органи, за писане в тях против властите, както и връщането на уволнените по-рано чиновници на Втората империя, специалният закон относно реда за връщане на конфискуваната от Ксмуна собственост и определяне на наказания за нейното конфискуване като углавно престъпление. — 355.
- ²⁴⁵ Законът за процедурата на военните съдилища, внесен от Дисфор в Националното събрание, още повече съкращавал тази процедура в сравнение с процедурата по военния кодекс от 1857 г. Законът потвърждавал правото на командувачия армията и на военния министър по своя преценка да предприемат съдебно преследване без предварително следствие; в тези случаи съдебното дело, включително и разглеждането на апелативната жалба, трябвало да се реши и присъдата да се изпълни в течение на 48 часа. — 355.
- ²⁴⁶ Става дума за търговския договор между Англия и Франция, подписан на 23 януари 1860 г. В този договор Франция се отказвала от политиката на митингеска забрана и я заменяла с въвеждането на мита, които не можели да надхвърлят 30% от стойността на стоките. В договора на Франция се давало право на безмитен внос в Англия на гъсчета френски стоки. Последницата от сключването на този договор било рязкото засилване на конкуренцията на вътрешния пазар в резултат на притока на стоки от Англия, което предизвикало недвояко недоволство сред френските индустриалци. — 356.
- ²⁴⁷ Има се предвид съставката на терор и кървави репресии по време на изостряне на социалната и политическата борба в древния Рим на различните етапи от кризата на самовладелската Римска република през I век пр. н.е.
- Диктатурата на Сула* (82—79 г. пр. н.е.), оръдие на робовладелската аристокрация — нотабилитета, се придружавала от масово унищожение на представителите на враждебната на него групировка от робовладелци. При

Сула за първи път били въведени проскрипциите. — списъци на лица, които всеки римлянин имал право да убие без съд.

Първи и втори римски триумвират (60—53 и 43—36 г. пр. н.е.) — диктатура на най-влиятелните римски пълководци, които се споразумели да си поделят властта, в първия случай — Помпей, Цезар и Красс, във втория — Октавиан, Антоний и Лепид. Управлението на триумвирите било етап в борбата за ликвидирането на Римската република и установяването на еднолична монархическа власт в Рим. Триумвирите широко практикували физическото унищожаване на своите противници. След разпадането на първия и на втория триумвират избухнали кръвопролитни междоусобни граждански войни. — 358.

- ²⁴⁸ *«Journal de Paris»* («Парижки вестник») — седмичник, излизал в Париж от 1867 г., имал монархическо-орлеанистка насока. — 359.
- ²⁴⁹ Маркс цитира извадки от статията на френския публицист Ерве, отпечатана в *«Journal de Paris»*, бр. 138 от 31 май 1871 г., в която се дава цитат от съчинението на Тацит *«История»* (книга III, глава 83). — 359.
- ²⁵⁰ През август 1814 г. по време на войната между Англия и САЩ английските войски, след като завладели Вашингтон, изгорили Капитолий (зданието на Конгреса), Белия дом и други обществени здания в столицата.
През октомври 1860 г. по време на грабителската колониална война на Англия и Франция против Китай англо-френските войски разграбили и след това подпалили лятното дворцово градче край Пекин — изключително богата сбирка от съкровища на китайската архитектура и изкуство. — 360.
- ²⁵¹ *Преторианци* в древния Рим наричали привилегированата лична гвардия на пълководеца или императора; през периода на Римската империя преторианците постоянно участвували във вътрешните смутове и често качвали своя протеза на престола. Думата «преторианци» по-късно станала символ на наемничеството, безчинствата и произвола на военните. — 362.
- ²⁵² Маркс нарича пруска «chambre introuvable» — по аналогия с крайно реакционната «chambre introuvable» («безподобна камара») от 1815—1816 г. във Франция — събранието, избрано през януари—февруари 1849 г. въз основа на конституцията, октроирана от пруския крал в деня на контрреволюционния държавен преврат в Прусия от 5 декември 1848 г. Съгласно конституцията събранието се състояло от привилегированата аристократическа «камара на господарите» и от втора камара, до двустепенните избори на която били допускани също така изречените «самостоятелни прусаци», което осигурявало преобладаване в нея на юнкерско-бюрократичните и десиобуржоазните елементи. Бисмарк, избран за депутат във втората камара, бил в нея един от водачите на крайната дясна юнкерска групировка. — 363.
- ²⁵³ *«The Evening Standard»* («Вечерно знаме») — вечерно издание на вестник «Standard» (виж бележка 40); излизал в Лондон през 1857—1905 г. — 367.
- ²⁵⁴ Написаното от Маркс и Енгелс заявление на Генералния съвет на Интернационала по повод на циркуляра на Жул Фавър от 6 юни 1871 г. било включено във второто и третото английско издание на «Гражданската война във Франция» и в немските издания от 1871, 1876 и 1891 г. Заявлението било отпечатано и в редица вестници като самостоятелна публикация (виж настоящия том, стр. 371—372.) — 367.

- ²⁵⁵ Виж настоящото издание, т. 16, стр. 15. — 367.
- ²⁵⁶ Има се предвид написаното от Маркс циркулярно писмо «Международната работническа асоциация и Алиансът на социалистическата демокрация» (виж настоящото издание, т. 16, стр. 356—358). — 368.
- ²⁵⁷ «*The Spectator*» («Зрител») — английски седмичник с либерална насока, излиза в Лондон от 1828 г. — 368.

К. МАРКС

ЧЕРНОВКИ НА „ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА
ВЪВ ФРАНЦИЯ“¹⁸⁷¹

*Написано от К. Маркс през април—май
1871 г.*

*Публикувано за пръв път изцяло на ан-
глийски и руски език в „Архив Маркса и
Энгелса“, т. III (VIII), 1934*

*Печата се по текста на ръкописа
Оригиналът на английски*

ПЪРВА ЧЕРНОВКА НА „ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА ВЪВ ФРАНЦИЯ“

ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ОТБРАНАТА

Четири месеца след започването на военните действия, когато правителството на отбраната подхвърли стръв на парижката национална гвардия, като ѝ разреши да покаже боеспособността си в Бюзанвал³⁷⁶, то сметна, че е настанал подходящият момент да подготви Париж за капитулация. На събрание на парижките мерове по въпроса за капитулацията Трошю, в присъствието и с подкрепата на Жул Фавър и някои други свои колеги, разкри най-после своя „план“. Той каза буквално следното:

„Първият въпрос, който ми зададоха колегите ми вечерта на 4 септември, беше: има ли Париж някакви шансове да издържи с успех обсада на пруската армия? *Аз отговорих без колебание отрицателно.* Някои от присъстващите тук мои колеги ще потвърдят, че казвам истината и че *винаги съм бил на това мнение.* Аз им казах точно същото, което казвам сега: при сегашното положение на нещата опитът на Париж да издържи обсада на пруската армия би бил *безумие.* Безсъмнено *героично безумие* — прибавих аз, — но все пак нищо повече от безумие... *Събитията потвърдиха моите предсказания.*“

И тъй, планът на Трошю още от първия ден след провъзгласяването на републиката е бил *капитулацията на Париж и на Франция.* Фактически той е бил главнокомандуващ на прусците. В едно писмо до Гамбета Жул Фавър сам признава, че врагът, който трябва да бъде разбит, не е пруският войник, а парижкият (революционер) „демагог“. Следователно гръмките обещания, които правителството на отбраната даде на народа, са били умишлена лъжа. То системно е провеждало своя „план“, като повери отбраната на Париж на бонапартистки генерали, дезорганизираше националната гвардия и организираше глада

през време на хазайниченето на Жул Фери. Опитите на парижките работници от 5 октомври, 31 октомври и т. н. да заменят тези предатели с Комуната бяха задушени като заговор с прусаците!³⁷⁷ След капитулацията маската беше свалена (хвърлена). Capitulards³⁷⁸ се превърнаха в правителство с благоволенето на Бисмарк. Негови пленници, те сключиха с него общо примирие, условията на което разоръжиха Франция и направиха невъзможна всяка по-нататъшна съпротива. Възкръснали отново в Бордо като правителство на републиката, същите тези capitulards посредством Тиер, своя бивш посланик, и Жул Фавър, своя министър на външните работи, от името на мнозинството в така нареченото Национално събрание, много преди въстанието на Париж, почнаха да молят горещо Бисмарк да разоръжи и окупира Париж и да смаже „неговата сапайл“* — както самият Бисмарк, връщайки се от Франция в Берлин, с подигравка съобщи на своите поклонници във Франкфурт. Окупирането на Париж от прусаците — такава беше последната дума в „плана“ на правителството на отбраната. Циничното безсрамие, с което тези хора, откак се настаняха във Версай, раболепствуват пред Прусия и я прикавяват към въоръжена намеса, смая дори продажния европейски печат. Героничните подвизи на парижката национална гвардия, откак тя се сражава вече не *под началството* на capitulards, а *против* тях, принудиха дори най-големите скептици да поставят клеймото „предател“ върху безсрамните чела на Трошю, Жул Фавър и Сие. Документите, заловени от Комуната, представиха най-последно юридическите доказателства за тяхната държавна измяна. Между тези книжа има писма на бонапартистки sabreurs**, на които е било възложено да изпълнят „плана“ на Трошю; в писмата си тези подли негодници си правят шегн и се подиграват със собствената си „отбрана на Париж“ (виж например публикуваното в „Journal Officiel“⁴⁰⁰ на Комуната писмо на командувачия артилерията на Парижката армия, кавалера на големия кръст на Почетния легион Адолф Симон Гюо, до артилерийския дивизионен генерал Сюзан).

Ясно е значи, че хората, които образуват сега версайското правителство, могат да се спасят от участва на изобличени изменници само чрез гражданска война, погубване на републиката и монархическа реставрация под закрилата на пруските щикове.

Обаче — и това е много характерно за дейците на империята, както и за онези, които само на нейна почва и в нейната атмосфе-

* сган, папльч, простоголудне. *Ред.*

** секачи със сабя. *Ред.*

ра можеха да се превърнат в мними народни трибуни, — републиката, ако тя победи, не само ще ги заклейми като предатели, но и ще трябва да ги изправи пред углавен съд като обикновени углавни престъпници. Погледнете само *Жул Фавър*, *Ернест Пикар* и *Жул Фери*, тези велики мъже от правителството на отбраната, възглавявано от Тиер!

Цяла редица достоверни юридически документи, отнасящи се до близо 20-годишен период и публикувани от г-н Милнер, депутат от Националното събрание, доказват, че *Жул Фавър*, съжителствувайки незаконно с жената на някакъв нещастен пияница, който се намирал в Алжир, успял с помощта на най-сложна верига от безсрамни мошеничества да заграби от името на своите незаконородени деца голямо наследство, което го направило богат човек, и че на процеса, който водили против него законните наследници, само покровителството на бонапартистките съдилища го спасило от разобличаване. Така че *Жул Фавър*, този сладкодумен защитник на семейството, религията, собствеността и реда, отдавна вече е подлежал на подвеждане под Code pénal*. При всяко честно правителство неизбежно би го очаквала доживотна каторга.

Ернест Пикар, сегашният версайски министър на вътрешните работи, който на 4 септември сам се произведе министър на вътрешните работи в правителството на отбраната**, след като напразно се е опитвал да получи назначение от Луи Бонапарт — този Ернест Пикар е брат на някой си *Артур Пикар*. Когато заедно с *Жул Фавър* и Сие той имал безсрамие да постави кандидатурата на това свое достойно братче за член на Законодателния корпус в департамента Сена и Оаза, правителството на империята публикува два документа: донесение на полицейската префектура (от 31 юли 1867 г.), че този *Артур Пикар* е бил изгонен от борсата като „escroc“***, и друг документ от 11 декември 1868 година, според който *Артур* признал, че е извършил кражба на 300 000 франка като директор на клона на Société Générale³⁷⁹ на ул. „Палестро“ № 5. Ернест не само назначи този достоен *Артур* за главен редактор на своя вестник „Electeur libre“, основан през време на империята и продължаващ да излиза и досега — вестник, който всекидневно хули републиканците, като ги нарича „грабители, бан-

* наказателния кодекс. *Ред.*

** В окончателния текст на „Гражданската война във Франция“ Маркс е внесъл следното уточнение на текста: Ернест Пикар беше министър на финансите в правителството на националната отбрана (виж настоящия том, стр. 322). *Ред.*

*** мошеник. *Ред.*

дити и *partageux*** — но и след като стана министър на вътрешните работи в правителството на „отбраната“, Ернест използва Артур като свой финансов посредник между министерството на вътрешните работи и борсата, за да се обогатява на нея, използвайки поверените му държавни тайни.

Цялата „финансова“ кореспонденция между Ернест и Артур попадна в ръцете на Комуната. Подобно на склонния да лее сълзи Жул Фавър и Ернест Пикар — този Джо Милър на версайското правителство, е човек, който попада под ударите на *Gode répal* и заслужава каторга!

И на края, последният в това трио, *Жул Фери*, който до 4 септември е бил беден адвокат без практика, не се ограничи с това, че организира глада в Париж, но се изхитри и да натрупа състояние за сметка на този глад. Денят, в който той ще бъде принуден да даде сметка за кражбите си през време на обсадата на Париж, ще бъде ден на неговата присъда.

Затова не е чудно, че тези хора, които могат да се надяват да се спасят от каторгата само при монархията, под закрилата на пруските щикове, които могат да получат отпускни билети [*ticket-of-leave*]** само във водовъртежа на гражданската война — не е чудно, че тези главорези бяха веднага *избрани* от Тиер и приети от „аристократическата камара“ като най-надеждни оръдия на контрареволуцията!

Не е чудно, че когато в началото на април във Версай „овчиците“ на Пиетри и версайската гълпа подлагаха пленените национални гвардейци на най-жестоки насилия, г. Ернест Пикар, „пъхнал ръце в джобовете на панталоните си, минаваше от една група пленници на друга, пускайки остроумия“, докато в това време „от балкона на префектурата госпожа Тиер, госпожа Фавър и цяла компания подобни на тях дами, в отлично здраве и настроение“, са се наслаждавали на тази отвратителна сцена. Не е чудно, че когато една част от Франция пъшка под петата на завоевателите, когато Париж, сърцето и главата на Франция, ежедневно пролива потоци от най-добрата си кръв, защитавайки се против вътрешните предатели... тиеровци, фавъровци и Сие устройват шумни пиршества в двореца на Людовик XIV — като например грандиозното „*fête*“***, устроено от Тиер в чест на Жул Фавър след връщането му от Руан, където той беше изпратен, за да съзаклят-

* привърженици на подялбата на имуществата, на собствеността. *Ред.*

** В Англия на престъпниците, пуснати под полицейски надзор, са били издавани такива билети. *Ред.*

*** празненство. *Ред.*

ничи с прусаците (да им се подмазва). Това е цинична оргия на изплъзнали се от съд престъпници!

Докато правителството на отбраната направи отначало Тиер свой посланик, който ходеше да се моли при всички европейски дворове, предлагайки им да се възстанови във Франция монархията в замяна на тяхната намеса против Прусия; докато по-късно то го изпрати на обиколка из френската провинция, за да се спогоди с *châteaux** и тайно да подготви общи избори, които заедно с капитулацията трябваше да поставят Франция пред свършен факт — Тиер на свой ред направи тези хора свои министри и висши сановници. Те бяха надеждни хора.

В действията на Тиер има една много загадъчна черта — че той сам безразсъдно ускоряваше настъпването на парижката револуция. Не стига, че подстрекаваше Париж с антиреспубликанските демонстрации на своята „земевладелска камара“, със заплахите да обезглави Париж и да го лиши от звание то столица (със закона на Дюфор — Тиеровия министър на правосъдието — от 10 март относно *échéances*** на полиците, който постави в опасност от банкрут цялата парижка търговия), като назначаваше орлеанисти за посланици, като премести Събранието във Версай, като въведе нов данък върху печата, като конфискува републиканските парижки вестници, като възобнови обсадното положение, обявено за пръв път от Паликао и загубило сила на 4 септември с падането на бонапартисткото правителство, като назначи Виноа, *décembreur³⁸⁰* и бивш сенатор, за губернатор на Париж, бонапартисткия жандарм *Валантен* за префект на полицията и генерала йезуит Орел дьо Паладин за главнокомандуващ на Парижката национална гвардия — не стига всичко това, но и започна със слаби сили гражданска война чрез нападението на Виноа срещу монмартърските височини, чрез опита преди всичко да открадне от националната гвардия оръдията, които ѝ бяха оставени съгласно конвенцията за капитулацията на Париж само защото бяха нейна собственост, като по този начин мислеше да разоръжи Париж.

Защо беше този трескав стремеж *d'en finir****? Разоръжаването и смазването на Париж беше, разбира се, първото условие за монархическата контрареволуция, но само изключително важна при-

* замъците (т. е. с едрите земевладелци). *Ред.*

** падежите. *Ред.*

*** Да се свърши с това. *Ред.*

чина можеше да подтикне такъв хитър интригант като Тиер да рискува да провали това трудно начинание, пристъпвайки към него без нужната подготовка, със смешно недостатъчни средства. Тази причина беше следната. Посредством своя министър на финансите Пуйе-Кертие Тиер сключи заем от два милиарда, които подлежаха на незабавно изплащане, и още от няколко милиарда, които трябваше да бъдат получени по-късно, в определени срокове. При тази заемна сделка за такива велики граждани като Тиер, Жул Фавър, Ернест Пикар, Жул Симон, Пуйе-Кертие и други бяха предвидени истински царски *pot-de-vin* (бакшиши). Но за осъществяването на тази сделка имаше една пречка. Преди да подпечатат окончателно договора, кредиторите искаха една гаранция — *усмиряването на Париж*. Това беше причината за безразсъдните действия на Тиер. Това беше причината за дивата му омраза към парижките работници, които се оказаха достатъчно упорити, за да попречат на този отличен гешефт.

Що се отнася до хора като Жул Фавър. Пикар и пр., казаното е достатъчно, за да докаже, че те са били достойни съучастници в тази сделка, от която са се облажили. А колкото до самия Тиер, той, както е известно, през времето, когато на два пъти влиза в правителството при Луи Филип, натрупа 2 милиона и като негов министър-председател (от март 1840 г.) беше обвинен от трибуната на камарата на депутатите в борсови спекулации; в отговор на това обвинение той заплака — този отговор, с който леко се отърваваха и Жул Фавър, и прочутият комик Фредерик Льометър, не му струваше много. Не по-малко известно е, че първата мярка, която г. Тиер предприе, за да спаси Франция от финансовата катастрофа, до която я доведе войната, беше, че си определи годишно възнаграждение от 3 000 000 франка — точно същата сума, която Луи Бонапарт получи в 1850 г. от г. Тиер и неговата банда в *Законодателното събрание*, загдето им разреши да премахнат общото изборно право.³⁸¹ Определянето на 3 000 000 заплата за Тиер беше първата дума на „пестеливата република“, перспективите за която той описа пред парижките си избиратели в 1869 г. Що се отнася до Пуйе-Кертие, той е руански текстилен фабрикант. През 1869 г. беше ръководител на съвещанието на фабрикантите, което обяви, че намаляването на работната заплата е необходимо за „завладяването“ на английския пазар — маневра, която беше тогава осуетена от *Интернационала*³⁸². Пуйе-Кертие, иначе горещ и дори лакейски верен привърженик на империята, намираше в нея само един недостатък — търговския ѝ договор с Англия, който вредеше на интересите му като фабрикант. След като стана министър на финансите на г. Тиер, най-напред той започна да напада този

„омразен“ договор, като обяви, че трябва да се възстановят старите протекционни мита за защита на собствената му фабрика. Втората му крачка беше *патриотичният* опит да нанесе удар на Елзас чрез възстановяването на старите протекционни мита под предлог, че в дадения случай никакъв международен договор не пречи те да се въведат отново. Благодарение на този майсторски ход собствената му фабрика в Руан щеше да се отърве от опасната конкуренция на съперниците ѝ мюлузки фабрики. Последната му стъпка беше, че дари своя зет, г. Рош-Ламбер, с длъжността главен данъчен бирник в Лоаре, един от онези тлъсти кокали, които попадат в ръцете на *управляващата буржоазия*; и същият този Пуйе-Кертие така усилено хулеше своя бонапартистки предшественик г. Ман, загдето настанил на това топло местенце собствения си син. По този начин Пуйе-Кертие беше най-подходящият човек за сключването на гореспоменатата престъпна сделка.

30 март. „Rapport“³⁸³. Жул Фери, бившият мер на Париж, с окръжно от 28 март е забранил на чиновниците от градското данъчно управление да събират занаяпред каквито и да било такси в полза на гр. Париж.

Държавни мошеничества на дребно — дребен характер... нечиста съвест... вечен инициатор на парламентарни интриги... долни уловки и планове... повтарящ проповедите си за либерализъм, за „*libertés nécessaires*“* ... усърдно домогващ се... сериозни съображения против възможен неуспех... неоспорими аргументи, които уравновесяват... нещо като героизъм в крайната низост... успешни парламентарни хитрости...

Г-н Е. Пикар е мошеник, който през цялата обсада е спекулирал с поражението на нашите армии.

Кланета, измяна, палеж, убийство, кланета, лъжа.

* „необходимите свободи“. Ред.

В речта си пред събранието на меровете и пр. (25 април) Тиер сам казва, че

„убийците на Клеман Тома и Лъоконт“ са шепа престъпници — „както и онези, които с право може да се смятат за идейни или фактически съучастници на тези престъпления, т. е. *съвсем малко* на брой хора.“

Дюфор

Дюфор иска да сломи Париж чрез преследвания срещу печата в провинцията. Чудовищно нещо — да се завеждат дела срещу вестници, загдето призовават към „помирение“.

Дюфор играе важна роля в интригите на Тиер. Със закона си от 10 март той възмути цялата обременена с дългове парижка търговия. Със закона си за наемите в Париж застраши целия град. И двата закона трябваше да накажат Париж за това, че спаси честта на Франция и отсрочи с 6 месеца капитулацията пред Бисмарк. Дюфор е орлеанист и „либерал“ в парламентарен смисъл. Поради това той винаги е бил министър на наказателните мерки и на обсадното положение.

Той получи за пръв път министерски портфейл на 13 май 1839 г., след разгрома на *dernière prise d'armes** на *републиканската партия*³⁸⁴ и поради това беше министър на безпощадните репресии на правителството на Юлската монархия от онова време.

На 2 юни 1849 година³⁸⁵ Кавеняк, принуден на 29 октомври (1848 г.) да вдигне обсадното положение, повика в кабинета си двама министри на Луи-Филип (*Дюфор*, министър на вътрешните работи, и *Вивьен*). Той ги назначи по настояване на *улица Поатие* (Тиер)³⁸⁶, която искаше гаранции. По този начин се надяваше да си осигури поддръжката на роялистите за предстоящите наскоро президентски избори. Дюфор пусна в ход най-незаконни средства, за да осигури кандидатурата на Кавеняк. Никога в избори не са били прилагани заплахи и корупция в такива широки размери. Дюфор наводни Франция с памфлети, които хулеха другите кандидати и особено Луи Бонапарт, което не му попречи по-късно да стане министър на Луи Бонапарт. Дюфор отново стана министър на *обсадното положение от 13 юни 1849 г.* (във връзка с демонстрацията на националната гвардия против бомбардирането на Рим и др. от френската армия). Сега той отново е министър на обсадното положение, обявено във Версай (за департамента Сена и Оаза). На Тиер са дадени пълномощия да

* — последното въоръжено въстание. *Ред.*

обявява обсадно положение във всеки департамент. Сега, както и през 1839 и 1849 г., Дюфор иска нови репресивни закони, нови закони за печата, закон за „съкращаване на формалностите във военните съдилища“. В окръжно до държавните прокурори той заклеймява апелите на вестниците към „помирение“ като престъпление, което трябва най-строго да се преследва. Характерно за френското съдийско съсловие е, че само един генерален прокурор (майенският)* е подал до Дюфор заявление за оставка.

„Аз не мога да служа на правителство, което ми заповядва в момент на гражданска война да се впусна в партийни борби и да преследвам граждани, които по съвест смятам за невиновни в нищо. Само загдето са произнесли думата *помирение*“.

В 1847 година Дюфор влезаше в „Либералния съюз“, който устройваше заговори против Гизо, както и в „Либералния съюз“ от 1869 г., който заговорничеше против Луи Бонапарт.³⁸⁷

По повод на закона от 10 март и закона за наемите трябва да се отбележи, че най-добри клиенти на Дюфор и Пикар — и двамата адвокати — са домопритежателите и *борсовите тузове*, които не желаят да загубят нищо заради обсадата на Париж.

Сега, както и след февруарската революция от 1848 г., тези хора казват на републиката, както палачът е казал на дон Карлос: „Je vais t'assassiner, mais c'est pour ton bien“. („Ще те убия, но за твоё добро“).

Льоконт и Клеман Тома

След опита на Виноа да завладее височините на Монмартър генерал Льоконт и Клеман Тома бяха пленени и разстреляни от самите възбудени войници от 81-и линеен полк (бяха разстреляни на 18 март в 4 часа в парка Шато-Руж). Това представляваше линчуване по бързата процедура, извършено въпреки настояванията на някои делегати от *Централния комитет*. Льоконт, главорезът с еполети, четири пъти е давал заповед на войските си на площад Пигал да стрелят срещу невъоръжена тълпа от жени и деца. Вместо да насочат оръжието си срещу народа, войниците разстреляли самия него. Клеман Тома, бивш вахмистър, набързо произведен в „генерал“ в навечерието на юнската касапница

* Л. Вашрон *Ред.*

(1848 г.) от хората на „National“, където той е бил *gérant**, никога не е обаграл меча си с кръв на каквито и да било други врагове, освен с кръвта на парижките работници. Той беше един от зловещите заговорници, които съзнателно провокираха юнското въстание, и един от най-свирепите му палачи. Когато на 31 октомври 1870 г. пролетарската национална гвардия на Париж изненада „правителството на отбраната“ в общината и го плени, тези хора, които сами бяха се назначили на министерски постове, тези *gens de paroles***, както неотдавна ги нарече един от самите гях — Пикар, дадоха *честна дума*, че ще отстъпят мястото си на *Комуната*. Пуснати след това на свобода, те хвърлиха бретонците на Трошю срещу прекалено доверчивите си победители. Обаче един от тях, г. *Тамизие*, се отказа от званието главнокомандуващ на националната гвардия. Той отказа да *наруши* дадената *честна дума*. Тогава отново удари часът на Клеман Тома. Той беше назначен вместо Тамизие за главнокомандуващ на националната гвардия. Тома беше най-подходящ да изпълни „плана“ на Трошю. Той никога не е воювал против прусаците; воювал е против националната гвардия, която той дезорганизираше, разединяваше, клеветеше, като отстраняваше всички офицери, враждебни на „плана“ на Трошю, насъсквайки една част от националната гвардия срещу друга, жертвувайки я при „вилазките“, организирани от него така, че да я направят за смях. Преследван от призраците на своите юнски жертви, този човек, който не заемаше никакъв официален пост, непременно трябваше да се появи отново на военната сцена на 18 март, когато усети, че ще има ново клане на парижкия народ. Той стана жертва на линчуване в първия момент на народния гняв. Хората, които предадоха Париж на милостта на *décembriseur* Виноа, за да умъртвят републиката и да получат *pots-de-vin*, предвидени за тях в сделката, сключена от Пуйе-Кертие, закрещяха сега: убийци, убийци! Техните крясъци бяха подхванати от европейския печат, така жаден за кръвта на „пролетарните“. В „земевладелската камара“ беше писциениран фарс на истерична „чувствителност“ и както преди труповете на техните приятели сега бяха за тях най-желаното оръжие против враговете им. На Париж и на Централния комитет беше приписана отговорността за един инцидент, който стана независимо от тяхната воля. Известно е как през юнските дни на 1848 г. „хората на реда“ проглушиха цяла Европа с възмутените си крясъци против инсургентите във връзка с убийството на парижкия, архиепископ. Още то-

* подставен отговорен редактор. *Ред.*

** хора на думите. *Ред.*

гава те знаеха отлично от свидетелските показания на г-н Жакме, главния викарий на архиепископа, който го придружавал на барикадите, че епископът е бил застрелян от войниците на Кавеняк, а не от въстаналите, но неговият труп им свърши добра работа. Сегашният парижки архиепископ, г-н Дарбоа, един от заложниците, взети от Комуната като самозащита срещу дивите зверства на версайското правителство, е бил обзет от странното опасение — както личи от писмото му до Тиер, — че *татко Трансюнен*³⁸⁹ никак не е далеч от мисълта да поспекулира с неговия труп като обект на свещено негодувание. Почти не е минавал ден версайските вестници да не са съобщавали за неговото екзекутиране, което поради непрестанните зверства и нарушаването на всички правила за водене на война от „хората на реда“ би било санкционирано от всяко друго правителство освен от правителството на Комуната. Едва версайското правителство бе постигнало първия си военен успех, и капитан *Демаре*, който начело на своите жандарми уби рицарски великодушния Флуранс, получи орден от Тиер. Флуранс на 31 октомври бе спасил живота на членовете на правителството на „отбраната“. Виноа, който избяга от Париж (дезертьор), беше награден с големия кръст на ордена на Почетния легион, загдето разстреля вътре в линиите на редутите пленения наш храбър другар Дювал, както и за втория му подвиг, който се състоеше в това, че разстрелял десетина пленени отряди от линейните войски, присъединили се към парижкия народ, и за това, че с „декемврийски методи“³⁸⁹ сложи начало на сегашната гражданска война. Генерал Галифе — „съпруг на онази очарователна маркиза, чиито тоалети на маскените балове бяха едно от чудесата на империята“, според деликатния израз на един от лондонските вестникарски драскачи — „пленил с изненада“ близо до Рюей един капитан, един лейтенант и редници от националната гвардия и веднага ги разстрелял, след което незабавно издал прокламация, в която хвалел себе си за този подвиг. Такива са някои от убийствата, за които *официално* съобщаваше и с които се гордеше версайското правителство. 25 войници от 80-и линейен полк са били разстреляни като „бунтовници“ от войници на 75-и полк.

„Всеки, заловен между комунистите в мундир на редовните войски, биваше разстрелван на място без никаква милост. Правителствените войски проявяваха невиджана жестокост.

Господин Тиер е съобщил на Националното събрание *ободряващите подробности за смъртта на Флуранс*“.

Версай, 4 април. Тиер, този уродлив пигмей, съобщава за своите пленници, докарани във Версай (в своята прокламация):

„Никога опечаленият взор на честните хора“ (хората на Пиетри!) „не е виждал по-безчестни представители на една безчестна демокрация“.

„Виноа протестира против помилването на въстанили офицери и войници“.

На 6 април излезе *декрет на Комуната за репресиите* (и за заложниците):

„Вземайки предвид, че версайското правителство открито погазва законите на човечността и законите на войната и че то е виновно за ужасите, с каквито не са се опетнявали дори чуждестранните завоеватели на Франция... решн и т. н.“ (*следват точките на декрета*).³⁹⁰

5 април. Прокламация на Комуната:

„Версайските бандити всекидневно убиват или разстрелват наши пленници и всекичасно узнаваме, че е извършено някое ново убийство... Народът дори в гнева си мрази кръвопролитиего, както мрази и гражданската война, но негов дълг е да се защити срещу зверствата на своите врагове, и каквото и да струва това, отсега нататък ще бъде — око за око, зъб за зъб.“³⁹¹

„Полцианте, които се сражават против Париж, получават по 10 франка на ден“.

Версай. 11 април. Ужасяващи подробности за хладнокръвни разстрели на пленници, не бегълци, разказвани с явно удоволствие от старши офицери и други очевидци.

В писмо до Тиер Дарбоа протестира

„против чудовищните експеси, които увеличават ужаса на нашата братоубийствена война“.

В същия дух пише Дегери (свещеник от църквата Ла-Мадлен):

„Тези екзекуции предизвикват голям гняв в Париж и могат да доведат до страшни репресии“. „Така, взето е вече решение в отговор на всяка нова екзекуция да се екзекутират по двама от многобройните заложници, които те държат в ръцете си. Помислете си колко наложително и безусловно необходимо е онова, което искам от вас като свещеник“.

Сред тези ужаси Тиер пише на префектите: „L'Assemblée siège paisiblement“. (Elle aussi a le coeur léger.)*

Тиер и комисията от петнадесет депутати на „земевладелската камара“³⁹² с хладнокръвно безсрамие „опровергават официално“ съобщенията за „мними масови екзекуции и репресии, приписвани на версайските войски“. Но татко Транснонен в циркуляра си от 16 април във връзка с бомбардирането на Париж пише:

„И да са били дадени няколко оръдейни изстрела, това е било дело не на версайската армия, а на някои инсургенти, които са искали да покажат, че се сражават, а всъщност са се страхували да си покажат носа.“

* „Събрането заседава мирно“. (То също се отнася с леко сърце към събитията.) — Тук има игра с изрза на председателя на министерския съвет Оливие, който заявил в навечернето на обявяването на война срещу Прусия, че той „с леко сърце“ поема върху себе си отговорността за войната. *Ред.*

Тиер доказва, че превъзхожда своя герой, Наполеон I, поне в едно — в издаването на лъжливи бюлетини. (Разбира се, Париж бомбардира сам себе си, за да има възможност да клевети г-н Тиер!)

В отговор на тези чудовищни провокации на бонапартистките мошеници Комуната се ограничи да вземе заложници и да заплаши с репресии; но нейните заплахи останаха на думи! Дори жандарми, преоблечени като офицери, дори заловени полицаи, у които са били намерени бомби, не са били изправяни пред военен съд! Комуната отказа да си мърси ръцете с кръвта на тези гнъсни копои!

Няколко дни преди 18 март Клеман Тома е представил на военния министър Лефло план за разоръжаване на три четвърти от националната гвардия.

„Цветът на парижкото простолудие — е заявил той — се е събрал около Монмартър и действа заедно с Белвил“.

Националното събрание

Събранието, избрано на 8 февруари под натиска на неприятеля, на когото версайските управници предадоха всички фортове и беззащитния Париж — това Версайско събрание беше свикано с единствената цел, ясно посочена в самата конвенция, подписана във Версай на 28 януари: да реши може ли да се продължава войната или да се сключи мир; и в последния случай да уговори условията на този мир и да осигури колкото е възможно по-бързото изтегляне на неприятеля от френска територия.

Шанзи, парижкият архиепископ и т. н.

Освобождаването на Шанзи стана почти едновременно с бягството на Сесе. Роялистките журналисти единодушно *предрешиха смъртта на генерала*. Те искаха да припишат на червените тази мила процедура. Три пъти била давана заповед за неговото разстрелване и сега, според тях, наистина смятали да го разстрелят.

*След сблъскването на Вандомския площад** във Версай е царяла обърканост. Атака срещу Версай е била очаквана на 23 март, защото вождовете на движението на комунарите обявиха, че ще потеглят срещу Версай, ако Националното събрание пред-

* Виж настоящия том, стр. 574—577. Ред.

приеме каквито и да било военни действия. Събранието не предприе нищо. Напротив, то прие неотложно предложението за комунални избори в Париж и т. н. С тези отстъпки събранието призна своето безсилие. Същевременно — *роялистски интриги във Версай*. Бонапартистки генерали и дук Омалски³⁹³. Фавър открито заяви, че е получил писмо от Бисмарк, в което се казвало, че ако редът не бъде възстановен до 26 март, Париж ще бъде окупиран от германските войски. Сблъскването на Вандомския площад е било провокирано от фалшификатора на документи Ж. Фавър, този *подъл йезуит*, който (на 21 март?) застана на трибуната на Версайското събрание, за да се погаври над народа, измъкнал го от неговото нищожество, и да вдигне Париж против департаментите.

30 март. Прокламация на Комуната:

„Днес престъпниците, които вие дори не пожелахте да преследвате, злоупотребяват с вашето великодушие, за да организират огнище на монархически заговор при самите врати на града. Те подстрекават към гражданска война, използват всички средства на корупцията, влизат в съучастие с всички, стигнали са дотам, че дори просят помощ от чужденците.“³⁹⁴

Тиер

На 25 април, на прием на меровете, техните помощници и членовете на крайградските общински съвети от департамента Сена, Тиер казал:

„Републиката съществува. Начело на изпълнителната власт стои обикновен гражданин“.

Според Тиер прогресът на Франция от 1830 до 1871 г. се състои в следното: в 1830 г. Луи-Филип бил „най-добрата от републиките“; в 1871 г. *най-добрата от републиките* е сам мъничкият Тиер — министерско изкопаемо от времената, когато царуваше Луи-Филип.

Господин Тиер започна управлението си с акт на узурпиране. Националното събрание го назначи за шеф на правителството на Събранието; а за шеф на изпълнителната власт във Франция той се назначи сам.

Националното събрание и парижката революция

Събранието, свикано по заповед на чуждестранния завоевател, беше избрано, както е ясно казано във версайската кон-

венция от 28 януари, с една единствена цел: да реши дали да се продължава войната, или да се сключи мир. Призовавайки френския народ към изборните урни, парижките *capitulards* сами ясно определиха това специално предназначение на Събранието, с което в значителна степен се обяснява и съставът му. Тъй като поради самите условия на примирието, покорно приети от *capitulards*, стана невъзможно да се продължава войната, на Събранието оставаше фактически само да регистрира позорния мир, а за тази специфична цел най-калпавите хора на Франция бяха най-подходящи.

Републиката беше провъзгласена на 4 септември — не от жалките адвокатчета, настанили се в парижката община като правителство на отбраната, а от парижкия народ. Цяла Франция единодушно я приветствува. Тя си извоюва правото на съществуване чрез петмесечна война, крайъгълен камък на която беше продължителната съпротива на Париж. Без тази война, водена от републиката и в името на републиката, империята щеше да бъде възстановена от Бисмарк след капитулацията в Седан и интригантите начело с г-н Тиер щяха да бъдат принудени да кипитулират не заради Париж, но за да избягнат самите те пътешествие до Кайена, а от „земевладелска камара“ нямаше да има и помен. Събранието заседава само по милостта на републиканската революция, започната в Париж. Тъй като не е учредително събрание, както до втръсване повтаря самият г-н Тиер, то би могло да бъде само обикновен регистратор на станали вече събития от републиканската революция и не би имало дори правото да провъзгласи свалянето на бонапартистката династия. Така че единствена законна власт във Франция е самата *революция*, център на която е Париж. Тази революция беше извършена не против Наполеон Малки, а против социалните и политическите условия, които родиха Втората империя, които достигнаха при нейното господство своя предел и които, както ярко разкри войната с Прусия, щяха да превърнат Франция в труп, ако не бяха заменени от възраждащата сила на френската работническа класа. Ето защо опитите на земевладелското събрание, което имаше пълномощия от революцията само да подпише злополучното задължение, поето от сегашната му „изпълнителна власт“ пред чуждестранния завоевател, опитите да се отнася с революцията така, като че ли тя е капитулаит като самото него, представляват чудовишна узорпация. Неговата война против Париж не е нищо друго, освен страхлив *Choannegie*³⁹⁵ под прикритието на пруските щикове. Това е подъл заговор да се умъртви Франция, за да се спасят привилегиите, монополите и разкошът на изродилите се, без-

силни и прогнали класи, довели Франция до пропаст, от която може да я спаси само Херкулесовата ръка на една истинска социална революция.

Най-добрата армия на Тиер

Още преди да стане „държавен мъж“, г-н Тиер прояви талантите си на лъжец като историк. Но славолюбието, така характерно за дребните човечета, този път го доведе до предела на смешното. Неговата армия на реда — това са утайката на бонапартистката войнишка сган, току-що върната по милостта на Бисмарк от пруските затвори, папските зуави, шуаните на Шарет, вандейците на Кателино, „муниципалите“³⁹⁶ на Валантен, бившите полицаи на Пиетри и корсиканските жандарми на Валантен, които при Луи Бонапарт бяха само шпиони в армията, а при г-н Тиер представляват цвета на неговите войски, и всичко това под надзора на високопоставени touchards* и под командата на маршали-дезертьори от декемврийския режим, които няма защо да се боят от загубване на честта си, тъй като не са я имали. Тази пъстра, непривлекателна сбирщина от обесници г-н Тиер гордо нарича „най-добрата армия, която Франция е имала някога!“. И ако той позволява на прусаците все още да остават в Сен-Дени, то е само за да ги плаши с вида на тази „най-добра армия“ на Версай.

Тиер

Дребни държавни мошеничества. Вечен инициатор на парламентарни интриги, г-н Тиер никога не е бил нещо повече от „способен“ журналист и ловък словесен „фехтовчик“, майстор на парламентарните машинации, виртуоз във вероломството, опитен във всевъзможните дребни мошеничества, гнусни коварства и тънки уловки на парламентарната борба между партиите. Този злобен пигмей половин век очароваше френската буржоазия, защото представлява най-верния идеен израз на собствената ѝ класова извратеност. Намирайки се в редовете на опозицията, той повтаряше безкрай изтърканите си проповеди за *libertés nécessaires*, за да ги потъпче, когато дойде на власт. Когато не заемаше официален пост, Тиер обичаше да заплашва Европа с меча на Франция. А какви бяха в действителност подвизите му на дипломатическото

* — шпионн. Ред.

поприще? Той преглътна през 1841 г. унижението на Лондонската конвенция³⁹⁷, с надутите си речи против единството на Германия ускори войната с Прусия, компрометира Франция в 1870 г. с обикалянето на всички европейски дворци, за да проси, подписа в 1871 г. капитулацията на Париж, прне „мир на всяка цена“ и измоли от Прусия една отстъпка — разрешение и средства да разпали гражданска война в собствената си потъпкана страна. Естествено е, че за такъв човек скрито действащите сили на съвременното общество винаги са оставали неизвестни; но той не можа да разбере дори осезателните изменения, които ставаха на повърхността на обществото. Така например изобличаваше като светотатство всяко отклонение от остарялата френска протекционна система и като министър на Луи-Филип стигна дотам, че се отнесе презрително към строежа на железопътни линии като към празна химера; и дори при Луи Бонапарт енергично се обявяваше против всякаква реформа на гнилата френска военна организация. Човек без идеи, без убеждения и без мъжество.

Професионален „революционер“ в смисъл, че от жажда да блесне, от жажда да властвува и да бърка в държавната хазна той никога не се стесняваше, когато го изгонваха в редовете на опозицията, да възбужда народните страсти и да предизвиква катастрофа, за да изтласка своя съперник. Същевременно той е най-дребнав рутинер и т. и. Той хулеше работническата класа като „подла сван“. Един от бившите му колеги от законодателните събрания, негов съвременник, капиталист и въпреки това член на Парижката комуна, г-н *Беле*, публично се обърна към него със следните думи:

„Поробването (asservissement) на труда от капитала винаги е било крайъгълният камък на Вашата политика и откак в парижката община бе установена *републиката на труда*, Ви е неуморно крещите на Франция: „Ето ги престъпниците!“

Не е чудно, че г-н Тиер чрез своя министър на вътрешните работи Ернест Пикар даде заповед да се попречи на връзките на Интернационалната асоциация с Париж. (*Заседание на Събрание-то от 28 март.*) *Циркуляр на Тиер до префектите и техните помощници:*

„Честните работници, които са много повече от лошите, трябва да знаят, че ако хлябът още веднъж бяга от устата им, те дължат това на привърженците на *Интернационала*, които са тирани на труда, макар да се представят за неговни освободители“.

Без *Интернационала*. . . *

* В ръкописа тази фраза не е завършена. *Ред.*

(Сега историята с парите.) (Той и Фавър са прехвърлили парите си в Лондон.) Има една поговорка, че когато мошениците се бият, истината излиза наяве. Ето защо най-добре е да завършим портрета на Тиер с думите на лондонския „Moniteur“, принадлежащ на господаря на неговите версайски генерали. „Situation“³⁹⁸ пише в броя си от 28 март:

„Когато г-н Тиер е заемал министерски пост, винаги е подтиквал войниците към кървава разправа с народа — той е отцеубиец, кръвосмесител, злоупотребител на държавни имущества, плагиатор, предател, честолюбец, импотент“.

Майстор на хитрините и на ловките интриги.

До юлската революция свързан с републиканците, той за пръв път се добра до пост в правителството при Луи-Филип; като изтласка своя стар покровител Лафит. Първата му работа беше да изпрати в затвора предишния си сътрудник Арман Карел. Той спечели доверието на Луи-Филип с това, че изпълняваше ролята на шпионин и тъмничар-акушер по отношение на дукеса Берийска; но главен момент в неговата дейност беше кървавата разправа с въстаналите парижки републиканци на улица „Транснонен“ и септемврийските закони против печата, които по-късно бяха изоставени, когато това оръжие се притъпи. Дошъл чрез интриги отново на власт в 1840 г., той изработи плана на парижките укрепления; този план, посегателство върху свободата на Париж, предизвика протеста на цялата демократическа партия с изключение на буржоазните републиканци от „National“. На протестните викове г-н Тиер отговори от трибуната на камарата на депутатите:

„Как? Вне си въобразявате, че някакви си укрепления могат да станат опасни за свободата?... Това значи да се загуби всякакво чувство за реалност. И преди всичко вне клеветите, като допускате, че *което и да било правителство* ще се реши някога да бомбардира Париж, за да задържи властта в ръцете си. Нима след като пробие със снарядите си купола на Дома на инвалидите или на Пантеона, след като обсипе с огън жилищата на вашите семейства, то би могло да се яви пред вас с молба да утвърдите неговото съществуване! *Та* *такова правителство би станало стократно по-невъзможно след победата, отколкото преди нея.*“

Действително нито правителството на Луи-Филип, нито правителството от времето на бонапартисткото регентство не посмя да напусне Париж и да го подложи на бомбардировка. Възможността да се използват така укрепленията беше запазена за г-н Тиер, който именно първоначално изработи техния план.

Когато през януари 1848 г. неаполитанският крад—бомба* подложи Палермо на бомбардировка, г-н Тиер пак заяви в камарата на депутатите:

„Вие знаете, господа, какво става в Палермо: всички вие изтръпвате от ужас при вестта, че един голям град е бил бомбардиран 48 часа. И от кого? От чуждестранен неприятел, който издолзва правото на войната? Не, господа, от *собственото му правителство*. И за какво? *Затова, че този нещастен град е поискал своите права*. Да, затова, че е искал правата си, той е бил подложен на 48-часова бомбардировка. Позволете ми да апелирам към общественото мнение на Европа. Да стана и да кажа на всеуслишание от най-високата може би трибуна на Европа *няколко думи на възмущение от подобни действия* — това ще бъде заслуга пред човечеството. Господа, когато преди 50 години австрийците, използвайки правото на войната, с цел да избягнат продължителна обсада, искаха да бомбардират Лил; когато по-късно англичаните, използвайки правото на войната, бомбардираха Копенхаген; и съвсем неотдавна, *когато регентът Еспартеро, човек със заслуги пред своята родина, намисли да бомбардира Барселона, за да потуши избухналото там въстание* — от всички краища на света се надигна общ вик на негодувание.“

Мина малко повече от година и Тиер беше вече най-ревностният защитник на бомбардирането на Рим от войските на Френската република и възхваляваше своя приятел, генерал Шангарние, загдето насече със саби парижките национални гвардейци, които протестираха против това нарушение на френската конституция.

Няколко дни преди февруарската революция от 1848 г., раздразнен, че Гизо го отстрани за дълго от власт, и усетил нарастващото негодувание на масите, което, както се надяваше той, щеше да му позволи да изтласка своя съперник и да натрапи на Луи-Филип самия себе си, Тиер възкликна в камарата на депутатите:

„*Аз принадлежа към партията на революцията не само във Франция, но и в цяла Европа*. Бих желал правителството на революцията да остане в ръцете на умерени хора... Но ако то мине в ръцете на разпадени хора, дори в ръцете на радикали, аз не бих се отказал заради това от делото, което защитавам. *Аз винаги ще принадлежа към партията на революцията*“.

От деня, в който беше провъзгласена републиката, до *сюр д'état*** той беше зает изключително със задушаването на февруарската революция.

През първите дни след февруарския взрив, обхванат от страх, той се криеше, но парижките работници твърде много го презираха, за да го мразят. И все пак поради известната си страхливост, която накара Арман Карел на самохвалните му думи, че „ще

* Фердинанд II. *Ред.*

** държавния преврат. *Ред.*

умре някога на бреговете на Рейн“, да отговори: „Ти ще умреш в някоя канавка“, той не се осмели да излезе на обществената арена, преди народните сили да бъдат сломенни от кървавата разправа с участниците в юлокото въстание. Отначало, докато арената не беше достатъчно очистена, за да може отново да се появи открито на нея, той се ограничаваше да ръководи тайно заговора на събранието на улица Поатие, който доведе до реставрирането на империята.

През обсадата на Париж, в отговор на въпроса, готов ли е Париж да капитулира, Жул Фавър заяви, че за да бъде изтръгната думата „капитулация“, е необходима бомбардировката на Париж! Това обяснява неговите мелодраматични протести против пруската бомбардировка, както и причината за това, че последната беше само пародия на бомбардировка, докато Тиеровата бомбардировка е сурова действителност.

Парламентарен шарлатанин.

Тиер се подвизава 40 години на обществената арена. Той нито веднъж не е бил инициатор нито на една полезна мярка в каквато и да било област на държавното управление или на живота. Славнолюбив, скептик и епикуреец, той никога не е писал и не е говорил заради делото. В неговите очи самото дело е бивало само предлог, за да блесне с перото или с речите си. С изключение на жаждата му за власт, за обогатяване и за видно положение, всичко в него е фалшиво — дори шовинизмът му.

В типичния си стил на вулгарен професионален вестникарски драскач в бюлетините си той ту се гаври над лошия вид на своите версайски пленници, ту съобщава, че „земевладелската камара“ „се чувствава прекрасно“, ту става за смях със своя бюлетин за превземането на „Мулен-Саке“ (4 май), където били заловени 300 пленници.

„Останалите бунтовници са бягали презглава, като са оставили на бойното поле 150 убити и ранени“ — и жлъчно прибавя: „Такава е победата, която Комуната ще може да възхвалява утре в своите бюлетини“. „Париж скоро ще бъде освободен от потискащите го жестоки тирани“.

Париж — Париж на народните маси, които се сражават против него, за него не е „Париж“. „Париж — това е богатият, капиталистическият, тунеядският Париж“ (не е ли той космополитичен вертеп?). Такъв е Париж на г-н Тиер. Действителният Париж, трудещият се, мислещият, борещият се Париж, Париж на народа, Париж на Комуната — това е „подла глан“. Такава е цялата същ-

ност на отношението на г-н Тиер не само към Париж, но и към Франция. Париж, който показва храбростта си в „мирната процесия“ и в паническото бягство на Сесе, който изпълва сега Версай, Рюей, Сен-Дени, Сен-Жермен-ан-Ле, където го последваха всички кокотки, които се лепят по „хората на религията, семейството, реда и собствеността“ (Париж на действително „опасните“, експлоататорски и тунейдски класи), („*grand fileurs*“³⁹⁹), Париж, който се забавлява да наблюдава през далекоглед бушувашата битка, за който „гражданската война е само приятно развлечение“ — такъв е Париж на г-н Тиер — (точио така, както кобленцката емиграция⁴⁰⁰ беше Франция на г-н дьо Калон). Типичен вулгарен драскач, той не умее да пази дори външно достойнство, а за да не наруши етикета на „легитимизма“, убива жените, момичетата и децата, намерени под развалините на Ньойи. Чрез отблясъците на Кламар, подпален с петролни бомби, той непременно си достави удоволствието да устрои илюминация в чест на муниципалните избори, които насрочи по цяла Франция. Римските историци завършват характеристиката на Нерон, като казват, че това чудовище се славело с талантите си на стихоплетец и комедиант. Но позволете на един прост професионален вестникарски драскач и парламентарен шарлатанин като Тиер да дойде на власт и той ще надмине Нерон.

Когато Тиер позволява на бонапартистките „генерали“ да отмъщават на Париж, той само изпълнява ролята си на сляпо оръдие на класовите интереси, а собствената си роля играе в малката комедия на бюлетините, речите, апелите, в които се проявява неговата суетност, вулгарност и най-долен вкус на вестникарски драскач.

Той сравнява себе си с Линкълн, а парижани — с бунтовниците робовладелци от Юга. Южняците се сражаваха за робството на труда и за териториално отделяне от Съединените щати. Париж се сражава за освобождението на труда и за отстраняване от власт на тиеровските държавни паразити, които искат да бъдат робовладелци на Франция!

В речта си пред меровете Тиер казва:

„Вие можете да разчитате на моята дума, аз никога не съм я нарушавал!“
 „Това събрание е едно от най-либералните, които Франция е избирала никога“.

Той ще спаси републиката,

„стига редът и трудът да не се намират под постоянната заплаха на онези, които претендират за ролята на особенн блюстител на благо на републиката“.

На заседание на Събранието от 27 април той говори, че „Събранието е по-либерално и от самия него!“.

Тиер, в чиято риторика главният коз винаги е било изобличаването на Виенските договори, подписва Парижкия договор,⁴⁰¹ т. е. дава съгласието си не само за откъсване на една част от Франция, не само за окупиране на почти половината от нейната територия, но и за милиарди контрибуции, без дори да помоли Бисмарк да посочи точно и да докаже военните разходи на Германия! Той дори не разрешава на Събранието в Бордо да обсъди отделните пунктове на неговата капитулация!

Той, който цял живот е упреквал Бурбоните за това, че се върнаха с ариергарда на чуждите армии и че поведението им към съюзниците, окупирали Франция след сключването на мира,⁴⁰² беше лишено от достойнство — той моли Бисмарк да направи в договора само една отстъпка: да предостави 40 000 души войска за усмиряването на Париж (както заяви Бисмарк в Райхстага). Въоръжената национална гвардия напълно осигуряваше както вътрешната отбрана на Париж, така и защитата му от чуждите завоеватели, но към капитулацията на Париж пред чуждия завоевател Тиер веднага прибави капитулацията на Париж пред самия Тиер и Сие. Това условие трябваше да предизвика гражданска война. И самата гражданска война той започва не само с мълчаливото съгласие на Прусия, но и с нейното съдействие чрез пленените френски войници, които Прусия великодушно му изпраща от германските затвори! В бюлетините си, в речите си и в речите на Фавър пред Събранието той пълзи пред Прусия и не минава седмица да не заплаши Париж с пруска интервенция, даже след като не успя да измоли такава, както заяви самият Бисмарк. Бурбоните бяха олицетворение на самото достойнство в сравнение с този шарлатанин, с този велик апостол на шовинизма!

След разгрома на Прусия (Тилзитския мир от 1807 г.) нейното правителство почувствува, че ще може да спаси себе си и

страната само чрез велико социално възраждане (чрез големи промени). То пресади в Прусия в незначителни мащаби, в рамките на феодалната монархия, резултатите от Френската революция. Освободи селяните и т. и.⁴⁰³

След поражението на Русия в Кримската война, което разкри в самата страна гнилостта на нейната социална и политическа система — макар че Русия с отбраната на Севастопол дори спаси честта си и смяя чуждите държави с дипломатическите си триумфи в Париж, — нейното правителство освободи крепостните и преустрои цялата си административна и съдебна система⁴⁰⁴. И в двете страни смелите социални реформи по характер бяха сковани и ограничени, защото бяха дарени от трона, а не (вместо да са) извоювани от народа. И все пак станаха огромни социални промени, които премахваха най-лошите привилегии на властващите класи и изменяха икономическата основа на старото общество. И двете страни почувствуваха, че тежката болест може да бъде излекувана само с героични средства. Почувствуваха, че на победителите може да се отговори само със социални реформи, които да активизират елементите на народното възраждане. Френската катастрофа от 1870 г. няма паралели в историята на новото време! Тя показа, че официална Франция, Франция на Луи Бонапарт, Франция на властващите класи и на техните държавни паразити, е гниещ труп. И какво се опитват да направят преди всичко негодниците, които, използвайки неподготвеността на народа, грабнаха властта и продължават да я държат в ръцете си благодарение на заговора с чуждия завоевател — какво се опитват да направят те преди всичко? Да умъртвят — при покровителството на Прусия, с ръцете на войнишката сгаи на Луи Бонапарт и полицаите на Пиетри — славното дело на народното възраждане, започнато в Париж, да възкресят всички стари легитимистки призраци, победени от юлската революция, допотопните мошеници на Луи-Филип, победени от февруарската революция, и да устроят тържествена оргия на контрареволуцията! Такъв героизъм на крайното самоунижение е нечуван в летописите на историята! Но — и това е много характерно — вместо да предизвика всеобщ бик на негодувание от страна на официална Европа и Америка, той предизвика вълна от съчувствие и поток от бесни нападки срещу Париж! Това доказва, че Париж, верен на своето историческо минало, се стреми да възроди френския народ, като го прави борец за обновяването на старото общество и превръща социалното възраждане на човечеството в национално дело на Франция! Това е освобождение на произвеждащата класа от експлоататорските класи, от техните слуги и държавни паразити, които потвър-

ждават верността на френската поговорка: „les valets du diable sont pire que le diable“*. Париж издигна знамето на човечеството!

18 март. Правителството въведе

„2-сантимов налог за всеки екземпляр от всяко периодично издание, каквото и характер да има.“ „До вдигането на обсадното положение се забравява да се основават нови вестници“.

Различните фракции на френската буржоазия идваха последователно на *власт*: едрите собственици на земя — през времето на *Рестаурацията* (при старите Бурбони), капиталистите — през времето на парламентарната Юлска монархия (при Луи-Филип), докато бонапартистките и републиканските елементи, изяждайки се от завист, оставаха на заден план. Техните партийни разпри и интриги се водеха, разбира се, под предлог, че се борят за *общото благо*, и когато народната революция се избавяше от една от тези монархии, възникваше друга. Всичко това се измени с установяването на републиката (февруарската). Тогава всички крила на буржоазията се обединиха в *партията на реда*, т. е. партията на поземлените собственици и капиталистите, сплотили се, за да запазят икономическото робство на труда и потисническата държавна машина, която поддържа това робство. За разлика от монархията, самото име на която означаваше надмощие на една буржоазна фракция над друга, победа на една страна и поражение на друга (тържество на една страна и унижение на друга) — *републиката* беше анонимно акционерно дружество на обединените се крила на буржоазията, на всички *експлоататори* на народа, сплотили се в едно; и нанстина, легитимисти, бонапартисти, орлеанисти, буржоазни републиканци, йезуити и волтерианци се хвърлиха в прегръдките едни на други. Те не се крият вече под сянката на трона, те вече не могат да заинтересуват народа с партийните си разпри, маскирайки ги като борба за народните интереси, едните от тях не са вече подчинени на другите. Тяхното класово господство е пряко и открито враждебно на освобождението на произвеждащите маси; *редът* — това е името на икономическите и политическите условия за тяхното класово господство и за робството на труда; тази анонимна, или републиканска, форма на буржоазния режим, тази буржоазна република, тази република на *партията на реда* е *най-гнусният* от всички политически режими. Нейната пряка задача, нейният единствен *raison d'être*** е потискането на народа. Тя представлява *терор* на класовото господство.

* Слугите на дявола са по-лоши от самия дявол“. *Ред.*

** Смисъл на съществуване. *Ред.*

Това се постига по следния начин. Народът се сражава и извършва революция, провъзгласява република и разчиства място за Национално събрание, след което буржоата, известните републикански декларации на които са гаранция за тяхната „република“, се изтикват на преден план от мнозинството в Събранието, състоящо се от победени открити врагове на републиката. На републиканците се възлага задачата да вкарат народа в клопката на едно въстание, за да го смажат после с огън и меч. Тази роля беше изпълнена от партията „National“ начело с Кавеняк след Февруарската революция (юнското въстание). Извършили престъплението си против масите, тези републиканци след това загубиха влиянието си. Те свършиха своята работа и макар че още им разрешават да поддържат *партията на реда* в общата ѝ борба против пролетариата, същевременно ги отстраняват от правителството, изтикват ги в последните редове и само ги „търпят“. Стълб на републиката става след това обединената роялистка буржоазия, настъпва истинското господство на партията на реда. Материалните сили на народа са временно сломени и работата на реакцията — премахване на всички отстъпки, извоювани в четири революции — постепенно започва. Народът се довежда да бяс не само от подвизите на *партията на реда*, но и от циничното безсрамие, с което го третират като победен и с което тази подла банда самовластно го управлява от негово име, от името на републиката. Разбира се, тази спазматична форма на анонимен класов деспотизъм не може да продължава дълго, тя може да бъде само преходна фаза. Управляващата банда съзнава, че се намира върху революционен вулкан. От друга страна, докато партията на реда е обединена във войната си против работническата класа като *партия на реда*, заговорите и интригите на различните ѝ фракции, борбата помежду им, за да наложат своите специални интереси в рамките на стария обществен ред, да поставят на трона собствения си претендент и да задоволят честолюбивите стремежи на отделни лица, отново започват с всичката си сила, щом господството на тази партия започне да изглежда осигурено (гарантирано) в резултат от унищожаването на материалните революционни сили. Това съединяване на обща война против народа с общ заговор против републиката, съчетано с вътрешните разпри на нейните управници и техните машинации и интриги, парализира обществото, предизвиква отвращение и недоумение сред масата на буржоазията, „нарушава“ стопанския живот, държи тази класа в състояние на хроническо безпокойство. Всички условия за деспотизъм се създават (пораждат) при този режим — но деспотизъм без спокойствие, деспотизъм начело с парламентарна анархия.

Тогава настъпва часът за *coup d'état* и неспособната банда трябва да отстъпи мястото си на някой щастлив претендент, който слага край на анонимната форма на класовото господство. По такъв начин Луи Бонапарт сложи край на буржоазната република след четиригодишното ѝ съществуване. През всичкото това време Тиер беше „*âme damnée*“ на партията на реда, която от името на републиката водеше война против републиката, класова война против народа и в действителност създаде империята. Сега той изигра точно същата роля, както тогава, но тогава само като парламентарен интригант, а сега като шеф на изпълнителната власт. Ако само не бъде победен от революцията, сега, както и тогава, той ще бъде използван и захвърлен. Която и от съперническите групи да дойде на власт, първата ѝ работа ще бъде да отстрани човека, който предаде Франция на Прусия и бомбардира Париж.

Тиер имаше много причини за недоволство от Луи Бонапарт. Последният го използва като оръдие и го остави с пръст в устата. Той го изплаши (разстрои му нервите), като го арестува след *coup d'état*. Той го унищожи, като сложи край на парламентарния режим — единствения режим, при който един обикновен държавен паразит, какъвто е Тиер, един обикновен дърдорко може да играе политическа роля. Важно е най-после и това, че Тиер, който в историческите си трудове се занимаваше само да лъска богущите на Наполеон, така дълго описваше неговите подвизи, та на края си въобрази, че ги е извършил самият той. В неговите очи законна карикатура на Наполеон I беше и Наполеон Малки, а пигмеят Тиер. Въпреки това нямаше подлост, извършена от Луи Бонапарт, която да не е била подкрепена от Тиер, като се започне със завземането на Рим от френските войски и се свърши с войната срещу Прусия.

Само такъв повърхностен човек може дори и за миг да си въобрази, че възглавяваната от него република с полулегитимистко, полуорлеанистско Национално събрание, с армия под началството на бонапартистки генерали, няма да го изхвърли, в случай че победи.

Няма нищо по-уродливо — до отвращение — от този палечко, който иска да играе ролята (който играе ролята) на Тимур-Тамерлан. Жестоките разправи са за него не само изпълняване на въз-

ложена му задача, но и предмет на театрална поза (сценичен ефект), на фантастично славолубие. Да пише „свои“ бюлетини, да демонстрира „своя“ суровост, да има „свои“ войски, „своя“ стратегия, „свои“ бомбардировки, „свои“ петролни бомби, да скрива „своята“ страхливост под маската на хладнокръвието, с каквото той разрешава на мошениците от декемврийския режим да отмъщават на Париж! Това е особен героизъм на крайната нинзост! Той се опиянява от важната роля, която играе, и от шума, който вдига в цял свят! Той решително си въобразява, че е велик човек! Какъв ли гигант (титан) трябва да изглежда в очите на света той, пигмеят, парламентарният лигльо! Сред ужасните сцени на тази война не можем да не се усмихнем на смешното кълчене на Тиеровото славолубие! Г-н Тиер е човек с живо въображение, той без съмнение има актьорска жилка и актьорско славолубие, което е способно да го накара да повярва в собствените си лъжи и в собственото си величие.

Всички речи, бюлетини и т. н. на Тиер са пропити от дух на надутото славолубие.

Този отвратителен Трибуле.

Великолепната бомбардировка (с петролни бомби) от Мон-Валериен разрушава част от къщите в квартал Терн в границите на крепостния вал, това се придружава от грандозен пожар и от страшен грохот на оръдията, който разтърсва цял Париж. Умишлено се изсипват бомби върху кварталите Терн и Елисейски полета.

Езривни бомби, петролни бомби.

Комуната

Един достолавен английски наемен драскач направи блестящото откритие, че Комуната не е онова, което ние обикновено разбираме под самоуправление. Разбира се, че не. Това не е самоуправлението на градовете, в които се разпореждат чревоугодници-олдърмени, користолюбци — членове на енорийските събрания и свирепи опекуни на приюти за бедни. Това не е самоуправлението на графствата, в които се разпореждат празноглави собственици на големи имения и натъпкани кесии. Това не е съдеб-

ната мерзост на „великите неплатени“⁴⁰⁵. Това не е политическо самоуправление на страната с помощта на олигархичен клуб и четене на вестник „Times“. Това е народът, който действа сам и за самия себе си.

Най-отвратителното в тази канибалска война са „литературните“ вопли на гнусния пигмей, който стои начело на правителството!

Зверското отношение към версайските пленници не е прекратявано нито за миг и хладнокръвното им убиване започна отново щом Версай се убеди, че Комуната е много хуманна, за да приложи декрета си за репресиите!

„Paris-Journal“ (във Версай) съобщава, че тринадесет войници от линейните войски, пленени на гара Клармар, са били разстреляни на място и че всички намиращи се във Версай пленници в униформа на линейните войски ще бъдат екзекутирани веднага щом се установи самоличността им!

Г-н Александър Дюма-син разказва, че един млад човек, изпълняващ длъжността генерал, макар и без генералски чин, бил застрелян, след като изминал (под конвой) няколкостотин ярда по пътя.

5 май, „Mot d'Ordre“⁴⁰⁶: според съобщение на „Liberté“, който излиза във Версай, „всички войници от редовната армия, заловени в Клармар между въстаналите, са били разстреляни на място“ (от Линкълн—Тьер!) (Линкълн признаваше на противника правото на воюваща страна.) „Такива са хората, които по стените на всички френски общини заклемяват парижаните като убийци!“ Бандити!

Демаре. Депутация от Комуната е отишла в Бисетр (на 27 април), за да разследва случая с четирима национални гвардейци от 185-и маршов батальон, и посетила там останалия жив (тежко ранен) *Шефер*.

„Болният заяви, че на 25 април в Бел-Епин, недалеч от Вилжунф, той заедно с тримата си другари бил достигнат от конни стрелци, които поискали от тях да се предадат. Тъй като съпротивата срещу обкръжилия ги отряд била безполезна, те хвърлили оръжието си на земята и се предали. Войниците ги обкръжили и пленили, без да прилагат към тях никакви насилия или заплахи. Те били пленници вече няколко минути, когато се появил един капитан на конните стрелци и се нахвърлил върху тях с револвер в ръка. Без да каже нито дума, той стрелял в единия от тях и го убил на място, след това стрелял и в гвардееца Шефер, когото ранил право в гърдите, и той паднал до своя другар. Другите двама гвардейци се опитали да се скрият, изплашени от това

подло нападение, но освирепелият капитан се понесъл след двамата пленници и ги убил с още два изстрела на револвера си. След тази зверска и подла разправа коините стрелци се отдалечили със своя началник, като оставили жертвите си прострени на земята.⁴⁰⁷

„New-York Tribune“⁴⁰⁸ надмина лондонските вестници.

Тиеровото „най-либерално и най-свободно избрано събрание, което Франция е имала някога“, е точно като неговата „най-добра армия, която Франция е имала някога“. Тази старческа *chambre introuvable**, избрана под фалшив предлог, се състои почти само от легитимисти и орлеанисти. Общинските избори, проведени от самия Тиер на 30 април, показват колко далеч са те от френския народ! От 700 000 (кръгло) общински съветници, избрани в 35 000 общини, които оставаха още на осакатена Франция, 200 са легитимисти, 600 — орлеанисти, 7 000 — открити бонапартисти, а всички останали са републиканци или привърженици на Комуната. (Версайският кореспондент на „Daily News“ от 5 май.) Нужни ли са още някакви доказателства, че това събрание начело с орлеанистката мумия Тиер представлява узурпаторско малцинство?

Париж

Г-н Тиер не е преставал да нарича Комуната оръдие на шепата „каторжници“, „престъпници“, утайка на Париж. Но тази „шепа“ отявлени престъпници ето повече от шест седмици дава отпор на „най-добрата армия, която Франция е имала някога“, предвождана от непобедимия Мак-Махон и вдъхновявана от гения на самия Тиер!

Тиер е опроверган не само от подвига на парижани. Изказаха се всички слоеве на парижкото население.

„Не бива да се смесва парижкото движение със завладяването на Монмартър, което послужи само като негов повод и начало; това движение е общо и се корени дълбоко в съзнанието на Париж; мнозинството дори от онези, които по една или друга причина стоят настрана от него, все пак не отричат неговата социална обоснованост.“

Чни са тези думи? *На делегатите на синдикалните камари, хора, които говорят от името на 7—8 хиляди търговци и индустриалци. Те отидоха във Версай, за да му кажат това... Лигата на републиканския съюз... манифестацията на франкмасоните*⁴⁰⁹ и т. н.

* безподобна камара. *Ред.*

Провинцията

Les provinciaux espîgles*.

Ако Тиер си въобразеше поне за миг, че провинцията е действително враждебна на парижкото движение, той щеше да направи всичко, което е по силите му, за да ѝ даде пълна възможност да се запознае с това движение и с всичките му „ужаси“. Щеше да я помоли да погледне това движение в неговата иераз-красена действителност, да се убеди със собствените си очи и сама да чуе какво представлява то. Но той не направи това! Тъй както не пропускаха вести от провинцията в Париж през време на обсадата му от прусаците, Тиер и неговите „хора на отбраната“ се мъчат да издигнат около провинцията *стена от лъжи*, за да я държат в подчинение и да предотвратят там общо-въстание в защита на Париж. На провинцията се разрешава да гледа на Париж само през версайската *камара-обскура* (криво-стъкло). (Само лъжите и клеветите на версайските вестници проникват в департаментите и царят там пълновластно.) Грабежи и убийства, извършвани от 20 000 „престъпници“, безчестят столицата.

„Лигата смята за свой пръв дълг да осветли фактите и да възстанови нормалните отношения между провинцията и Париж“.⁴¹⁰

Каквито бяха тези хора в обсадения Париж, такива са и сега, когато сами го обсаждат.

„Лъжата, както и преди, си остава тяхно любимо оръжие. Те забраняват, конфискуват столичните вестници, залавят съобщенията, отварят писмата, така че провинцията трябва да се задоволява с онези сведения, които Жул Фавър, Пикар и Сие благоволяват да ѝ съобщат, без да има възможност да провери тяхната вярност“.

Бюлетините на Тиер, циркулярите на Пикар, Дюфор... Плакатите в общините. Престъпният версайски печат и иемците. Малкият „Moniteur“⁴¹¹. Въвеждането отново на паспорти за пътуване от едно място до друго. Армия от *michards***, разпратена по всички посоки. Арести (в Руан и други градове под пруска власт) и т. н. Хиляди полицейски комисари, пръснати в околностите на Париж, са получили от полицейския префект, жандарма Валантен, заповед да изземват всички вестници от всякакво направление, които се печатат във въстаналия град, и да ги горят публично, както в най-добрите времена на светата инквизиция.

* Немирниците провинциалисти. *Ред.*

** шпиони. *Ред.*

Отначало правителството на Тиер се обърна към провинцията с апел* да се формират батальони на националната гвардия и да се изпращат във Версай против Париж.

„Провинцията — както пише един лжможки вестник¹¹², — изрази недоволството си, като отказа да изпрати доброволческите батальони, които Тиер и неговата „земевладелска камара“ искаха от нея.“

Шепата бретонски идиоти, които се сражаваха под бяло знаме, с пришито върху гърдите на всеки Христово сърце от бяла тъкан и с бойния вик: „Vive le Roi!“¹¹³ — това е тя цялата „провинциална“ армия, която се събра около Тиер.

*Изборите, „veugeur“ от 6 май*¹¹³.

Законът за печата на г-н Дюфор (от 8 април) е открито насочен против „ексцесите“ на провинциалния печат.

По-нататък многобройните арести в провинцията. Там действуват законите за подозрителните.¹¹⁴

Идейна и полицейска блокада на провинцията.

23 април. Хавър. Общинският съвет е изпратил трима свои членове в Париж и във Версай с поръчение да предложат посредничество за прекратяване на гражданската война при условие, че се запази републиката и се дадат общински свободи на цяла Франция. . . *На 23 април делегати от Лион са били приети от Пикар и Тиер: „Война на всяка цена“* — такъв е бил отговорът им.

Адресът на лионските делегати е предаден на Събрането от депутатата Грепо на 24 април.¹¹⁵

Общинските съвети на провинциалните градове са извършили нечувана дързост, като са изпратили свои депутати във Версай, за да апелират към версайците да удовлетворят исканията на Париж. Нито една община във Франция не е изпратила адрес, който да одобрява действията на Тиер и на „земевладелската камара“. Както се оплаква Дюфор *в своя циркуляр против помирението, изпратен до главните прокурори*, провинциалните вестници, подобно на тези общински съвети,

„поставят на една дъска Събрането, избрано въз основа на общото изборно право, и самозваната Парижка комуна; упрекат първото, че не признава общинските права на Париж и т. н.“

и което е още по-лошо — тези общински съвети, например *съветът на град Ош*,

* В ръкописа над тези думи е написано: „В тревогата си се обърна с апел... преди да получи от Бисмарк армията военнопленници“. *Ред.*

** „Да живее кралят!“ *Ред.*

„еднодушно искат то незабавно да предложи на Париж примирие и Събранието, избрано на 8 февруари, да се саморазпусне, понеже е изтекъл срокът на неговите пълномощия“ (*Дюфор. Версайското събрание, 26 април*).

Трябва да се помни, че това бяха старите общински съвети⁴¹⁶, а не онези, които бяха избрани на 30 април. Техните делегации са така многобройни, че Тиер е решил повече да не ги приема лично, а да ги изпраща при един от своите министерски помощници.

Най-после, изборите от 30 април са окончателната присъда срещу Събранието и срещу изненадалите Франция избори, в резултат на които то се роди. Така че, ако досега провинцията оказваше само пасивна съпротива на Версай, без да вдига въстание в защита на Париж, това се обяснява с факта, че старите власти все още са си запазили там опорни пунктове, както и с обстоятелството, че империята доведе провинцията в състояние на вцепенение, а войната я задържаше в това състояние.

Очевидно е, че само версайската армия, версайското правителство и китайската стена от лъжи стоят между провинцията и Париж. Ако тази стена падне, провинцията ще се обедини с Париж.

Много характерно е, че същите тези хора (Тиер и Сие), които през май 1850 г. с помощта на парламентарен заговор отмениха *общото изборно право* (Бонапарт им помагаше, за да ги подмами в клопка, да ги държи напълно във властта си и след *coup d'état* да обяви, че именно той възстановява общото изборно право против партията на реда и нейното събрание), защото при републиката то можеше все пак да доведе до нежелани за тях резултати, характерно е, че тези хора сега са негови фанатични привърженици, използват го, за да обосноват „законността“ на своята власт в борбата си против Париж, след като при Бонапарт общото изборно право беше така нагласено, че стана обикновена играчка в ръцете на изпълнителната власт, обикновена машина за измама, за неочаквани машинации и фалшификации на изпълнителната власт. (*Конгресът на Съюза на градовете*) („*Rapport*“, 6 май!)⁴¹⁷

Трошу, Жул Фавър и Тиер, провинциалите

Може да се постави въпросът, по какъв начин тези остарели парламентарни шарлатани и интриганти от рода на Тиер, Фавър, Дюфор, Гарни-Пажес (само с неголямо подкрепление от няколко негодници от същия сорт) все още продължават след всяка рево-

люция да изплуват отново на повърхността и да узурпират изпълнителната власт? Как успяват да постигнат това хора, които винаги използват за своите интереси и предават революцията, избиват народа, който я е извършил, и отнемат малкото либерални отстъпки, изтръгнати от предишните правителства? (Против които самите те са се опълчвали.)

Обяснението е много просто. Преди всичко, макар и много непопулярни, какъвто беше Тиер след февруарската революция, те остават невредими благодарение на великодушното на народа. След всяко успешно въстание на народа неговите неуморими врагове започват да крещат за помирение и народът, обхваан от ентусиазъм поради собствената си победа, в първия момент подхваща този вик. След този първи миг подобните на Тиер и Дюфор хора съзнателно остават в сянка, докато материалната сила се намира в ръцете на народа, и вършат своето дело тихомълком. Те отново се появяват на сцената, шом народът се окаже обезоръжен, и тогава буржоазията ги приветствува като свои *chefs de file**.

Или пък, както беше с Фавър, Гарние-Пажес, Жул Симон и т. н. (с добавка на няколко по-млади хора от същия сорт) и както беше със самия Тиер след 4 септември, на тях гледат като на „почтената“ републиканска опозиция при Луи-Филип; по-късно — парламентарна опозиция при Луи Бонапарт. Реакционните режими, на които самите те са поставили начало, когато са били издигани на власт от революцията, им осигуряват място в редовете на опозицията, докато истинските революционери биват изпращани на заточение, избивани, изгонвани от страната. Народът забравя за тяхното минало, буржоазията гледа на тях като на свои хора, подлото им минало е забравено — и по такъв начин те отново се появяват, за да започнат пак предателското си и гнусно дело.

Нощта на 1 срещу 2 май: село Клармар е в ръцете на войските, железопътната гара — в ръцете на въстаниците (тази гара господствува над форта Иси). Внезапно там се появява 22-и стрелков батальон (неговите патрули, на които предателски е била предадена паролата, били пропуснати от часовоя), напада с изненада гарнизона, докато повечето от въстаниците спели в леглата си, пленява само 60 души и изколва с щикове 300 въстаници. При това войниците от линейните полкове по-късно били разстреляни

* — водачи. Ред.

без всякакъв съд. *В циркуляра си от 2 май до префектите, гражданските и военните власти Тиер има нахалството да заяви:*

„Тя“ (Комуната) „арестува генерали“ (Клюзерел) „само за да ги разстреля и учредява Комитет на общественото спасение от съвсем недостойни лица!“

В резултат на *coup de main** войските, командувани от генерал Лакретел, са превзели *редуга Мулен-Саке*, разположен между форта Иси и Монруж. Гарнизонът е бил изненадан поради измяната на коменданта *Галиен*, който за пари е съобщил паролата на версайските войски. 150 комунари са били избити с щикове, повече от 300 взети в плен. Г-н Тиер — казва кореспондентът на „Times“ — беше слаб, когато беше нужна твърдост (този страхливец винаги е слаб, когато вижда опасност за самия себе си), и стана твърд, когато всичко можеше да се постигне с няколко отстъпки. (Този негодник винаги е твърд, когато употребата на материална сила обезкръвява Франция и му позволява да застане във величествена поза, докато лично се намира в безопасност. В това е цялата му премъдрост. Тиер — казано с думите на Антоний — е „честен човек“**.)

Бюлетин на Тиер по повод на *Мулен-Саке* (4 май):

„*Освобождението на Париж от потискащите го отвратителни тирани*“. („Версайците са били предрешени в униформи на национални гвардейци“); („повечето от комунарите са спели и са били убити или пленени по време на сън“).

Пикар: „*Нашата артилерия не бомбардира, но наистина обстрелва*“ („*Moniteur des communes*“, вестникът на Пикар).

„Бланки, хвърлен умирающ в затвора, Флуранс, съсечен от жандармите, Дювал, разстрелян по заповед на Виноа, държаха тия хора в ръцете си на 31 октомври и нищо не им направиха.“

* Внезапно нападение. *Ред.*

** Шекспир. „Юлий Цезар“, III действие, сцена II (думите на Антоний за Брут). *Ред.*

КОМУНАТА

I. МЕРКИ В ПОЛЗА НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА

Отменена е *моцната работа на хлебарите* (20 април).

В държавните и частните работилници е премахната *частната юрисдикция*, узурпирана от собствениците на фабрики и пр. (от фабрикантите) (от едрите и дребни *работодатели*), които бяха едновременно съдии, изпълнители на присъдите, страни в споровете и винаги печелеха делото — премахнато е правото им да имат *собствен наказателен кодекс*, който им позволяваше да ограничават работната заплата на трудещите се чрез *глоби, удръжки*, правени под формата на наказания, и пр.; наказания за работодателите, нарушаващи този закон; *глобите и удръжките*, наложени след 18 март, трябва да бъдат върнати на работниците (27 април). Спряна е продажбата на заложените вещи (29 март).

Много работилници и фабрики в Париж са затворени, защото собствениците им са избягали. Това е стар похват на капиталистите индустриалци, които смятат, че всеки път, когато някоя победоносна революция заплашва „реда“ на тяхната „система“, имат право, „под стихийното действие на законите на политическата икономия“, не само да извличат печалби от труда на работниците, смятайки това като условие на труда, но и да спират напълно работата и да изхвърлят работниците на улицата, за да предизвикват изкуствена криза. Комуната много мъдро е назначила комунална комисия, която, подпомогната от делегати на различните промишлени отрасли, трябва да определя начина, по който напуснатите фабрики и работилници ще бъдат предавани на кооперативни работнически дружества, като се заплаща известна компенсация на избягалите капиталисти (16 април); (на тази ко-

мисия е възложено също да води статистика на изоставените работилници).

Комуната е наредила до районните кметства, когато плащат помощите от 75 сантима, да не правят разлика между така наречените незаконни жени и майките и вдовиците на националните гвардейци.

Проститутките, държани досега в Париж за „хората на реда“, заради „безопасността“ на последните се намираха в лична робска зависимост и изцяло във властта на полицията. Комуната освободи проститутките от това унижително робство, но същевременно помете самата почва, на която вирее проституцията, и мъжете, благодарение на които тя цъфти. Впрочем проститутките от по-висок ранг — кокотките — при режима на реда не бяха робини, а господарки на полицията и управниците.

Комуната естествено не е имала време да реорганизира народната просвета (образование); но като го очисти от религиозните и клерикални елементи, Комуната сложи началото на умственото разкрепостяване на народа. Тя назначи комисия за организиране на обучението (началното (елементарното) и професионалното) (28 април). Тя реши всички учебни помагала като книги, карти, хартия и пр. да се раздават безплатно от учителите, които трябва да ги получават от съответното кметство. На учителите не се разрешава под какъвто и да било предлог да искат от учениците да заплащат тези учебни помагала (28 април).

Заложени вещи: по всички заложни квитанции, издадени до 25 април 1871 г., заложените дрехи, мебели, бельо, книги, завивки и оръдия на труда на стойност не повече от 20 франка могат да бъдат поискани обратно без заплащане, начинаей от 12 май (7 май).

2. МЕРКИ В ИНТЕРЕС НА РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА, НО ПРЕДИМНО В ИНТЕРЕС НА СРЕДНИТЕ КЛАСИ

Наемите за последните 3 тримесечия до април се анулират напълно: всеки, който е платил някаква сума за което и да е от тези тримесечия, има право да я мине за сметка на бъдещи плащания. Този закон важи и за мобилираните помещения. В течение на следващите 3 месеца никакви искания на собствениците за изваждане на наематели няма да имат сила (29 март).

Echéances (изплащането на полиците с настъпил падеж) (изтичане срока на полиците): всички икове за просрочени полиците се спират (12 април).

Всички плащания по този вид търговски задължения трябва да бъдат направени в срок, от 2 години (плащането става с разсрочки), начинаей от 15 юли, без лихва върху сумата на дълга. Общата сума на дълга се разделя на 8 равни части, плащани на тримесечия (първото тримесечие започва от 15 юли). Съдебно преследване се допуска само ако тези частични плащания не се направят в срок (16 април). Законите на Дюфор за арендата и за полиците довеждаха до фалит болшинството честни парижки търговци.

Нотариусите, съдините-изпълнители, техните помощници, аукционистите и другите съдебни чиновници, които досега правеха състояния, изпользвайки служебното си положение, са превърнати в служещи на Комуната, които като другите работници получават от нея определена заплата.

Тъй като професорите от Медицинската школа избягаха от Париж, Комуната назначи комисия за основаване на *свободни университети*, които вече не са държавни паразити; на студентите, издържали изпитите си, се дава възможност да практикуват без докторско звание (званието трябва да се дава от факултета).

Тъй като съдините от *гражданския съд на департамента Сена*, винаги готови, както и остаианалите съдии, да работят при всяко класово правителство, избягаха от Париж, Комуната назначи специален адвокат, който да води най-неотложните дела, докато се преустроят съдилищата въз основа на общо изборно право (26 април).

3. МЕРКИ ОТ ОБЩ ХАРАКТЕР

Отменен е рекрутският набор. През сегашната война е длъжен да служи всеки годен за военна служба човек (в националната гвардия). Тази мярка е отлично средство за отървяване от всички изменници и страхливци, криещи се в Париж (29 март).

Забранени са хазартните игри (2 април).

Църквата е отделена от държавата; премахнат е бюджетът за религиозни цели; църковните имущества са обявени за национална собственост (3 април).

След издирвания въз основа на частни сведения Комуната установи, че „*правителството на реда*“ наредило освен старата гилотина да се изработи и нова (по-удобна и по-портативна) и предварително я платило. Комуната заповяда да се изгорят публично на 6 април и двете гилотини, старата и новата. Версайският печат, на който пригласяше печатът на „реда“ в целия свят,

представи нещата така, че уж тези гилотини били изгорени от парижкото население в знак на протест против кръвожадността на комунарите! (6 април.) След революцията от 18 март всички политически затворници бяха веднага освободени. Но Комуната знаеше, че при режима на Луи Бонапарт и на достойния му приемник — правителството на отбраната, много хора бяха хвърлени в затвора без всякакво обвинение, просто като подозрителни в политическо отношение. Поради това тя възложи на един от членовете си — Прото — да направи разследване. Той освободи 150 души, които се намираха в затвора от половин година, но по делата на които не е било водено никакво съдебно следствие; много от тях, арестувани още при Бонапарт, са били цяла година в затвора без каквото и да било обвинение или съдебно следствие (9 април). Този факт, толкова характерен за правителството на отбраната, го вбеси. То започна да твърди, че Комуната е пуснала на свобода всички престъпници. Но кой в действителност пуска осъдени престъпници? Фалшификаторът на документи Жул Фавър. Едва взел властта, той побърза да освободи Пик и Тайфер, осъдени за кражба и фалшификация по аферата с вестник „Etendard“. Един от тези господа, Тайфер, има нахалството да се върне в Париж, но бе поставен обратно в подобавашо му помещение. И не само Версайското правителство освободи осъдени крадци от *Maisons Centrales** из цяла Франция при условие, че ще постъпят в армията на г-н Тиер!

Декретът за разрушаването на Вандомската колона като

„ламетник на варварството, символ на грубата сила и на фалшивата слава, като утвърждаване на милитаризма и отричане на международното право“ (12 април).⁴¹⁸

Избирането на Франкел (германец, член на Интернационала) в състава на Комуната е обявено за действително: „поради това, че знамето на Комуната е знаме на световната република и че нейни членове могат да бъдат и чужденци“ (4 април)⁴¹⁹; малко по-късно Франкел беше избран за член на Изпълнителната комисия на Комуната (21 април).

„*Journal Officiel*“ започна публикуването на информация за заседанията на Комуната (15 април).

Декретът на Паскал Грусе за защита на чужденците срещу реквизиции. Нито едно правителство в Париж никога не е било така внимателно към чужденците (27 април).

Комуната отмени политическата и професионалната клетва (4 май).

* централните затвори. Ред.

Разрушаване на паметника, наречен „Параклис за изкупление екзекуцията на Людовик XVI“, на улнца д'Анжу-Сент-Оноре (издигната от „chambre introuvable“ в 1816 г.) (7 май).

4. МЕРКИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНАТА СИГУРНОСТ

Разоръжаване на „лоялните“ национални гвардейци (30 март).

Комуната обявява, че членуването в нейните редове е несъвместимо със заемането на място във Версайското събрание (29 март).

Декрет за репресиите. Никога не е прилаган. Арестувани са само духовни лица: *парижкият архиепископ и свещеникът на църквата Ла Мадлен*, цялото ръководство на колежа на йезуитите, настоятелите на всички главни църкви; *едни от тези лица са арестувани* като заложници, други — като такива, които са в заговор с Версай, трети — за опити да спасят църковното имущество да не бъде конфискувано от Комуната (6 април).

„Монархистите водят войната като варвари; те разстрелват пленниците, убиват ранените, обстрелват превъзочните пунктове; техните войски вдигат пушки с прикладите нагоре и после предателски откриват огън“ (*Прокламация на Комуната*)⁴²⁰.

По повод на тези декрети за репресиите трябва да се отбележи следното:

Първо, всички слоеве на парижкото население — след като всички капиталисти, тунейци и паразити напуснаха Париж — се обръщаха към Версай с искане да прекрати гражданската война, с изключение на *парижкото духовенство*. Архиепископът и свещеникът на църквата Ла Мадлен писаха на Тиер, вече като заложник, само защото не желеаха „*проливането на собствената им кръв*“.

Второ, след като Комуната публикува декрета за репресиите, за вземането на заложници и т. н., зверското третиране на версайските пленници от страна на овчиците на Пиетри и жандармите на Валантен не спря, но убийствата на пленени парижки войници и национални гвардейци бяха спрени, а след това възобновени с още по-голяма ярост, щом версайското правителство се убеди, че Комуната е много хуманна, за да приложи декрета си от 6 април. Тогава масовите убийства започнаха отново. Комуната не екзекутира нито един заложник, нито един пленник; дори няколкото жандармерийски офицери, проникнали в Париж като шпиони в мундири на национални гвардейци, бяха само арестувани, но не разстреляни.

Ненадейното нападение срещу редута Кламар (2 май). Гарата е била в ръцете на парижани, клане, избиване с щикове, 22-и стрелковни батальон (Галифе?) разстрелва войници от линейните полкове на място, без никакви формалности (2 май). Редутът Мулен-Саке, разположен между форта Иси и Монруж, завладян внезапно през нощта поради измяната на коменданта Галиен, който за пари съобщил паролата на версайските войски. Повечето от комунарите, заварени да спят в леглата си, са били избити (4 май).

На 25 април четирима национални гвардейци (това е установено от комисарите, изпратени в Бисетр, където се е намирал единственият от националните гвардейци, останал жив в Бел-Епин, недалеч от Вилжуиф; името му е Шефер) — тези национални гвардейци били обкръжени от конни стрелци; по искане на последните, поради невъзможност да се съпротивяват, те се предали и били обезоръжени, при което войниците не им причинили никаква вреда. Но след това се появява капитанът на стрелците и ги разстрелва един по един с револвера си. Оставили ги да лежат на земята; Шефер, въпреки страшната рана, оживял.

Тринадесет войници от редовната армия, пленени на гара Кламар, били разстреляни на място, а всички пленници в униформи на линейни войски, намиращи се във Версай, ще бъдат разстреляни веднага щом се установи самоличността им (версайският „Liberté“). Александър Дюма-син, който се намира сега във Версай, разказва, че един млад човек, изпълняващ длъжността генерал, макар и без генералски чин, бил застрелян по заповед на един бонапартистки генерал, след като изминал под коивой няколко километра язда по пътя... Жандармите обкръжават сградите, в които се крият парижки войски и национални гвардейци, полват тези сгради с газ и ги запалват. Няколко трупа на национални гвардейци (овъглени) са били докарани от санитарния отряд на печата в квартал Терн („Mot d'Ordre“, 20 април). „Те нямат право на лазарет.“

Тиер. Бланки. Архиепископът. Генерал Шанзи. (Тиер казал, че неговите бонапартисти биха предпочели да бъдат разстреляни.)

Обиски по къщите и т. н. Казимир Буи назначен за председател на комисията за разследване деянията на диктаторите от 4 септември (14 април). Извършени са обиски в частни домове и са конфискувани книжа, но никакви вещи не са изземвани и не са продавани на търг. (Конфискувани са книжата на лица, имащи връзка с 4 септември, Тиер и т. и., и на бонапартистки полицаи.) Например във вилата на Лафон, главен инспектор на затворите (11 април). Извършени са обиски в домовете (собствени) на Тиер и Сие като изменници, но са конфискувани само книжа.

Арести в собствената среда. Това особено шокира буржоата, за когото непременно са нужни политически идоли и „велики хора“.

„Доазни („Daily News“, 6 май. Кореспонденция от Париж) и отблъсква това, че каквато и да е властта на Комуната, тя през всичкото време преминава от едни ръце в други и не знаем днес у кого ще е властта утре... Във всичките тези вечни промени повече от когато и да било може да се види, че липсва направляваща ръка. Комуната представлява сбор от равностойни атоми, всеки от които се отнася с недоверие към другия и нито един няма върховна власт над останалите“.

Спиране на вестници!

5. ФИНАНСОВИ МЕРКИ

Виж „Daily News“, 6 май.

Главните разходи — за войната!

Само 8 928 франка получени от конфискации, като всичко това е взето от духовни лица, и т. н.

„Vengeur“, 6 май.

КОМУНАТА

ВЪЗНИКВАНЕТО НА КОМУНАТА И ЦЕНТРАЛНИЯТ КОМИТЕТ

След Седан Комуната бе провъзгласена в Лион, след това в Марсилня, Тулуза и т. и. Гамбета положи всички усилия, за да я смаже.⁴²¹

Различните движения в Париж в началото на октомври имаха за цел установяването на Комуната като средство за защита против чуждото нашествие, като осъществяване на задачите на въстанието от 4 септември. Движението от 31 октомври не доведе до установяване на Комуна само защото Бланки, Флураис и другите тогавашни вождове на движението повярваха на *gens de paroles**, които дадоха *parole d'honneur***, че ще се откажат от властта и ще отстъпят мястото си на Комуна, свободно избрана от всички парижки райони. Движението от 31 октомври завърши с неуспех, защото неговите водачи спасиха живота на тези хора, жадуващи да убият спасителите си. Щом те позволиха на Трошю и Фери да се изплъзнат, последните неочаквано хвърлиха срещу тях бретонците на Трошю. Трябва да се помни, че на 31 октомври самозваното „правителство на отбраната“ съществуваше само благодарение на търпението на народа. То дори не беше разиграло фарса с плебисцита⁴²². При тези обстоятелства много лесно беше, разбира се, да се представи характерът на движението в невярна светлина, да се очерни то като изменнически заговор с прусаците, да се използва оставката на единствения човек между тях, който не искаше да измени на думата си⁴²³, за да бъде назначен Кле-

* хората на думите, на фразите. *Ред.*

** честна дума. *Ред.*

*** Тамизие. *Ред.*

ман Тома за главнокомандуващ на националната гвардия, с цел да се укрепят по такъв начин силите на бретонците на Трошоу, които за правителството на отбраната представляваха същото, каквото бяха корсиканските *spadassins** за Луи Бонапарт. За тези хора, така опитни в разпространяването на паника, беше много лесно — като раздухваха страхливите опасения на дребиата буржоазия, предизвиквани от работническите батальони, които бяха взели инициативата — да сеят под формата на призови към патриотизъм взаимно недоверие и разединение сред същите тези работнически батальони и да създадат по този начин един от онези моменти на сляпа реакция и пагубни раздори, чрез които те винаги са се изхитрявали да задържат узурпираната от тях власт. Тъй като на 4 септември, изненадвайки народа, те се докопаха до властта, така и сега получиха възможност да дадат на тази власт фиктивна санкция чрез чисто бонапартистки плебисцит, както във времето на реакционния терор.

Ако в началото на ноември 1870 г. в Париж беше победила Комуната (когато ѝ беше вече поставено начало в други големи градове на страната, чийто пример Франция непременно би последвала), не само че делото на отбраната щеше да бъде изтръгнато от ръцете на изменниците и тя щеше да се води с ентузиазма, с който е изпълнена героичната борба на Париж, но и щеше съвсем да се измени целият характер на войната. Тя щеше да се превърне във война на републиканска Франция, която издига знамето на социалната революция на XIX век, против Прусия, този знаменосец на завоеванията и контрареволуцията. Вместо да изпраща един стар, изпечен интригант да търка праговете на всички европейски дворове, Комуната щеше да наелектризира трудещите се маси на Стария и Новия свят. С *мошеническото проваляне* на Комуната на 31 октомври Жул Фавър и Сие осигуриха капитулацията на Франция пред Прусия и сложиха началото на сегашната гражданска война.

Във всеки случай едно е ясно: революцията от 4 септември беше не само възстановяване на републиката, провъзгласена, защото мястото на узурпатора опустя след капитулацията му при Седан, тя не само отвоюва тази република от чуждестранните завоеватели чрез продължителната съпротива на Париж, макар той да се сражаваше под командата на нейните врагове — тази революция си отвори път към сърцето на работническата класа. Републиката престана да е название на нещо, останало в миналото. Тя носеше в себе си зародиша на един нов свят. Истинската

* разбойници. Ред.

и тенденция, която бандата интригуващи адвокати и демагози скриваше от света чрез измамите, лъжите и вулгарните изопачения, отново и отново се проявяваше в честите пламвания на движението на парижката работническа класа (и на работниците от Южна Франция), лозунгът на които винаги е бил един и същ: *Комуна!*

Комуната, тази положителна форма на революцията против империята и против условията на нейното съществуване — първият опит за създаването на която бе направен в градовете на Южна Франция, а след това отново и отново бе провъзгласявана през време на обсадата на Париж, когато движението пламваше наново, но биваше измамнически осуетявана от ловките маневри на правителството на отбраната и от бретонците на Трошю, героя на „плана за капитулация“, — най-после беше победоносно провъзгласена на 26 март. Но тя не се роди внезапно в този ден. Тя беше неизменна цел на работническата революция. Капитулацията на Париж, откритият заговор против републиката в Бордо, *coup d'état*, започнал с нощното нападение срещу Монмартър, сплотиха около Комуната всички живи елементи на Париж, които не позволяваха на „хората на отбраната“ да продължават да я свеждат само до изолирани усилия на най-съзнателната и революционна част на парижката работническа класа.

Правителството на отбраната беше търпяно само като *pis alleg** в първия момент на изненадата, като военна необходимост. Истинският отговор на народа на Париж срещу Втората империя, империята на лъжата, беше Комуната.

Така че въстанието против правителството на отбраната, вдигнато от всичко живо в Париж — с изключение на стълбовете на бонапартизма и неговата официална опозиция, едрите капиталисти, финансовите спекуланти, мошениците, готовановците и старите държавни паразити, — започна не на 18 март, макар че в този ден то спечели първата си победа над заговора; то води началото си от 28 януари, от самия ден на капитулацията! Националната гвардия, т. е. цялото въоръжено мъжко население на Париж, се организира и действително управляваше Париж от този ден нататък, независимо от узурпаторското правителство на *capitulards*, създадено с благоволенieto на Бисмарк. Тя отказа да предаде оръжието и артилерията си, които бяха нейна собственост и само поради това ѝ бяха оставени съгласно условията на капитулацията. Не великодушнето на Жул Фавър спаси това оръжие от Бисмарк, а готовността на въоръжения Париж да се сражава за своето оръжие, против Жул Фавър и Бисмарк. Поради

* нещо, което се приема в краен случай, от немай-къде. *Ред.*

чуждото нашествие и мирните преговори Париж не искаше да усложнява положението. Той се боеше от гражданска война. Той оставаше на чисто отбранителна позиция и се задоволяваше с това, че в него *de facto** съществува самоуправление. Но Париж спокойно и упорито се организираше за съпротива. (Дори в условията на самата капитулация *capitulards* недвусмислено проявяваха стремежа си да превърнат тази капитулация пред Прусия същевременно в средство, чрез което да подчинят Париж на своето господство. Единствената отстъпка, която те се стремяха да измолят от Прусия и която Бисмарк би им наложил като условие, ако те не я измолваха като отстъпка, бяха 40 000 войници за усмиряването на Париж. При наличността на национална гвардия от 300 000 души — повече от достатъчни, за да бранят Париж срещу всякакви опити на нахлулия враг да го завладее и за да пазят вътрешния му ред — искането на тези 40 000 войници не можеше да има друга цел, което впрочем беше открито заявено.) Париж допълни съществуващата си военна организация с политическа федерация, създадена по много прост план. Това беше съюз на всички национални гвардейци, свързани *чрез делегати* на всяка рота, които от своя страна избираха батальонни делегати, а последните — главни делегати, командири на легионите, всеки от които представляваше своя район и действуваше съгласувано с делегатите на останалите 19 района. Тези 20 делегати, избрани от болшинството батальони на националната гвардия, образуваша *Централния комитет*, който на 18 март започна най-великата революция на нашия век и до днес стои на поста си в сегашната славна борба на Париж. Никога не са били произведени избори така грижливо, никога делегати не са представлявали така пълно масите, от които самите те произлизат. На възраженията на странични хора, че това са неизвестни лица — и те наистина са известни само на работническата класа, а не са старите жонгльори, не са хора, прочули се с подлото си минало, с ламтежа си за доходи и постове, — членовете на Централния комитет отвърщаха гордо: „И 12-те апостоли са били така неизвестни“ — и отговаряха с делата си.

ХАРАКТЕРЪТ НА КОМУНАТА

Централизираната държавна машина, която с вездесъщите си и сложни военни, бюрократични, църковни и съдебни органи опли-

* фактически. *Ред.*

та (увива) като боа живото гражданско общество, беше създадена за пръв път в епохата на абсолютната монархия като оръжие на възникващото съвременно общество в неговата борба за освобождение от феодализма. Сеньориалните привилегии на средновековните барони, градове и духовенство бяха превърнати в атрибути на единната държавна власт, която замени феодалните сановници с получаващи заплата държавни чиновници, предаде оръжието от ръцете на средновековните слуги на феодалите и на гражданските корпорации в ръцете на постоянна армия, създаде вместо пъстрата (безредна) анархия на съперническите средновековни власти строен план на държавна власт със системно и йерархично разделение на труда. Първата френска революция, която си постави задачата да създаде единство на нацията (да създаде нацията), трябваше да премахне всякаква местна, териториална, градска и провинциална независимост. Поради това тя беше принудена да развие по-нататък започнатото от абсолютната монархия, т. е. централизирането и организирането на държавната власт, и да разшири обхвата и атрибутите на тази власт, броя на нейните помагачи, нейната независимост и свръхестественото ѝ господство над действителното общество — господство, което фактически замени средновековното свръхестествено небе с неговите светии. Всеки второстепенен отделен интерес, пораждан от взаимоотношенията на социалните групи, се откъсваше от самото общество, фиксираше се и ставаше независим от него и му се противопоставяше във формата на държавен интерес, обслужван от държавни жреци с точно установени йерархични функции.

Този паразитен израстък върху гражданското общество, който се представяше за негов идеален двойник, достигна пълното си развитие при господството на първия Бонапарт. Реставрацията и Юлската монархия не прибавиха към него нищо освен по-голямото разделение на труда, растящо в зависимост от това, как разделенето на труда в гражданското общество създаваше нови групи интереси и следователно нови обекти за дейността на държавата. В борбата си против революцията от 1848 г. парламентарната република във Франция и всички правителства на континентална Европа бяха принудени заедно с репресивните мерки против народното движение да засилват и средствата за действие, и централизацията на тази правителствена власт. По този начин всички революции само усъвършенствуваха тази държавна машина; вместо да отхвърлят от себе си този смразяващ кошмар. Фракциите и партиите на господстващите класи, които, сменявайки се една друга, се бореха за господство, гледаха на завладяването (контрола) (заграбването) и управлението на тази огромна правител-

ствена машина като на главна плячка при победата си. В центъра на нейната дейност беше създаването на грамадни постоянни армии, на цели пълчища държавни паразити и несметни национални дългове. В епохата на абсолютната монархия държавната машина беше средство за борба на съвременното общество против феодализма, борба, която намери завършъка си във Френската революция, а при първия Бонапарт тя служеше не само за задушаване на революцията и за премахване на всички народни свободи, но беше и оръдие на Френската революция за удар навън, за да се създадат на европейския континент, в интерес на Франция, вместо феодалните монархии държави в по-голяма или по-малка степен по френски образец. През време на Реставрацията и на Юлската монархия тя става средство не само за насилствено класово господство на буржоазията, но и за допълване на пряката икономическа експлоатация на народа с вторична негова експлоатация чрез осигуряване на буржоазните семейства всички доходни служби в държавното стопанство. Най-после, в периода на революционната борба от 1848 г. тя служеше като средство за задушаване на тази революция и на всички стремежи на народните маси към освобождение. Но тази държава-паразит достигна пълното си развитие едва по времето на Втората империя. Правителствената власт с нейната постоянна армия, с всичко регулиращата бюрокрация, със затпяващото духовенство и раболепната съдийска йерархия стана толкова независима от самото общество, че достатъчно беше да се появи един смешно посредствен авантюрист заедно с някоя гладна банда от главорези, за да я завладее. Не ѝ беше нужен вече предлог, какъвто беше въоръжената коалиция на старата Европа против новия свят, създаден с революцията от 1789 г. Тя вече не действуваше като средство за класово господство, подчинено на парламентарен кабинет или на законодателното събрание. Погазвайки дори интересите на господстващите класи, чиято парламентарна комедия тя замени с назначаване от самата нея Законодателен корпус и плащане от нея сенат, санкционирана във всевластието си от общото изборно право, призната като необходима за запазването на „реда“, т. е. на господството на земевладелците и капиталистите над производителите, прикриваща с маскарадните дрипи на миналото оргиите на разложението в настоящето и победата на най-паразитната група, на борсовите спекуланти, *разюздила* всички реакционни сили на миналото — кошмарен ад от гнусотии, — държавната власт намери последния си и висш израз във Втората империя. На пръв поглед това беше окончателна победа на правителствената власт над обществото, а на практика — оргия на

всички разложени елементи на това общество. За непосветените тя изглеждаше само победа на изпълнителната власт над законодателната, окончателно поражение на онази форма на класово господство, която се представя за самовластие на самото общество, поражение, нанесено ѝ от друга негова форма, която се представя за власт, стояща над обществото. Всъщност тя беше само стигналата до последна степен на израждане и единствено възможна форма на това класово господство, толкова унижителна за самите господстващи класи, колкото и за работническата класа, окована в нейните вериги.

4 септември беше само възстановяване на републиката против смешния авантюрист, който я беше умъртвил. Истинска противоположност на *самата империя*, т. е. на държавната власт, на централизираната изпълнителна власт, която във Втората империя само намери изчерпващата си формула — беше *Комуната*. Тази държавна власт в действителност е творение на буржоазията, отначало като средство за премахване на феодализма, а след това като средство за потискане на освободителните стремежи на производителите, на работническата класа. Всички реакции и всички революции са служили само за предаване на тази организирана власт — на тази организирана сила за поробването на труда — от едни ръце в други, от една фракция на господстващите класи на друга. Държавната власт е служила на господстващите класи като средство за поробване и обогатяване. Във всяка нова промяна тя е черпила нови сили. Държавната власт е служила като оръдие за потушаване на всяко народно въстание, както и за смазване съпротивата на работническата класа, след като тя се е сражавала и е била използвана, за да се осигури преминаването на държавната власт от една част от нейните потисници у друга. Ето защо *Комуната* беше революция не против една или друга форма на държавната власт — легитимистка, конституционна, републиканска или императорска. Тя беше революция против *самата държава*, това свръхестествено недоносче на обществото; народът отново започна да се разпорежда сам и в свой интерес със собствения си обществен живот. *Комуната* не беше революция с цел да се предаде държавната власт от ръцете на една част от господстващите класи в ръцете на друга, тя беше революция с цел да се разбие самата тази страшна машина за класово господство. Тя не беше една от дребните схватки между парламентарната форма на класово господство и класовото господство във форма на изпълнителна власт, а въстание и против двете тези форми, допълващи се взаимно, при което парламентарната форма е била само фалшив придатък на изпълни-

телната власт. Втората империя беше последната форма на тази узурпация, извършена от държавата. Комуната беше решително отрицание на тази държавна власт и поради това — начало на социалната революция на XIX век. И затова, каквато и да е съдбата ѝ в Париж, тя ще обиколи *целия свят*. Работническата класа на Европа и Съединените американски щати веднага поздрави Комуната като магическо слово на освобождението. Славата на пруския завоевател и неговите допотопни подвизи започнаха да изглеждат само призраци на далечното минало.

Само работническата класа можеше да формулира в думата „Комуна“ и за пръв път да въплъти в борещата се Парижка комуна този нов стремеж. Дори последният израз на тази държавна власт — Втората империя, — макар тя да беше унизителна за гордостта на господстващите класи и да направи на пух и прах всичките им парламентарни претенции за самоуправление, — беше само последната възможна форма на тяхното класово господство. Макар че Втората империя ги лиши от предишното им политическо положение, тя беше оргия, при която всички икономически и социални гнусотии на техния режим получиха пълен простор. Средната буржоазия и дребната буржоазия поради икономическите условия на своето съществуване бяха неспособни да започнат нова революция и бяха принудени да вървят или след господстващите класи, или след работническата класа. Селяните бяха пасивна икономическа база на Втората империя, това последно тържество на *държавата*, откъсната от обществото и независима от него. Само пролетариите, въодушевени от новата социална задача, която им предстои да изпълнят в интерес на цялото общество — задачата да премахнат всички класи и класовото господство, — бяха способни да унищожат оръдието на това класово господство — държавата, централизираната и организирана правителствена власт, станала чрез узурпиране господар на обществото, вместо да бъде негов служител. Втората империя — този последен триумф и същевременно най-отявлено протитуиране на държавата, заела мястото на средновековната църква — се роди, опирайки се на пасивната подкрепа на селяните, в активната борба, която господстващите класи водеха против пролетариите. Втората империя се роди против пролетариите. И пак от тях беше разрушена, не като особена форма на правителствената (централизирана) власт, а като неин най-мощен израз, приел вид на нейна привидна независимост от обществото, и именно поради това станала нейна най-протитуирана реалност, покрита с позор от горе до долу, получила концентрирания си израз в най-пълна корупция вътре в страната и в най-пълно безсилие навън.

Но след краха на тази форма на класово господство изпълнителната власт, правителствената държавна машина стана главният и единствен обект, против който се насочиха ударите на революцията.

На парламентаризма във Франция дойде край. Негов последен период и най-пълно господство беше парламентарната република от май 1848 година до *суп д'état**. Империята, която умъртви парламентаризма, беше негова собствена рожба. Във време на империята с нейния Законодателен корпус и сенат парламентаризмът — и в тази форма той беше възпроизведен във военните монархии на Прусия и Австрия — беше просто фарс, просто придатък на деспотизма в най-грубата му форма. Парламентаризмът тогава умря във Франция и, разбира се, не на работническата революция се полагаше да го възкресява.

Комуната е обратно поглъщане на държавната власт от обществото, когато на мястото на силите, подчиняващи и поробващи обществото, израстват неговите собствени живи сили; това е преминаване на властта у самите народни маси, които на мястото на организираната сила за тяхното потискане създават собствена сила; това е политическата форма на тяхното социално освобождение, изместила изкуствената сила на обществото (заграбена от техните потисници) (собствената им сила, противопоставена на тях и организирана против самите тях), използвана за собственото им потискане от техните врагове. Тази форма беше проста като всичко велико. Противно на предишните революции, когато времето, нужно за всяко историческо развитие, в миналото винаги е било пропуснато и още в първите дни на народната победа, едващо народът слагал победоносното си оръжие, и това оръжие било насочвано против самия него — Комуната преди всичко замени армията с национална гвардия.

„За пръв път от 4 септември републиката се е освободила от *правителството на своите врагове*... В града има национална милиция, която пази гражданите от властта (правителството), *вместо постоянната армия, защищаваща правителството от гражданите.*“ (*Възвание на Централния комитет от 22 март.*)¹²⁸

(Народът трябваше само да организира тази милиция в национален мащаб, за да ликвидира постоянните армии; това е първото икономическо *conditio sine qua pop*** за всички социални подобрения, което веднага отстранява този източник на данъци и държавен дълг и тази постоянна опасност от правителствено узурпиране на класовото господство — във формата на обикновено

* — държавния преврат. *Ред.*

** — необходимо условие. *Ред.*

класово господство или във формата на господството на някакъв авантюрист, който се представя за спасител на всички класи.) Същевременно това е най-сигурната гаранция против чуждо нападение, която прави фактически невъзможен скъпо струващия военен апарат във всички други държави; това е освобождение на селянина от кръвния данък и от положението му на най-изобилен източник на всички държавни данъци и държавни дългове. Още тук става ясно по какъв начин Комуната трябва да *привлече селянина*, благодарение на което тя ще бъде първата дума на неговото освобождение. Същевременно премахната е „независимата полиция“ и нейните главорези са заменени със служители на Комуната. Общото изборно право, с което досега са злоупотребявали или като средство за парламентарно санкциониране на свещената държавна власт, или като играчка в ръцете на господстващите класи, когато е било използвано от народа само за да може веднаж на няколко години да санкционира парламентарното класово господство (да избира оръдията на това господство) — общото изборно право съгласно истинското си предназначение сега е приспособено с оглед комуните да избират своите длъжностни лица в сферата на управлението и законодателната инициатива. Изчезна илюзията, че административното и политическото управление представляват някакви тайни, някакви трансцендентни функции, които могат да бъдат поверени само на обучена каста от държавни паразити, щедро заплащани блюдолизци и любители на синекурите, каста, която във високите постове всмуква в себе си образованите елементи на масите, а на долните стъпала от йерархическата стълба ги насочва против самите маси. В резултат на това, че цялата държавна йерархия е напълно унищожена и надменните господари на народа са заменени със сменяеми всеки момент негови служители, показната отговорност е заменена с действителна; тъй като те действуват под постоянен обществен контрол. Те са заплащани като квалифицирани работници, получавайки 12 л. ст. на месец; най-голямото възнаграждение не надминава 240 л. ст. годишно, което според големия авторитет в науката, професор Хъкли, едва надхвърля една пета от заплатата, с която би се задоволил един секретар на лондонския училищен съвет. Цялата смет на държавните тайни и на държавните претенции беше изхвърлена на бунището от Комуната, състояща се главно от обикновени работници, които организираха отбраната на Париж, водеха война против преторианците на Бонапарт, снабдяваха с хранителни продукти този огромен град, заемаха всички постове, разпределяни дотогава между правителството, полицията и префектурата; при това те вършеха работата си открито, просто, в

изключително трудна и сложна обстановка и я вършеха така, както пише Милтън в своя „Загубен рай“, т. е. срещу много скромно възнаграждение, действайки пред очите на всички, без да претендират за непогрешимост, без да се скриват зад канцеларска книжнина, без да се срамуват да признаят грешките си и да ги поправят. Те веднага превърнаха обществените функции, военните, административните, политическите, които бяха скрити атрибути на обучената каста, *действително във функции на работниците*; (поддържаха реда в бурите на гражданската война и на революцията), (взеха мерки за общо възстановяване). Каквито и да бяха достойнствата на отделните мероприятия на Комуната, нейно най-велико мероприятие беше създаването на самата Комуна, която се роди във време, когато външният враг беше на едните врати, а класовият враг на другите, която доказва със съществуването си своята жизнеспособност и потвърждава теориите си със своите дела. Нейното появяване беше победа над победителите на Франция. Попадналият в плен Париж с един смел скок си върна ръководната роля в Европа — роля, основана не на грубата сила, а на факта, че застана начело на социалното движение и изпълти в себе си стремежите на работническата класа от всички страни.

Ако всички големи градове се организираха в комуни по образа на Париж, никое правителство не би могло да смаже това движение с внезапния натиск на реакцията. Дори тази подготвителна мярка осигуряваше време за вътрешно развитие, създаваше гаранция за движението. Цяла Франция би била организирана в самостоятелно действащи и самоуправляващи се комуни, постоянната армия би била заменена с народна милиция, армията от държавни паразити — ликвидирана, църковната йерархия — заместена от учители, държавните съдии — превърнати в органи на Комуната, изборите за национални представители — превърнати от средство за мошенически машинации на всемогъщото правителство в съзнателен израз на волята на организираните комуни, държавните функции — сведени до няколко функции по осигуряването на общите национални интереси.

Такава е *Комуната* — политическа форма на социалното освобождение, освобождението на труда от узурпаторската власт (робовладелската власт) на монополистите върху средствата на труда, създадени от самите трудеци се или подарени от природата. Тъй както държавната машина и парламентаризмът не са действителният живот на господстващите класи, а само организирани общи органи на тяхното господство, политически гаранции, форми и изрази на стария ред на нещата, така и Комуната не е социално движение на работническата класа и следователно

не е движение за общо възраждане на човечеството, а организирано средство за действие. Комуната не отстранява класовата борба, чрез която работническата класа се стреми да премахне всички класи и следователно всякакво класово господство (защото тя не представлява нечии частни интереси; тя представлява освобождението на „труда“, т. е. основното и естествено условие за индивидуален и обществен живот, труда, който малцинството може да прехвърли върху мнозинството само чрез узурпация, измама и изкуствени уловки), но Комуната създава рационална обстановка, в която тази класова борба може да преминава през различните си фази по най-рационален и хуманен път. Комуната би могла да повлече след себе си насилствена реакция и да предизвика също така насилствени революции. Комуната слага началото на *освобождението на труда* — което е нейната велика цел, — от една страна, с това, че премахва непроизводителната и вредна работа на държавните паразити, отстранява причините, поради които се принася в жертва огромен дял от националния продукт, за да се насища чудовището-държава, а, от друга страна, с това, че тя изпълнява срещу работническа заплата истинска управленческа работа по местното и общонационалното управление. По този начин тя започва с граматна икономия, с икономическа реформа, тъй както и с политическо преобразование.

Ако комуналната организация се беше установила здраво в национален мащаб, катастрофите, които може би щеше да преживее, биха се изразили в откъслечни бунтове на робовладелците, които, прекъсвайки за момент делото на мирния прогрес, само биха ускорили движението, слагайки меч в ръцете на Социалната Революция.

Работническата класа знае, че трябва да премине през различни стадии на класова борба. Тя знае, че заменяването на икономическите условия, създаващи робство на труда, с условия за свободен и асоцииран труд може да бъде само прогресивно дело на времето (това е икономическо преобразование); че тези условия изискват не само изменение на разпределението, но и нова организация на производството, или по-точно, изискват избавяне (освобождаване) на обществените форми на производство при съществуващия организиран труд (породен от съвременната промишленост) от веригите на робството, от сегашния им класов характер, и хармонична национална и интернационална координация на обществените форми на производство. Работническата класа знае, че тази възродителна работа ще се забавя отново и отново и ще се спъва от съпротивата на традиционните интереси и на класовите егоизми. Тя знае, че сегашното „стихийно действие

на естествените закони на капитала и на поземлената собственост“ може да бъде заменено от „стихийното действие на законите на обществената икономика на свободния и асоцииран труд“ само чрез продължителен процес на развитие на нови условия, както беше заменено „стихийното действие на икономическите закони на робството“ и „стихийното действие на икономическите закони на крепостничеството“. Но същевременно работническата класа знае, че огромни крачки по този път могат да бъдат направени веднага благодарение на политическата организация като Комуната и че е дошло време да започне това движение в свой интерес и в интерес на човечеството.

СЕЛЯНИТЕ

(*Военната контрибуция.*) Още преди установяването на Комуната Централният комитет заяви чрез своя „Journal Officiel“: „По-голямата част от военната контрибуция трябва да бъде платена от виновниците за войната“⁴²⁴. Това е именно големият „заговор против цивилизацията“, от който най-много се страхуват „хората на реда“. Това е чисто практически въпрос. Ако победи Комуната, контрибуцията ще трябва да бъде плащана от виновниците за войната; ако победи Версай, тогава производителните маси, които вече заплатиха с кръвта си, с разорението си и с данъци, ще трябва да плащат отново, а финансовите магнати ще съумеят дори да извлекат от тази работа печалби. Въпросът за покриването на военните разходи предстои да се реши от гражданската война. По този жизнено важен въпрос Комуната представлява не само интересите на работническата класа, на дребната буржоазия, но всъщност на цялата средна класа, с изключение на буржоазията (богатите капиталисти), (богатите земевладелци и техните държавни паразити). Тя представлява преди всичко интересите на *френските селяни*. Ако победи Тьер и неговата „гигаух“*, върху гърба на селяните ще бъде прехвърлена по-голямата част от военните данъци. И още се намират глупци, които повтарят след „гигаух“, че те — едрите собственици на земя — представляват селянина, оня селянин, който, разбира се, поради наивността си гори от желание да заплати милиарди военна контрибуция вместо тези добри „земевладелци“, които вече го принудиха да им плати един милиард обезщетение за революцията!⁴²⁵

* „земевладелската камара“, „селяните“, земевладелците. *Ред.**

Същите тези хора умишлено компрометираха февруарската република с допълнителен данък върху селянина от 45 сантима⁴²⁶, но тогава те направиха това от името на революцията, от името на създаденото от нея „временно правителство“. Сега вече от собствено име те водят гражданска война срещу Републиката на Комуната, за да прехвърлят бремето на военните контрибуции от своите рамене върху раменете на селянина! Той, разбира се, ще изпадне от това в пълен възторг!

Комуната ще отмени рекрутския набор, партията на реда ще наложи на селянина кръвен данък. Партията на реда ще сложи върху врата на селянина бирника, за да се покриват разходите за паразитната и скъпа държавна машина, Комуната ще му даде евтино управление. Партията на реда, както преди, ще предостави на градския лихвар да го обира и разорвява. Комуната ще го освободи от кошмара на ипотеките, който тегне над неговото парче земя. Комуната ще замени паразитния съдебен апарат — нотариуса, съдебния пристав и т. н., — който изяжда главната част от неговия доход, с комунални служители, които ще работят срещу работническа заплата, вместо да се обогатяват за сметка на селския труд. Тя ще разкъса цялата тази съдебна паяжина, която е оплела френския селянин и в която са се загнездили адвокатите и меровете на буржоазните паяци, които изсмукват кръта му! Партията на реда ще го подчини както по-рано на властта на жандарма, Комуната ще го върне към самостоятелен обществен и политически живот! Комуната ще го просвети, като утвърди ръководството на учителя, партията на реда ще му натрапи затыпяващото ръководство на свещеника! Но френският селянин е преди всичко пресметлив! Той ще намери за твърде разумно заплащането на духовенството да не се взема вече от него чрез бирника, а да зависи от „доброволната проява“ на неговата набожност!

Луи Бонапарт беше избран за президент на републиката от френските селяни, но Втората империя беше създадена от партията на реда (през време на анонимния републикански режим при Учредителното и Законодателното събрание)! През 1849 и 1850 години френският селянин, противопоставяйки своя мер на правителствения префект, своя учител — на правителствения свещеник, самия себе си — на правителствения жандарм, започна да показва с това, какво всъщност му е нужно. Реакционните закони на партията на реда от 1849 г. и особено от януари и февруари 1850 г.⁴²⁷ по самата си същност бяха специално насочени против френските селяни! Ако френският селянин издигна Луи Бонапарт за президент на републиката, защото по традиция фанатично

пренасяше върху първия Наполеон всички изгоди, които извлече от първата революция, селските въоръжени въстания в някои департаменти на Франция и жандармската хайка срещу селяните след *coup d'état* доказаха, че тази самоизмама бързо се разсейва! Империята се опираше на изкуствено поддържаните илюзии и традиционните предразсъдъци на селянина, Комуната би се опирала на неговите жизнени интереси и действителни нужди.

Омразата на френския селянин е съсредоточена срещу земевладелеца, срещу собственика на замък, срещу онзи, който получи милиардното обезщетение, и срещу градския капиталист в маската на собственик на земя, който никога не е заграбвал селска земя така бързо, както при Втората империя, отчасти защото те изкуствено бяха поощрявани чрез държавни мерки, отчасти защото естествено израстваха от самото развитие на съвременното селско стопанство. Земевладелците знаят, че три месеца господство на Републиката на Комуната във Франция биха представлявали сигнал за въстание на селяните и на селския пролетариат против тях. Ето откъде произтича свирепата им омраза към Комуната! Те се боят от освобождението на селяните дори повече, отколкото от освобождението на градския пролетариат! Селяните скоро биха провъзгласили градския пролетариат за свой ръководител и по-голям брат. Нанстина във Франция, както и в повечето континентални страни, съществува дълбоко противоречие между градските и селските производители, между промишления пролетариат и селяните. Стремез на пролетариата, материална основа на неговото движение е организираният в голям мащаб труд, макар че сега организацията на труда е деспотична, и централизацията на средствата за производство, макар че сега те са централизирани в ръцете на монополиста не само като средство за производство, но и като средство за експлоатация и поробване на производителя. Задачата на пролетариата е да измени сегашния капиталистически характер на този организиран труд и на тези централизирани средства на труда, да ги превърне от оръдие за класово господство и класова експлоатация във форми на свободно асоцииран труд и в обществени средства за производство. Трудът на селяните пък е разединен и техните средства за производство са раздробени, пръснати. Върху тези икономически различия лежи като надстройка цял един свят от различни социални и политически възгледи. Но тази селска собственост отдавна вече е надраснала нормалната си фаза, т. е. фазата, когато тя беше реалност, когато беше начин за производство и форма на собственост, които отговаряха на икономическите потребности на обществото и поставяха самите селски производители в нор-

мални условия за живот. Селската собственост навлезе в период на упадък. От една страна, от нея израсна обширен *prolétariat* *lousier* (селски пролетариат), чиито интереси съвпадат с интересите на градските наемни работници. Самият начин за производство е отживял времето си поради съвременното развитие на агрономията. Най-после самата селска собственост е станала номинална, като оставя у селянина илюзията за собственост и експроприира от него плодовете на собствения му труд. Конкуренцията на едрите селски стопани, кръвният данък, държавният данък, лихварството на градските кредитори от заложените къщи и всевъзможните начини за обиране на селянина с помощта на съдебната система, която го оплита от всички страни, сведоха селянина до положението на индийски райят, същевременно всекидневен факт стана неговото експроприране — експроприране дори на номиналата му собственост — и свеждането му до селски пролетарий. Следователно вече не действителният интерес отделя селянина от пролетария, а един заблуждаващ го предразсъдък. Комуната, както изтъкнахме, е единствената власт, която дори при сегашното си икономическо положение може незабавно да му даде големи облаги, заедно с това тя е единствената форма на управление, която може да осигури изменението на сегашните му икономически условия, да го спаси, от една страна, от експроприацията на едрите земевладелци и да го избави, от друга страна, от каторжния труд и мизерията, на които е обречен под предлог, че има мнима собственост; тя може да превърне неговата номинална собственост върху земята в действителна собственост върху плодовете на неговия труд, може да съчетае за него изгодите на съвременната агрономия — която е породена от обществените потребности, но сега постоянно действава против него като вреждерна сила, — като запази положението му на действително независим производител. Получил незабавно полза от Републиката на Комуната, той скоро ще се изпълни с доверие към нея.

РЕПУБЛИКАНСКИЯТ СЪЮЗ (РЕПУБЛИКАНСКАТА ЛИГА)

Партията на безреднето, чийто режим достигна връхната си точка при корупцията на Втората империя, напусна Париж (бяството от Париж), последвана от своите помагачи, от своите слуги, лакен, държавни паразити, *touchards**, от „кокотките“ си и

* шпиони. *Ред.*

цялата глутница от долнопробни *бохеми* (обикновени углавни престъпници), допълнящи *бохемската аристокрация*. Но действително живите елементи на средната класа, които работническата революция освободи от техните лъжепредставители, за пръв път в историята на френските революции се отделиха от тази партия и се явяват в истинския си вид. Това е „Лигата на републиканската свобода“⁴²⁸, която играе ролята на посредник между Париж и провинцията, отрече се от Версай и върви под знамената на Комуната.

**КОМУНАЛНАТА РЕВОЛЮЦИЯ КАТО ПРЕДСТАВИТЕЛКА
НА ВСИЧКИ КЛАСИ НА ОБЩЕСТВОТО,
КОИТО НЕ ЖИВЕЯТ ОТ ЧУЖД ТРУД**

Видяхме, че парижкият пролетариат се сражава за френския селянин, а Версай се сражава против него, че „гигаих“ най-много се страхуват да не би Париж да бъде чул от селяните, да не би да изчезне разделящата ги блокада, че главна причина на тяхната война против Париж е стремежът им да задържат селяните в робска зависимост и както преди да се отнасят с тях като със своя вещ, „*taillable à merci et miséricorde*“*.

За пръв път в историята дребната буржоазия и средната буржоазия открито се обединиха около работническата революция и я провъзгласиха като единствено средство за собственото им спасение и за спасението на Франция! Те образуват заедно с работниците главната маса на националната гвардия, заседават с тях в Комуната, играят в Републиканския съюз ролята на посредник в интерес на работниците!

Главните мерки, които Комуната предприе, бяха взети за спасението на средната класа — на класата-длъжник в Париж от класата-кредитор! Тази средна класа се сплоти през време на юнското въстание (1848 г.) против пролетариата под знамената на капиталистическата класа, на нейните генерали и нейните държавни паразити. И тя веднага беше наказана на 19 септември 1848 г., когато бяха отхвърлени „*concordats à l'amiable*“⁴²⁹. Победата над юнското въстание веднага се оказа същевременно победа на кредитора, на богаташа-капиталист над длъжника, над средната класа. Кредиторът безпощадно искаше своя „кървено месо“**.

* безправно нмзше съсловие. *Ред.*

** Шекспир. „Венецианският търговец“, IV, първа сцена. *Ред.*

На 13 юни 1849 г. националната гвардия на тази средна класа беше разоръжена и изпосечена от армията на буржоазията! През времето на империята, когато се разхищаваха държавните ресурси, за сметка на което тлъстееше богаташът-капиталист, тази средна класа беше отдадена на ограбване от борсовия спекулант, от кралете на железниците, от мошеническите дружества на *Crédit Mobilier* и т. н. и беше експроприирана от капиталистическите обединения (акционерните дружества). В политическо отношение средната класа бе принизена; извършваше се настъпление срещу нейните икономически интереси, а същевременно средната класа бе морално възмутена от оргиите на този режим. Гнусотините на войната препълниха чашата на търпението и събудиха в нея чувството на французина. При вида на бедствията, които връхлетяха върху Франция в резултат на тази война, при вида на преживяваната от нея криза — националната катастрофа и финансовата разруха — средната класа чувствава, че спасение може да донесе не разложената класа, която претендира за ролята на робовладелец на Франция, а само смелите стремежи и херкулесовата сила на работническата класа!

Средната класа чувствава, че само работническата класа може да я освободи от господството на поповете, да превърне науката от оръдие за класово господство в народна сила, да превърне самите учени от помагачи на класовите предразсъдъци, от користолюбиви държавни паразити и съюзници на капитала в свободни труженници на мисълта! Науката може да изпълнява истинската си роля само в Републиката на Труда.

РЕПУБЛИКАТА Е ВЪЗМОЖНА САМО КАТО ОТКРИТО ПРИЗНАТА СОЦИАЛНА РЕПУБЛИКА

Сегашната гражданска война разпръсна последните илюзии за „републиката“, тъй както империята разпръсна измамната илюзия на неорганизираното „всеобщо изборно право“ в ръцете на държавния жандарм и попа. Всички живи елементи на Франция признават, че във Франция и в Европа републиката е възможна само като „социална република“. т. е. република, която отнема от класата на капиталистите и на едрите земевладелци тяхната държавна машина, за да я замени с Комуната, която открито обявява „социалното освобождение“ за велика цел на републиката и по този начин осигурява това социално преобразование чрез комуналната организация. Всяка друга република

може да бъде само *анонимен* терор на всички монархически фракции, на обединените легитимисти, орлеанисти и бонапартисти, терор, който води до един или друг вид империя като негова крайна цел — *анонимен* терор на класовото господство, който, след като извърши мръсното си дело, непременно ще завърши с империя!

Професионалните републиканци от земевладелското Събрание са хора, които, въпреки опита от 1848—1851 година, въпреки гражданската война против Париж, действително вярват, че *републиканската форма* на класов деспотизъм е възможна, трайна форма, докато партията на реда я признава само като форма на заговор за борба против републиката и за възстановяване на онази форма на класов деспотизъм, която единствено отговаря на стремежите на тази партия — монархията или по-скоро империята. В 1848 г. тези хора, които сами влязоха в клопката на измамата, бяха изтикани на преден план, докато в резултат от потушаването на юнското въстание разчистиха пътя за *анонимното* господство на всички фракции, претендиращи за ролята на робовладелци във Франция. През 1871 г. във Версай те бяха от самото начало изтикани на заден план, за да служат като „републиканска“ декорация за властта на Тиер и да санкционират с присъствието си войната на бонапартистките генерали против Париж! С несъзнателна ирония към самите себе си тези жалки хора свикват събрания на партията си в Сал-де-Пом (зала за игра на топка), за да покажат как са се изродили в сравнение със своите предшественици от 1789 г.¹⁴⁵⁰ Те се опитаха чрез своите Шьолшевици и други подобни да склонят Париж да предаде оръжието си на Тиер и да го разоръжат насилствено с помощта на националната гвардия на „реда“ под командата на Сесе! Да не говорим за така наречените социалистически депутати на Париж от рода на Луи Блан. Те покорно понасят оскърбленията на иякакъв Дюфор и на „гигаух“, бълнуват за „законни“ права на Тиер и с хленченето си в присъствието на бандитите се опозоряват!

Работниците и Конт

Работниците надраснаха времената на социалистическото сектантство, но същевременно не бива да се забравя, че те никога не са се повеждали по контизма. Тази секта не даде на

Интернационала нищо, освен една секция от половин дузина хора, чиято програма беше отхвърлена от Генералния съвет⁴³¹. Конт е известен на парижките работници като пророк на режима на империята (на личната *диктатура*) в политиката, на капиталистическото господство в политическата икономия, на йерархията във всички сфери на човешката дейност, дори в сферата на науката, и като автор на нов катехизис с нов папа и нови светии вместо старите.

Ако неговите последователи в Англия играят по-видна роля, отколкото френските му последователи, то не се дължи на това, че те проповядват своите сектантски доктрини, а на техните лични качества и на това, че тяхната секта приема формите на пролетарската класова борба, създадени без тях, например такива като трейдюнионите и стачките в Англия, които впрочем техните парижки едновеци осъждат като ерес.

КОМУНАТА (СОЦИАЛНИ МЕРОПРИЯТИЯ)

Няма нищо ново в това, че парижките работници взеха инициативата за сегашната революция и с героична самоотверженост понасят главните удари в тази борба. Това е поразителна черта на всички френски революции! То е само повторение на миналото! Фактът, че революцията бе извършена *от името* и открито в *интерес* на народните маси, т. е. на произвеждащите маси — тази черта на сегашната революция е присъща и на всички други, които я предшестваха. Новата ѝ черта се състои в това, че народът не се разоръжи след първото въстание и не предаде своята власт на републиканските шарлатани от господстващите класи, че след като установи *Комуната*, той взе в собствените си ръце действителното ръководство на своята революция и същевременно намери средства в случай на успех да държи това ръководство в ръцете на самия народ, като замени държавната машина, правителствената машина на господстващите класи със собствена правителствена машина. Ето в какво се състои нечуваното му престъпление! Работниците посягат върху привилегиите на „горните десет хиляди“ да управляват държавата и заявяват, че имат твърдо намерение да разрушат икономическата основа на класовия деспотизъм, който се разпореждаше в собствен интерес с организираната държавна сила на обществото! Ето кое доведе до бяс благонравните класи в Европа и Съединените американски щати, ето как се обясняват техните крясъци на негоду-

вание, че е извършено светотатство, яростните им призови за кървава разправа с народа, уличните ругатни и клеветите от техните парламентарни трибуни и в лакейския им печат.

Най-голямото мероприятие на Комуната е собственото ѝ съществуване, нейната работа, нейната дейност в нечувано тежки условия! Червеното знаме, издигнато от Парижката комуна, в действителност увенчава само правителството на парижките работници! Те ясно, съзнателно провъзгласиха за своя цел освобождението на труда и преустройството на обществото! Но истинският „социален“ характер на тяхната република се състои само в това, че Парижката комуна се управлява от работниците! Колкото се отнася до техните мероприятия, те естествено са принудени да се ограничават главно с военната отбрана на Париж и с неговото снабдяване!

Някои приятели, покровители на работническата класа, скривайки с усилие отвращението си дори от онези малко на брой мероприятия на Комуната, които те смятат за „социалистически“, макар в тези мероприятия да няма нищо социалистическо освен тяхната тенденция, същевременно изразяват задоволството си и се мъчат да спечелят за Парижката комуна симпатиите на „благородните господа“ с великото откритие, че работниците в края на краищата са разумни хора и че когато и да са се озовавали на власт, те винаги решително са се отказвали от социалистически инициативи! И наистина, те не се опитват да създадат в Париж нито *фаланстер*, нито *Икария*.⁴³² Мъдречи на своето поколение! Тези доброжелателни покровители, дълбоко невежествени по отношение на действителните стремежи и действителното движение на работническата класа, забравят едно. Всички социалисти — основатели на секти, спадат към период, когато нито работническата класа беше още достатъчно школувана и организирана от развитието на самото капиталистическо общество, за да излезе на световната арена като двигател на историята, нито материалните условия за нейното освобождение бяха достатъчно узрели в недра на самия стар свят. Мизерията на работническата класа съществуваше, но още не съществуваша условията за нейното собствено движение. Утопистите, основателите на секти, след като в своята критика на съвременното общество описаха ясно целта на социалното движение — отменяването на системата на наемния труд с всичките ѝ икономически условия за класово господство, — не намериха нито в самото общество материалните условия за неговото преобразуване, нито в работническата класа организираната и съзнателна сила на движението. Те се стараеха да заместят липсата на исторически условия за дви-

жението с фантастични картини и планове за ново общество, в пропагандирането на които виждаха истинското средство за спасение. От момента, когато движението на работническата класа стана действителност, фантастичните утопии изчезнаха — не защото работническата класа се отказа от целта, към която се стремяха тези утопии, а защото намери действителните средства за нейното постигане, — но фантастичните утопии бяха заменени с действително разбиране на историческите условия на движението и все повече започнаха да се събират силите на бойната организация на работническата класа. Обаче двете крайни цели на движението, провъзгласени от утопистите, са и крайните цели, провъзгласени от Парижката революция и от Интернационала. Само средствата са различни и реалните условия за движението не са обвити вече в мъглата на утопичните мечти. И затова тези приятели-покровители на пролетариата, тълкувайки изопачено провъзгласените гръмок социалистически тенденции на сегашната революция, са само жертва на собственото си невежество. Не е виповен парижкият пролетариат, че за тях утопичните творения на пророците на работническото движение са все още „социална революция“, с други думи, че за тях социалната революция е все още „утопична“.

„Journall Officiel“ на Централния комитет, 20 март:

„Парижките пролетарии, виждайки *défaillances** и измяната на управляващите (господстваващите класи, разбраха (*compris*), че за тях е ударна часът, когато трябва да спасят положението, като вземат в свои ръце управлението (воденето) на обществените работи (държавните работи)“.

Те заклеймяват „политическата неспособност и моралната немощ на буржоазията“ като източник на „бедствията на Франция“.

„Нима никога не ще бъде дадена на работниците, които произвеждат всичко и не се ползват от нищо, които страдат от мизерия сред натрупаните от самите тях продукти, плодове на техния труд и пот... нима никога не ще им бъде дадена възможност да работят за своето освобождение?... Пролетариатът, виждайки постоянно посегателство върху неговите права, пълното отричане на всичките му законни стремежи, гибелта на страната и рухването на всичките му надежди, разбра, че негов повелителен дълг и негово неоспоримо право е да стане господар на собствената си съдба и да осигури своето тържество, като вземе в ръцете си държавната власт (*en s'emparant du pouvoir*)“⁴³³.

* пороците. *Ред.*

Тук направо се твърди, че правителството на работническата класа е необходимо преди всичко за спасението на Франция от гибел и разложение, застрашаващи я по вина на господстващите класи, че отстраняването на тези класи от власт (на класите, които са загубили способността да управляват Франция) е *необходимо условие за спасяването на нацията*.

Но не по-малко ясно се казва, че правителството на работническата класа може да спаси Франция и да извърши национално дело само ако работи за *освобождението на работническата класа*, защото условията за това освобождение са едновременно и условия за възраждането на Франция.

Работническото правителство е провъзгласено като война на труда против монополистическите собственици на средствата на труда, против капитала.

Шовинизмът на буржоазията представлява само тщеславие, което придава национален вид на всичките ѝ класови претенции. Шовинизмът е средство за увековечаване на международната борба с помощта на постоянните армии и за поробване на производителите във всяка отделна страна, като се насъскват те срещу техните братя във всички други страни; шовинизмът е средство да се попречи на интернационалното сътрудничество на работническата класа, което е първото условие за нейното освобождение. Истинският характер на този шовинизъм (който отдавна вече е станал празна фраза) пролича след Седан, през време на отбранителната война, която навсякъде беше парализирана от шовинистичната буржоазия; той се прояви в капитулацията на Франция, в гражданската война, която се води с позволенията на Бисмарк под ръководството на върховния жрец на шовинизма Тиер! Той се разкри в дребната полицейска интрига на Антигерманската лига*, в преследването на чужденците в Париж след капитулацията. Надявах се, че народът на Париж (и целият френски народ) може да бъде отровен от страстна национална ненавист и че изкуствено разпалваната омраза към чужденците ще го накара да забрави действителните си стремежи и изменниците вътре в страната!

Как изчезна (се разсея) това изкуствено движение от дишането на революционен Париж! Провъзгласявайки открито своите интернационални тенденции — защото делото, за което се бори производителят, навсякъде е едно и също и неговият враг навсякъде е един и същ, каквато и да е неговата националност (под каквато и национална маска да се явява той), — Париж провъз-

* Вж настоящия том, стр. 298—299. *Ред.*

гласи като принцип допушането на чужденци в състава на Комуната, дорн избра един чужденец работник* (член на Интернационала) в нейната Изпълнителна комисия, декретира да се разруши символът на френския шовинизъм — Вандомската колона!

И докато буржоазните шовинисти разпокъсаха Франция и действуват под диктата на чуждия завоевател, парижките работници биха чуждестранния враг, като манесоха удар на собственици си класови властители и премахнаха границите, с което си спечелиха място на член отряд на работниците от всички страни!

От истинския патриотизъм на буржоазията — така естествен за действителните собственици на различните „национални“ имуществва — остана само една привидност поради това, че нейната финансова, търговска и промишлена дейност става космополитична. При аналогични обстоятелства това би излязло наяве във всички страни, тъй както излезе наяве във Франция.

ДЕЦЕНТРАЛИЗАТОРСКИТЕ СТРЕМЕЖИ НА „ЗЕМЕВЛАДЕЛСКАТА КАМАРА“ И КОМУНАТА

Казваха, че Париж и заедно с него другите френски градове били попаднали под деспотизма на селяните и че сегашната борба на Париж представлявала борба за неговото освобождение от господството на селяните! Не може да си представи човек поглупава лъжа!

Париж като централно седалище и опора на централизираната правителствена машина подчини селянина на властта на жандарма, на бирника, на префекта, свещеника и поземлените магнати, т. е. на деспотизма на неговите врагове, и го лиши от всякакъв живот (обезсили го). Той задуши всички органи на независим живот в селските райони. От друга страна, правителството, земевладелецът, жандармът и свещеникът, в чиито ръце централизираната държавна машина с център Париж предаде по такъв начин цялото влияние на провинцията, използваха това влияние в интерес на правителството и на онези класи, чието правителство то представляваше, не против правителствения, паразитен, капиталистически, бездействащ Париж, който служеше за космополитичен вертеп, а против Париж на работника и мислителя. По този начин чрез правителствената централизация, база на която беше Париж, селяните бяха потиснати от Париж

* Лео Франкел. *Ред.*

на правителството и на капиталистите, а Париж на работниците беше потиснат чрез силата на провинцията, предадена в ръцете на враговете на селяните.

Версайският „Moniteur“ (от 29 март) заявява, че

„Париж не може да бъде *свободен град*, защото е *столица*“.

Ето това е истина. Париж, столицата на господстващите класи и на тяхното правителство, не може да бъде „свободен град“ и провинцията не може да бъде „свободна“, щом такъв Париж е столица. Провинцията може да бъде свободна само ако в Париж има *Комуна*. *Партията на реда* беше по-малко разярена против Париж за това, че той обяви собственото си освобождение от нея и от нейното правителство, отколкото за това, че с тези си действия той даде сигнал за освобождение на селянина и на провинцията от нейното господство.

„Journal Officiel“ на *Комуната*, 1 април:

„Целта на революцията от 18 март не беше само да осигури на Париж изборно комунално правителство, но подчинено на *деспотичната опека на една строго централизирана национална власт*. Тя трябва да извоюва и осигури *независимост за всички комуни* във Франция, както и за всички по-големи единици, департаменти и провинции, обединени в общ интерес от едно истински национално споразумение; тя трябва да гарантира и да увековечи републиката... Париж се отказва от *привидното си всемогъщество*, което е тъждествено с неговата злоупотреба с ролята си, но той не се отказва от оная морална власт, от онова интелектуално влияние, което така често му носеше победа в неговата пропаганда във Франция и Европа.“⁴³⁴

„Сега Париж отново работи и страда за цяла Франция, за която той подготвя със своите сражения и своите жертви интелектуално, морално, административно и икономическо възраждане, слава и разцвет“ (*Програма на Парижката комуна, разпространявана с балон*)⁴³⁵.

През време на обиколката си в провинцията г-н Тиер ръководеше изборите и преди всичко собственото си избиране в разни места. Но тук среща едно затруднение. Бонапартистите-провинциалисти станаха в този момент съвсем неприемливи. (При това той не ги искаше, както и те не го искаха.) Много от старите изпечени орлеанисти имаха съдбата на бонапартистите. Поради това гребваше да се обърне към оттеглилите се в село легитимистки земевладелци, които се бяха напълно отстранили от политиката и най-лесно можеха да бъдат измамани. Те именно дадоха на Версайското събрание ярко изразен характер на „*chambre introuvable*“ на Людовик XVIII, неговия земевладелски характер. В своята суетност те, разбира се, повярваха, че с падането на бонапартистката Втора империя и под покровителството на чуждия завоевател най-после е дошло тяхното време, както в 1814

и 1815 година. И както преди, те се оказват излъгани. Доколкото действуват, те могат да действуват само като елементи на партията на реда и като оръдия на нейния „анонимен“ терор, както през годините 1848—1851. Собствените им партийни излияния придават на цялото това сборище само комичен характер. Ето защо те са принудени да търпят за президент тюрмаджията-акушер на дукеса Берийска и за свои министри псевдорепубликанците от правителството на отбраната. Те ще бъдат изхвърлени като ненужни, щом изиграят ролята си. Но благодарение на това интересно стечение на обстоятелствата — каприз на историята — те са принудени да нападнат Париж заради неговото въстание против „République une et indivisible“* (това е израз на Луи Блан, Тьер го нарича единство на Франция), когато първият техен подвиг беше именно бунт против единството, когато те заявиха, че Париж трябва да бъде „обезглавен и лишен от названието столица“, и искаха Събранието да изпълнява високите си задължения в някой провинциален град. В действителност те искат да се върнат към положението, което предшествуваше централизираната държавна машина, да станат повече или помалко независими от нейните префекти и министри и да я заменят с провинциалното и местното наследствено влияние на аристократическите имена. Те се стремят към реакционна *децентрализация* на Франция. А Париж иска да замени онази централизация, която изигра роля в борбата против феодализма, но след това се превърна в единство на едно чисто изкуствено цяло, опиращо се на жандармите, на червеното и черното войнство, потискащо живота на действителното общество, тегнеше над него като кошмар, придаващо на Париж „привидно всемогъщество“ благодарение на това, че включва в себе си Париж и не включва провинцията — да замени тази единна Франция, съществуваща извън френското общество, с политическо обединение на самото френско общество чрез комуналната организация.

Ето защо действителни привърженици на разрушаване единството на Франция са депутатите от „земевладелската камара“, които се опълчват против единната държавна машина, защото тя ограничава собственото им местно значение (техните сеньориални права), защото тя е антагонист на феодализма.

А Париж се стреми да разруши тази изкуствена унитарна система, защото тя е антагонист на действителното, живо единство на Франция и е просто оръдие на класовото господство.

* единната и неделима република. *Ред.*

Контистките възгледи

Хората, които не разбират абсолютно нищо от съществуващата икономическа система, естествено са още по-малко способни да разберат нещо от отричането на тази система от работниците. Естествено те не могат да разберат, че социалното преобразование, към което се стреми работническата класа, е необходимо, историческо, неизбежно следствие на самата сегашна система. Те говорят с предупредителен тон за опасността от унищожаването на „собствеността“, защото в техните очи тяхната сегашна класова форма на собствеността — една преходна историческа форма — е именно самата собственост и поради това премахването на тази форма би било унищожаване на собствеността. Както те защитават сега „вечността“ на капиталистическото господство и на системата на наемния труд, така биха защитавали, ако живееха по времето на феодализма или на робството, феодалната система или системата на робство, като основана на природата на нещата, като произтичаща от самата природа; те биха произнасяли пламенни тиради против свързаните с тези обществени системи „злоупотреби“, но същевременно на всички предсказания за унищожаването на тези системи биха отговаряли от висотата на своето невежество с догмата за тяхната „вечност“, с това, че те се поправят чрез „морално въздържание“ („ограничения“).

Те са толкова прави в оценката си за целите на работническата класа на Париж, колкото е прав г-н Бисмарк в твърдението си, че Комуната се стремяла към пруското градско устройство.

Жалки хора! Те дори не знаят, че на всяка *обществена форма* на собственост отговаря съответен морал и че онази форма на обществена собственост, която превръща собствеността в атрибут на труда, без да създава никакви индивидуални „морални ограничения“, ще освободи „морала“ на индивида от неговата класова ограниченост.

Как бе преобразен Париж от диханието на народната революция! Февруарската революция бе наречена революция на моралното презрение! Тя бе провъзгласена под виковете на народа: „A bas les grands voleurs! A bas les assassins!“* Такова беше настроението на народа. Що се отнася до буржоазията, тя се

* „Долу големите крадци! Долу убийците!“ *Ред.*

стремеше само към по-голям простор за корупцията! Тя получи пълен простор за корупцията при Луи Бонапарт (Наполеон Малки). Париж, този гигантски град, град на историческата инициатива, беше превърнат в *Maison dogée* за паразитите и мошениците от целия свят — в космополитичен вертеп! След като бе напуснат от „висшите слоеве на населението“, на сцената отново се появи Париж на работниците, герончен, самоотвержен, пълен с ентузиазъм в съзнанието си за своята херкулесовска задача! В моргата нито един труп, пълна безопасност по улиците. В Париж никога не е имало по-голямо спокойствие. Вместо кокотките — герончите жени на Париж! Мъжествен, суров, борещ се, трудещ се, мислещ Париж! Великодушен Париж! Въпреки канибализма на своите врагове той взема мерки само да не могат арестуваните от него лица да причинят вреда! Това, което Париж не иска повече да търпи, е съществуването на кокотки и на паразити. Той е изпълнен с решителност или да изгони, или да превъзпита тази безполезна, скептична и егоистична порода хора, която бе завладяла гигантския град, за да го използва като своя собственост. Нито една знаменитост на империята не ще има право да каже: „Париж е много приятен в най-добрите си квартали, но в останалите има прекалено много бедняци“.

(„*Vérité*“ от 23 април):

„Броят на престъпленията в Париж поразително е намалял. Няма крадци и кокотки, няма убийства и нападения по улиците: всички консерватори избягаха във Версай!“

„Не е отбелязано нито едно нощно нападение дори в най-отдалечените и слабо населени квартали, откак гражданите сами изпълняват задълженията на полицията“.

ФРАГМЕНТИ

Тнер за земевладелските депутати

Тази партия

„признава само три средства: чуждото нахлуване, гражданската война и анархията... Такова правителство никога не ще бъде правителство на Франция“. (*Камара на депутатите, 5 януари 1833 г.*)

Правителството на отбраната

И същият този Трошю заяви в прословутата си програма: „Губернаторът на Париж никога не ще капитулира“, а Жул Фавър в своя циркуляр: „Нито един камък от нашите крепости, нито една педя от нашата земя“ — както и Дюкро: „Аз ще се върна в Париж или мъртъв, или победител“. По-късно той намери в Бордо, че неговият живот е необходим за смазване на парижките „бунтовници“. (Тези негодници знаят, че при бягството си във Версай оставиха в Париж доказателства за престъпленията си, и за унищожаването на тези доказателства те не биха се поколебали да превърнат Париж в купчина развалини, удавена в море от кръв.) (*Манифест към провинцията, разпространяван от балон*⁴³⁶.)

„Единството, което досега ни бе налагано от империята, монархията и парламентаризма, не е нищо друго освен централизация, деспотична, неразумна, произволна и тягостна. Политическото единство, което Париж желае, е доброволно обединяване на цялата местна инициатива...“, централна делегация от федералните комуни. „Край на стария правителствен и клерикален свят, на

милитаризма и бюрокрацията, на спекулата, монополите и привилегиите — на всичко, на което *пролетариатът дължеше своето робство, а страната — своите бедствия и катастрофи*". (Прокламация на Комуната от 19 април.)⁴³⁷

Жандармите и полицанте

20 000 жандарми (събрани във Версай от цяла Франция, през време на империята техният общ брой достигаше 30 000 души) и 12 000 парижки полицаи — такава е основата на най-добрата армия, която Франция е имала някога.

Републиканските депутати на Париж

„Републиканските депутати на Париж не протестираха нито против бомбардирането на Париж, нито против избиването на пленниците на място, нито против клеветите срещу народа на Париж. Напротив, с присъствието си в Събранието и с мълчанието си те дадоха благословията си на всички тези действия, като ги подкрепиха с авторитета, с който се ползваха като членове на републиканската партия. Те станаха съюзници и съзнателни съучастници на монархическата партия. Ние ги обявяваме за предатели, изменили на своите мандати и на републиката“ (*Генерална асоциация на защитниците на републиката*⁴³⁸) (9 май):

„Централизацията води до апоплексия в Париж и до липса на живот във всички други места“ (*Ламене*).

„Сега всичко гравитира към центъра и този център е, така да се каже, самата държава“ (*Монтескьо*).⁴³⁹

Сблъскването на Вандомския площад и т. н.

При влизането на прусците в Париж Централният комитет на националната гвардия, образуван от делегати на всяка рота, прехвърля на Монмартър, в Белвил и Ла-Вилет всички оръдия и картечници, отлети с пари, събрани от самата национална гвардия; тези топове и картечници са били оставени на произвола на съдбата от правителството на националната отбрана именно в онези квартали, в които е трябвало да влязат прусците.

Сутринта на 18 март правителството се обръща с енергичен призив към националната гвардия, но от 400 000 национални гвардейци се отзовават само 300.

На 18 март, в 3 часа сутринта, полицаи и няколко линейни батальона се появяват на Монмартър, в Белвил и Ла-Вилет с цел да нападнат ненадейно хората, които охраняват артилерията, и да я отнемат със сила.

Националната гвардия оказва съпротива, а войниците *levèrent la crosse en l'air**, *въпреки заплахите и заповедите на генерал Льоконт*, който същия ден бива разстрелян от собствените си войници едновременно с Клеман Тома.

(„Линейните войски вдигнали пушките си с прикладите нагоре и се побратимили с въстаналите“.)

Съобщението на Орел дьо Паладин за победа е било вече отпечатано; намерени са също така и документи за подготвян *decembrisation*** в Париж.

На 19 март Централният комитет обявява вдигане на обсадното положение в Париж, на 20-и Пикар обявява обсадно положение в департамента *Сена и Оаза*.

На 18 март (сутринта: Тиер все още вярвал в победата си) по стените на Париж бива разлепена *прокламация на Тиер*:

„Правителството реши да действа. Престъпниците, които са намислили да образуват правителство, да бъдат предадени в ръцете на правосъдието, а заграбените оръдия да бъдат върнати в арсеналите“.

Привечер, тъй като нощното нападение претърпява неуспех, Тиер се обръща с апел към *националната гвардия*:

„Правителството не подготвя *coup d'état*. Правителството на републиката няма и не може да има друга цел освен сигурността на републиката“.

Той иска само

„да се ликвидира бунтовният Комитет“... „който почти изцяло се състои от неизвестни на населението хора“.

Късно вечерта се появява трета прокламация до *националната гвардия*, подписана от Пикар и Орел:

„Някои заблудени хора... *оказват упорита съпротива* срещу националната гвардия и армията... Правителството *сметна за необходимо да ви остави оръжието*. Вземете го в ръцете си с решимост да установите царството на закона и да спасите *републиката от анархия*“.

(На 17-и Шолше се опитва с ласкателни речи да ги склонни да се разоръжат.)

Прокламация на Централния комитет от 19 март.

„Обсадното положение е вдигнато. Народът на Париж се приканва на комунални избори“.

* дигнаха пушките с прикладите нагоре. *Ред.*

** т. е. държавен преврат по образа на преврата от 2 декември 1851 г. *Ред.*

Пак там към националната гвардия:

„Вие ни възложихте да организираме защитата на Париж и на вашите права... В настоящия момент срокът на нашите мандати изтече; ние ви ги връщаме, ние не ще заемем мястото на онези, които смелнят повеи на народната буря току-що помете“⁴⁴⁰.

Те дават възможност на членовете на правителството спокойно да се оттеглят във Версай (дори на онези, които като Фери са били в ръцете им).

Комуналните избори, насрочени за 22 март, биват отложени до 26 март поради демонстрацията на партията на реда.

21 март. Събрането надига бесен протестен вой против поставянето на думите „Vive la République!“* в края на прокламацията „Към гражданите и армията (войниците)“. Тиер: „Това предложение може би е напълно законно и т. н.“ (Протестът на „земевладелската камара“.) Жул Фавър ораторствува против доктрината, според която републиката стои по-високо от общото изборно право, ласкае земевладелското мнозинство, заплашва парижани с пруска интервенция и предизвиква демонстрация на Париж на реда. Тиер: „каквото и да става, той не ще изпрати въоръжени сили против Париж“ (тогава той още нямаше войски за това).

Централният комитет е бил така неуверен в победата си, че побързва да приеме посредничеството на меровете и на парижките депутати... Упорството на Тиер му дава (на Комитета) възможност да се задържи един-два дни, а тогава той осъзнава силата си. Безброй грешки на революционерите. Вместо да обезвредят полицаяте, отварят им вратите; те се оттеглят във Версай, където ги посрещат като спасители; позволяват на 43-и линейен полк да се оттегли; разпушат по домовете им всички войници, побратимили се с народа; позволяват на реакцията да се организира в самия център на Париж; оставят на спокойствие Версай. Тридон, Жаклар Варлен, Вайан настояват незабавно да се изтласкат роялистите. Фавър и Тиер предприемат настойчиви постъпки пред пруските власти, за да получат тяхното съдействие... да се смаже движението на въстаналия Париж.

Усилията на Трошу и Клеман Тома са насочени единствено към осуетяване на всички опити да се въоръжи и организира националната гвардия. Походът срещу Версай бива решен, подготвен и предприет от Централния комитет без знанието на Комуната и дори направо против нейната ясно изразена воля...

* „Да живее републиката!“ Ред.

Бержере ... вместо да разруши моста при Ньои, който комунарите не са могли да задържат поради Мон Валериен и батаренте, поставени в Курбевоа, дава на роялистите възможност да го завладеят, да се укрепят здраво на него и да си осигурят по този начин съобщителен път с Париж...

Както се отбелязва в писмото на г-н *Литре* („Daily News“, 20 април):

„Ако Париж бъде обезоръжен, ако ръцете на Париж бъдат оковани от всичките тези Винда, валантеновци, паладиновци, републиката е загнана. Парижани разбираха това. Изправени пред избора: или да се предадат без бой, или да се решат на страшна борба с неизвестен край, те избраха борбата и аз мога само да ги похваля за това“.

Походът към Рим е дело на Кавеняк, Жул Фавър и Тиер.

„Правителство, което има всички вътрешни достойнства на републиканско управление и цялата външна сила на монархическо. Говоря за *Федеративната република*... Това е общество на обществата, ново общество, което може да се увеличава чрез присъединяване на многобройни *нови членове*, докато не стане достатъчно силно, за да осигури безопасността на обединилите се. Такава република... може да запазва своите размери, без да е подложена на *вътрешно* разложение. Формата на това общество предотвратява всякакъв затруднения“ (*Монтескьо*, „За духа на законите“, книга IX, глава I).⁴⁴¹

*Конституцията от 1793 година*⁴⁴²:

§ 78. Във всяка *комуна* на републиката съществува мунципално управление. Във *всеки окръг* — междинно управление, във *всеки департамент* — централно управление. § 79. Мунципалните длъжностни лица се избират от събрание на Комуната. § 80. Членовете на местните управления се назначават от събрание на гласни от департамента и окръга. § 81. Мунципалитетите и управленията обновяват всяка година половината от състава си.

Изпълнителен съвет. § 62. Състои се от 24 членове. § 63. Събрането на гласните от всеки департамент избира един кандидат. Законодателният корпус избира членовете на съвета по обща листа. § 64. Изпълнителният съвет се обновява наполовина в последния месец от сесията на всеки законодателен период. § 65. На изпълнителния съвет се възлага да ръководи общото управление и да упражнява надзор над него. § 66. Изпълнителният съвет назначава главните длъжностни лица по общото управление на републиката измежду лицата, които не влизат в неговия състав. § 68. Тези длъжностни лица не образуват съвет; те действуват отделно, несвързани пряко помежду си; те нямат никаква лична власт. § 73. Изпълнителният съвет освобождава и заменя назначените от него длъжностни лица.

Партията на реда в Париж, подбуждана, от една страна, от апела за гражданска война, направен от Жул Фавър в Събрането — той заявява, че прусаците са заплашили с намеса, ако парижани откажат да се предадат незабавно, — и насърчавана от дългото търпение на народа и от пасивното отношение на Централния комитет към нея, се решава да извърши *coup de*

main*, който предприема на 22 март под формата на *мирна манифестация*, мирна демонстрация против революционното правителство. Действително това е съвсем особена мирна демонстрация.

„Цялото движение изглеждаше съвсем неочаквано. Не бяха направени никакви приготовления, за да му се даде отпор“.

„Бунтовната тълпа от благородни господа“, начело с такива храненици на империята като Хекерен, Къотлогон, Анри дьо Пен и др. подобни, се движи, оскърбявайки и обезоръжавайки отделни национални гвардейци от изпратените патрули (постове), които побягват към Вандомския площад, откъдето националната гвардия веднага се насочва към улица Нюв-де-Пти-Шан. При срещата ѝ с бунтовниците ѝ се дава заповед да не стреля, но бунтовниците настъпват с викове: „Долу убийците! Долу Комитетът!“, оскърбяват гвардейците, като измъкват от ръцете им пушките, стрелят с револвер в гражданина *Малжурнал* (лейтенант от щаба на Вандомския площад) (член на Централния комитет). Генерал Бержере ги приканва да се махнат (да се разпръснат) (да си отидат). Около пет минути продължава биенето на барабани и се повтарят sommations (на които у англичаните отговаря обявяването на акт за безредици)⁴⁴³. Те отвръщат с оскърбителни викове. Двама национални гвардейци падат тежко ранени. В това време техните другари все още се колебаят и стрелят във въздуха. *Бунтовниците се опитват насилва да си пробият път през редовете на гвардейците и да ги обезоръжат*. Тогава Бержере командува за стрелба и страхливците удрят на бяг. Еmeute** бива ликвидиран за един миг и огънят се прекратява. От къщите се стреля в националните гвардейци. Двама от тях, Бален и Франсоа, биват убити, осем души ранени. Улиците, по които се разбягват „мирните“ демонстранти, биват осеяни с револвери и бастуни със стилети (много такива са били събрани по улица дьо ла Пе). У виконт дьо Молине, убит в гърба (от своите хора), е намерен *кинжал* на верижка.

Дава се отбой. Много бастуни със стилети, револвери и ками са разхвърляни по улиците, по които е минала „невъоръжената“ демонстрация. Револверни изстрели са започнали да се чуват, преди още на въстаналите да е била дадена заповед да стрелят в тълпата. Нападаща страна са били манифестантите (както е видял със собствените си очи генерал Шеридан от прозореца).

И тъй, това е било просто опит на парижките реакционери, въоръжени с револвери, бастуни със стилети и камъ, да постиг-

* внезапен удар, внезапно нападение. Ред.

** бунтът. Ред.

нат същото, което не успя да постигне Виноа със своите полици, войници, топове и картечници. Това, че „низшите класи“ на Париж не позволиха да бъдат обезоръжени дори от парижките „благородни господа“, беше наистина прекалено!

Когато на 13 юни 1849 г. парижката национална гвардия, протестирайки против престъплението, против нападението на Рим от френските войски, устрои действително „невъоръжена“ и „мирна“ демонстрация, генерал Шангарние бе удостоен с похвали от своя приятел Тиер за това, че сечеше със саби и стреляше срещу демонстрантите. Тогава беше обявено обсадно положение, издадени бяха нови репресивни закони, започнаха нови заточения, ново царство на терора! Противоположно на всичко това Централният комитет и парижките работници се придържаха строго към отбранителна тактика през време на самото сблъскване, позволиха на нападналите ги (бандити) спокойно да се разотидат по домовете си и със снизходителността си, с това, че не ги привлякоха към отговорност за тяхното дръзко нападение, им вдъхнаха толкова храброст, че два дни по-късно те под предводителството на адмирал Сесе, изпратен от Версай, се обединиха отново и отново премериха силите си в гражданска война.

И това именно сблъскване на Вандомския площад предизвика във Версай негодуващи крясъци за „избиване на невъоръжени граждани“, които се разнесоха по целия свят. Ще отбележим, че дори Тиер, който вечно повтаря за убийството на двамата генерали, нито веднаж не посмя да напомни на света за това „убийство на невъоръжени граждани“.

Както в средните векове: господарят може да употреби всякакво оръжие против плебея, но на последния не се признава правото дори да се защитава.

(27 март. *Версай. Тиер:*

„Аз опровергам официално онези, които ме обвиняват, че прокарвам пътя към установяване на монархия. Аз поех длъжността си, когато републиката беше вече свършен факт. Заявявам пред бога и пред хората, че няма да я изменя.“)

След втория бунт на партията на реда народът на Париж също не предприе никакви репресивни мерки. Централният комитет направи дори грамадната грешка, че въпреки съветите на най-енергичните си членове не настъпи веднага срещу Версай, където след бягството на адмирал Сесе и смешния провал на националната гвардия на реда настъпи страшно объркване, защото още нямаше никакви организирани сили за съпротива.

След изборите за Комуната, когато партията на реда отново изпробва силите си — в изборната борба — и отново беше бита,

тя се изтегли от Париж. През време на изборните буржоата си разменят ръкостискания и братски прегръдки (в помещенията на кметствата) с въстаналите национални гвардейци, докато помежду си говорят само за „масови екзекуции“, „картечници“, „печене в Кайена“, „масови разстрелни“.

„Вчерашните бегълци мислят днес с ласкателните си речи да придумат хората от градското кметство да запазят спокойствие до момента, когато депутатите от „земевладелската камара“ и бонапартистките генерали, събиращи се във Версай, бъдат в състояние да открият огън по тях.“

Тиер започна за втори път въоръжено нападение срещу националната гвардия със схватката на 2 април. Сражението е станало между Курбевоа и Ньойи, близо до Париж. Националната гвардия бива разбита, мостът при Ньойи — завладян от войниците на Тиер. Няколкото хиляди национални гвардейци, настъпили от Париж и заели Курбевоа и Пюто и моста при Ньойи, претърпяват поражение. Заловени са много пленници. Много въстаници веднага са разстреляни като бунтовници. Версайските войски първи са открили огън.

Комуната:

„Версайското правителство ни нападна. Като не разчиташе на армията, то изпрати папските зуави на Шарет, бретонците на Трошо и жандармите на Валантен да бомбардират Ньойи“⁴⁴⁴.

На 2 април версайското правителство изпрати напред една дивизия, състояща се главно от *жандарми, морска пехота, горски стражари и полиция*. Виноа с две пехотни бригади и *Галифе* на чело на кавалерийска бригада и с артилерийска батарея настъпиха срещу Курбевоа.

Париж. 4 април. Милиер (декларация):

„Народът на Париж не предприемаше никакви агресивни стъпки... когато правителството заповяда да бъде той нападен от бившите войници на империята, организиран в преториански отряди под командата на бивши сенатори“⁴⁴⁵.

ВТОРА ЧЕРНОВКА НА „ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА ВЪВ ФРАНЦИЯ“

1) ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ОТБРАНАТА. ТРОШЮ, ФАВЪР, ПИКАР, ФЕРИ КАТО ДЕПУТАТИ НА ПАРИЖ

Републиката, провъзгласена от парижките работници на 4 септември, бе единодушно приветствувана от цяла Франция. Борбата за право на съществуване на републиката се води в течение на пет месеца отбранителна война, (център) основа на която беше съпротивата на Париж. Без тази отбранителна война от името на републиката Вилхелм Завоевател щеше да възстанови империята на своя „добър брат“ Луи Бонапарт. Шайка адвокати — неин политик беше Тиер, а генерал — Трошю — завладя в момент на обърканост градското кметство, когато действителните водачи на парижките работници се намираха още в бонапартистките затвори, а пруската армия вече настъпваше към Париж... Тиеровци, жулфавъровци, пикаровци бяха тогава толкова дълбоко проникнати от вярата в историческото право на Париж да ръководи, че обосноваваха своите претенции да носят законно името правителство на националната отбрана изключително с факта, че през време на изборите от 1869 г. бяха избрани в Париж за членове на Законодателния корпус.

В нашето второ възвание по повод на последната война, пет дни след като тези хора бяха дошли на власт, ние ви обяснихме кои са те*. Докато те заграбиха правителствената власт без съгласието на Париж, Париж пък провъзгласи републиката въпреки тяхната съпротива. Преди всичко те изпратиха Тиер да търка праговете на всички европейски дворци, за да се спазари там, ако е възможно, за чуждестранно посредничество, предла-

* Виж настоящия том, стр. 479. *Ред.*

гайки за това да размени републиката срещу крал. Париж търпеше техния режим (обсебване на властта), защото те тържествено се заклеха да използват тази власт изключително за целите на *националната отбрана*. Но Париж можеше да бъде защищаван сериозно само чрез (не можеше без) въоръжаване на неговите работници, организирането им в национална гвардия и обучаването им на военно изкуство в самата война. Обаче да се въоръжи Париж значеше да се въоръжи социалната революция. Победата на Париж над обсаждащите го прусаци шеше да бъде победа на републиката над класовото господство във Франция. Принудено да избира между националния дълг и класовите интереси, правителството на националната отбрана не се поколеба нито миг да се превърне в правителство на националната измяна. В писмо до Гамбета Жул Фавър признава, че Трошю се е отбранявал не срещу пруските войници, а срещу парижките работници. Четири месеца след като започна обсадата на Париж, това правителство сметна, че е дошъл подходящият момент да заговори за капитулация; в присъствието на Жул Фавър и другите си колеги Трошю се обръща към събранието на парижките мерове със следните думи:

„Първият въпрос, който ми зададоха колегите ми *още вечерта на 4 септември*, беше: има ли Париж някакви шансове да издържи успешно обсада на пруската армия? *Аз отговорих без колебание отрицателно*. Някои от присъстващите тук мои колеги ще потвърдят, че казвам истината и че *винаги съм бил на това мнение*. Аз им казах точно същото, което казвам сега: при сегашното положение на нещата опитът на Париж да издържи обсада на пруската армия би бил *безумие*. Безсъмнено *героично безумие* — прибавих аз, — но все пак *нищо повече от безумие*... *Събитията*“ (той сам ги насочваше) „*потвърдиха моите предсказания*“.

(След сключването на примирието господин Корбон, един от присъстващите мерове, публикува тази малка реч на Трошю.) И тъй, още вечерта на деня, в който бе провъзгласена републиката, колегите на Трошю са знаели, че неговият „план“ не е нищо друго освен *капитулацията на Париж и на Франция*. За да се излекува Париж от своето героично безумие, трябваше да му се направи кръвопускане и да бъде морен от глад достатъчно дълго време, за да бъдат предпазени четвъртосептемврийските узурпатори от отмъщението на героите на дскемврийския преврат. Ако „националната отбрана“ не беше само фалшив предлог за „правителството“, неговите самозвани членове щяха да се откажат от властта си още на 5 септември, да обявят публично „плана“ на Трошю и да предложат на населението на Париж или да се предаде веднага на победителя, или да вземе отбраната в собствените си ръце. Вместо това измамниците започнаха да издават

гръмки манифести, в които се казваше, че Трошо, „губернаторът, никога не ще капитулира“, че министърът на външните работи Жул Фавър „няма да отстъпи нито един камък от нашите крепости, нито една педя от нашата земя“. През цялото време на обсадата планът на Трошо е бил системно прилаган. Действително, подлите бонапартистки разбойници, на които беше поверено върховното командване в Париж, нахално са се гаврили в частната си кореспонденция над цялата тази комедия с отбраната, тайната на която добре са знаели. (Виж например публикуваното в „Journal Officiel“ на Комуната писмо на командувачия артилерията на парижката армия, кавалера на големия кръст на ордена на Почетния легион, *Адолф Симон Гио*, до артилерийския дивизионен генерал *Сюзан*.) При капитулацията на Париж мошениците свалиха маската си. „*Правителството на националната отбрана*“ се разобличи (лъсна) като „*правителство на Франция, състоящо се от пленници на Бисмарк*“ — роля, която самият Луи Бонапарт в Седан сметна за много гнусна дори за човек като него. При паническото си бягство във Версай след събитията от 18 март capitulards⁴⁴⁶ оставиха в ръцете на Париж документи, свидетелстващи за тяхната измяна, за унищожаването на които, както писа Комуната в своя *манифест до провинцията*,

„те не биха се поколебали да превърнат Париж в купчина развалини, удавена в море от кръв“⁴⁴⁷.

Някои от най-влиятелните членове на правителството на отбраната страстно се стремяха към такава развързка и по много сериозни лични съображения. Погледнете само Жул Фавър, Ернест Пикар и Жул Фери!

Скоро след сключването на примирието един от парижките депутати в Националното събрание, *г-н Милиер*, публикува цяла редица достоверни юридически документи, които доказваха, че *Жул Фавър*, съжителствайки с жената на някакъв нещастен пияница, който се намирал в Алжир, успял с помощта на най-дръзки фалшификации, извършени от него в течение на много години, да заграби от името на своите незаконородени деца голямо наследство, което го направило богат човек, и че на процеса, воден против него от законните наследници, той избягнал изобличение само защото се ползвал от покровителството на бонапартистките съдилища. Тъй като пред тези сухи юридически документи беше безсилно всякакво красноречие, *Жул Фавър* със същия героизъм на самоунижението този път държа езика си зад зъбите до момента, когато бурята на гражданската война му даде възможност да обругае във Версайското събрание народа

на Париж, като го нарече банда от „избягали каторжници“, дръзко въстанали против семейството, религията, реда и собствеността!

(*Аферата Пик*). Същият този фалшификатор на документи, едва докопал се до властта, побърза от чувство на солидарност да освободи други двама свои събратя фалшификатори, Пик и Тайфер, които дори по време на империята са били осъдени на каторга за кражба и фалшификации. Един от тях, Тайфер, е имал нахалството, след установяването на Комуната да се върне в Париж, но веднага е бил настанен обратно в подобавашо му помещение; и след всичко това Жул Фавър заявяваше пред цяла Европа, че Париж пуска на свобода всички престъпни обитатели на своите тъмници!

Ернест Пикар, който след неуспешни опити да се добере до поста министър на вътрешните работи при Луи Бонапарт се самопроизведе на 4 септември за министър на вътрешните работи на Френската република, е брат на някоя си *Артур Пикар*, субект, изгонен от парижката борса за мошеничество (виж донесението на полицейската префектура от 31 юли 1867 г.) и осъден въз основа на собственото му признание за кражба на 300 000 франка, която той извършил като директор на клона на Société générale⁴⁴⁸ (виж донесението на полицейската префектура от 11 декември 1868 г.). И двете тези донесения бяха публикувани още по времето на империята. И ето че Ернест Пикар назначи същия този Артур Пикар за главен редактор на своя вестник „Electeur libre“, като по такъв начин го направи за всичкото време на обсадата свой финансов посредник, който се обогатяваше на борсата, използвайки държавните тайни, поверени на Ернест, и безнаказано спекулираше за сметка на пораженията на френската армия, като същевременно заблуждаваше обикновените борсови спекуланти с фалшиви съобщения и официални лъжи, публикувани в органа на Министерството на вътрешните работи „Electeur libre“*. Цялата финансова кореспонденция на тази двойчица достойни братя попадна в ръцете на Комуната. Не е чудно, че когато във Версай „овчиците“ на Пиетри подлагаха първата партида пленени парижки национални гвардейци на най-жестоки насилия, Ернест Пикар, този Джо Милър на версайското правителство, „лъхнал ръце в джобовете на панталоните, минаваше от една група пленници на друга, пущайки остроумия“.

* В окончателния текст на „Гражданската война във Франция“ Маркс е внесъл следното уточнение: Ернест Пикар е бил министър на финансите в правителството на националната отбрана; вестник „Electeur libre“ е бил орган на Министерството на финансите (виж настоящия том, стр. 322). *Ред.*

Жул Фери, до 4 септември беден адвокат, като мер на Париж се изхитри през време на обсадата да натрупа състояние за сметка на глада в столицата, предизвикан до голяма степен от неговото лошо управление. Документални доказателства за това се намират в ръцете на Комуната. Денят, в който той ще бъде принуден да даде сметка за своите деяния, ще бъде ден на неговата присъда.

Ето защо тези хора са смъртни врагове на работнически Париж не само като паразити на господстващите класи, не само като хора, предали Париж през време на обсадата, но преди всичко като обикновени углавни престъпници, които могат да се надяват да получат отпускни билети [tickets-of-leave*] само върху развалините на Париж, тази опора на френската революция. Тези отявлени мошеници бяха най-подходящите хора, за да станат министри на Тиер.

2) ТИЕР, ДЮФОР, ПУИЕ-КЕРТИЕ

В „парламентарен смисъл“ всяко нещо е само предлог за фрази, които служат като клопка за противника, засада за народа или предмет на актьорска поза за самия оратор.

Злобният пигмей г-н Тиер, майстор в тези работи, почти половин век очароваше френската буржоазия, защото представлява най-съвършения идеен израз на собствената ѝ класова извратеност. Още преди да стане държавен мъж, той прояви талантите си на лъжец като историк. Като всички дребни човечета, жаден за слава, за постове и пари, с безплоден ум, но жива фантазия, епикуреец и скептик, човек, който овладява (усвоява) с енциклопедична лекота външната страна на нещата и превръща всяко нещо в обикновен предлог за фразорствуване, ловък фехтовчик в словесните дуели, крайно плосък писач, майстор на дребни държавни машинации, виртуоз във вероломството, опитен във всевъзможните дребнави интриги, коварни уловки и гнусни коварства в парламентарната борба на партията, натъпкан с национални и класови предразсъдъци вместо идеи и със славолюбие вместо съвест, винаги готов да измести съперника си и да стреля срещу народа, за да задуши революцията, дишаш злоба, когато е в опозиция, гнусен, когато е на власт, човек, който не се колебае никога да провокира революция — исто-

* В Англия на престъпниците, пуснати под полицейски надзор, са били издавани такива билети. *Ред.*

рията на неговата обществена дейност представлява летопис за бедствията на неговата страна. Този пигмей обичаше да размахва пред лицето на Европа меча на Наполеон I, в историческите си трудове се занимаваше само да лъска ботушите на Наполеон, а на практика външната му политика винаги е водила до крайно унижение на Франция, като се почне с Лондонската конвенция от 1841 г.⁴⁴⁹ до капитулацията на Париж в 1871 г. и сегашната гражданска война, която той води под покровителството на пруските завоеватели. Няма защо и да говорим, че по-дълбоките движения в съвременното общество оставаха за такъв човек запечатана книга; неговият мозък, всичките сили на който са отишли в езика, не можеше да разбере дори най-осезателните изменения, които ставаха на повърхността на обществото. Той например непрестайно изобличаваше като светотатство всяко отклонение от остарялата френска протекционна система. Когато беше министър на Луи-Филип, той се надсмиваше над железниците като празна химера, а при Луи Бонапарт заклеяваше като кощунство всяка реформа на гнилата френска военна система. Въпреки гъвкавите си способности и променливостта на стремежите си той винаги е бил закоренял рутинер, верен на отживелите традиции, и нито веднаж в цялата си дълга държавна кариера не е провел нито една що-годе практически полезна, макар дори и най-незначителна мярка. Само старият свят може да се гордее, че неговото здание се увенчава от двама такива хора като Наполеон Малки и мъничкия Тиер. В такъв човек така наречените достойнства на високата култура се проявяват като изтънчен разврат и . . . * користност.

Свързан през време на Реставрацията с републиканците, Тиер спечелва доверието на Луи-Филип с това, че изпълнява ролята на шпионин и тъмничар-акушер по отношение на дукеса Берийска. А когато за пръв път се докопча до правителството (1834—1835 г.), главен момент в неговата дейност е кървавата разправа с въстаналите републиканци на улица Трансноен и подготовката на свирепите септемврийски закони против печата⁴⁵⁰. През март 1840 г. той отново излиза на сцената, вече като премиер-министър, и предлага заговорнически план за построяване на парижките укрепления. На протеста на републиканската партия против това коварно посегателство срещу свободата на Париж той отговаря:

„Как? Вие си въобразявате, че някакви си укрепления могат да станат опасни за свободата! И преди всичко вие клеветите, като допускате, че *което*

* Тук в ръкописа има пропуск. *Ред.*

и да било правителство ще се реши някога да бомбардира Париж, за да задържи властта в ръцете си. Та такава правителство би станало стократно по-невъзможно след победата, отколкото преди нея“.

Действително, никое френско правителство не би се решило да направи това, освен правителството на самия г-н Тиер с неговите министри — углавни престъпници, и с неговата скотоподобна „земевладелска камара“! При това правителството на Тиер го направи в най-класическа форма, когато една част от укрепленията се намираха в ръцете на неговите пруски завоеватели и покровители.

Когато през януари 1848 г. кралят бомба* изпробва силата си срещу Палермо, Тиер произнася в камарата на депутатите реч:

„Вие знаете, господа, какво става в Палермо: всички вие изтръпвате от ужас“ (в „парламентарен“ смисъл) „при вестта, че един голям град е бил бомбардиран 48 часа. И от кого? От чуждестранен неприятел, който използва правото на войната? Не, господа, от собственото му правителство.“

(Ако това беше направено от неговото собствено правителство пред очите и при благосклонното отношение на външния враг, разбира се, всичко щеше да бъде в ред.)

„И за какво? За това, че този нещастен град е поискал своите права. Да, затова, че е искал правата си, той е бил подложен на 48-часова бомбардировка.“

(Ако бомбардировката продължеше четири седмици и повече, всичко щеше да бъде в ред.)

... „Позволете ми да апелирам към общественото мнение на Европа. Да стана и да кажа на всеуслышание от най-високата може би трибуна на Европа няколко думи“ (да, действително думи!) „на възмущение от подобни действия — това ще бъде заслуга пред човечеството .. Когато регентът Еспартеро, човек със заслуги пред своята родина“ (каквито Тиер никога не е имал), „намисли да бомбардира Барселона, за да потуши избухналото там въстание, от всички краища на света се надигна общ вик на негодувание“.

И какво стана? Приблизително след една година този човек с добро сърце стана злостен подстрекател и най-усърден защитник (апологет) на бомбардирането на Рим от войските на Френската република под командването на легитимиста Удино.

Няколко дни преди Февруарската революция, раздразнен, че Гизо го отстрани за дълго от власт, и усетил във въздуха, че наближава буря, Тиер отново се провикна в камарата на депутатите:

„Аз принадлежа към партията на революцията не само във Франция, но и в цяла Европа. Бих желал правителството на революцията да остане в ръ-

* Фердинанд II. Ред.

ците на умерени хора. Но ако то мине в ръцете на разпалени хора, дори в ръцете на радикали, аз не бих се отказал (отрекъл) заради това от делото, което защищавам. *Аз винаги ще принадлежа към партията на революцията*“.

Избухна февруарската революция. Вместо да замени правителството на Гизо с правителство на Тиер, за което мечтаеше гози нищожен човек, революцията замени Луи-Филип с република. От провъзгласяването на републиката до *coup d'état* г-н Тиер беше зает изключително със задушаването на тази революция. В първия ден на народната победа, обхванат от страх, той се криеше, забравяйки, че от омразата на народа го спасяваше народното презрение към него. Прославен храбрец, той продължаваше да отбягва обществената арена, докато материалните сили на парижкия пролетариат не бяха сломенни в резултат на клането, извършено от буржоазния републиканец Кавеняк. Тогава арената беше очистена за дейността на хора като него. Неговият час отново ударн. Той стана идеен вожд на *„партията на реда“* и на нейната *„парламентарна република“*, това анонимно царство, през време на което всички съпернически си фракции на господстващите класи тайно се сговаряха да смажат работническата класа и интригуваха едни против други, като всяка от тях се стремеше да възстанови собствената си монархия.

(Рестаурацията беше царство на аристократическите поземлени собственици, Юлската монархия — царство на капиталистите, републиката на Кавеняк — царство на „републиканската“ фракция на буржоазията, докато бандата алчни аванюристи, образуващи бонапартистката партия, през всички тези режими напразно се стремеше да получи възможност да ограбва Франция, което би ѝ дало правото да се нарича *„спасители на реда и собствеността, на семейството и религията“*.)

Тази република беше анонимно царство на обединилите се легитимисти, орлеанисти и бонапартисти, в опашката на които се мъкнеха буржоазните републиканци.)

3) ЗЕМЕВЛАДЕЛСКОТО СЪБРАНИЕ

Макар че земевладелското Събрание, което заседава в Бордо, създаде това правителство, *„правителството на хората на отбраната“* предварително взе всички мерки да създаде това събрание. С тази цел то изпрати Тиер на обиколка из провинцията, където той трябваше да изиграе ролята на предвестник на настъпва-

щите събития и да подготви почвата за внезапно провеждане на общи избори. Тиер трябваше да преодолее едно затруднение. Без да говорим за това, че бонапартистите предизвикваха отвращение у френския народ, ако много от тях се окажеха избрани, те веднага биха възстановили империята и биха стъкмили г-н Тиер и Сие за пътешествие към Кайена. Орлеанистите бяха твърде разпокъсани, за да запълнят собствените си места и местата, освободени от бонапартистите. Ето защо неизбежно беше да се съживи трупът на партията на легитимистите. Тиер не се боеше от тази задача. Като правителство на съвременна Франция легитимистите бяха немислими, а поради това като съперници в ламтежа за места и доходи бяха без всякакво значение. Същевременно нямаше по-удобно съляпо оръдие на контрареволуцията от легитимистите — партията, цялата дейност на която по думите на Тиер постоянно се е опирала на три стълба: „чуждото нахлуване, гражданската война и анархията“. (*Реч на Тиер в камарата на депутатите от 5 януари 1833 г.*) Една избрана част от легитимистите, експроприирани след революцията от 1789 г., си върнаха именията, като станаха лакеи на Наполеон I, а повечето легитимисти постигнаха това благодарение на обезщетението от един милиард и личните дарения през време на Реставрацията. При следващите режими на Луи-Филип и Наполеон Малки те се оттеглиха от активно участие в политическия живот — и дори това им послужи като лост за възстановяване на богатството си като земевладелци. Избавени от разходите за придворния живот и за представителство в Париж, оставайки си в отдалечени кътчета на провинциална Франция, те се занимаваха само със събиране на златните ябълки, които падаха в техните *châteaux** от дървото на съвременната промишленост, тъй като железниците повишаваха цената на техните земи, агрономическата наука, прилагана в земите им от капиталистическите селски стопани, увеличаваше тяхната продукция, а непресекащото търсене на бързо растящото градско население осигуряваше разширяване на пазарите за тази продукция. И същите социални фактори, които възстановиха материалното им богатство и им върнаха важната роля на участници в акционерните дружества на съвременните робовладелци, ги предпазиха и от заразата на съвременните идеи и им дадоха възможност, живеейки в своето селско неведение, нищо старо да не забравят и нищо ново да не научат. Подобни хора представляваха чисто пасивен материал, над който човек като Тиер можеше да работи. Изпълнявайки мисията, въз-

* замъци, имення. *Ред.*

ложена му от правителството на отбраната, този зъл дух превиши пълномощията си, като си осигури такъв брой мандати, които трябваше да превърнат членовете на правителството на отбраната от негови своенравни господари в хора, които се признаваха за негови слуги.

Когато бяха поставени по този начин капаните за избирателите, парижките *capitulards* неочаквано подканиха френския народ да избере в едноседмичен срок Национално събрание, единствената задача на което трябваше да бъде — съгласно условията на конвенцията от 28 януари, продиктувана от Бисмарк — да реши въпроса за войната и мира. Освен че изборите станаха при изключителни обстоятелства, когато нямаше време да се обмисля и когато половината Франция се намираще под властта на пруските щикове, а върху другата половина се оказваше таен натиск чрез правителствените машинации, когато Париж беше отрязан от провинцията — френският народ инстинктивно почувствува, че самите условия на примирието, приети от *capitulards*, не оставят на Франция друг избор (алтернатива) освен мир à l'outrance* и че най-лошите хора на Франция са най-подходящи да го санкционират. Затова именно се появи на бял свят „земевладелската камара“ в Бордо.

Все пак трябва да правим разлика между оргиите на стария режим и действителните исторически дела на земевладелските депутати. Изумени от това, че се оказаха най-силната фракция на едно огромно мнозинство, което се състоеше освен тях от орлеанисти, примесени с буржоазни републиканци и само с отделни бонапартисти, те сериозно (наивно) повярваха в дълго жадуваното пришествие на някогашното им хилядолетно царство. И наистина, ботушът на чуждия завоевател отново тъпчеше Франция, империята отново беше повалена, Бонапарг — отново в плен, а легитимистите пак бяха възкръснали. Очевидно колелото на историята се бе върнало назад, за да се търколи до „*chambre introuvable*“** от 1816 г. — с нейните бесни и яростни проклетия срещу революционния потоп и неговите ужаси, с искането „да се обезглави Париж и да се лиши от званието столица“, с нейната „децентрализация“, при която мрежата на държавния апарат трябва да бъде разкъсана от местните влияния на земевладелските имения, с нейните религиозни проповеди и с догмите на една допотопна политика, с нейното дворянско високомерие, нахалство, генеалогична омраза към трудещите се маси

* на всяка цена. *Ред.*

** безподобната камара“. *Ред.*

и с поглед към света през *oeil de boeuf**. Но в действителност легитимистите можеха да играят само ролята на притежатели на акции от партията на реда, като монополисти на средствата за производство. От 1848 до 1851 г. те можеха да образуват само една от фракциите на междуцарствието на „парламентарната република“ — с тази разлика, че тогава те бяха представени от своите образовани и опитни в парламентарната борба лидери, Берие, Фалу, Ларошжакленовци, а сега трябваше да се търсят представители сред посредствени провинциални земевладелци, което придаде друг оттенък на цялото събрание и скри неговата буржоазна действителност под феодални одежди. Техните нелепи преувеличения (проповеди) служат само за да се изтъкне на техния фон либерализмът на бандитското им правителство. Въвлечени в узурпирането на пълномощия, които не отговарят на изборните им мандати, те съществуват само по милостта на своите самозвани управници. Макар че чуждото нахлуване в 1814—1815 г.⁴⁵¹ стана смъртоносно оръжие против тях в ръцете на буржоазните парвенюта, в сяпото си безразсъдство те поеха върху себе си отговорността за сегашната безпрецедентна капитулация на Франция, която техните буржоазни неприятели предадоха на чужденеца. И френският народ, поразен и възмутен от връщането на всички тези пурсоняковци от знатен произход, които смяташе отдавна погребани, се убеди, че не само трябва да извърши революцията на XIX век, но и да завърши революцията от 1789 г., като изпрати тези скотове там, където изпращат на края всяко селско говедо — в клиницата.

5) НАЧАЛОТО НА ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА. РЕВОЛЮЦИЯТА ОТ 18 МАРТ. КЛЕМАН ТОМА. ЛЬОКОНТ. СБЛЪСКВАНЕТО НА ВАНДОМСКИЯ ПЛОЩАД

Ако разоръжаването на Париж беше просто необходима част от контрареволюционния заговор, то можеше да се направи по-бавно и предпазливо, но тъй като беше уговорено във финансовото споразумение, което не търпеше отлагане и беше неотразимо примамливо, Париж трябваше да бъде обезоръжен незабавно. Затова Тиер трябваше да се опита да направи *coup d'état*. И той самият започна гражданска война: изпрати *décembreuse*⁴⁵²

* буквално: „биче око“, исторически — вестибюлт с кръгъл прозорец във Версайския дворец, където се събирали придворните в очакване на краля. *Ред.*

Виноа начело на многоброен отряд полицаи и няколко линейни полка в нощен поход към Монмартърските височини. Когато този престъпен опит не успя поради съпротивата на националната гвардия и нейното побратимяване с войниците, на следващия ден в един манифест, разлепен по стените на Париж, Тиер обяви на националните гвардейци, че е изпълнен с благородна решимост да им остави собственото им оръжие, след което, заявяваше той, националната гвардия несъмнено ще се сплоти с готовност около правителството против „бунтовниците“. От 300 000 национални гвардейци само 300 се отзоваха на неговия призив. Славната работническа революция от 18 март беше завладяла напълно (беше се възцарила над) Париж.

Централният комитет, който ръководеше отбраната на Монмартър и сутринта на 18 март действуваше като вожд на революцията, не беше създаден набързо за нуждите на момента и не беше резултат на някакъв таен заговор. Париж беше на стража от самия ден на капитулацията, в резултат на която правителството на националната отбрана разоръжи Франция, като издействува за себе си лична охрана от 40 000 души с цел да усмири Париж. Националната гвардия се реорганизира и възложи върховното си командване на Централен комитет, който се състоеше от делегати на отделните роти, в по-голямата си част работници; главната му сила бяха работниците от покрайнините, но скоро той беше признат от цялата национална гвардия с изключение на старите и бонапартистки формирования. Пред самото влизане на прусците в Париж Централният комитет взе мерки да се преместят на Монмартър, в Белвил и Ла-Вилет оръдията и картечните, изменнически оставени от *capitulards* именно в онези квартали, в които трябваше да навлязат прусците. Така те осигуриха безопасността на артилерията, създадена с пари, събрани от самата национална гвардия, и официално призната в конвенцията от 28 януари за нейна частна собственост и като такава невключена в общата маса на оръжието, което трябваше да се предаде на победителя. През всичкото време от свикването на Националното събрание в Бордо до 18 март Централният комитет беше народно правителство на столицата, достатъчно силно, за да стои твърдо на своята отбранителна позиция; въпреки провокационните действия на Събранието, насилствените мерки на изпълнителната власт и застрашителното съсредоточаване на войски.

Революцията от 4 септември възстанови републиката. Упоритата съпротива на Париж през време на обсадата, която послужа като база за отбранителната война в провинцията, при-

нуди чуждите завоеватели да признаят републиката, но нейният смисъл и цел бяха разкрити едва от революцията на 18 март и самото това разкриване беше революция. Революцията трябваше да премахне социалните и политическите условия на класовото господство, върху които почива системата на стария свят, които породиха Втората империя и сами под нейната опека на свой ред стигнаха до пълно разложение. Европа се разтърси като от електрически шок. Тя като че ли се усъмни за миг в реалността на последните поразителни държавни и военни събития, станали пред очите ѝ: не е ли това видение на далечното минало?

Поражението, което националната гвардия нанесе на Виноа, беше само отпор срещу контрареволуционния заговор на господстващите класи, но парижкият народ веднага превърна този епизод на самоотбраната си в първия акт на социалната революция. Революцията от 4 септември възстанови републиката, след като тронът на узурпатора се опразни. Упоритата съпротива на Париж през време на обсадата, която послужи като база за отбранителната война в провинцията, принуди чуждия завоевател да признае тази република, но нейният истински смисъл и истинска цел се разкриха едва на 18 март. Революцията трябваше да премахне социалните и политическите условия на класовото господство, върху които почива системата на стария свят, които породиха Втората империя и под нейната опека сами стигнаха до пълно разложение. Европа се разтърси като от електрически шок. Тя като че ли се усъмни за миг в реалността на последните поразителни държавни и военни събития, станали пред очите ѝ: може би това са само кървави съновидения из далечното минало? Работниците на Париж, лицата на които още носеха следите на преживения от тях продължителен глад и които бяха заплашени от насочените срещу тях пруски щикове, с един удар си извоюваха челно място в борбата за прогрес и т. н.

Изпълнена с възвишения ентузиазъм на историческата инициатива, революцията на парижките работници смяташе за въпрос на чест да възпре пролетариата от извършването на престъпления, с каквито изобилствуват революциите и още повече контрареволуциите на неговото естествено началство („висшите класи“).

Клеман Тома. Лъоконт и т. н.

А страшните „зверства“, които опетнили тази революция? Доколкото тези зверства, приписвани на революцията от нейните врагове, не са съзнателна клевета на Версай или кошма-

ри — плод на собственото въображение на вестникарските драматисти, става дума само за два факта: за разстрелването на генералите Льоконт и Клеман Тома и за сблъскването на Вандомския площад, за които ще кажем няколко думи.

Един от наемните главорези, определени за (престъпното дело) нощния *coup de main** срещу Монмартър, генерал Льоконт, четири пъти е давал на войниците си от 81-и линейен полк заповед да стрелят срещу невъоръжената тълпа на площад Пигал; а когато войниците отказали да изпълнят заповедта му, той се нахвърлил върху тях с най-вулгарни ругатни. Вместо да насочат оръжието си срещу жените и децата, някои от войниците му застреляли самия него, след като го арестували на 18 март след обед в парка Шато-Руж. Не ще и дума, вкоренените привички, придобити от френските войници в школата на враговете на работническата класа, не могат да изчезнат безследно в същия момент, когато те преминават на страната на работниците. Същите войници са разстреляли и Клеман Тома.

„Генерал“ Клеман Тома, недоволен от кариерата си на бивш вахмистър, през последните години от царуването на Луи-Филип привлечен в „републиканския“ вестник „National“, е изпълнявал там двойни задължения на подставен отговорен редактор (отговорен *gérant*) и побойник-дуелист. Хората от „National“, които използваша Февруарската революция, за да се доберат чрез измама до властта, направиха своя бивш вахмистър „генерал“. Това беше в навечерието на юнската касапница и той беше един от злоешите заговорници, които, подобно на Жул Фавър, я предизвика и игра в нея ролята на един от най-безжалостните палачи. След това на неговото генералство внезапно дойде край. Той изчезна от погледа и не се появи до 1 ноември 1870 г. В навечерието на този ден правителството на отбраната, заловено в кметството, под честна дума обеща тържествено пред Бланки, Флуранс и други представители на работниците да предаде узурпираната от него власт в ръцете на свободна избрана от Париж комуна. Но те, разбира се, не спазиха дадената дума и насъскаха бретонците на Трошо, заели сега мястото на корсиканците на Луи Бонапарт, срещу народа, чиято вина се състоеше в това, че повярва на честната им дума. Само г-н Тамизие не пожела да се опетни с такова вероломство и веднага помоли да бъде освободен от длъжността главнокомандуващ на националната гвардия; на негово място бе настанен „генерал“ Клеман Тома. През цялото си командване той воюваше не против прусците, а против парижката национална

* внезапен удар, внезапно нападение. *Ред.*

гвардия. Той се оказа неизтощим в изобретяването на предлози, за да не допусне нейното общо въоръжаване, в различни машинации, чрез които я дезорганизираше, като насъскваше нейните буржоазни елементи срещу работниците, отстраняваше офицерите, враждебни на „плана“ на Трошю, разпускаше пролетарските батальони, като ги позореше с обвинения в страхливост — и то същите онези пролетарски батальони, чийто героизъм сега удивлява и пай-лютите им врагове. Клеман Тома се хвалеше, че отново е успял да докаже на дело личната си омраза към парижкия пролетариат, която се бе така ярко проявила в юнската касапница от 1848 г. Само няколко дни преди 18 март той представил на военния министър Лефло проект за ликвидиране веднаж завинаги на „la fine fleur (цвета) на парижката capitale*“.

След поражението на Виноа, сякаш преследван от юнските призраци, той не можа да се откаже от удоволствието да се появи на сцената като шпионин-любител.

Централният комитет напразно се опитваше да спаси тези двама престъпници, Льоконт и Клеман Тома, от стихийното войнишко линчуване, за което самият той и парижките работници бяха виновни толкова, колкото беше виновна принцеса Александра за смъртта на хората, стъпкани в тълпата при влизането ѝ в Лондон. С фалшив патос Жул Фавър сипеше проклетия срещу Париж, това свърталище на убийци. Земевладелското събрание инсценира истерични пристъпи на „чувствителност“. Тези хора лееха крокодилски сълзи, които винаги са им служили като предлог, за да проливат кръвта на народа. Да си служи с труповете на достопочтени хора като с оръжие в гражданската война винаги е било любим трик на партията на реда. С какви крясъци на ужас огласяваха те цяла Европа в 1848 г. във връзка с убийството на парижкия архиепископ, извършено уж от юнските инсургенти! Всъщност от показанията на викария на архиепископа г-н Жакме, който е бил очевидец, те много добре знаеха, че последният е бил застрелян от войниците на самия Кавеняк! В писмата на сегашния парижки архиепископ** — човек без никаква склонност към мъченичество — до Тиер се чувствува остро подозрение, че в случай на негово евентуално езекутиране версайските му приятели ще намерят утешение в това, че се е изпълнило страстното им желание да припишат тази мила процедура на Комуната! Впрочем, когато крясъците за „убийците“ изиграха ролята си, Тиер хладнокръвно им сложи край, като заяви от трибуната на Националното

* сган, тълпа. *Ред.*

** Дарбоа. *Ред.*

събрание, че „убийството“ е било частно дело на „твърде малък брой“ тъмни субекти.

„Хората на реда“, парижките реакционери, които трепереха от страх пред народната победа — сигнал за възмездие, — бяха крайно учудени от действията на въстаналите, които бяха в необяснимо противоречие със собствените им традиционни начини да празнуват поражение на народа. Дори полицаите не само не бяха обезоръжени и арестувани, а им бяха широко отворени вратите на Париж, за да могат благополучно да се оттеглят във Версай. „Хората на реда“ не само бяха оставени на мира, но им бе дадена възможност да се обединят и безпрепятствено да завладеят силни позиции в самото сърце на Париж. Тази снизходителност на Централния комитет и това великодушие на въоръжените работници те, разбира се, изтълкуваха просто в смисъл, че работниците създават своето безсилие. Ето защо у партията на реда се яви план да опитат под формата на „невъоръжена“ уж демонстрация да постигнат същото, което четири дни по-рано Виноа не постигна със своите топове и картечици. От най-богатите квартали се зададе шумна тълпа „благородни господа“, състояща се от всякакви *petits crevés** и предвождана от такива храненици на империята като Хекерен, Кьотлогон, Аири дьо Пен и др. подобни. Тези хора потеглиха в походен ред с викове: „Долу убийците! Долу Централният комитет! Да живее Националното събрание!“, като оскъряваха и обезоръжаваха отделните постове на националната гвардия, които срещаха по пътя си. Когато излязоха най-после на Вандомския площад, те се опитаха, силейки неприлични ругатни, да изтласкат националните гвардейци от зданието на техния генерален щаб и със сила да си пробият път през техните редове. На револверните им изстрели бе отговорено с обикновените *somptations*** (френски еквивалент на английското прочитане на акт за безредици), но това се оказа недостатъчно, за да спре нападателите. Тогава генералът на националната гвардия*** изкомандува за стрелба и това обърна бунтовниците в безредно бягство. Дватамата убити и осемте тежко ранени национални гвардейци и улиците, по които бягаха бунтовниците (обърнатите в бягство господа), осеяни с револвери, камни и бастуни със стилети, ясно показваха „невъоръжения“ характер на тяхната „мирна“ демонстрация. Когато на 13 юни 1849 г. Парижката национална гвардия в знак на протест против разбойническото нападение на френските войски срещу Рим устрои действително невъоръжена демонстрация,

* франтове, контета. *Ред.*

** подкани за разпръскване. *Ред.*

*** Бержере. *Ред.*

Шангарние, генерал от партията на реда, сечеше демонстрантите със саби, тъпчеше ги с копитата на своята кавалерия и стреляше в тях. Веднага беше обявено обсадно положение, започнаха нови арести, заточения — ново царство на терор. Но „низшите класи“ постъпват в такива случаи иначе. Никой не преследваше господата, обърнати в бягство на 22 март, дадена им бе възможност безпрепятствено да се отдалечат, по-късно не бяха викани и пред съдебния следовател (juge d'instruction), така че след два дни те можаха да устроят вече „въоръжена демонстрация“ под предводителството на адмирал Сесе. И дори след жалкия провал на това второ тяхно въстание им бе дадена възможност, като на всички други граждани на Париж, да изпробват силите си в изборите за Комуната. Претърпели поражение в този безкръвен бой, те най-после очистиха Париж от присъствието си, като безпрепятствено се изтеглиха от него, увличайки след себе си кокошките, всевъзможната градска измет и другите опасни елементи от градското население. Убиването на „невъоръжени граждани“ на 22 март е басня, която не посмяха никога да повторят дори г-н Тиер и неговата „земевладелска камара“, като предоставиха това изключително на лакеите от европейската журналистика.

Ако може да се намери някаква грешка в поведението на Централния комитет и на парижките работници спрямо тези „хора на реда“ от 18 март до момента, когато те напуснаха Париж, тази грешка се състои в прекалената умереност, граничеща с нерешителност.

Да видим сега обратната страна на медала!

След неуспешното си ненадейно нощно нападение срещу Монмартър партията на реда започна в началото на април редовната си кампания против Париж. Избягалият от Париж Виноа получава от Тиер големия кръст на ордена на Почетния легион за това, че сложи начало на гражданската война с декемврийски похвати, за хладнокръвното изстребване на пленени войници от линейните войски и за подлото убийство на нашия храбър приятел Дювал. Галифе, сутенър на една жена, толкова известна с безсрамните си маскарадни костюми при оргиите на Втората империя, в официална прокламация се хвали с подлото убийство на няколко парижки национални гвардейци заедно с техния лейтенант и капитан, заловени чрез изненада и предателство. Жандармът Демаре е награден с орден за това, че е секъл като касапин рицарски великодушния Флуранс; Тиер съобщи тържествуващо на Събранието „обод-

рвящите“ подробности за неговата смърт. С чудовишно нелепото опиянение на палечко, който играе ролята на Тимур-Тамерлан, Тиер отказа да признае на хората, „разбунтували се“ против неговото пигмейско величие, всичките обичайни права на воюваща страна, дори правото на „неприкосновеност на превързочните пунктове“.

Когато на 7 април Комуната публикува своя декрет за репресии, в който обявяваше, че е длъжна да се защитава срещу канибалството на версайските разбойници и да иска да се прилага правилото око за око, зъб за зъб, разстрелите на версайските пленници бяха спрени, макар да не престана зверското отношение с пленниците, за които Тиер казва в един от своите бюлетени, че

„никога опечаленият взор на честните хора не е виждал по-безчестни представители на една безчестна демокрация“.

Но щом Тиер и неговите генерали — герои на декемврийския преврат — научиха, че декретът на Комуната бе само обикновена заплаха, че бяха пошадени дори шпионите-жандарми, заловени в Париж, предрешени като национални гвардейци, и полицаите, заловени с взривни бомби — веднага започнаха да се прилагат в масови мащаби предишните методи, които се прилагат и до днес. Националните гвардейци, предали се в Бел-Епин на превъзхождащ ги по численост *peloton** конни стрелци, били след това разстреляни поединично от капитана на тези стрелци, яздейц на кон; жандармите обкръжавали сградите, в които се укривали войници от парижките войски и национални гвардейци, заливали ги с газ и ги подпалвали; овъглените трупове били по-късно извлечени от парижките санитарни отряди; гибелта на националните гвардейци, предателски заловени с изненада и заклани с шикове в леглата им (комунарите, изненадани сънни в леглата им) на редута Мулен-Саке; кървавата разправа (масовите разстрели) в Кламар, разстрелването на място на пленници, носещи униформата на линейните войски — всички тези подвизи, за които безсрамно разказва Тиер в бюлетините си, представляват само отделни епизоди от този бунт на робовладелците! Но не е ли нелепо да се сочат отделни факти на зверска жестокост при сегашната гражданска война, започната от версайските заговорници сред развалините на Франция по най-ниски подбуди на класов егоизъм, когато Париж бе бомбардиран под покровителството на Бисмарк, пред очите на неговите войници! Безгрижният тон, с който Тиер

* взвод. *Ред.*

съобщава за всичко това в бюлетините си, е подействувал на нервните дори на вестник „Times“, който не се отличава с особена чувствителност. А впрочем всичко това, както казват испанците, „е в реда на нещата“. Цялата борба на господстващите класи против класите на производителите, когато те заплашват привилегиите им, изобилствува с такива ужаси, макар че никога досега потиснатите не са проявявали в нея такава прекалена хуманност и рядко противниците им са проявявали такава крайна низост... Тиер винаги се е придържал към старата аксиома на средновековните странствуващи рицари, че в борбата против плебея всяко оръжие е добро.

„L'Assemblée siège paisiblement“* — пише *Тиер до префектите*.

Инцидентът в Бел-Епин

Инцидентът в Бел-Епин, недалеч от Вилжуиф, е бил следният: на 25 април четирима национални гвардейци били обкръжени от отряд конни стрелци, които ги поканили да се предадат и да сложат оръжие. Тъй като съпротивата била безполезна, те се подчинили и стрелците не им сторили нищо. Скоро след това пристигнал на кон, препускайки в пълен кариер, капитанът на отряда; този офицер, достоен да служи под командата на Галифе, застрелял с револвера си пленените един по един и след това заминал с отряда си. Тримата от гвардейците били убити, а един, на име Шефер, тежко ранен, останал жив и по-късно бил докаран в болницата на Бисетър. Комуната изпратила там комисия, за да вземе показания от умиращия, които комисията публикува в своя отчет. Когато един от парижките членове на Събранието направил запитване до военния министър по повод на този доклад, депутатите в „земевладелската камара“ заглушили думите му с викове и не позволили на министъра да отговори. За тяхната „славна“ армия било оскърбление не да върши убийства, а да говори за тях.

Душевното спокойствие, с което това Събрание се отнася към ужасите на гражданската война, се вижда в думите на един от бюлетините на Тиер до неговите префекти: „L'Assemblée siège paisiblement“ (то, подобно на Оливие, се отнася към събитията с *souff léger***); правителството, което се състои от главни престъпници, доказва с гастронимическите си празненства у Тиер и на тра-

* „Събрането заседава мирно“. *Ред.*

** с леко сърце (игра с израза на председателя на Министерския съвет Оливие — виж настоящия том, стр. 510). *Ред.*

пезата на немските принцове, че храносмилането им не е пострадало дори от сенките на Льоконт и Клеман Тома.

6) КОМУНАТА

След Седаи Комуната беше провъзгласена от работниците на Лион, Марсилия и Тулуза⁴⁵³. Гамбета положи всички усилия да я унищожи. При обсадата на Париж постоянно редуващите се работнически въстания — които всеки път биваха смазвани под разни фалшиви предлози от бретонците на Трошю, тези достойни приемници на корсиканците на Луи Бонапарт — представляваха опити да се замени правителството на узурпаторите с Комуната. Комуната, която тогава пролетариатът мълчаливо лелееше в съзнанието си, беше истинският секрет на революцията от 4 септември. Ето защо сутринта на 18 март, след поражението на контра-революцията, дремеща Европа, която виждаше на сън пруска империя, се събуди от гръмогласните викове на Париж: „Vive la Commune!“*

Какво представлява Комуната, този сфинкс, който измъчва буржоазните умове със своята загадка?

Най-просто разбирана, тя е формата, в която работническата класа взема в ръцете си политическата власт в Париж и другите промишлени центрове, представляващи нейна социална опора.

В манифеста си от 20 март Централният комитет заяви:

„Парижките пролетарии, виждайки пороците и измяната на господстващите класи, разбраха, че за тях е ударил часът, когато трябва да спасят положението, като вземат в свои ръце управлението на обществените работи... Те разбраха, че техен повелителен дълг и тяхно неоспоримо право е да станат господари на собствената си съдба, като вземат в ръцете си политическата власт“ (държавната власт).

Но пролетариатът не можеше просто да завладее съществуващия държавен апарат и да постави в действие тази готова сила за собствените си цели, както са правили господстващите класи и техните различни съпернически групи в редуващите се моменти на своето тържество. Първото условие, за да задържи той политическата власт, е да преустрои традиционния работен механизъм на държавата и да го унищожи като оръдие за класово господство. Тази грамадна правителствена машина, която с всеобхващащите си пръстени — постоянната армия, йерархичната бюро-

* „Да живее Комуната!“ *Ред.*

крация, послушната полиция, духовенството и раболепното съдийско съсловие — се е увила като боа около истинския обществен организъм, беше създадена за пръв път по времето на абсолютната монархия като оръжие на зараждащото се буржоазно общество в борбата му за освобождение от феодализма. Първата френска революция, която си бе поставила за задача да даде пълен простор за свободното развитие на съвременното буржоазно общество, трябваше да помете всички местни, териториални, градски и провинциални крепости на феодализма и по този начин едновременно с това тя подготви обществената почва за онази надстройка, каквато е централизираната държавна власт с нейните всесилни органи, разклоняващи се по принципа на системното и йерархично разделение на труда.

Но работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в действие за собствените си цели. Политическото оръдие за нейното поробване не може да служи като политическо оръдие за нейното освобождение.

Съвременната буржоазна държава се изпълчава в два важни органа — парламента и правителството. В периода на републиката на партията на реда, от 1789 до 1851 година, всемогъществото на парламента породило собственото си отрицание — Втората империя — и имперският режим с простата си пародия на парламент е режимът, който процъфтява сега в повечето големи милитаристични държави на европейския континент. Узурпаторската диктатура на правителствения апарат, която на пръв поглед създава привидност на диктатура над самото общество, издигаща се едновременно над всички класи и еднакво унижаваща всички класи, в действителност стана, поне на европейския континент, единствената възможна държавна форма, при която присвояващата класа може да запазва господството си над произвеждащата класа. Сборището от призраци на всички останали в миналото френски парламенти, което все още витае над Версай, няма никаква друга реална сила освен правителствената машина във формата, в която тя беше създадена от Втората империя.

Гигантският правителствен паразит, който с всеобхващащите си пръстени — бюрокрацията, полицията, постоянната армия, духовенството и съдийското съсловие — уплита като боа обществения организъм, съществува от времето на абсолютната монархия. Тогава централизираната държавна власт трябваше да служи като могъщо оръдие на зараждащото се буржоазно общество в борбата му за освобождение от феодализма. Френската революция от XVIII век, която си бе поставила за задача да изхвърли средновековните вехтори на сеньориалните, местните, градските

и провинциалните привилегии, не можеше същевременно да не очисти обществената почва от последните пречки, които още спъваха пълното развитие на централизираната държавна власт с нейните всесилни органи, изградени по принципа на системното и йерархично разделение на труда. В такъв вид тя възникна по времето на Първата империя, която самата беше създадена от коалиционните войни на стара полуфеодална Европа против нова Франция. При следващите парламентарни режими — Реставрацията, Юлската монархия и републиката на партията на реда — върховното управление на тази държавна машина не само стана ябълка на раздора между съперническите си фракции на господстващите класи, неудържимо привлечани към него от доходите и от изгодните длъжности, които то носеше, но и колкото повече с икономическия прогрес на съвременното общество се увеличаваха редовете на работническата класа, растяха мизерията и бедствията ѝ, организираше се нейната съпротива и се развиваше у нея стремежът към свобода, с една дума — колкото повече съвременната класова борба, борбата между труда и капитала, вземаше по-ясна форма, толкова по-поразителна промяна ставаше в облика и характера на държавната власт. Държавната власт винаги е била власт, която пази реда, т. е. съществуващия обществен строй, и следователно подчиняването и експлоатацията на произвеждащата класа от присвояващата класа. Но докато този строй се приемаше като неотменна и неоспорима необходимост, държавната власт можеше да си дава вид на безпристрастие. Тя поддържаше съществуващото подчинение на масите като непокланен ред на нещата, като социален факт, който масите търпят, без да се борят против него, а тяхното „естествено началство“ го поддържа без особени грижи. С навлизането на самото общество в нова фаза, фазата на класовата борба, неизбежно трябваше да се измени (да претърпи резки изменения) характерът на неговата организирана обществена сила, на държавната власт — все повече характерът на държавната власт се развиваше като оръдие на класовия деспотизъм, като политическа машина, която съществува, за да увековечи с насилие социалното поробване на производителите на богатствата от онези, които ги присвояват, като оръдие за икономическото господство на капитала над труда. След всяка нова народна революция, в резултат на която управлението на държавната машина преминаваше от една групировка на господстващите класи у друга, потисническият характер на държавната власт се развиваше все по-пълно и се използваше все по-безпощадно, защото обещанията, дадени от революцията и наглед осигурени от нея, можеха да бъдат нарушени само с прилагането

на сила. При това промените, които настъпваха като резултат на извършваните една след друга революции, само даваха политическа санкция на социалния факт, че властта на капитала нарастваше, и поради това предаваха самата държавна власт все по-непосредствено в ръцете на преките врагове на работническата класа. Така Юлската революция предаде властта от ръцете на земевладелците в ръцете на едрите фабриканти (едрите капиталисти), а Февруарската революция — в ръцете на обединилите се фракции на господстващата класа, обединили се въз основа на антагонизма си към работническата класа в „мартия на реда“ — ред на тяхното класово господство. В периода на парламентарната република държавната власт стана най-после открито признато оръдие за война на присвояващата класа против произвеждащите народни маси. Но като открито оръдие на гражданската война тя можеше да бъде използвана само през време на гражданска война и затова условие за съществуването на парламентарната република беше продължаването на открито обявената гражданска война, т. е. отричането на същия този „ред“, от името на който се водеше тази гражданска война. Такова положение на нещата можеше да има само спазматичен, извънреден характер. То беше невъзможно като нормална политическа форма на обществото, непоносимо беше дори за по-голямата част от буржоазията. И поради това, когато всички елементи на народната съпротива бяха разгромени, парламентарната република трябваше да изчезне (да очисти пътя), като отстъпи мястото си на Втората империя.

Империята, която заявяваше, че се опира на производителите, представляващи мнозинството от нацията — на селяните, които изглеждаха невъвлечени в класовата борба между капитала и труда (безразлични и враждебни и към двете борещи се обществени сили), която използваше държавната власт така, като че ли беше сила, стояща над господстващите класи и над класите, по отношение на които се осъществява това господство, която наложи на тези класи примирие (като заглуши класовата борба в политическата ѝ, а следователно и революционна форма), която лишн държавната власт от формата ѝ на открит класов деспотизъм, като разби парламентарната власт, т. е. непосредствената политическа власт на присвояващите класи, — тази империя беше единствено възможната държавна форма, способна временно да продължи съществуването на стария обществен ред. Ето защо целият свят приветствува империята като „спасителка на реда“ и в целия свят хората, претендиращи за ролята на робовладелци, 20 години се възхищаваха от нея. Под нейното господство, което съвпадна с промените, причинени на оветовния пазар от Калифорния, Австра-

дня⁴⁵⁴ и от чудното развитие на Съединените щати, започна период на небивала промишлена активност, оргия на борсовата спекула, на финансовото мошеничество, на авантюризма на акционерните дружества, а всичко това водеше до бърза централизация на капитала чрез експроприране на средната класа и до увеличаване на пропастта между капиталистическата и работническата класа. Цялата отвратителност на капиталистическия строй, вътрешните тенденции на който получиха пълен простор, излезе безпрепятствено наяве. И в същото време — оргия на тънещата в разкош безнравственост, блясък на разврата, дяволска вакханалия на всички низки страсти на „висшите класи“. Тази последна форма на правителствената власт беше същевременно най-протитуираната ѝ форма, безсрамен грабеж на държавните средства от банда авантюристи, разсадник на огромни държавни дългове, венец на разложението, изкуствен живот, пълен с фалш и лицемерие. Правителствената власт с цялата ѝ блестяща декорация, която я покриваше от горе до долу, бе затънала в кал. Щиковеите на Прусия, която сама жадуваше да пренесе европейския център на този режим на златото, кръвта и калта от Париж в Берлин, оголиха пълната гнилост на самата държавна машина и гниенето на целия обществен организъм, който процъфтяваше при този режим.

Това беше държавната власт в нейната последна и най-протитуирана форма, в нейната най-пълна и гнусна действителност, която работническата класа на Париж трябваше да преодолее и от която само тя можеше да избави обществото. Колкото се отнася до парламентаризма, той беше умъртвен от собствения си триумф и от империята. На работническата класа оставаше само едно — да не го възкресява.

Работниците трябваше да разбият не една повече или по-малко незавършена форма на правителствената власт на старото общество, а самата тази власт в последната ѝ и изчерпваща форма — *империята*. Права противоположност на *империята* беше *Комуната*.

Най-просто разбираана, Комуната означаваше преди всичко предварително разрушаване на старата управленческа машина в централните ѝ пунктове, в Париж и в другите големи градове на Франция, и заменянето ѝ с истинско самоуправление, което в Париж и в големите градове, представляващи социална опора на работническата класа, беше правителство на работническата класа. Вследствие на обсадата Париж се избави от армията, която беше заменена от националната гвардия, състояща се в основната си маса от работниците на Париж. Въстанието на 18 март стана възможно само благодарение на това положение на нещата. Този

факт трябваше да се превърне в установен ред, а постоянната армия, която защитава правителството и е насочена против народа, да се замени с националната гвардия на големите градове, т. е. с народа, въоръжен, за да не допусне правителствена узурпация. Комуната трябваше да се състои от градски представители, избрани чрез общо гласуване по различни райони (тъй като Париж беше инициатор на Комуната и служеше като неин образец, трябва да се позовем на него), отговорни и във всяко време сменяеми. Естествено, повечето от тях биха били работници или признати представители на работническата класа. Комуната трябваше да бъде не парламентарна, а работеща корпорация, която едновременно и законодателства, и изпълнява законите. Полициите, които досега бяха оръдие на централната власт, трябваше да станат слуги на Комуната и като длъжностните лица от всички останали области на управлението трябваше да се назначават от Комуната и винаги да бъдат сменяеми от нея; всички длъжностни лица, както и самите членове на Комуната, трябваше да изпълняват работата си срещу заплата, каквато получава работник. Занапред и съдиите трябваше да бъдат избираеми, сменяеми и отговорни. Инициативата по всички въпроси на обществения живот трябваше да остане в ръцете на Комуната. С една дума, всички обществени функции, дори малкото такива функции, които биха принадлежали на централното правителство, биха се изпълнявали от чиновници на Комуната, следователно под контрола на Комуната. Едно от най-нелепите твърдения — че централните функции не са функции на правителствената власт над народа, а функции, наложени от главните и общи нужди на страната — би станало невъзможно. Тези функции ще съществуват, но изпълняващите ги лица не биха могли, както при старата правителствена машина, да застанат над действителното общество, защото тези функции трябваше да се изпълняват от *комунални чиновници*, следователно винаги под действителен контрол. Обществените длъжности преставаха да бъдат частна собственост, която централното правителство раздава на своите протежета. Премахването на постоянната войска и на правителствената полиция унищожаваше материалната сила на потисничеството. Отделянето на църквата от държавата и експроприирането на всички църкви, доколкото те са корпорации, притежаващи имуществва, и премахването на религиозното преподаване от всички обществени училища (като едновременно се въведе безплатно обучение) и ограничаването му до уединената сфера на частния живот, където да съществува от милостинята на верующите, освобождаването на всички учебни заведения от правителственото опекуство и зависимост — всичко

това трябваше да сломи силата на духовното потисничество, да направи науката не само достъпна за всички, но и свободна от оковите на правителствения гнет и на класовите предразсъдъци. Муниципалните данъци трябваше да се определят и събират от Комуната, данъците за общодържавни цели — от комунални длъжностни лица, и да се изразходват от самата Комуна за общи нужди (тяжното изразходване за общи нужди да се контролира от самата Комуна).

По този начин правителствената сила за потискане и власт над обществото се разрушаваше поради премахването на чисто потисническите ѝ органи, а функциите, които правомерно принадлежат на правителствената власт, трябваше да се изпълняват не от органи, стоящи над обществото, а от отговорни служители на самото общество.

7) ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Срещу борещия се, трудещ се, мислещ Париж, наелектризиран от ентузиазма на историческата инициатива и изпълнен от героизма на настоящето, срещу новото общество, което се ражда в мъки, противостои във Версай старото общество, светът на традиционното лицемерие, затънал в лъжа. Неговият истински представител е това земевладелско Събрание, пълно с фъфлещите вампири на всички отживели режими, в които последователно се е възпъщавало класовото господство във Франция; техен ръководител е един стар парламентарен шарлатанин, а техният меч е в ръцете на бонапартистките *capitulards*, които бомбардираха Париж пред очите на своите проски победители.

Планините от развалини, с които се покри Франция при падането на Втората империя, за тях са само благоприятна възможност да изравят и измъкват на бял свят цялата смет на предишни развалини — сметта на легитимизма или орлеанизма.

Те се мъчат да разпалят пламъка на живота в атмосфера, отровена от гробищните миазми на всички емиграции на миналото. (Самият въздух, който те дишат, е отровен от гробищните миазми на всички емиграции на миналото.)

У тях няма нищо реално освен общия им заговор против живота, користта на класовите им интереси, желанието им да ръфат трупа на френското общество, освен общите им робовладелски интереси, омразата им към настоящето и войната им против Париж.

Всичко в тях е карикатурно, като се почне от тази стара муния от режима на Луи-Филип, граф Жобер, който се провиква в

Националното събрание, в двореца на Людовик XIV: „Ние сме държавата!“ („Държавата — това сме ние“)⁴⁵⁵ (те наистина са призрактът на държавата, откъсната от обществото), до пълзящите пред Тьер републиканци, които устройват свои събрания в *Жодьо-Пом* (зала за игра на топка), за да демонстрират израждането си в сравнение с предшествениците си от 1789 г.

Начело на тях стои Тьер, преобладаващото мнозинство от тях се разделя на две групи — легитимисти и орлеанисти, в опашката им вървят републиканците от „стар стил“. Всяка от тези фракции интригува, стремейки се към собствената си реставрация; републиканците се стремят към реставрация на парламентарната република, възлагайки надеждите си на старческото славолубие на Тьер, засега образуват републиканска декорация за неговото управление и с присъствието си санкционират войната на бонапартистките генерали против Париж, след като се опитаха да въвлекат Париж в обятията на Тьер и да го обезоръжат под командата на Сесе! Рицари на печалния образ! Униженията, които те доброволно търпят, показват в какво се е изродил републиканизмът като особена форма на класово господство. Именно тях имаше предвид Тьер, когато попита събралите се мерове на департамента Сена и Оаза какво искат още: „Не стои ли той, обикновеният гражданин, начело на държавата?“ Прогресът от 1830 до 1870 г. се състои в това, че тогава Луи-Филип беше най-добрата република, а сега най-добрата република е самият мъничък Тьер, министърът на Луи-Филип.

Принудени да вършат истинското си дело — воденето на войната против Париж — с помощта на бонапартистките войници, жандарми и полицаи под командата на запасни бонапартистки генерали, те треперят от страх, подозирайки, че както в периода на режима им от 1848 до 1851 година, те само коват оръдието за втора реставрация на империята. Папските зуави, вандейците на Кателино, бретонците на Шарет — ето какво представлява в действителност тяхната „парламентарна“ армия, този призрак на армия в сравнение с реалната сила на империята. Те, които побесняват само при думата „република“, същевременно приемат от нейно име всички искания на Бисмарк, разпиляват от нейно име остатъците от богатствата на Франция за гражданска война, хулят от нейно име Париж, подготвят от нейно име закони за бъдеща разправа с метежниците, узурпират от нейно име диктаторската власт над Франция.

Законността на властта си те обосновават с общото изборно право, против което винаги са се борили, когато самите те бяха на власт от 1815 до 1848 г., което те отмениха през май 1850 г..

след като то беше въведено от републиката против волята им и което те сега приемат във вид на проституирано наследство на империята, като забравят при това, че заедно с него приемат империята на плебисцитите! Самите те са немислими дори със своето общо изборно право.

Те упрекват Париж, че се е опълчил против националното единство, а тяхната първа дума беше искането да се обезглави това единство, като се лиши Париж от зването столица. Париж извърши онова, което самите те уж желяеха, но той го извърши не така, както те желяеха, не като реакционна фантазия на миналото, а като революционно утвърждаване на бъдещето. От 18 март насам шовинистът Тиер заплашва Париж с „пруска интервенция“, в Бордо той настояваше за „интервенция на Прусия“, фактически действа против Париж само със средствата, предоставени му от Прусия. В сравнение с този шарлатанин на шовинизма Бурбоните бяха олицетворение на самото достойнство.

Каквото и име да носи тяхната реставрация — в случай, че те победят, — какъвто и сполучлив претендент да я възглави, нейна действителност може да бъде само империята — последната и неизбежна политическа форма на господство на техните прогнили класи. Ако съумеят да я възстановят — а успее ли който и да е от техните планове за реставрация, ще бъдат принудени да я възстановят, — те ще съумеят само да ускорят гниенето на представляваното от тях старо общество и узряването на новото общество, против което се борят. Техните угаснали очи виждат само политическата фасада на отживелите режими и те мечтаят да ги възкресят, като поставят начело някакъв Анри V или Парижкия граф. Те не виждат, че социалните основи, на които са почивали тези политически надстройки, вече са изгнили, че тези режими бяха възможни само в миналите фази от развитието на френското общество, при условия, които това общество вече е надраснало, и че сега то, като състояние на своето гниене, може да допусне само режим на империята, и като свое възраждане — само Републиката на труда. Те не разбират, че циклите на политическите форми са представлявали само политически израз на действителните изменения, които стават в обществото.

Прусците, които в грубо опиянение от военния си триумф наблюдават агонията на френското общество и я използват за свояте цели с мръсната пресметливост на Шейлок и с грубата наглост на Краутjunker*, вече сами са наказани с това, че империята бе пресадена на германска почва. Самите те са обречени

* провинциален, ограничен, закостенял немски дворянин (юнкер). *Ред*

да освободят във Франция подземните сили, които ще ги погълнат заедно със стария ред на нещата. Парижката комуна може да падне, но Социалната революция, на която тя сложи началото, ще победи. Месторождението ѝ е навсякъде.

*ФРАГМЕНТИ

Лъжите в бюлетините на Тиер

Безкрайните мошеничества на Версай, лъжливият му характер се възплъщават и концентрират най-пълно в Тиер, този професионален лъжец, за когото „реалността на нещата“ съществува в техния „парламентарен смисъл“, т. е. като лъжа.

В отговора си на писмото на архиепископа той хладнокръвно отрича „мнимите екзекуции и репресии (!), приписвани на версайските войски“, и тази безсрамна лъжа се потвърждава от косия, назначена специално за това от неговата „земевладелска камара“. Той знае, разбира се, че самите бонапартистки генерали тържествено обявяват тези разправи. Но в „парламентарен смисъл“ те не съществуват.

В циркуляра си от 16 април по повод на бомбардирането на Париж той пише:

„И да са били дадени няколко оръдейни изстрела, това е направила не версайската армия, а неколцина инсургенти, които са искали да покажат, че се сражават, макар всъщност да са се страхували да си покажат носа“.

Разбира се, Париж бомбардира сам себе си, за да покаже на света, че се сражава!

И след известно време: „Нашата артилерия не бомбардира; но, наистина, обстрелва“.

Бюлетин на Тиер по повод на Мулен-Саке (4 май): „Освобождението на Париж от потискащите го отвратителни тирани“ (освобождение — чрез избиване на спящи национални гвардейци).

Разнородната сбирщина от въоръжен отряди — утайката на бонапартистката войнишка сган, пусната от затворите по милостта на Бисмарк, с основно ядро жандармите на Валантен и полиците на Пнетри, с гарнизурата от папските зуави, шуаните на Шарет, вандейците на Кателно, и всичко това под командата на генерал-дезертьори от декемврийския режим и капитулацията, — тази сбирщина той нарича „най-добрата армия, която Франция е имала“.

някога“. И ако прусаците досега стоят в Сен-Дени, то е само защото Тиер иска да ги плаши с вида на тази „най-добра от добрите армии“.

Ако такава е „най-добрата армия“, то версайското допотопно Събрание е „най-либералното и най-свободно избраното от всички събрания, които Франция е имала някога“. Но Тиер достига върха на своята ексцентричност, като заявява пред меровете и др., че е „човек, който никога не е нарушавал думата си“ — разбира се, той е държал на думата си в парламентарен смисъл.

Той е най-истинският републиканец, а „Събранието е по-либерално и от самия него“ (заседанието от 27 април).

В обръщението до меровете: „Можете да разчитате на моята дума, аз никога не съм я нарушавал“, т. е. в непарламентарен смисъл — никога не съм я спазвал. „Това събрание е едно от най-либералните, които Франция е избирала някога.“

Той сравнява себе си с Линкълн, а парижани — с бунтовниците робовладелици от Юга. Но южняците искаха териториално отделяне от Съединените щати, за да запазят робството. А Париж иска отделяне от властта на самия господин Тиер и представляваните от него интереси, за да бъде освободен трудът.

Отмъстителната злоба, с която бонапартистките генерали, жандармите и шуаните се нахвърлят върху Париж, е неизбежна в класовата война против труда, обаче в дребната комедия на своите бюлетини Тиер използва това като предлог, за да играе ролята на някакъв карикатурен Наполеон I и да става за смях на Европа, заявявайки безсрамно, че с войната си против парижани френската армия си върнала славата, която загуби във войната с прусаците. По този начин цялата война заприличва на обикновена детска игра, замислена, за да се даде воля на детинското славолюбие на един пигмей, опиянен от това, че може да описва *собствените* си сражения, водени от *собствената* му армия, под *собственото* му тайно командване.

И лъжите му достигат върха си, когато става дума за Париж и провинцията.

Излиза, че Париж, който в действителност вече два месеца отблъсква „най-добрата армия, която Франция е имала някога“, въпреки тайната помощ, която тази армия получава от прусаците, жадува само Тиер да го спаси от „жестоките тирани“ и затова се сражава против Тиер, макар да представлява само шепа престъпници.

Тиер неуморно представя Комуната като шепа каторжници, престъпници, измет. Париж се сражава против Тиер, защото иска Тиер да го спаси от „потискащите го отвратителни тирани“. Но

тази „шепа“ отявлени престъпници вече два месеца дава отпор на „най-добрата армия, която Франция е имала някога“, предвождана от непобедимия Мак-Махон и вдъхновявана от наполеоновския гений на самия Тиер!

Съпротивата на Париж не била действителност — но затова пък лъжите на Тиер за Париж са действителност.

Като не се задоволяват с това, че опровергават Тиер със своите подвизи, всички живи елементи на Париж напразно се обръщаха към него, за да го изведат от създадения от него свят на лъжата.

„Не бива да се смесва парижкото движение със завладяването на Монмартър, което послужи само като негов повод и начало; това движение е общо и се корени дълбоко в съзнанието на Париж; мюзинството дори от онези, които по една или друга причина не се присъединиха към него (стоят настрана), все пак не отричат неговата социална обоснованост“.

Кой заяви това на Тиер? Делегатите на синдикалните камари, хора, които говорят от името на 7—8 хиляди търговци и индустриалци. Те отидоха във Версай, за да му го кажат лично. Същото заявиха *Лигата на републиканския съюз и масонските ложичи*⁴⁵⁶ чрез устата на своите делегати и чрез своите демонстрации. Но Тиер държи на своето.

В бюлетина по повод на Мулен-Саке той пише (4 май):

„300 души са взети в плен... останалите бунтовници са бягали презглава, като са оставили на бойното поле 150 убити и ранени... Такава е победата, която Комуната ще може да слави в своите бюлетини. Париж скоро ще бъде освободен от потискащите го жестоки тирани“.

Но борещият се Париж, действителният Париж не е неговият Париж. Неговият Париж е парламентарната лъжа. „Богатият, капиталистическият, тунейдският Париж“, космополитичният вертеп — това е неговият Париж. Това е Париж, който иска да бъде върнат на Тиер; а действителният Париж е Париж на „подлата сган“. Париж, който показва храбростта си в „мирната процесия“ и в паническото бягство на Сесе, който изпълва сега Версай, Рюей, Сен-Дени, Сен-Жермен-ан-Ле, където го последваха кокотките, които се лепят по „хората на семейството, религията и реда“, а най-вече по „хората на собствеността“; Париж на тунейдските класи, Париж на *franc-fileurs*, който се забавлява да наблюдава с далекогледни бушуващите битки, за които гражданската война е само приятно развлечение — такъв е Париж на г-н Тиер, точно така, както кобленцката емиграция⁴⁵⁷ беше Франция на г-н дьо Колон и както версайската емиграция представлява Франция на г-н Тиер.

Ако е лъжлива измислица Париж, който уж иска Тиер, неговата „земевладелска камара“, *décembreuse* и жандармите да го освободят от Комуната, също такава измислица е и „провинцията“, която желае да се освободи от Париж с помощта на Тиер и на неговата „земевладелска камара“.

Още преди окончателното сключване на мирния договор във Франкфурт⁴⁵⁸ Тиер призова провинцията да изпраща своите батальони национална гвардия и доброволци във Версай за борба с Париж. Провинцията категорично отказа. Само Бретан изпрати шепа шуани, „сражаващи се под бяло знаме, с пришити върху гърдите на всеки от тях Христово сърце от бяла тъкан и с бойния вик „Vive le roi!“* Ето как провинцията на Франция се отзова на неговия апел, така че той трябваше да измоли от Бисмарк пленените френски войски, да пусне в действие папските зуави (истинските въоръжени представители на неговата френска провинция) и да образува от 20 000 жандарми и 12 000 полицаи основното ядро на своята армия.

Въпреки стената от лъжи, идейната и полицейска блокада, чрез която се опитваше (да отдели) да изолира Париж от провинцията, провинцията не само не му прати батальони за водене на войната против Париж, но и изпрати при него такъв поток от делегации, които настояваха да се сключи мир с Париж, че той отказа повече да ги приема лично. Тонът на изпратените от провинцията адреси, в повечето от които се предлагаше да се сключи незабавно примирие с Париж, да се разпусне Събранието, „по-неже е изтекъл срокът на неговите пълномощия“, и да се дадат исканията от Париж муниципални права, беше толкова оскърбителен, че Дюфор се опълчва против тях в своя „циркуляр против помирението“, адресиран до префектите. А „земевладелската камара“ и Тиер не получиха от провинцията нито един съчувствен адрес. Но *grand defi****, което провинцията хвърли в отговор на „лъжите“, разпространявани от Тиер за нея, бяха муниципалните избори от 30 април, проведени при неговото правителство и въз основа на закон, изработен от неговото Събрание. От 700 000 (кръгло) муниципални съветници, избрани в 35 000 общини, които оставаха още на осакатена Франция, легитимистите, орлеанистите и бонапартистите не можаха заедно да прокарат дори 8 000 свои привърженици! Допълнителните избори бяха още по-враждебни! Това ясно показа колко *Националното събрание*, избрано внезапно и под лъжлив предлог, представлява Франция, провинциална Франция, Франция без Париж!

* „Да живее кралят!“ *Ред.*

** *главното предизвикателство. Ред.*

Но проектът да се свика в Бордо събрание на муниципални делегати от големите провинциални градове, осъществяването на който Тиер забрани въз основа на собствения си закон от 1834 г. и на бонапартисткия закон от 1855 г.⁴⁵⁹, го принуди да признае, че „неговата провинция“ е също такава лъжа, каквато е и „неговият“ Париж. Той обвинява провинцията, че прилича на „вероломна“ Париж с горещото си желание „да положи основите на комунизма и на бунта“. Още веднаж му беше даден отговор в последните резолюции на муниципалните съвети на Нант, Виен, Шамбери, Лиму, Каркасон, Анже, Карпантра, Монпелие, Прива, Гренобъл и други, които настойчиво предлагаха да се сключи мир с Париж, като държаха на

„безусловно признаване на републиката и на комуналните права; всичко това“, както заявява муниципалният съвет на Виен, „избраните на 8 февруари лица обещаха в своите циркулярни послания, когато бяха още кандидати. За да се прекрати външната война, то“ (Националното събрание) „отстъпи две провинции и обеща на Прусия 5 милиарда. То трябва да направи всичко, за да сложи край на гражданската война.“

(Тъкмо обратното: двете провинции не са „частна“ собственост на тези лица, а що се отнася до обещаните 5 милиарда, цялата работа е там, че те трябва да бъдат платени от френския народ, а не от тях.)

Ето защо, макар че Париж може с пълно основание да се оплаче от провинцията, че се ограничава с мирни демонстрации, без да му окаже помощ в борбата му против всички сили на правителството... все пак провинцията най-недвуусмислено опроверга лъжите на Тиер и на Събранието, че били нейни представители. Тя заяви, че тяхната провинция е лъжа, както и цялото им съществуване — празно лицемерие и измама.

Генералният съвет се гордее с важната роля, която изиграха парижките секции на *Интернационала* в славната парижка революция. Въпросът не е в това, както си въобразяват глупците, че парижката или някакви други секции на *Интернационала* получавали *mot d'ordre** от центъра. Но тъй като най-добрата част от работническата класа във всички цивилизовани страни принадлежи към *Интернационала* и е проникната от неговите идеи, навсякъде в движенията на работническата класа тя несъмнено трябва да върви начело.

* заповеди. Ред.

Париж* беше на стража от самия ден на капитулацията, по силата на която правителството от пленници на Бисмарк му предаде Франция, но в замяна на това получи разрешение да запази лична охрана с очевидната цел да усмири Париж. Националната гвардия се реорганизира и възложи върховното си командване на Централен комитет, избран от всички роты, батальони и батареи на столицата, с изключение на някои остатъци от старите бонапартистки формации. Пред самото влизане на прусците в Париж Централният комитет взе мерки да се преместят на Монмартър, в Белвил и Ла-Вилет оръдията и картечниците, изменнически оставени от *capitulards* именно в онези квартали, в които се готвеха да навлязат прусците.

Въоръжен Париж беше единствената сериозна пречка за контрареволуционния заговор. Следователно Париж трябваше да бъде обезоръжен. По този въпрос камарата в Бордо се изказа съвсем откровено. Дори ако яростният рев на депутатите от „земевладелската камара“ не свидетелствуваше така ясно за това, фактът, че Тиер предаде Париж под заповедите на триумвират от *décembreurs* Виноа, бонапартисткия жандарм Валантен и генерала йезуит Орел дьо Паладин, не оставяше ни най-малко съмнение относно крайната цел на обезоръжаването на Париж. Но докато тези чудовищни престъпници признаха открито каква цел преследват, предложът, който изпользваха, за да започнат гражданската война, беше най-безсрамната, най-нахалната (крещяща) лъжа. Артилерията на парижката национална гвардия — заяви Тиер — е собственост на държавата, поради което трябва да бъде върната на държавата. В действителност фактите бяха следните: Париж беше на стража от самия ден на капитулацията, по силата на която пленниците на Бисмарк му предадоха Франция, като издействуваха за себе си значителна лична охрана с очевидната цел да усмирят Париж. Националната гвардия се реорганизира и възложи върховното си командване на Централен комитет, избран от цялата маса на националните гвардейци с изключение на някои остатъци от старите бонапартистки формации. Пред самото влизане на прусците в Париж нейният Централен комитет взе мерки да се преместят на Монмартър, в Белвил и Ла-Вилет оръдията и картечниците, изменнически оставени от *capitulards* именно в онези квартали, в които се готвеха да навлязат прусците. Тази артилерия беше създадена с пари, събрани от самата национална гвардия. В конвенцията от 28 януари тя

* От това място започва текст на три отделни страници ръкопис без номерация; към втория параграф е написано: „страница 9“. *Ред.*

беше официално призната за частна собственост на националната гвардия и като такава не беше включена в общата маса на държавното оръжие, което трябваше да се предаде на победителя. И Тиер се осмели да започне гражданска война под фалшивия предлог, че артилерията на националната гвардия била държавна собственост!

Заграбването на тази артилерия трябваше да послужи очевидно само като подготвителна мярка за общото обезоръжаване на парижката национална гвардия и следователно за обезоръжаването на революцията от 4 септември. Но тази революция стана узаконено състояние на Франция. Републиката във Франция бе призната от победителя в самия текст на капитулацията, а след капитулацията бе призната от чуждите държави, от нейно име беше свикано Националното събрание. Единственото законно основание на Националното събрание в Бордо и на неговата изпълнителна власт беше революцията на парижките работници от 4 септември. Ако не беше революцията от 4 септември, това Национално събрание незабавно би трябвало да отстъпи мястото си на законодателния корпус, който беше избран въз основа на общо изборно право и бе разгонен от революцията. Тиер и неговата банда би трябвало да капитулират, за да получат гаранционни свидетелства и удостоверения, спасяващи ги от пътешествие до Кайена. Националното събрание, с неговото пълномощие да сключи мира с Прусия, беше само един от епизодите на революцията. Нейно действително възплъщение беше въоръженият Париж, онзи Париж, който извърши тази революция, който издържа заради нея петмесечна обсада с всичките ужаси на глада, Париж, който въпреки „плана“ на Трошю с продължителната си съпротива даде възможност да се води много упорита отбранителна война в провинцията. И сега този Париж или трябваше по оскърбителната заповед на разбунтувалите се робовладелци от Бордо да се разоръжи и да признае, че народната революция от 4 септември не е имала друга цел освен обикновеното предаване на властта от ръцете на Луи Бонапарт и неговите фаворити в ръцете на други претенденти за трона, или Париж трябваше да води самоотвержена борба за делото на Франция, която можеше да се спаси от пълно падение и да възкръсне за нов живот само чрез революционно разрушаване на онези политически и социални условия, които породиха Втората империя и под нейното покровителство сами дойдоха до пълно разложение. Париж, измъчен от петмесечен глад, не се поколеба нито миг. Той беше изпълнен с героична решителност да мине през всички опасности на борбата с френските заговорници пред очите на пруската армия, която стоеше

пред вратите му. Но от дълбоко отвращение към гражданската война народното правителство на Париж, Централният комитет на националната гвардия, продължаваше да заема чисто обратна позиция въпреки провокационните действия на Националното събрание, узурпаторските действия на изпълнителната власт и застрашителното съсредоточаване на войски в Париж и около него.

Сутринта на 18 март Париж беше събуден от гръмогласни викове: „Vive la Commune!“* Какво представлява Комуната, този сфинкс, който измъчва буржоазните умове със своята загадка?

„Парижките пролетарии“ — писа Централният комитет в манифеста си за 18 март, — „виждайки пороците и измяната на господстващите класи, разбраха, че за тях е ударил часът, когато трябва да спасят положението, като вземат в свои ръце управлението на обществените работи... Те разбраха, че темен повелителен дълг и тяхно неоспоримо право е да станат господари на собствената си съдба, като вземат в ръцете си политическата власт.“

Но работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в действие за собствените си цели, както са правили съперническите фракции на присвоявателната класа при своя победа.

Централизираната държавна власт с нейните всесилни органи: постоянната армия, полицията, бюрокрацията, духовенството и съдийското съсловие — органи, изградени по принципа на системното и йерархичното разделение на труда — съществува от времената на абсолютната монархия, когато тя служеше като мощно оръжие на зараждащото се буржоазно общество в борбата му за освобождение от феодализма. Френската революция от XVIII век изхвърли вехторните на сеньориалните, местните, градските и провинциалните привилегии, като по този начин очисти обществената почва от последните средновековни препятствия за тази държавна надстройка. Тя доби окончателната си форма през време на Първата империя, която самата беше плод на коалиционните войни на стара, полуфеодална Европа против нова Франция. При следващите парламентарни режими владенето на правителствената власт не само стана ябълка на раздора между съперническите си фракции на господстващите класи, непреодолимо привличани от доходите и от влиятелните и изгодните длъжности, които тя носеше — но и заедно с икономическите изменения в обществото се изменяше и политическият ѝ характер. Колкото повече прогресът на промишлеността развиваше, разширяваше и задълбочаваше класовия антагонизъм между капитала и труда,

* „Да живее Комуната!“ Ред.

толкова повече правителствената власт придобиваше характер на национална власт на капитала над труда, на политическа сила, организирана, за да може чрез насилне да осигурява социалното робство, придобиваше характер на обикновена машина за класово господство. След всяка народна революция, която означаваше нова крачка напред в хода (развитието) на борбата между класите (на класовата борба), потисническият характер на държавната власт изпква все по-безпощадно, все по-очевидно. Юлската революция, която предаде управлението на държавната машина от ръцете на земевладелеца на ръцете на капиталиста, по тоя начин го предаде от ръцете на един по-далечен враг на работниците в ръцете на непосредствения им враг. Ето защо държавната власт заема по-ясно изразена позиция на враждебност и потискане към работническата класа. Февруарската революция вдига знамето на „социалната република“ и по този начин от самото начало доказва, че истинският смисъл на държавната власт е вече разобличен, че е отхвърлена нейната претенция да играе ролята на въоръжена сила, която уж охранява общественото благоденствие, претенцията ѝ, че е уж вълъщениче на общите интереси на обществото, че стон над враждуващите частни интереси, които си имат собствени сфери — тази революция доказва, че тайната на държавната власт като оръдие за класов деспотизъм е разкрита, че работниците се стремят към република вече не като политическа разновидност на старата система на класово господство, а като революционно средство за премахване на самото класово господство. Виждайки се застрашена от „социалната република“, господстващата класа инстинктивно чувствава, че анонимното царство на парламентарната република може да бъде превърнато в акционерно дружество на неговите враждуващи фракции, докато монархите на миналото със самото си име говорят за победата на една фракция и за поражението на друга, за надмощието на интересите на една част от господстващата класа над интересите на друга, на поземлената собственост над капитала — или на капитала над поземлената собственост. Противоположно на работническата класа господстващата досега класа, в каквито и специфични форми да си е присвоявала труда на масите, има един и същ *икономически* интерес: да запази робството на труда и да жъне неговите плодове или непосредствено, като собственик на земята и капиталист, или косвено, като държавни паразити на земевладелеца и капиталиста; да поддържа с насилствени методи такъв „ред“, при който произвеждащата маса, „подлага сган“, служи само като източник на богатство и на господство за „висшите класи“. Ето защо легитимистите, орлеанните, буржоазните

републиканци и бонапартистките авантюристи, които жадуват да оправдаят името си на защитници на собствеността преди всичко с нейното разграбване, се сплотяват в единен фронт и влизат в „партията на реда“, която е практически резултат на една революция, извършена от пролетариата, който възторжено издигаше лозунга за „социална република“. Парламентарната република на партията на реда е не само царство на терора на господстващата класа: държавната власт става в нейни ръце *открито признато оръдие на гражданската война* на капиталиста и земеделеца — да не говорим за техните държавни паразити — против революционните стремежи на производителя.

При монархическите режими потисническите мерки и принципите, провъзгласявани от правителството, което се намира на власт в дадения момент, биват разобличавани пред народа от онези фракции на господстващата класа, които не са на власт; опозицията сред господстващата класа се стреми да заинтересува народа със своите партийни разпри, като апелира към неговите интереси, взема позата на народни трибуни, защитавайки народните свободи. Но в анонимното царство на републиката, в която са слети в едно цяло начините за потискане, прилагани при всички режими на миналото (която взема оръдията си за потискане от арсеналите на всички режими на миналото), и в която тези начини се прилагат безпощадно, различните фракции на господстващата класа устройват истинска оргия на ренегатството. С цинично нахалство те се отказват от предишните си декларации, погазват своите „така наричани“ принципи, проклинат революциите, които сами са предизвикали в името на тези принципи, проклинат самото име република, макар че само нейното анонимно царство дава достатъчен простор, за да бъдат включени те в общия кръстоносен поход против народа.

По такъв начин тази най-жестока форма на класово господство е същевременно и най-омразната, предизвикваща най-голямо възмущение. Използвайки държавната власт само като оръдие на гражданската война, тя може да задържа тази власт само като увековечи гражданската война. Господството на партията на реда начело с парламентарна анархия, увенчано от непрестанните интриги на фракциите на партията на „реда“, всяка от които се стреми да възстанови своя любим режим, намирайки се в откритата война с цялото общество, съществуващо извън собствения ѝ тесен кръг, — това господство на партията на реда става най-непоносимото господство на безредието. След като във войната си против народните маси партията на реда сломи всички средства на тяхната съпротива и отдаде обезсилените народни маси на произвола

на изпълнителната власт, мечът на изпълнителната власт отстрани от сцената самата нея заедно с парламентарния ѝ режим. Ето защо тази парламентарна република на партията на реда може да бъде само междуцарствие. Нейн естествен резултат е *режимът на империята*, която и по ред да е тази империя. Държавната власт във форма на империя, за която сабята служеше като скилтър, заявяваше, че се опира на селяните, на тази обширна маса от производители, които стоят като че ли настрана от класовата борба между труда и капитала; империята се представяше за спасителка на работническата класа, тъй като разрушила парламентаризма, а заедно с него и прякото подчиняване на държавната власт от господстващите класи, и за спасителка на самите господстващи класи, тъй като държи в подчинение работническата класа, без да оскърбява чувствата ѝ; тя заявява, че целта ѝ е, ако не общественото благоденствие, поне националната слава. И поради това империята се обявява за „опасителка на реда“. Колкото и да е оскърбителна империята за политическата гордост на господстващата класа и на нейните държавни паразити, тя показва, че е режим, който действително е адекватен на буржоазния „ред“, тъй като дава пълен простор на всички оргии на нейната промишленост, на всички гнусотии на нейната спекула, на целия безнравствен разкош на нейния живот. Държавата, която уж се е издигнала по този начин над гражданското общество, в действителност сама става разсадник на всички мръсотии в това общество. Пруските щикове оголиха пълната гнилост на тази държава и същевременно гнилостта на обществото, което тя уж трябва да спаси; но този имперски режим е толкова неизбежен като политическа форма на „реда“, т. е. на „реда“ на буржоазното общество, че самата Прусия, би казал човек, унищожил неговия център в Париж, само за да го пренесе в Берлин.

Империята не е като своите предшественици — легитимната монархия, конституционната монархия и парламентарната република — просто една от политическите форми на буржоазното общество, тя е същевременно неговата най-простикуирана, най-завършена и последна политическа форма. Това е *именно* държавната власт на съвременното класово господство, поне на европейския континент.

²⁷⁵ «Черновки на «Гражданската война във Франция», които представляват подготвителни варианти на това произведение, Маркс написал през април — май 1871 г. Още в първите дни след революцията от 18 март Маркс започва да проучва грижливо всички материали по събитията в Париж, събира изрезки от вестници, прави си многобройни извадки от френски и английски вестници. През втората половина на април Маркс започва работата над първия план и я продължава до към 10 май, а след това пише втори план на «Гражданската война във Франция», работата над който завършва в средата на май, след което преминава към написването на окончателния текст на

«Гражданската война във Франция» във формата на възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация. Изрезките от вестниците и извадките на Маркс в неговите тетрадки, отнасящи се за последната седмица от съществуването на Парижката комуна, били използвани не във втория план, а вече в текста на самото възвание.

Ръкописите на първата и втората черновка на «Гражданската война във Франция» представляват листове с голям формат. Ръкописът на най-голямата по обем първа черновка, запазила се, както изглежда, изцяло, е от 11 изписани от двете страни листа, или 22 страници, от 1 до 22-а, номерирани от Маркс, с изключение на страниците 6-а и 13-а под ред. От ръкописа на втората черновка, която се е състояла, както може да се предположи, като се изхожда от номерацията на Маркс (не на всички листове има такава) очевидно от 13 листа, са се запазили 11 (8 от тях са изписани от едната страна, а 3 листа са изписани от двете страни). На липсващите листове от ръкописа се е намирал, както изглежда, параграф 4 от произведението, който е предшествовал запазения се параграф 5: «Започване на Гражданската война. Революцията от 18 март. Клеман Тома. Лъоконт. Сблъскването на Вандомския площад». Последните три неномерирани страници (виж настоящия том, стр. 610—616) съдържат главно новата редакция на отделни пасажи от втория вариант. По-голямата част от текста в ръкописа на първата и втората черновка е зачеркната от Маркс с вертикални и наклонени черти, с които обикновено Маркс отбелязвал пасажите, използвани при работата над окончателния текст на «Гражданската война във Франция». В настоящото издание не се възпроизвеждат само онези думи и фрази от ръкописа, които са били зачеркнати от Маркс с хоризонтална черта. И в двата ръкописа има много обграждания на полето, скоби, квадратни скоби и т. и., които имат характер на работни бележки (в настоящото издание те не се възпроизвеждат).

Когато дава цитати или споменава декрети и прокламации на Комуната, в черновките си Маркс често се позовава на тях според датите на публикуването им или според датите на съобщенията за тях в лондонските вестници.

«Черновки на «Гражданската война във Франция» не са били публикувани, докато Маркс и Енгелс са били живи и дълго време след смъртта на основоположниците на марксизма. Отделни откъси от първата черновка са били публикувани за първи път в СССР във вестник «Правда», бр. 72 и 76 от 14 и 18 март 1933 г. Пълният текст на първата и втората черновка са били публикувани за пръв път в СССР през 1934 г. на езика на оригинала (английски) и в руския превод в издадения от Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС «Архив Маркса и Енгелса», т. III (VIII). — 494.

³⁷⁶ *Сражението при Бюзанвал* или Мон-Валериен — виж бележка 126. — 499.

³⁷⁷ На 5 октомври 1870 г. пред парижкото кметство под ръководството на Г. Флуранс се състояла демонстрация на работниците от батальоните на националната гвардия. Работниците поискали от правителството на националната отбрана да проведе избори за Комуната, да вземе мерки за укрепването на републиката и за решителна борба с нахлулия в страната враг. Правителството отхвърляло тези искания и забранило на националната гвардия събирането без заповед и въоръжените демонстрации.

За *въстанието от 31 октомври 1870 г.* виж бележка 217. — 500.

³⁷⁸ *Capitulards* — виж бележка 194. — 500.

³⁷⁹ Виж бележка 197. — 501.

- 380 Виж бележка 213. — 503.
- 381 Става дума за въвеждането на нови избирателни цензове съгласно закона от 31 май 1850 г., който бил приет от Законодателното събрание на Френската република по инициатива на партията на реда начело с Тьер, изплашена от успехите на демократите и социалистите на допълнителните избори за събранията през март и април 1850 г. С новия избирателен закон, който бил насочен против градските и селскостопанските работници и бедните селяни, се въвел тригодишен ценз на заседателност; до изборите се допускали само лицата, които плащат личен данък; поради това броят на избирателите във Франция се намалил почти с 3 млн. души.
- Наскоро след приемането на избирателния закон от 1850 г. събрането увеличило за 1850 г. заплатата, която се изплащала от държавното съкровище на президента на републиката Луи Бонапарт, от 600 000 на 3 млн. франка. — 504.
- 382 Опитите на нормаидските фабриканти да намалят работната заплата на текстилните работници, за да могат успешно да конкурентират с английските фабриканти, предизвикали в края на 1868 и началото на 1869 г. голяма стачка на работниците от този промишлен отрасъл в Сотвил-ле Руан. В отговор на молбата на стачниците за подкрепа Генералният съвет на Интернационала организиран чрез лондонските трейдюниони и френските профсъюзи събирания на средства за стачкуващите работници. Както се отбелязвало в написания от Маркс «Отчет на Генералния съвет пред IV годишен конгрес на Международната работническа асоциация» (виж настоящото издание, т. 16, стр. 389—402), стачката въпреки поражението ѝ съдействувала за организирането и сплотяването на работниците от текстилната промишленост в Нормандия, довела до създаването на професионални съюзи в Руан, Елбьоф, Дарнетал и т. н., а също така и заздравила братския съюз между английските и френските работници. — 504.
- 383 «*Le Rappel*» («Призив») — всекидневник с леворепубликанска насока; основан от В. Юго и А. Рошфор; излизал от 1869 до 1928 г. Критикувал остро Втората империя, по време на Парижката комуна пишел за подкрепянето ѝ. — 505.
- 384 Има се предвид акцията от 12 май 1839 г. на бланкисткото Дружество на годишните времена (виж бележка 243). — 506.
- 385 В ръкописа на Маркс грешка на перото: Дюфор станал министър на вътрешните работи, а Вивиен — министър на обществените работи в правителството на Кавеняк на 13 октомври 1848 г. На 2 юни 1849 г. Дюфор станал министър в кабинета на Одилон Баро. — 506.
- 386 Има се предвид *Комитетът на улица Поатие* — ръководният орган на така наречената партия на реда (виж бележка 205). Най-важна роля в Комитета на улица Поатие играели орлеанистите начело с Тьер. — 506.
- 387 Като говори за «*Либералния съюз*» от 1847 г., Маркс има предвид групата на така наречените «прогресивни консерватори» във френската камара на депутатите, която се оформила след изборите през 1846 г. Главни дейци в тази група били орлеанистите Жирарден, Токвил, Дюфор и др. «Прогресивните консерватори» искали от правителството на Гизо да проведе редица икономически реформи в интерес на едрата промишлена буржоазия и известно разширяване на избирателното право с цел да се заздрави Юлската монархия.

Като се обявявали против Гнзо, те прибягвали до разкриването на скандални страни от дейността на членовете на неговото правителство.

Либерален съюз — коалиция на буржоазните републиканци, орлеанистите и част от легитимистите, която била образувана въз основа на общата опозиция срещу империята по време на изборите за Законодателен корпус в 1863 г. Опитът отново да бъде организиран Либерален съюз по време на предизборната кампания от 1869 г. не успя поради разногласията между партияте, които влизали в тази коалиция през 1863 г. Умерените буржоазни републиканци (Ж. Фавър, Ж. Симон и др.) в 1869 г. били за съюз с монархистите и подкрепили кандидатурата на орлеаниста Дюфор, който обаче не бил избран. — 507.

- 388 Намек за ролята, която играел Тиер, който по това време бил министър на вътрешните работи, при зверското смазване на републиканското въстание в Париж от 13—14 април 1834 г., по-специално при кървавата разправа с населението на улица Транснон (виж бележка 200). — 509.
- 389 Им се предвид действително в духа на бонапартисткия държавен преврат от 2 декември 1851 г. — 509.
- 390 «Journal Officiel de la Republique Française», бр. 96 от 6 април 1871 г. — 510.
- 391 «Journal Officiel de la Republique Française», бр. 96 от 6 април 1871 г. — 510.
- 392 *Комисията на петнадесетте* била назначена от Националното събрание на 20 март 1871 г. за оказване съдействие на правителството на Тиер в борбата срещу революционен Париж. В комисията били включени главно монархисти, както и поддържащи Тиер буржоазни републиканци. Комисията отправила към провинциите призив да бъдат формирани доброволчески части за борба с Комуната, който не срещнал там подкрепа. След поражението на Комуната комисията прекратила дейността си. — 510.
- 393 Маркс изглежда е имал намерение да използва в «Гражданската война във Франция» примери, характеризиращи интригите на монархистите във Версайското национално събрание. В направените от Маркс извадки от вестниците от този период се съдържат данни за интригите на херцог Омалски и брат му принц Жуанвил във Версай, за разпространяващите се тогава слухове за сливането на линиите на Бурбоните и Орлеаните и за проектите херцог Омалски да бъде качен на френския престол — 512.
- 394 «Journal Officiel de la Commune de Paris», бр. 1 от 30 март 1871 г. — 512.
- 395 *Chouannerie* — бунт на шуаните; виж бележка 125. — 513.
- 396 «Муниципали», или мунципална гвардия (от 1871 г. — републиканска гвардия) — милитаризирана пеша и конна полиция на Париж, сформирана в 1830 г. от правителството на Юлската монархия за борба с революционното движение; в 1871 г. тя била ударната сила на контрареволуционната версайска армия.
Папски зуави — виж бележка 114.
Шуани — виж бележка 241. — 514.
- 397 В 1840 г. в резултат на сключената от Русия, Англия, Австрия, Прусия и Турция Лондонска конвенция, с която се предвиждало да се окаже помощ на турския султан против египетския паша Мохамед-Али (виж бележка 102), Франция, която подкрепяла Мохамед-Али, се оказала застрашена от външно-

политическа изолация и опасността да бъде образувана антифренска коалиция на европейските държави. Като се отказало от подкрепата на Мохамед-Али, което означавало голямо поражение за френската политика на Близкия Изток, френското правителство успяло да постигне Франция да участва при сключването на Лондонската конвенция от 1841 г. за затваряне в мирно време на черноморските проливи за чуждите военни кораби. Конвенцията била подписана на 13 юли 1841 г. от представителите на Русия, Англия, Франция, Австрия и Прусия, от една страна, и Турция, от друга.

В третото английско издание на «Гражданската война във Франция» Маркс дава като пример на дипломатическо поражение на Франция първата от споменатите Лондонски конвенции (конвенцията от 1840 г.). — 515.

388 «*La Situation*» («Ситуация») — всекидневник с бонапартистка насока, излязал на френски език в Лондон от септември 1870 г. до 2 август 1871 г.; бил в опозиция срещу правителствата на националната отбрана и Тнер. — 516.

390 *Francs-fileurs* — виж бележка 239. — 519.

470 *Кобленска емиграция* — виж бележка 240. — 519.

401 *Виенски трактати* — договори, сключени във Виена през май—юни 1815 г. между държавите участнички в Наполеоновите войни в резултат на работата на Виенския конгрес (1814—1815). Виенските договори прекроили картата на Европа с цел да бъдат реставрирани легитимистките монархии против интересите на националното обединение и независимостта на народите.

Парижки договор — прелиминарен мирен договор между Франция и Германия, подписан на 26 февруари 1871 г. (виж бележка 211). — 520.

408 Вж бележка 101. — 520.

408 Маркс има предвид половинчатите буржоазни реформи, които били проведени в Прусия през 1807—1811 г. след разгромването и във войната с наполеоновска Франция, което показало гнилоста на социално-политическия строй на феодално-крепостническата пруска държава. В резултат на тези реформи била отменена личната крепостна зависимост на селяните, но като се запазвали всички военни повинности, откупването от които се разрешавало само със съгласието на едрите земевладелци; в Прусия било въведено ограничено местно самоуправление, реорганизиран била армията и централните държавни органи на управлението. — 521.

404 Героичната отбрана на Севастопол, завземането на турската крепост Карса от руските войски и неуспехите на съюзниците в Балтийско море дали възможност на руската дипломация на Парижкия мирен конгрес (февруари—март 1856 г.), използвайки противоречията между Англия, Австрия и Франция, да постигне значително смекчаване на условията на мира, с който се завършвала изгубената от царска Русия Кримска война: съществено били ограничени размерите на териториалните отстъпки на Турция, Русия запазила владенията си в Кавказ и правото да има флот и крепости в Азовско море. Конгресът взел решение за прекратяване на австрийската окупация на Молдавия и Влашко, което затруднявало много експанзията на Австрия на Балканите.

Когато говори за извършените от царското правителство след поражението на Русия в Кримска война реформи, Маркс има предвид: селската реформа от 1861 г., реформите в областта на местното самоуправление (земската реформа от 1864 г. и реформата на градското самоуправление от 187

- въвеждането на нови съдебни уставни в 1864 г. и реформата на финансовата система. Провеждането на тези реформи било крачка към превръщането на Русия в буржоазна монархия. — 521.
- 405 «Великият неплатен» («Great Unpaid») — ироничен израз, употребяван в Англия за лица, които заемали служби на мирови съдии и не получавали възнаграждение. — 526.
- 406 «Le Mot d'Ordre» («Парола») — всекидневник с леворепубликанска насока, излизал в Париж под редакцията на А. Рошфор от 3 февруари 1871 г. На 11 март вестникът бил спрян по заповед на губернатора на Париж Виноа, издаването му възобновено при Парижката комуна на 8 април и продължил да излиза до 20 май 1871 г. Вестникът пишел остро против версайското правителство и монархическото мнозинство на Националното събрание, но взел напълно страната на Комуната, обявявал се против мерките за смазване на контрареволуционните елементи в Париж. — 526.
- 407 Съобщенията за резултатите извършеното от комисията на Комуната разследване на обстоятелствата, при които били разстреляни националните гвардейци, били публикувани на 29 април 1871 г. в бр. 119 на вестника «Journal Officiel de la République française» и в бр. 6 на вестник «Mot d'Ordre». Маркс цитира съдържанието на отчета на комисията, публикувано в «Mot d'Ordre». — 527.
- 408 «New-York Daily Tribune» («Нюйорска всекидневна трибуна») — американски вестник, излизал от 1841 до 1924 г. До средата на 50-те години вестникът бил орган на лявото крило на американските виги, а след това орган на републиканската партия. От август 1851 до март 1862 г. във вестника сътрудничел Маркс. Голям брой от статиите за този вестник по молба на Маркс написал Енгелс. През периода на настъпилата в Европа реакция Маркс и Енгелс използвали широко разпространения, прогресивен по това време американски вестник за разобличаване въз основа на конкретни материали неедъзите на капиталистическото общество. През периода на Гражданската война в Америка Маркс и Енгелс прекратили сътрудничеството си във вестника. Голяма роля за скъсването на Маркс с «New-York Daily Tribune» изиграло засилването в редакцията на привържениците на компромис с робовладелците и отстъпването на вестника от прогресивните му позиции. С течение на времето насоката на вестника ставала все по-дясна. — 527.
- 409 Заявлението на делегатите на синдикалните камари Маркс цитира по вестник «Rappel», бр. 669 от 13 април 1871 г.
- Лига на републиканския съюз за правата на Париж* — буржоазна организация, възникнала в Париж в началото на април 1871 г. Лигата се опитвала да съдейства за прекратяването на гражданската война, като разчитала, че едно споразумение между Версай и Париж върху основата на признаването на републиката и муниципалните свободи на Париж ще доведе до ликвидиране на Комуната по мирен път.
- Манифестация на франкмасоните* — на 29 април 1871 г. парижките франкмасони в колонн се запътили към градските укрепления, за да наложат прекратяването на военните действия от страна на версайците. На 26 и 29 април Комуната устроила среща на франкмасоните в градското кметство, за да бъдат спечелени симпатиите на републиканската дребна и средна буржоазия, чиито политически възгледи те изразявали. На тези срещи франкмасоните, чиито предложения за помирения Тиер отхвърлил, заявили, че под-

- държат Комуната. След срещата на 29 април се състояла споменатата манифестация, в която взела участие и една делегация на Комуната. — 527.
- ⁴¹⁰ Маркс цитира решението на Лигата на републиканския съюз за правата на Париж, публикувано във вестник «*Rappel*», бр. 673 от 17 април 1871 г. — 528.
- ⁴¹¹ Маркс има предвид «*Moniteur des communes*» («Вестник на общините»), френски правителствен вестник, който излизал по време на Комуната във Версай като вечерна притурка на «*Journal Officiel*» на Тьеровото правителство. — 528.
- ⁴¹² Маркс има предвид френския републикански вестник «*La Défense républicaine*» («Републиканска отбрана»), който излизал в Лимож през 1871 г. — 529.
- ⁴¹³ Очевидно има се предвид оценката на резултатите от изборите за общински съвети, състояли се на 30 април 1871 г., която била дадена във вестник «*Vengeur*» от 6 май 1871 г.
«*Le Vengeur* («Отмъстител») — леворепубликански всекидневник, излизал в Париж от 3 февруари 1871 г.; на 11 март бил спрял по заповед на парижкия губернатор Виноа. Вестникът започнал да излиза отново при Парижката комуна на 30 март и излизал до 24 май 1871 г. Вестникът пишел в подкрепа на Комуната, публикувал нейните официални документи и информации за заседанията ѝ. — 529.
- ⁴¹⁴ Маркс има предвид «закона за подозрителните», приет от Законодателния корпус на 19 февруари 1858 г. Законът давал на правителството и на императора неограничено право да интернират в различни райони на Франция и Алжир или изобщо да екстернират от френска територия всички лица, заподозрени във враждебно към режима на Втората империя отношение. — 529.
- ⁴¹⁵ В адреса на Лионския муниципален съвет, предаден на Националното събрание от депутата Грено, се искало да бъде прекратена гражданската война и Версай и Париж да се помирят. В адреса се предлагало също ясно да се разграничат функциите на събранието и функциите на Парижката комуна и да се ограничи дейността на Комуната с муниципални въпроси. — 529.
- ⁴¹⁶ Става дума за общинските съвети, избрани в 1865 г. при империята в обстановката на силен натиск от страна на властите. — 530.
- ⁴¹⁷ Съюз на градовете (пълното му име Патриотичен съюз на републиканските градове) — организация, която се опитвали да създадат буржоазните републиканци през април — май 1871 г., които се страхували от реставриране на монархията след смазването на Парижката комуна. Временният комитет на съюза с активното участие на Лигата на републиканския съюз за правата на Париж (виж бележка 409) насрочил за 9 май 1871 г. конгрес на представители на градските общини в Бордо, за да съдействуват за прекратяване на гражданската война и за заздравяване на републиката, както и за организационното оформяване на съюза. Версайското правителство забранило конгреса на Съюза на градовете и неговият временен комитет скоро прекратил дейността си.
Във вестник «*Rappel*» от 6 май 1871 г. била публикувана програмата на проектирания конгрес на Съюза на градовете — 530.
- ⁴¹⁸ «*Journal Officiel de la République Française*», бр. 103 от 13 април 1871 г. — 536.

- ⁴¹⁹ Маркс цитира отчета на комисията за изборите за Комуната, публикуван в «Journal Officiel de la République Française», бр. 90 от 31 март 1871 г. — 536.
- ⁴²⁰ «Journal Officiel de la République Française», бр. 95 от 5 април 1871 г. — 537.
- ⁴²¹ Под влияние на съобщенията за седаиската катастрофа и революцията в Париж, която довела на 4 септември 1870 г. до падането на империята, работниците в много градове във Франция въстали. В много от тях — Лион, Марсilia, Тулуза — били създадени народни органи на властта — комуни. Провинциалните комуни, въпреки че съществували кратко време, осъществили, особено комуната в Лион, редица важни революционни мероприятия (сменяне на полицейския и чиновническия апарат, освобождаване на политическите затворници, въвеждане на светско образование, облагане на едрите собственици с данъци, безвъзмездно връщане на заложените вещи по дребните заложни квитанции и т. н.). Правителството на националната отбрана смазало жестоко местните комуни. — 540.
- ⁴²² На 3 ноември 1870 г. правителството на националната отбрана, опитвайки се да заздрави положението си, нестабилността на което било показано от революционните събития на 31 октомври 1870 г., провело в Париж плевбисцит по въпроса за подкрепата на правителството. Макар значителна част от парижани да гласували против политиката на правителството, то успяло да получи мнозинство в резултат на упражнения натиск върху населението, непрекъснатата демагогска пропаганда, фактически съществуващото обсадно положение и т. н. — 540.
- ⁴²³ Маркс цитира възванието на Централния комитет на националната гвардия към парижани от 22 март, издадено като отделен афиш и отпечатано в «Journal Officiel de la République Française», бр. 84 от 25 март, 1871 г. — 548.
- ⁴²⁴ В тази фраза Маркс предава съдържанието на статията, в която се излагала позицията на Централния комитет на националната гвардия по въпроса за плащането на контрибуциите; статията била отпечатана в «Journal Officiel de la République Française», бр. 83 от 24 март 1871 г. — 554.
- ⁴²⁵ Виж бележка 233. — 554.
- ⁴²⁶ *Допълнителният данък от 45 сантима* върху всеки франк за преките данъци бил въведен от временното правителство на Втората република на 16 март 1848 г. Данъкът, цялото време на който легнало върху селяните, предизвикал силно недоволство сред тях, което едрите земевладелци и католическите свещеници използвали за агитация срещу демократите и парижките работници и превръщането на селяните в резерв на контрареволюцията. — 555.
- ⁴²⁷ Виж бележка 234. — 555.
- ⁴²⁸ Както изглежда, става дума за Републиканския съюз на департаментните (виж бележка 231). — 558.
- ⁴²⁹ «Concordats a l'amiable» — виж бележка 229. — 558.
- ⁴³⁰ На 20 юни 1789 г. в отговор на опита на правителството на Людовик XVI да провали следващото заседание на Генералните щати, които се провеждали за Национално събрание, депутатите от третото съсловие, които се били събрали в залата за игра с топка във Версай, се заклели да не се разотидат, докато не бъде изработена конституцията. Клетвата в залата за игра с топка

- било едно от събитията, които били пролог към френската буржоазна революция от края на XVIII в. — 560.
- 431 Има се предвид парижкото Дружество на пролетарните позитивисти, което включило в програмата си редица принципи в духа на буржоазната философия на О. Конт. В началото на 1870 г. Генералният съвет, вземайки под внимание работническия състав на дружеството, го приел в Интернационала с правата на секция; същевременно програмата на дружеството била остро разкритикувана. — 561.
- 432 *Фаланстери* — дворци, в които според представите на френския социалист утопист Ш. Фурне трябвало да живеят и работят членовете на производствено-потребителните асоциации в идеалното социалистическо общество.
Икария — фантастична комунистическа страна, изобразена в социалния и философски роман на представителя на утопичния комунизъм Е. Кабе «Пътуване в Икария». — 562.
- 433 Маркс цитира «Journal Officiel de la République Française», бр. 80 от 21 март 1871 г. — 563.
- 434 Маркс цитира редакционната статия на «Journal Officiel de la République Française», бр. 91 от 1 април 1871 г. — 566.
- 435 Цитира се манифестът на Парижката комуна «Към френския народ» от 19 април 1871 г., публикуван в «Journal Officiel de la République Française», бр. 110 от 20 април 1871 г. — 566.
- 436 *Манифест към провинцията* — виж бележка 435. — 570.
- 437 Виж бележка 435. — 571.
- 438 *Асоциация на защитниците на републиката* — буржоазнодемократическа организация, основана в Париж през февруари 1871 г.; поставяла си за цел да води борба за република. Асоциацията подкрепяла Комуната и осъждала политиката на версайското правителство. Цитираното решение на асоциацията било публикувано в «Journal Officiel de la République Française», бр. 129 от 9 май 1871 г. — 571.
- 439 Ch. Montesquieu. «De l'esprit des loix». Genève, 1748. Tome second, p. 165 (Ш. Монтескьо. «За духа на законите». Женева, 1748. Том втори, стр. 165). — 571.
- 440 «Journal Officiel de la République Française», бр. 79 от 20 март 1871 г. — 573
- 441 Ch. Montesquieu. «De l'esprit des loix». Genève, 1748. Tome premier, p. 204—206. — 574.
- 442 *Конституция от 1793* — конституция на Френската република, приета от Конвента през периода на революционната диктатура на якобинците по време на френската буржоазна революция, най-демократичната от всички буржоазни конституции от XVIII и XIX в. — 574.
- 443 Виж бележка 220. — 575.
- 444 Маркс цитира извадки от възванието на Изпълнителната комисия на Комуната «Към националната гвардия на Париж» от 2 април 1871 г., отпечатано в «Journal Officiel de la République Française», бр. 93 от 3 април и издадено в отделен афиш. — 577.

- ⁴⁴⁵ Декларацията на Милиер се цитира по вестник «Vengeur», бр. 6 от 4 април 1871 г. — 577.
- ⁴⁴⁶ *Capitulards* — виж бележка 194. — 580.
- ⁴⁴⁷ «Vengeur», бр. 30 от 28 април 1871 г. — 580.
- ⁴⁴⁸ *Société générale* — виж бележка 197. — 581.
- ⁴⁴⁹ *Лондонска конвенция* — виж бележка 397. — 583.
- ⁴⁵⁰ *Разправа с републиканците на улица Трансюн и септемврийските закони* — виж бележка 200. — 5 3.
- ⁴⁵¹ Има се предвид нахлуването във Франция през 1814 и 1815 г. на войските от шеста и седма антифренска коалиция начело с Англия, Австрия, Прусия и Русия, за да бъде съборен режимът на империята на Наполеон I и реставрирана легитимната монархия на Бурбоните. — 588.
- ⁴⁵² *Décembriseur* — виж бележка 213. — 588.
- ⁴⁵³ *Комуните в Лион, Марсилия, Тулуза* — виж бележка 421. — 597.
- ⁴⁵⁴ Става дума за влиянието върху развитието на международната търговия на откриването в средата на XIX в. на нови златни находища в Калифорния и Австралия. — 601.
- ⁴⁵⁵ Маркс намеква иронично за известната сентенция, приписвана на френския крал Людовик XIV и станала девиз на абсолютизма: «Държавата — това съм аз.» — 604.
- ⁴⁵⁶ Вж бележка 409. — 608.
- ⁴⁵⁷ *Francs-fileurs* — виж бележка 239.
Кобленцика емиграция — виж бележка 240. — 608.
- ⁴⁵⁸ Франкфуртският мирен договор, сключен на 10 май 1871 г., определил окончателните условия за мира между Франция и Германия, потвърдил отстъпването на Елзас и Източна Лотарингия на Германия, което било предвидено от прелиминарния мирен договор от 26 февруари 1871 г. (виж бележка 211). Според Франкфуртския договор били влошени условията за плащането от Франция на контрибуции и продължени сроковете на окупацията на френската територия от немските войски, което било реванш за оказаната от Бисмарк на версайското правителство помощ за смазването на Комуната. Като ограбил Франция, Франкфуртският мир направил неизбежно в бъдеще военното сблъскване между Франция и Германия. — 609.
- ⁴⁵⁹ Има се предвид, както изглежда, «Закон за организацията на муниципалитетите» от 1831 г., който силно ограничавал правата на муниципалитетите, както и «Закон за организацията на муниципалитетите» от 1855 г., с който се забранявало на муниципалните съвети да установяват контакт помежду си.
За проекта да бъде свикано в Бордо събрание на муниципалните делегати виж бележка 417. — 610.